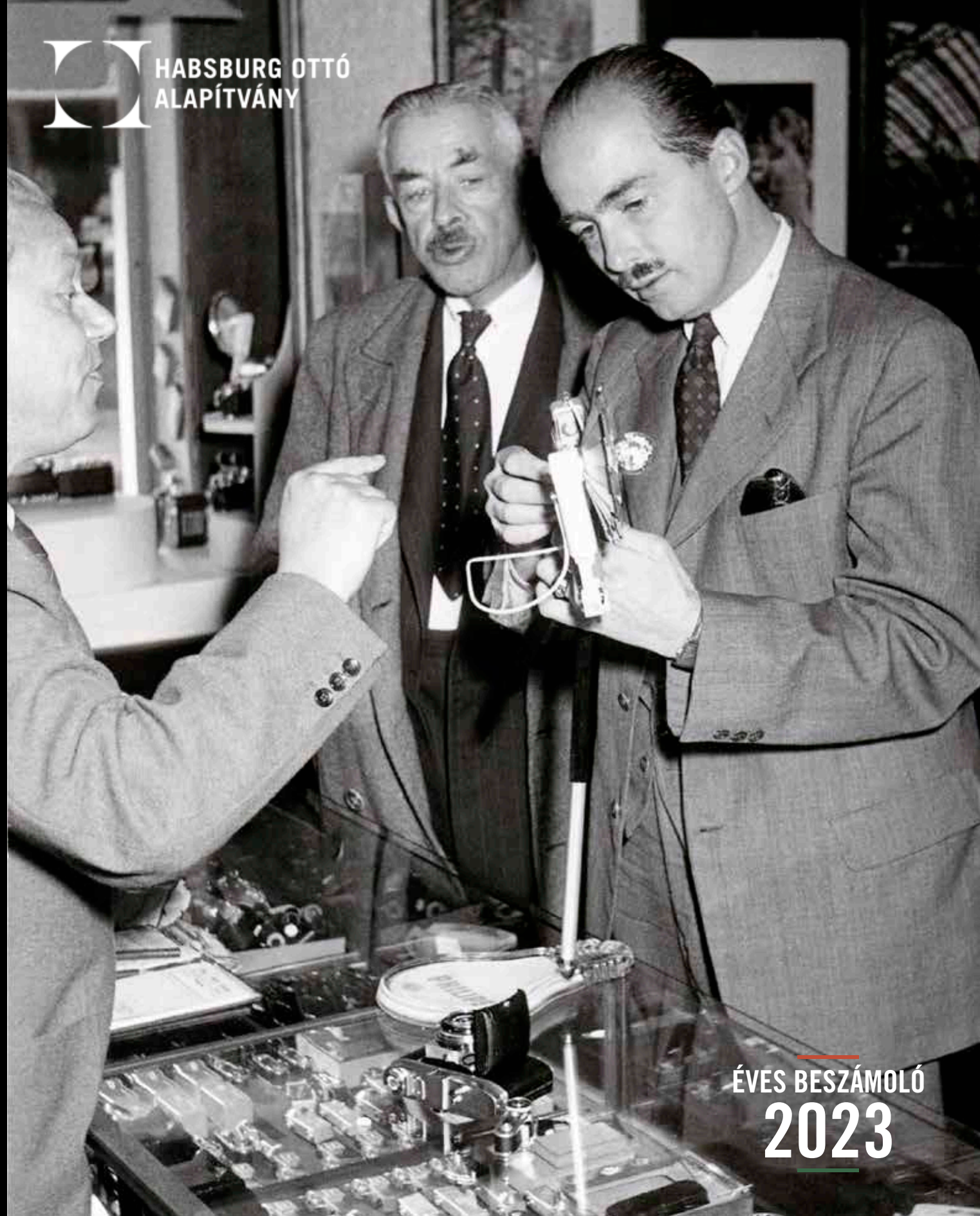




Habsburg Ottó Alapítvány Éves beszámoló 2023



HABSBURG OTTÓ
ALAPÍTVÁNY



ÉVES BESZÁMOLÓ
2023

HABSURG OTTÓ ALAPÍTVÁNY

Éves beszámoló

2023

A Habsburg Ottó Alapítvány kiadványai 12.

Szerkesztő: Herczeg Lili, Vasbányai Ferenc
Képszerkesztő, kiadványtervező: Dékány Szilveszter
Felelős kiadó: Prőhle Gergely

Archív fotók:
Habsburg Ottó Alapítvány, Habsburg Ottó Gyűjtemény,
Fotó- és audiovizuális gyűjtemény, HOAL I-5

ISSN 2732-3366
ISSN 2939-5453

Nyomtatás és kötészet: Pauker Nyomda.

Minden jog fenntartva.

Kiadja:
Habsburg Ottó Alapítvány
Cím: 1088 Budapest, Szentkirályi u. 51.
Web: www.hoal.hu
E-mail: info@hoal.hu
Telefon: +36 1 522 2050



Támogatóink:



2024

HABSBURG OTTÓ ALAPÍTVÁNY

Éves beszámoló
2023



TARTALOMJEGYZÉK

Köszöntő – Nagy István, kuratóriumi elnök.....	9
Bevezető – Pröhle Gergely, igazgató.....	10
A gyűjtemény	12
Elvek és gyakorlat.....	12
Feltárás és rendszerezés.....	14
Honlap 2.0.....	14
A Habsburg Ottó Digitális Archívumban közzétett anyagok felhasználási feltételei.....	15
Levéltár.....	16
Feldolgozott levéltári gyűjteményi egységek.....	14
Rendezés, feldolgozás, digitalizálás.....	15
Könyvtár.....	20
Fotó- és audiovizuális archívum.....	22
Gyűjteményi kapcsolatok	24
A gyűjtemény gyarapodása.....	26
Egy rendhagyó történelemóra rejtőző képei.....	26
Megyesy Jenő ajándéka.....	27
Kép a képben – Klammer Mariska: A budai királyi vár szalonja Benczúr Gyula festményével.....	28
Az évben beszerzett tárgyi emlékek tételes listája.....	30
Tárgyi gyűjtemény: Fényképek, képeslapok.....	31
A feldolgozáshoz kapcsolódó külső kutatások, adatbázisok létrehozása, szakmai hálózat.....	32
Oral history.....	32
Hans-Friedrich Freiherr von Solemacher.....	32
Az európai integráció koronatanúja – beszélgetés Mustó Istvánnal.....	33
Interjú József nádor dédunokájával.....	34
Knut Abraham.....	34
Bernd Posselt emlékei.....	35
Tanulmánykötetek és folyóiratok.....	36
Könyvfejezet a száműzött királyi család jöteveiről.....	36
Cato magazin.....	37
A Levéltári Szemle hasábjain.....	37
Kutatóutak.....	38
Látogatás Regina szülőföldjén.....	38
Forrásgyűjtés a brüsszeli külügyi levéltárban.....	40
Kutatás az Európai Unió Történeti Levéltárában.....	41
Névadónk nyomában a bajor fővárosban.....	43
Vendégségben Habsburg Gabriellánál.....	45
Nagymester díszmagyarban és az Aranygyapjas lovag nyaklánca.....	46
Levéltárszakmai kapcsolatok.....	47
Kollégáink a magyar levéltárosok vándorgyűlésén.....	47
Együttműködés.....	47
A Habsburg Ottót megfigyelők nyomában.....	49
A Marokkói Királyság Nemzeti Könyvtárának főigazgatója Alapítványunknál.....	50
Gyűjteményünk darabjai a „Magyar menyasszony” kiállításon.....	49
Vendégeink voltak.....	52
Programok	56
Mérföldkőhöz érkezett Alapítványunk – digitálisan is megismerhető a gyűjtemény.....	58
Kiállítások.....	61
IV. Károly kiállítás.....	61
Rubicon-est IV. Károly, az utolsó magyar király életéről.....	61
IV. Károly emlékkiállításunk Gyulán mutatkozik be.....	62
Kerekasztal-beszélgetés az utolsó magyar királyról a gyulai Almásy-kastélyban.....	63
Vándorkiállítás belföldön.....	64
Rubicon-est IV. Károly, az utolsó magyar király életéről.....	61
Egerbe érkezett „Életút és örökség” kiállításunk.....	65
Kiállítás a Herendi Porcelánművészeti Múzeumban.....	66
Két szuverén politikai gondolkodó – beszélgetés Győrben.....	68
Kiállítás és eszmecsere külföldön.....	64
Habsburg Ottó Madridban.....	71
Vernisszázstól finisszázsig: a lotaringiai hercegek földjén.....	73
Békebeli őszi napok a Monarchia peremén.....	76
Eszmecsere.....	78
Az Élysée-szerződés 60 év távlatából.....	79
A történelemtanárok konferenciáján.....	81
Európa-nap.....	83
A reálpolitika vonzásában – Henry Kissinger 100.....	87
Közép-európai együttműködés a háború árnyékában.....	91
Emlékmise és konferencia Pannonhalmán.....	93
Tanácskozás a Habsburg-család örökségéről Gödöllőn.....	95
Szükségek és lehetőségek között – Metternich 250.....	96

Maastricht után 30 évvel	98
Újrakezdés és folytonosság	101
Egyéb részvétel	105
Habsburg Ottó és a konzervatív hálózatok	105
Batthyány Lajos-díjban részesült Pröhle Gergely	105
Az utolsó temetés a kapucinus kriptában	106
Emlékvacsora a Vigadóban Habsburg Ottó születésnapján	108
Feltáruló gyűjtemény	110
Tanulmányok	110
Fejérdy Gergely: Tekintély kritikus időkben	111
Dékány Szilveszter: Ottó főherceg és március idusa Chicagóban	114
Szűts István Gergely: Főhercegi kezdőrúgás a baszk tengerparton	118
Gaálné Barcs Eszter: Történetek a királyfiról	122
Gaálné Barcs Eszter: Habsburg Ottó és a cserkészlet	125
Gaálné Barcs Eszter – Kocsev Bence: Mi is az igazi lingua franca?	132
Kocsev Bence: Egy közép-európai svájci útlevéllel, Karel Schwarzenberg emlékére	134
Kocsev Bence: Henry A. Kissinger, 1923–2023	136
Beszédek	138
Claire Legras: Az Élysée-szerződés évfordulója	138
Varga Judit: Egy történelmi megbékélés évfordulóján	144
Helmut Wahnout: Osztrák közelítések az európai integrációhoz 1945 és 1955 között	148
Kocsev Bence: „Dear Professor Kissinger” Habsburg Ottó és Henry Kissinger kapcsolata	153
Habsburg Zsófia: Köszöntő	160
Mustó István: Találkozás Habsburg Ottóval	161
Szekér Nóra: Magyar Királyi Követség Madridban, 1949–1957	163
Lojze Peterle: Habsburg Ottó és Szlovénia	171
Bóka János: Maastricht 30 év távlatából	172
Michael Gehler: Esméktől és intézményektől az integrációig	178
Ursula Seiler Albring: A német-magyar diplomáciai kapcsolatok felvételének 50. évfordulóján	190
Kiadványaink	194
99 év – 99 kép. Fényképek Habsburg Ottó életéből	194
Trianon enciklopédia	195
Kitekintés – Habsburg György, nagykövet, kuratóriumi tag	196
A Habsburg Ottó Alapítvány munkatársai	198

Köszöntő

1969-ben New Yorkban találkoztam először Habsburg Ottóval, amikor előadást tartott az ottani Magyar Házban. Magyarországról történt 1966-os távozásomat követően egy éve éltem ekkor az Egyesült Államokban, ahol sok személyes kapcsolat fűzött honfitársaim emigráns közösségeihez. Habsburg Ottó látogatásai mindig jelentős események voltak, a világpolitikáról, a magyarság helyzetéről szóló előadásai nagy érdeklődésre tartottak számot. S bár a diaszpórán belül számos egymástól külön álló tábor létezett, a volt trónörökös jelenléte egyesítő erővel bírt: vallási, politikai háttérre való tekintet nélkül, Ottó mindenki számára megkérdőjelezhetetlen tekintély volt. És nem, vagy nem csak azért, mert a lehetséges uralkodót tisztelték benne, hanem azért, amit és ahogy mondott. Nagy tudással, tapasztalattal, politikai éleslátással, és az anyaországban maradtak iránti nagy empátiával.

Közel másfél évtizeddel később, a nyolcvanas években találkoztunk újra, akkor már Európában, a svájci Alpokban. Az Európai Parlament képviselőjeként családja körében töltötte a téli vakációt a hegyekben, ahol számos hosszú sétájára elkísérhettem. Érezhetően felvillanyozta, hogy immáron nem csak kommentálni tudja az eseményeket, hanem aktív politikusként alakítani is tudja azokat – nem kevés ambícióval. Ekkor is nyilvánvalóvá vált, hogy milyen felelősséggel tekint a vasfüggöny mögött élő népekre, mindenekelőtt a magyarokra. Követte a szocialista Magyarországon zajló folyamatokat, pontosan tudta, hogy ki kicsoda, az enyhülés jelei miként mutatkoznak meg a kommunista rendszerben. A rendszerváltozás időszakában is többször találkoztunk. Különös kegyelemnek tekintette, hogy megélhette a politikai változást, Európa újraegyesítését.

Amikor 2016-ban a magyar kormány képviselőivel elkezdjük a közös gondolkodást a Habsburg Ottó Alapítvány létrehozásáról, az imént vázolt emlékek fontos támpontot adtak az Alapítvány tevékenységi irányainak meghatározásához. Nyilvánvaló volt, hogy a rengeteg dokumentum és fotográfia megőrzése, feldolgozása mellett a szellemi örökség gondozására is nagy figyelmet kell fordítani.

Öt évvel a Habsburg Ottó Alapítvány aktív munkájának megkezdése után örömmel tapasztalom, hogy honlapunkat böngészve, *99 év – 99 kép* című könyvünkben tallózgatva szinte meglevenednek névadónkkal folytatott fiatalkori beszélgetéseim, a zsúfolásig telt New York-i előadóterem hangulata, az európai politikus lelkesedése.

A Kuratórium nevében köszönöm a támogatást a Miniszterelnökségnek és a Bethlen Gábor Alapkezelőnek; és persze köszönöm az Alapítvány munkatársainak, hogy Habsburg Ottó tárgyi és szellemi örökségének megőrzése, feldolgozása és közkinccsé tétele révén azok számára is megidézik e nagyszerű személyiség varázsát, akik sohasem találkozhattak vele.

NAGY ISTVÁN
kuratóriumi elnök

Bevezető

A szemközti oldalon látható fénykép olyan pillanatot örökít meg, amely bár szokványos jelenetet ábrázol, a Habsburg Ottó Alapítvány tevékenysége szempontjából igencsak távlatos jelentéssel bír. Irodánk falán Klammer Mariska, a 20. század első felében alkotó, kevésbé neves, ámde termékeny zsánerképfestőjének enteriőrje látható, amely 2023 tavaszán, Kieselbach Tamás ajándékként került gyűjteményünkbe. Az ajándékozás oka a neves műkereskedő nagyvonalúságán túl az volt, hogy a vásznon a négyéves Habsburg Ottó Benczúr Gyula által megfestett egészalakos portréja – kép a képben – fedezhető fel a budai vár egyik szalonjának falán. Ez a kis kultusztörténeti adalék nap mint nap emlékeztet minket arra, hogy a Horthy-rendszer király nélküli királyságában a legitimista körökön túl is jelen volt a trónörökös alakja, emléke, miközben Ottó ezidőtájt Spanyolországban és Belgiumban pallérozódott magyarországi tanárai és leuveni professzorai segítségével. A fénykép készítőjének háttal álló csoport egyik tagja egy számunkra is meglepő vendég: David Henrie, népszerű amerikai sorozatszínész és rendező jelentkezett be hozzánk népes kíséretével együtt, akik filmet szeretnének forgatni Károly császár és király, valamint az ifjú Ottó életéről. Egy olyan történelmi archívumnak, mint amilyen a mienk, természetesen nem a hiúság vásárán kell árulnia a portékáját, hanem a filológiai pontossággal, a rendezvények aktualitásával kell kitűnnie – mindazonáltal jó volt megtapasztalni, hogy az elmúlt öt év munkájának híre Hollywoodig is eljutott.

Ahogy a kis királyfi, a zsánerképfestő, a műkereskedő és a mai filmvilág prominensei összetalálkoznak ebben az elcsípett pillanatban, úgy tárul elénk folyamatosan az a lenyűgözően szerteágazó kapcsolatrendszer, amit Habsburg Ottó élete során tudatosan alakított és ápolt. A feldolgozott dokumentumok, fényképek által újabb és újabb történelmi, személyes, akár magánéleti összefüggések bontakoznak ki, amelyeket 2023-ban is igyekeztünk egy-egy évfordulóhoz, eseményhez kapcsolódva bemutatni. Névadónk előszeretettel emlegette családjának több évszázados befolyását Európa történelmére, mindig világossá téve, hogy ez a dinasztikus tapasztalat miképp alakította az ő gondolkodását. A történelemnek e folytonossága vált tetten érhetővé számos alkalommal rendezvényeink során: lett légyen szó az Elysée-szerződés aláírásának, vagy a maastrichti megállapodás ratifikációjának évfordulójáról, a közép-európai együttműködésről, Henry Kissinger 100., vagy hősének, Metternich herceg születésének 250. jubileumáról. Habsburg Ottó levelezésében, cikkeiben, tanulmányaiban minden egyes témával kapcsolatban kirajzolódik az a nagyobb ív, amely történelmi összefüggések által segít megérteni napjaink Európájának ellentmondásait is.

Számomra és Alapítványunk számára egyaránt nagy öröm és megtiszteltetés, hogy 2023-ban a hazai és a nemzetközi tudományos és politikai élet megannyi jeles személyisége támogatta munkánkat, volt aktív részese programjainknak. Köszönettel tartozunk Kuratóriumunk támogatásáért, és különösen hálás vagyok munkatársaimnak azért, hogy munkatempójuk, ügyszeretetük és lelkesedésük már-már Habsburg Ottóéhoz hasonlítható.

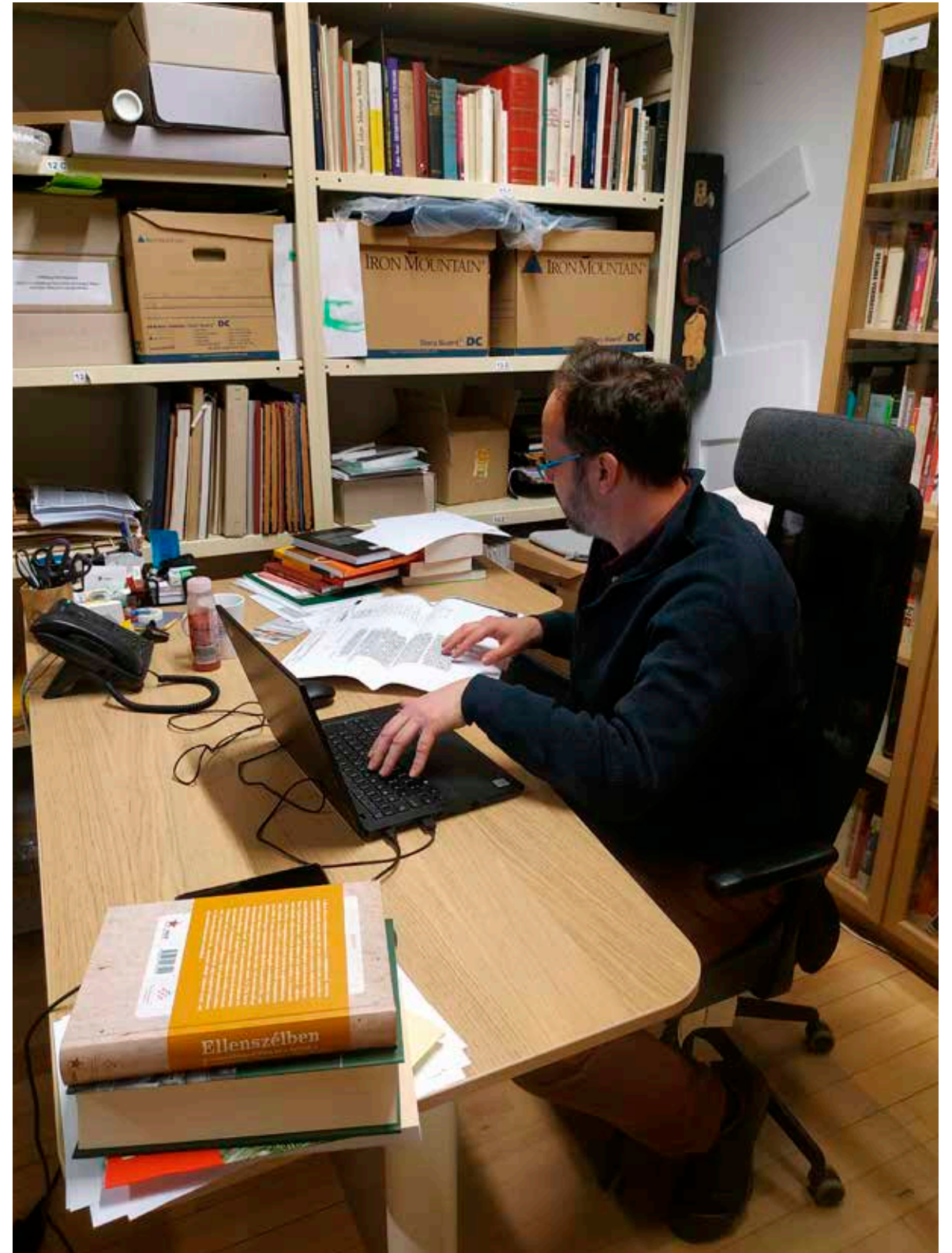
PRÓHLE GERGELY
igazgató



A GYŰJTEMÉNY

ELVEK ÉS GYAKORLAT

Habsburg Ottó emlékezetének megőrzéséről a Magyar Országgyűlés a 2016. évi XCIX. törvény elfogadásával döntött. Ezt kormányhatározat követte, amely előírta az egykori trónörökös és európai parlamenti képviselő nevét viselő alapítvány létrehozását. A tizenegyezer könyvet és harmincezer fényképet, több száz iratfolyóméternyi dokumentumot tartalmazó hagyaték 2018 őszén érkezett Magyarországra; ennek feldolgozása, digitalizálása és hozzáférhetővé tétele Alapítványunk elsődleges feladata. Az elmúlt öt év során kialakítottuk a működés rendjét, munkatársaink az egyes gyűjteményrészeket nagy filológiai pontossággal, egyúttal a tágabb történeti összefüggések iránti érdeklődéssel vizsgálják, és teszik elérhetővé azokat a szélesebb nyilvánosság számára.



Feltárás és rendszerezés

2023-ban tovább folytatódott az Alapítvány kezelésében lévő irat-, fénykép és tárgyi anyag feldolgozása. Az archívum rendezése során – levéltárszakmai szempontokat figyelembe véve – néhány alkalommal a 2021-ben készült tervtől kis mértékben el kellett térnünk, mind a feldolgozás, mind a digitalizálás területén. Ennek következtében több alkalommal átrendeztük a dossziék tartalmát, és pontosítottuk az iratanyagok évkörét és besorolását. Ha a rendezés folyamata közben hiányosságokat észleltünk, azt külön regisztráltuk, a duplumokat kiválogattuk.

Az évben történt feldolgozásnak, az ebből születő cikkeknek, tanulmányoknak és konferencia-előadásoknak, valamint interjúknak és médiamegjelenéseknek köszönhetően 2023-ban is számos kutató, egyetemi oktató kereste meg Alapítványunkat. A kutatás a 2022. január 1-jétől hatályos szabályzatunk szerint történik; az érintett személyekkel, családtagokkal egyeztetve biztosítunk digitális formában való hozzáférést a dokumentumokhoz.

Honlap 2.0

Az idei évben megújult Alapítványunk honlapja. Célunk az volt, hogy megkönnyítsük a tevékenységünk iránt érdeklődők számára tartalmaink elérését, és minél átláthatóbban mutassuk be az alapításunk óta elért eredményeket.

Előrehaladásunk szélesebb körben való prezentálása keretében honlapunk felhasználóbarátabb lett: a gyűjtemény főmenüje mára áttekinthetőbb, a különböző egységek – levéltár, könyvtár és fotótár – jól elkülönülő aloldalt kaptak.



Alapítványunk egyúttal kötelességének tartja, hogy a Habsburg Ottó írásaira reflektáló kiadványok és rendezvények révén ápolja névadónk szellemi örökségét. Azért, hogy az érdeklődők minden eseményünkről és publikációnkról értesülhessenek, ezek a honlapunk fejlécén a hírek szekciótól elkülönülő, saját menüpontot kaptak. Reméljük, hogy e módosítások is hasznos segítségül szolgálnak majd a Habsburg Ottó életművét érintő kutatómunkához.

Új online platformunkon, Digitális Archívumunkban, 2023 elejétől, a gondozásunkban lévő anyag egy része a nagyközönség számára is elérhetővé vált.

A Habsburg Ottó Digitális Archívumban közzétett anyagok felhasználási feltételei

Az Alapítvány interneten elérhető gyűjteményi adatbázisa folyamatosan bővül. Az érdeklődők a nyitólapról egyszerű vagy összetett kereséssel is eljuthatnak a találatokhoz. Utóbbi esetben kulcs- és tárgyszavak használatával böngészhetünk a fényképek és a szövegfelismerővel ellátott dokumentumok között. Az adatbázisban szereplő tartalmak a Habsburg Ottó Alapítvány nyilvántartásán alapulnak, és szerzői jogvédelem alá esnek. Felhasználásuk, idézésük esetén az internetes forrásmegjelölés általános szabályainak betartása szükséges.



LEVÉLTÁR

Feldolgozott levéltári gyűjteményi egységek

A gyűjteményi területen elvégzett munka havi rendszerességgel történő ellenőrzése és a feladatok meghatározása a korábbi évek gyakorlata alapján folytatódott. A szakmai kérdések megvitatása végett 2023-ban rendszeresen került sor belső egyeztetésekre, gyűjteményi értekezletre. A pontos szakmai koordinációnak és a jó munkahelyi légkörnek köszönhetően folyamatos a párbeszéd az állomány rendezésével, digitalizálásával és feldolgozásával kapcsolatban.

2022-höz viszonyítva közel 25%-kal nagyobb mennyiségű gyűjteményi egységet dolgoztunk fel részlegesen vagy teljesen. A digitális tartalmat kezelő Nainuwa elektronikus könyvtár, archívum és publikációs rendszerbe folyamatosan történik a feltöltés, a digitalizált egységek egyre nagyobb számban válnak elérhetővé a világhálón a kutatók számára is. 2023 év végére honlapunkon keresztül 2649 jegyzékbe vett tétel, 30.127 jegyzékbe vett oldal és 94 kilométer kereshető szöveg érhető el a rendszerből. A nagyobb adatbiztonság érdekében az elkészült jegyzékeket Excel-táblázatban is vezetjük.

A 2022-ben kötött szerződés értelmében a kisebb történeti értékkel bíró könyvanyag egy részét (77 doboz, 3579 darab) továbbra is a Magyar Nemzeti Levéltár Pest Vármegyei Levéltárában tároljuk, amihez előzetes egyeztetés után bármikor hozzáférhetünk.



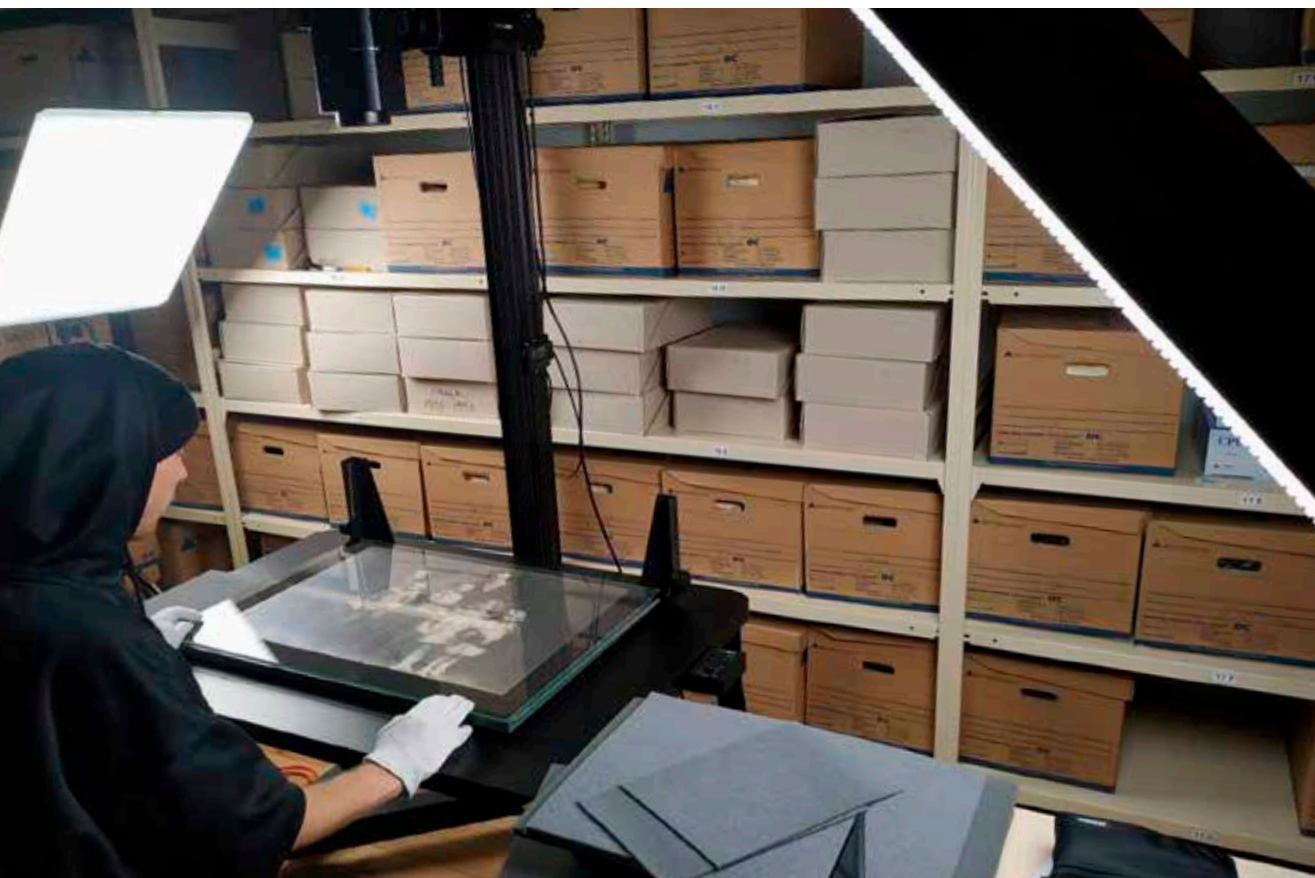
Rendezés, feldolgozás, digitalizálás

A tavalyi évben, 2022-ben feldolgozott „Habsburg Ottó magyar nyelvű levelezése 1988–2011” (jelzete: HOAL I-2-c) állományrész darabszintű jegyzékkel rendelkezik, és 2022-től folyamatos a mintegy 49 ezer oldal digitalizálása. A többi állományrész rendezésekor újabb, az említett irategyüttesbe tartozó dokumentumok kerültek elő, amelyeket besoroltuk a megfelelő helyre. A munka befejezése és a digitalizálásra való előkészítése előtt ellenőrző rendezést folytattunk a teljes anyagban.

Elkészült Habsburg Ottó 1988 és 2011 közötti – eddig ismert – magyar levelezőpartnereinek névjegyzéke, honlapunkon már elérhető a kutatók, érdeklődők számára. A közel 5500 nevet tartalmazó listán szereplő személy azonosításával sikerült felvázolnunk Magyarországhoz köthető kapcsolati hálóját.

A Pannonhalmi Főapátság digitalizáló műhelyében tavaly megkezdett munka folytatásaként az állományrészről a 2023-as évben közel 10 ezer oldalnyi irat elektronikus reprodukciójával bíztuk meg őket.

A HOAL I-2-c iratai közül az 1980-as, 1990-es években rendszeresített faxpapírok állapota rendkívül rossz, több szinte olvashatatlanná vált. E lapok értékmentése érdekében idén tovább folytatódott a szövegek Word-formátumba történő átmásolása.





Emellett újabb jelentős részét tettük közzé Habsburg Ottó elemzéseinek, amelyek 1952 és 2009 között angol, francia és német nyelven készültek (HOAL I-7). Az előlapokkal együtt mintegy 10 ezer oldalnyi anyagból 2023-ban már az 1953-as évben keletkezett írások is nyilvánosan kereshetővé váltak.

Habsburg Ottó magánszemélyekkel és szervezetekkel folytatott általános levelezésének – korábban „Titkársági iratok” – (HOAL I-2-b) feldolgozása újabb lendületet vett. Idén 33 doboz (3,96 ifm) anyagát jegyzékeltük. Az alfabetikus rendben irattározott anyagban kronologikusan haladva az 1953–1970 közötti időszakot előzetesen rendeztük, amely munka során idén további 1135 levelezőpartner iratait emeltük ki, tettük palliumba és készítettünk hozzá darabszintű jegyzéket. Összesen 2235 új levelezőpartnert azonosítottunk a fenti évkörből.

Mindezekkel párhuzamosan az 1950 és 1958 között keletkezett, kronologikus rendben irattározott levelezéshez (3,44 ifm) névmutatót készítünk a kereshetőség megkönnyítése érdekében, további 1000 új levelezőtárssal bővítve a jegyzéket.

A levelezőpartnerek közül összegyűjtöttük néhány, Habsburg Ottóval való kapcsolata szempontjából kiemelten fontos személy teljes üzenetváltását. Ezek között szerepel a 2023. november 29-én elhunyt Henry A. Kissinger is, akinek Alapítványunk őrizetében levő 1969 és 2009 közötti levelezése 428 oldalt tesz ki. Kiemelendő még Habsburg Ottónak a Mont Pelerin Társasággal kapcsolatos, a szervezetben résztvevőkkel (Friedrich August von Hayek, Arvid Fredborg), illetve

a Bajor Keresztényszociális Unió (CSU) prominens vezetőivel folytatott levélváltása is. Továbbá lényegesnek tartjuk a magyar emigráció tagjaival fennmaradt korrespondencia összegyűjtését. Itt a már eddig ismert személyek (Eckhardt Tibor, Bakách-Besseney György) mellett olyan meghatározó levelezőpartnereket kell megemlítenünk, mint Slachta Margit, az első magyar női országgyűlési képviselő; a befolyásos üzletember, Chorin Ferenc; Hedry István, aki Magyarország londoni nagykövetségének ideiglenes vezetője volt; Neumann Ede történész és a diplomata Czikkán-Zichy Móric. Névadónkkal folytatott levelezésüket digitalizáltuk és az iratok egyes részeit a Digitális Archívumban is elérhetővé tettük. Egyúttal hozzáfogtunk a „Beszéd, interjúk” (HOAL I-4-b) irategyüttes rendezésének is.

Folytatódott a 2021-ben elkezdett, korábban 46 iratkonténerben tárolt „Családi magánlevelezés”-ként őrzött levéltári anyag (HOAL I-1) szétválogatása és rendszerezése. A rendezési terv alapján az iratokat 17 főtema szerint szortíroztuk, több mint 12.395 oldalt közpszinten és további egységeket alapszinten rendeztünk. Elkészült a Habsburg Ottó, Habsburg Róbert, valamint Heinrich Degenfeld 1951–1973 közötti levelezésének jegyzéke. Ugyancsak alapszintű jegyzék készült az egykori uralkodócsalád jelenlegi fejének, Habsburg-Lotaringiai Károly születése (1961) alkalmából érkezett jókívánságokról. Emellett megtörtént a munka során előkerülő sérült iratanyagok (1951–1955) jegyzékbe vétele és restaurálásra való előkészítése.

Továbbhaladtunk Viktoria von Mensdorff grófnő, Marie-Therese Schmising-Kerssenbrock és Heinrich Degenfeld 1922. december 6. és 1924. augusztus 20. között írott naplójának (HOAL I-1-d) átírásával, jegyzékelésével és közzétételre való előkészítésével.



KÖNYVTÁR

Habsburg Ottó könyv-, hírlap- és cikkgyűjteménye felbecsülhetetlen része a gondozásunkra bízott anyagnak. A gyűjtemény felőleli névadónk könyveit, több évtizedes közéleti pályájának nyomtatásban megjelent írásait, a munkájához használt szakirodalmat – legalábbis annak egy részét –, a tisztelőitől és barátaitól kapott ajándékköteteket, a különféle szervezeteknél betöltött tisztségeinél fogva számára küldött hírleveleket, dokumentációt. Az időszakos kiadványok körét is egyértelműen a személyéhez köthető sajtótermékek alkotják, írásait részben ezekben, részben cikk-kivágatok formájában találhatjuk meg.

Bibliográfiaépítés

A teljesség igényével elkészítettük Habsburg Ottó könyveinek bibliográfiáját, számos nemzeti könyvtár, valamint a WorldCat elektronikus katalógusai alapján. Folyamatosan végezzük a névadónktól származó és gyűjteményünkben megtalálható kötetekből a részdokumentumok (tanulmányok, előszók stb.) összegyűjtését, digitalizálását.

Megkezdjük a Habsburg Ottó-cikkek bibliográfiájának összeállítását is. A vonatkozó anyag 1969-el kezdődően évenkénti, valamint laponkénti bontásban lesz megtalálható és – részben digitalizált formában – kutatható a honlapunkon.



Terveink szerint 2024 folyamán a bibliográfiai adatok közlésének szintjén bemutatjuk Ottó időszakos kiadványokban megjelent politikai publicisztikáit, melyek az 1960-as évektől folyamatosan láttak napvilágot.

Változatlanul nyomom követjük továbbá az Arcanum és a Hungaricana adatbázisokba feltöltött, témánkba vágó növekményt.

Állománygyarapítás

Állományunkat 2023-ban az Alapítvány számára vásárolt, életrajzi művekkel, valamint a konferenciák előkészítését támogató írásokkal, a részünkre küldött ajándékkönyvekkel, továbbá a Hartl Péter kutató által másolásra, szkennelésre átadott, a magyar legitimizmus történetével foglalkozó anyaggal gyarapítottuk.

Tartalmi feltárás

A tavalyi év során az állományunkban teljeskörűen feltérképezett, névadónk által írt cikkek közül tartalmilag is feltártuk a Tripont gyűjteménykezelő rendszerbe feltöltött dokumentumok egy részét: az *Új Európa* (München), a *Magyar Nemzet* és *Magyar Hírlap* (Budapest), valamint a *Vorarlberger Nachrichten* (Bregenz) című sajtótermékekből. Az összesen mintegy 850 írást folyamatosan tesszük hozzáférhetővé digitalizált formában.

Könyvfeldolgozás

Ugyancsak a tavalyi évben megkezdett munka folytatásaként Habsburg Ottó könyvtárából 815 kötet adatait vittük be a Qulto gyűjteménykezelő adatbázisba, tárgyszavakkal is kiegészítve a létrehozott rekordokat.

Szövegírás, fordítás, szöveggondozás

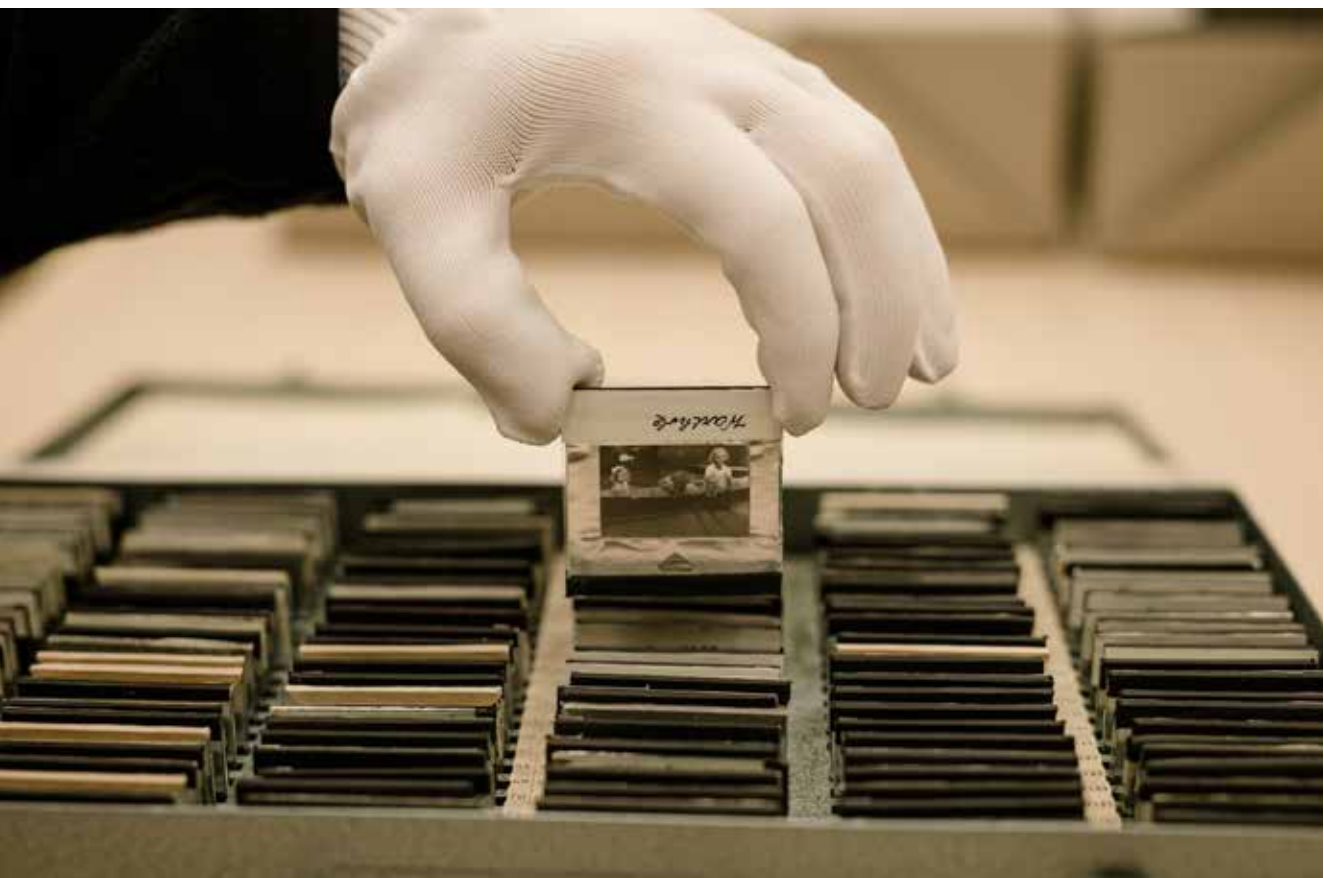
A szigorúan vett könyvtárosi teendők mellett VASBÁNYAI FERENC kollégánk részt vett kiadványaink – *Beszámoló 2022*, Martonyi János: *A történelem folytonossága, 99 év – 99 kép. Fényképek Habsburg Ottó életéből* (vál. és szerk. Dékány Szilveszter), *Trianon enciklopédia* (szerk. Ablonczy Balázs et al.) – korrektúrázásában, szerkesztésében, egyes szövegrészek fordításában. Az említetteken kívül lektorálta a honlapunkon megjelenésre szánt írásokat.

FOTÓ- ÉS AUDIOVIZUÁLIS ARCHÍVUM

A tárgyi hagyaték jelentős részét adja a mintegy 30.000 egységből álló fényképparchívum. A 20. századi fotografiai eljárások széles spektruma található meg a gyűjteményben, több mint 100 év fotótechnológiája: az üvegnegatívoktól és vizitkártyáktól kezdve, a diaposzítívokon, fekete-fehér negatívokon és polaroid képeken keresztül a digitálisan készült képek papír alapú nyomataig.

2023-ban folytatódott a fotógyűjtemény (Jelzet: HOAL I-5-a és HOAL I-5-b) 2019-ben megkezdett feldolgozása. Jegyzékeltük a 2000-es években készült képanyag jelentős részét (15. doboz, HOAL I-5-a 10/1-5-b 10). Javítottuk a hibás jelzeteket és az új elemek jegyzékbe illesztése is megtörtént. Szintén új egységek kerültek az 1990-es évek (13-14. doboz, HOAL I-5-a/1-5-b 9) és az 1970-es évek (11. doboz, HOAL I-5-a/1-5-b 7) anyagába is. Összesen 1650 tételnyi adattal bővült a fotótári jegyzékünk. Rendezés alatt áll a 19. számú, vegyes képanyagot tartalmazó doboz. Ebben található a Habsburg Ottóhoz és a Habsburg-családhoz kapcsolódó fényképek is, nagyrészt azonban vegyes évkörű és tematikájú, főleg ajándékba kapott fotóalbumokból álló anyagból áll. A doboz tartalmaz a család részére küldött képeslapokat is, ezeket külön egységbe rendezzük.

Az Üveglemezek, üvegnegatívok tárgyi sorozat (HOAL I-5-c) diaposzítív egységeihez január folyamán tételes jegyzék készült, itt összesen 305 egység található. A diaposzítívokon előfordulnak Ferenc Józsefet különböző hivatalos programjain ábrázoló képek is, de többnyire IV. Károly császár és király családi eseményeihez és frontlátogatásaihoz, illetve Habsburg Ottó gyermekkorához kapcsolható fényképanyag található.



A Habsburg Ottó Digitális Archívumba (archivum.hoal.hu) feltöltött, a gyűjteményünkből származó fotóknak elkészült a metaadatolása, így már összesen mintegy 600 darab kép érhető el az érdeklődők számára az online adatbázisunkban. Folytatódott a tavaly elkezdett, tematikus fénykép-digitalizálási projekt, idén az 1960-as évek fényképanyaga készül el digitális verzióban, ebből is elérhetővé vált egy válogatás az interneten, továbbá az 1950-es évekből a 2022-es feldolgozás óta besorolt fotók digitalizálása is megtörtént.

Digitális Archívum /
Fotógyűjtemény



Az 1980-as és 1990-es évtizedekben keletkezett anyagokat tekintve célunk, hogy összhangba hozzuk a gyűjteményünkben lévő levéltári állománnyal, így a képeket folyamatosan egyeztetjük a Habsburg Ottó magyar nyelvű hivatali levelezésében található iratokkal. Ha egy képről vagy fotósorozatról kiderül, hogy ki volt a küldő, ott lehetőség szerint társítjuk a fellelhető levelezéssel, majd ezt a jegyzékben is jelöljük.

A fizikai elhelyezést tekintve jelentős változás történt: a Fotó-és audiovizuális gyűjtemény kiváló tárolási körülményekkel rendelkező, két munkaállomással és zárt polcrendszerrel ellátott önálló helységet kapott.

A gyűjteményi egység feldolgozását DÉKÁNY SZILVESZTER ÉS LŐRINCZ ZITA végezte.

GYŰJTEMÉNYI KAPCSOLATOK

Mialatt zajlik a ránk bízott mintegy 700 doboznyi hagyaték feldolgozása és digitalizálása, Alapítványunk munkatársai más módon is igyekeznek előbbre vinni az életmű mélyebb megismerésének és népszerűsítésének ügyét. Legyen szó az általuk jegyzett cikkekről és tanulmányokról, Habsburg Ottó kortársainak megintertúvolásáról, hazai és belföldi levéltárak névadónkhoz kapcsolódó anyagainak feltérképezéséről vagy a tudományos élet képviselőinek vendégül látásáról archívumunkban, az utolsó magyar trónörökösst követve – aki élete során nagy munkabírással építette kapcsolatrendszerét – igyekszünk feladatunkat minél szélesebb körben együttműködve, a találkozás és a nyílt párbeszéd lehetőségét keresve el látni.



A GYŰJTEMÉNY GYARAPODÁSA

A Habsburg Ottó Alapítvány tevékenységének kezdete óta folyamatosan keres gyűjteményébe olyan tárgyakat, dokumentumokat, amelyek valamilyen módon kapcsolódnak névadójához. Ez évben is fontos darabokra bukkantunk.

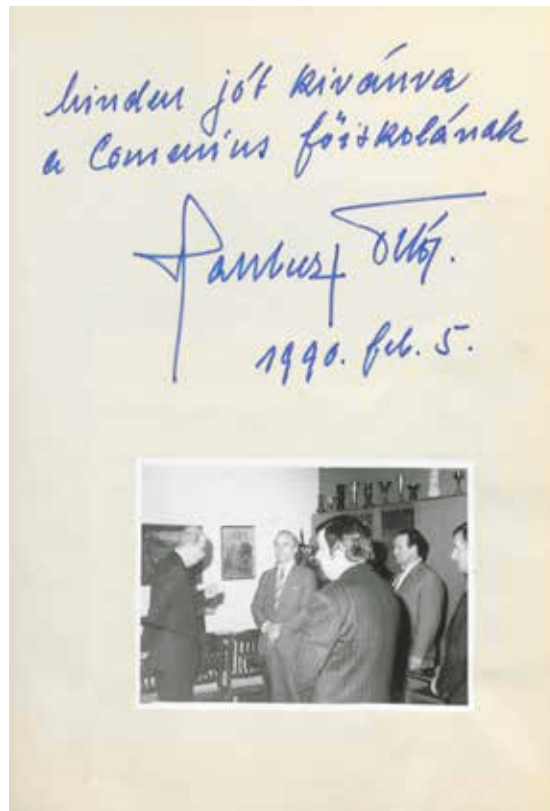
Egy rendhagyó történelemóra rejtőző képei

Monok István, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ főigazgatója digitalizált formában eljuttatta hozzánk a sárospataki Comenius Tanítóképző Főiskola vendégkönyvéből származó feljegyzéseket és a hozzájuk kapcsolódó képeket, amelyen Alapítványunk névadója és aláírása látható.

A Tokaj-Hegyalja Egyetem székházának felújítása során selejtezésre szánt dokumentumok közül előkerült lapok hűen adják vissza a rendszerváltás első éveinek hangulatát, lelkesedését. Habsburg Ottó 33 évvel ezelőtt, 1990. február 5-én tett látogatást Sárospatakon, és tartott rendhagyó történelemórát az Árvay József Gyakorló Általános Iskola aulájában összegyűlt többszáz érdeklődőnek. A Sárospataki Diákegylet által szervezett eseményre elkísérte őt lánya, Walburga főhercegnő, és Bernd Posselt, Habsburg Ottó titkára, a Páneurópai Unió tagja, későbbi európai parlamenti képviselő is.

A rendezvény vendége volt Tőkés László, a romániai „forradalom” egyik főszereplője, akivel Alapítványunk névadója személyesen ekkor találkozott először. Tőkés László, mint ismeretes, később szintén európai parlamenti képviselő lett. Az 1990. február 5-i történések krónikáját Bolvári-Takács Gábor jegyezte le a Kazinczy Ferenc Társaság 1999-es évkönyvében megjelent írásában.

Köszönet Monok István főigazgató úrnak, aki a Főiskola vendégkönyvében rejtőző, mindeddig nem publikus történeteket, fotókat megmentette az utókor számára, egyúttal gyarapította a Habsburg Ottó Alapítvány gyűjteményét is!



Megyesy Jenő ajándéka

Alapítványunk sokat köszönhet az amerikai magyarság kiváló képviselőjének, a Denverben élő Megyesy Jenő ügyvédnek. Ő támogatta Edwin J. Feulnernek, a The Heritage Foundation alapítójának részvételét a 2022-ben rendezett Ottó-vacsoránkon, és sokat segített több, gyűjteményünk nemzetközi összeköttetései szempontjából fontos észak-amerikai intézménnyel való kontaktusteremtésben is. Ezúttal Habsburg Ottó denveri látogatásainak, kapcsolati hálójának néhány érdekes dokumentumát hozta el nekünk Budapestre.

Megyesy Jenő szüleivel és hűgával együtt 1956-ban hagyta el Magyarországot. Több éves ausztriai tartózkodás után a család az Egyesült Államokban telepedett le. 1967 óta él Denverben, ahol óriási kapcsolatrendszert épített ki mind az amerikai politikai és gazdasági élet képviselőivel, mind a magyar közösség tagjaival. Az átadott fényképeken a denveri magyar kolónia meghatározó személyisége, Etienne Perényi és családja látható. Habsburg Ottó már az 1940-es évek elejétől bizonyosan kapcsolatban állt Perényivel, aki az 1930-as évek közepén költözött az USA-ba, és ott ismert és sikeres bankigazgató lett. Meggyőződéses legitimistaként 1941-ben ő szervezte Habsburg Ottó előadását az illusztris Old Denver Club-ban.

A képek forrása Ambrose Balajthy Júlia, akinek édesanyja Etienne Perényi testvére volt. Júlia – vagy ahogyan becenevén széles körben szólítják: Julika – hosszú évtizedeken át fogorvosként dolgozott Denverben, így igen széles körben ismert. Ő látható még kislányként nagybátyja társaságában a von Richthofen-villában, ahol Habsburg Ottó is vendégeskedett. Etienne Perényi 1946-ban vásárolta meg a porosz származású Walter von Richthofen által az 1880-as években építtetett kastélyt, Denver egyik nevezetes palotáját. Már ez év decemberében vendégül látta Zita királynét és leányát, Erzsébet hercegnőt, és a hely a következő évtizedben emigráns magyar és közép-európai notabilitások gyakori találkozóhelyévé vált. Habsburg Ottó a második világháborút követően több alkalommal járt Denverben: együtt segítettek Perényivel az 1956-os magyar menekültek coloradói integrációját, és 1968-ban is jelentős összeggel járult hozzá a forradalom hőseinek emléket állító szoborpark létrehozásához.

Habsburg Ottó a Perényi családdal kifejezetten jó kapcsolatot ápolt, erről tanúskodnak a most átadott fényképek, iratok, és üdvözlőkártyák, valamint a gyűjteményünkben található több évtizedet átfogó levélváltások.



KÉP A KÉPBEN

Klammer Mariska: A budai királyi vár szalonja Benczúr Gyula festményével

Egy alkalommal különösképpen ránk mosolygott a szerencse: a Kieselbach Galéria honlapján felfedeztünk egy festményt, amelyen a budai királyi vár egyik szalonjának részlete látható, a falon Benczúr Gyulának a gyermek Ottóról készült egészalakos portréjával, amelyen a trónörökös a Benczúr által tervezett koronázási díszruhájában látható (ma: Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Képcsarnok). Érdeklődésünkre a galéria tulajdonosa nemcsak felajánlotta ajándékként a festményt az Alapítvány gyűjteménye számára, hanem restauráltatta is azt. Levéltáros kollégánk, Fábry Eszter járt utána a történetnek.

Az 1930-as évekből fennmaradt egy fotográfia (Csiky fotó), amely – többek között – Alapítványunk gyűjteményében is megtalálható,¹ s amelynek alapján nem nehéz felismerni, hogy a kép a budavári királyi palota Rózsaszalonját (vagy ahogy másképp is említik: déli tükörtermét) ábrázolja, a topográfiai hűség igénye nélkül, átkomponálva. A rózsamintás tapéta helyett a fal egyszerű kék, a bútortzat eredetileg brokátmintás kárpitozása is dísztelen, sőt, a nagy vonalakban ábrázolt Benczúr-festmény is átkerült az ajtó jobb oldaláról a bal oldalra, ahol a fényképfelvétel tanúsága szerint egykor Zita királyné koronázási képmása függött.

A festmény szignált (jobbra lent), ám alkotója nem tartozik a ma érdemben számon tartott művészek sorába, habár a Nemzeti Szalon kiállításán rendszeresen szerepelt műveivel. Klammer Mariska arcképe egyelőre ismeretlen, a kevés fellelhető életrajzi adat sem nyújt róla részletes útbaigazítást. Születési ideje is bizonytalan: 1873 mellett gyakorta szerepel az 1877, de ha tekintetbe vesszük, hogy az Országos Mintarajziskola és Rajztanárképezde – ma Magyar Képzőművészeti Egyetem – honlapján a valaha a művészképzőt látogatók listáján az intézmény hallgatói között szerepel 1891-től 1906-ig, akkor az előbbi a valószínűbb. Az 1930-ban kiadott *Magyar feltámadás lexikonában*² – alighanem magától a művésznőtől származó adatok alapján – nemcsak Budapesten Deák Ébner Lajosnál, hanem Münchenben és Párizsban is tanult, volt Anton Azbe, Hans von Hayek, Lucien Simon és Emil Blanche tanítványa; bemutatkozott több európai nagyvárosban. Nagy érdemeként tartották számon tevékenységét a Magyar Képzőművésznők Egyesületében (1908-tól), amelynek alapításakor egyik alelnöke volt, de más területeken is előmozdította a nők elismertetését.



¹ Jelzete: HOAL II-3-c F2

² *Magyar feltámadás lexikona*. Szerk. Szentmiklósy Géza, Budapest, 1930.

A Nemzeti Szalon évente megrendezett tárlatain rendszeresen részt vett, a Szépművészeti Múzeum két képet vásárolt tőle 1909-ben. Saját festőiskolát működtetett, tanítványaival műhelykiállításokat szervezett, és jótékonyági célokra is felajánlotta műveit. Leginkább enteriőr- és csendéletfestőként tartották számon, figurális művei gyakorta kevésbé sikerültek. A bemutatkozások kritikusai általában dicsérték alkotásait, de egy-egy mondatnál nem jutott neki több a közös tárlatok méltatásából.



A Nemzeti Szalon 1924. májusi kiállításának katalógusában Klammer Mariska nyolc képe között a 120-as sorszámú festmény *Kék szalon a királyi palotában*, olajfestmény³ címmel szerepel, és a 122. kép pedig egy *Interieur a királyi palotában*. Az előbbi talán azonos lehet képünkkel (mértadatok hiányoznak), ez megadhatja a mű keletkezési idejét: Benczúr portréja 1917-ben készült el.

Nemcsak a fenti katalógusból tűnik úgy, hogy a művésznő több – leegyszerűsített, vagy a palota berendezésének elemeit ötvöző – képet is készített a palotabelsőről, más-más színekben; ezek némelyike méretben többnyire azonos a Kieselbach Galériából gyűjteményünkbe került képpel. A kompozíciók, amelyekből eddig 5 db került a látókörünkbe, részletei – csillárok, kályhák, bútorok, faldíszítések – árulkodnak erről, pontos keletkezési idejük még azonosításra vár.⁴

Klammer Mariska évről évre szerepelt kiállításokon, nevét ismerték, s gyakran megjelent a sajtóban is. Olyannyira, hogy édesanyja halálhírének közlésekor (1937. január 18.) a Magyar Távirati Iroda megjegyzi: „Klammer Mariska festőművész az édesanyját gyászolja az elhunytban”. A II. világháború Magyarországot egyre inkább sújtó éveiben nem tűnik fel a neve: 1943 júniusában még szerepelt a Nemzeti Szalon júniusi tárlatán, majd legközelebb 1947 augusztusában említik, amikor is a Nemzeti Szalon augusztusi kiállításán egyedül *Peoniák címmel készült képe volt kiállítva – lehetséges, hogy ez volt az utolsó szereplése*.

Köszönjük Kieselbach Tamásnak, hogy a festményt az Alapítványnak ajándékozta, így felidézve a Klammer Mariska idejében még jóval elterjedtebb mecénatúra nemes gesztusát!

³ A katalógus számozatlan oldalai közül a címlappal együtt a 12. oldalon.

⁴ Például a Budavári Palota egykor volt Kísszalonjában álló kályha Klammer Mariska két képén is feltűnik, a szalongszék pedig igencsak hasonlós a Rózsaszalonban látható pamlag-szék együtteshez. Vö. Klammer Mariska: *Enteriőr*, illetve Klammer Mariska: *Kastélybelső*.

Az évben beszerezett tárgyi emlékek tételes listája

- KIESELBACH TAMÁS
A Páneurópa-mozgalommal kapcsolatos írás: *Mi tette szükségessé és aktuálissá a páneurópa mozgalmát?* 1930. szeptember 29.
- HABSBERG-LOTHARINGIAI GABRIELA
3 db archív, papíralapú fotó és 1 db pendrive 2058 digitális fotóval, 1919-2010.
- LUKA LÁSZLÓ
2 db CD, Habsburg Ottó előadása két részben a Zürichi Egyetem dísztermében, magyar egyetemisták és emigránsok előtt, 1960. június 18.
- MEGYESY JENŐ, AMBROSE BALAJTHY JÚLIA, ETIENNE PERÉNYI
18 db fotó, vegyes családi képek, Habsburg Ottó és gyermekei. Julia Perényi, lánya, Ambrose Balajthy Júlia és Habsburg Ottó Denverben a von Richthofen-villában. Etienne Perényi, Zita királyné és lánya, Elizabeth. Üdvözlőkártyák másolata, fekete-fehér fényképmásolatok, fotópapíron, 2 db levélmásolat, 1948–1970-es évek.
- HANS-FRIEDRICH FREIHERR VON SOLEMACHER
1 db pálmafás képeslap, 1 db dedikált portréfotó, filatéliai boríték, fénymásolt cikk, 6 oldal az Aranygyapjas rendről, 1977, 1997, 2010.
- SOLYOSI LAJOSNÉ
Visszaemlékezés Habsburg Ottó 2000. március 15-i látogatásáról Kübekházán, 9 oldal magyar nyelven, 2000.
- SZIGETHALMI POLGÁRMESTERI HIVATAL
2 db DVD, *Szigethalmi Krónika 2007*, Habsburg Ottó Szigethalmon, 2007. február 23.



Tárgyi Gyűjtemény: Fényképek, képeslapok

- Beck Ö. Fülöp által tervezett koronázási emlék-érme vázlatrajza, mellette meghívó és Major Tamásnéval folytatott levelezés
- Ferenc József, IV. Károly és I. világháború gyűjtemény enteriőr képeken
- Habsburg Ottó félalakos portré, díszmagyarban, nagykorúvá válása alkalmából. Steenokkerzeel, Belgium
- Habsburg Ottó és Zita királyné, kezükben könyvvel ülnek feltehetőleg a steenokkerzeeli Ham-kastély szalonjában. Hátoldalán dedikálás Angyal Dávid részére: „Als Erinnerung an Angyal David bácsi am 22. Oktober 1929.”
- Képeslap IV. Károly osztrák császár és magyar király portréjával, körülötte fekete-sárga szövetből készült cérnarojtos keret
- Forgatható képeslap IV. Károly és Zita, valamint Habsburg Ottó, Etelka, Róbert és Félix arcképével
- Képeslap Károly főhercegről tiszti egyenruhában és Zita főhercegnőről
- Három generációt ábrázoló képeslap, Ferenc József császár Károllyal és Ottóval, a hátoldalon szövegtöredék kézírással
- Zita gyermekeivel: (b-j) Ottó, Róbert, Erzsébet, Sarolta, Félix, Etelka, elől Rudolf és Károly Lajos



- A császár, IV. Károly elhagyja a St. Germain-templomot. Brijuni, Horvátország, 1917.
- IV. Károly a Mária Terézia Katonai rend átadásakor, tisztjei körében 1917. augusztus 17-én, a Wartholz-kastély előtt
- A *Nemzeti Újság*, 1922. április 6-án megjelent lapszáma, főoldalon gyászkeretben IV. Károly temetéséről szóló cikk
- Az *Érdekes Újság* IV. Károly és Zita koronázásakor kiadott lapszáma, 1916. december 30.

Köszönjük PALÁNKI KLAUDIÁNAK és KÁDI BALÁZSNAK, hogy segítségünkre voltak a tárgyi gyűjtemény gyarapításában.

A FELDOLGOZÁSHOZ KAPCSOLÓDÓ KÜLSŐ KUTATÁSOK, ADATBÁZISOK LÉTREHOZÁSA, SZAKMAI HÁLÓZAT ÉPÍTÉSE

ORAL HISTORY

Egy tárgyi emlék sem mesélhet úgy, mint valaki, aki személyesen ismerte Habsburg Ottót. Az Alapítvány ezért törekszik arra, hogy névadója egykori munkatársait és ismerőseit meginterjúvolja az utolsó magyar trónörökshöz kapcsolódó emlékeikről.

Hans-Friedrich Freiherr von Solemacher visszaemlékezése

Habsburg Ottó formális németországi közéleti karrierje a Hanns Seidel Alapítvány (Hanns-Seidel-Stiftung, HSS) külpolitikai tanácsadójaként kezdődött. Ebben a minőségében az első munkatársa Hans-Friedrich Freiherr von Solemacher volt, aki éveken keresztül segítette a Bajor Keresztényszociális Uniót, elsősorban is annak elnökét, Franz Josef Strausst, valamint a párt politikai alapítványát tanácsokkal ellátó egykori trónörökös munkáját. Útjaik később is többször kereszteték egymást: először Brüsszelben, ahol a már európai parlamenti képviselő Habsburg Ottó és az ekkor már a HSS belgiumi képviselőjét vezető volt kollégája számos területen dolgozott együtt. Valamivel később, a kommunista béklyó alól felszabaduló kelet-közép-európai országok demokratikus átalakulását és nyugati integrációját facilitáló főherceg magyarországi és horvátországi látogatásakor jelentett komoly segítséget az akkor már a pártalapítvány budapesti irodáját irányító von Solemacher.



Az interjú során szó esett Habsburg Ottó külpolitikai tanácsadói tevékenységéről, az 1979-es európai parlamenti választásokról, a demokratikus politizálásban magát megmérettető főherceg elleni belső és külső támadásokról, valamint a későbbi európai szerepvállalásáról. Továbbá érdekes részleteket tudtunk meg névadónk 1990 utáni közép-európai tevékenységéről, magyarországi és térségbeli utazásairól.

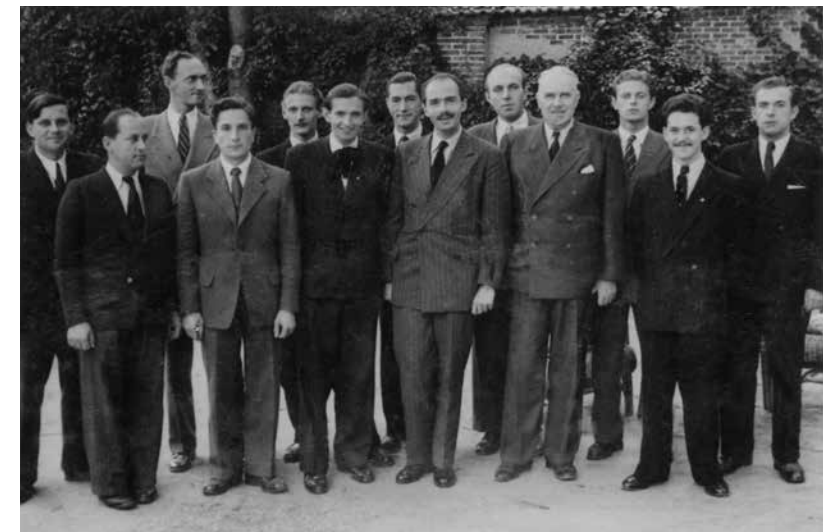
Az európai integráció koronatanúja – beszélgetés Mustó Istvánnal

Mustó István egykori politikus, egyetemi tanár madridi évei alatt Habsburg Ottóval is érintkezett, látogatása Alapítványunknál különleges esemény volt. Az alábbiakban Pröhle Gergely beszámolója olvasható.

A kilencvenedik évében járó egykori politikust, egyetemi tanárt több mint harminc éve ismerem, ő volt ugyanis 1989-től 1992 végéig annak a Friedrich Naumann Alapítványnak a magyarországi képviselője, amelynek később én vettem át az irányítását. A rendszerváltozást követő időszak napi politikai viharai már jórészt feledésbe merültek, az egykori szereplők nagy része már nincs is közöttünk. Mustó István óriási tapasztalatkinccsel tért vissza életvitelszerűen Magyarországra, életrajza fordulatokban igen gazdag.

1933. július 17-én született Derecskén. A család 1945-ben Németországba települt át. 1951-től Madridban tanult, itt ismerkedett meg Habsburg Ottóval és a madridi Királyi Magyar Követség tevékenységével, valamint a magyar emigráció számos tagjával. 1957-ben politika- és gazdaságtudományi oklevelet szerzett. 1959-ben a berlini egyetemen politológiából és közgazdaságtanból doktorált. 1957-től 1962-ig a Szabad Európa Rádió munkatársa. 1963-tól kutatói és oktatói munkát végzett. 1972-ben szociológiából doktorált. Az 1980-as években számos alkalommal volt a bonni kormány, valamint az Európai Közösség Bizottságának szakértője. E minőségében részt vett az EK Spanyolországgal és Portugáliával való kibővítésének előkészítésében. 1989-ben német kérésre átvette a liberális Friedrich Naumann Alapítvány budapesti képviselőjének vezetését; tisztét 1992 végéig látta el. 1970-től a német szabaddemokrata párt (FDP) tagja. Az 1994. évi országgyűlési választásokon mandátumát az SZDSZ országos listájának harmincötödik helyéről szerezte. A parlamenti ciklus leteltével visszatért a nemzetközi tudományos életbe, néhány éve ismét Budapesten él.

Megismerkedésünk idején nem tudtam, hogy madridi évei alatt Alapítványunk névadójával is érintkezett, erre Marosy Ferenc (1893–1986) magyar királyi követ és Habsburg Ottó kapcsolatát vizsgálva egy fénykép alapján döbentünk rá. Hosszú pályafutása során közelről követhette végig az európai integráció történetét, melynek tanulságai napjaink politikai eseményeit is befolyásolják. Érdekes hát ezeket minél több nézőpontból megismerni. Öröm és megtiszteltetés, hogy Mustó István elfogadta meghívásunkat, és megosztotta velünk tapasztalatait.



Interjú József nádor dédunokájával

2023. április 12-én Alapítványunk vendége volt Habsburg-Lotharingiai Mihály, akivel közel kétórás életút-interjút készítettek munkatársaink. Szó esett rövid magyarországi gyermekkoráról, a család meneküléséről és az emigrációban eltöltött évtizedekről. Különösen érdekesek voltak Portugáliában szerzett ifjúkori emlékei, Horthy Istvánnal való barátsága, vagy a Lisszabonban élő, száműzötté vált európai uralkodócsaládok jellemrajza.

A beszélgetés értékes új információkkal szolgált interjúalanyunk Habsburg Ottóval való kapcsolatáról, amely az 1960-as évekig nyúlik vissza. Habsburg Mihály elsősorban a családi események, az 1970-es évektől a Páneurópai Unió szervezésében, a rendszerváltás időszakától pedig a magyarországi ügyekben volt fontos segítője névadónknak. Az 1980-as évek elején Nyugat-Németországban igényelt vízummal járt újra Magyarországon – az ország helyzetéről, az itt élők mindennapjairól szóló beszámolója ma is tanulságosnak bizonyulhat.

Az interjú folyamán szóba került a Mindszenty Alapítvány szerepe, amelynek több mint húsz éve elnöke Habsburg Mihály. A beszélgetés végén értekezünk a Habsburg-ház „magyar ágának” történelmi szerepéről, József nádor örökségéről, valamint Habsburg Ottó következetes életéről, és az őt személyesen vagy levélben megkeresők iránti irigyrésre méltó közvetlenségéről.



Múltidézés Knut Abrahammal

2023. június 6-i V4 konferenciánk előadója, Knut Abraham, a CDU Bundestag-képviselője, Habsburg Ottó egykori munkatársa budapesti tartózkodása során látogatást tett Alapítványunknál.

Habsburg Ottóhoz fűződő személyes kapcsolatáról is beszélt munkatársainknak a CDU-s képviselő, aki 1986-ban Bonnba és Brüsszelbe került gyakornokként az európai parlamenti képviselő munkatársainak körébe, és vonódott be idővel egyre több feladatba. Vezette az EP-választások kampányát, irányította a Páneurópa Mozgalom német ifjúsági tagozatának munkáját, dolgozott

Ottó asszisztenseként Pöckingben, és jól ismerte a korszakban fontos szerepet játszó belső kör tagjait: Bernd Posseltet, Eva Demmerlét, Stephan Baiert – és persze a családtagokat. A Regina által csak „Viking”-ként emlegetett Abraham egyeztetett Zita temetésének részleteiről 1989-ben, és végezte a háttérmunkát Walburga mögött a Páneurópai Pikniken. Vendégünk a későbbi időszakról is számos anekdotával fűszerezve emlékezett meg a Habsburg Ottóval közös munkáról. A múltidézés jegyében Knut Abraham találkozott Sulyok Tamással, az Alkotmánybíróság akkori elnökével, jelenlegi köztársasági elnökkel, akivel a rendszerváltás hajnalán a Páneurópai Mozgalomban működtek együtt.



Bernd Posselt emlékei

Bernd Posselt és munkatársai a Ludovikán Klemens von Metternich egykori birodalmi külügyminiszter és miniszterelnök születésének 250. évfordulója alkalmából tartott október 26-i konferencia előtt rövid látogatást tettek Alapítványunknál, ahol Habsburg Ottó egykori munkatársa és későbbi európai parlamenti képviselő egy interjú keretében életútjáról, névadónkhoz fűződő személyes kapcsolatáról, a páneurópai mozgalom elmúlt évtizedeiről, illetve európai parlamenti tapasztalatairól beszélt. A beszélgetés rávilágított számos olyan mozzanatra és folyamatra, amelyeket a Habsburg Ottóról szóló monográfiák, valamint az Európai Parlament munkáját tárgyaló források nem, illetve csak érintőlegesen tárgyalnak.

A rögzített *oral history* interjú érdekes betekintést nyújtott az elmúlt évtizedek bajor, német és európai politikai viszonyainak alakulásába, valamint komoly segítséget adott az Európai Parlament működésének és belső erőviszonyainak alaposabb megismeréséhez. Hasznos adalékokkal szolgált továbbá Habsburg Ottó politikai profiljának teljesebb megértéséhez. Az európai integráció előmozdításáért nagy erőfeszítéseket tevő egykori trónörökös és hajdani kollégája számos vonatkozásban azonos politikai agenda megvalósításáért dolgozott, és különösen fontos volt számukra a nemzeti kisebbségek, elsősorban is a szudétánémetség helyzetének javítása.

TANULMÁNYKÖTETEK ÉS FOLYÓIRATOK

Idén is több ízben érte az a megtiszteltetés kollégáinkat, hogy Habsburg Ottóhoz (is) köthető írásaikat beválogatták különféle kiadványokba.

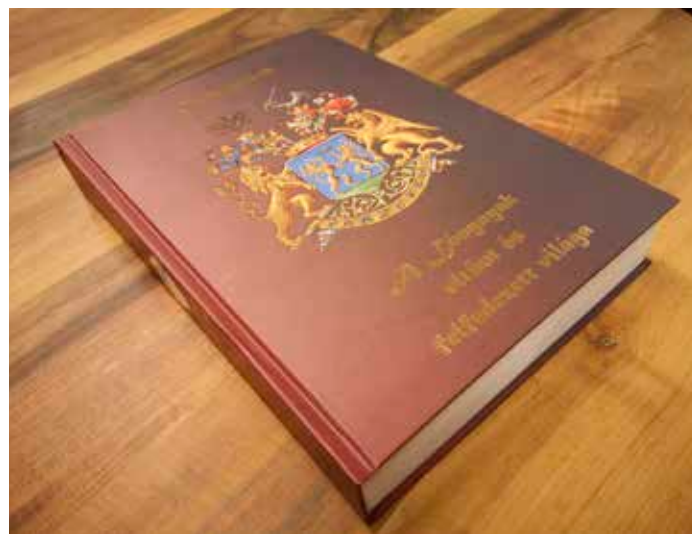
Könyvfejezet a száműzött királyi család jótevőiről

2023. november 22-én a budapesti Ráday Könyvtárban mutatták be az érdeklődő nagyközönségnek *A Lónyayak eltűnt és felfedezett világa* című tanulmánygyűjteményt, amelyben egyebek mellett névadónk jótevőiről, a 160 éve született herceg Lónyay Elemérről és feleségéről, valamint kettejüknek a Habsburg családhoz fűződő kapcsolatairól is olvashatunk.



A tanulmánykötetet a szerkesztők a Lónyay 200 emlékévként szervezett konferenciákon elhangzott előadásokból állították össze, közreadva a Lónyay Menyhérttel, valamint tágabb családjával kapcsolatos tanulmányokat. Szó esik benne az egykori magyar pénzügyminiszter és miniszterelnök unokaöccséről – a 160 évvel ezelőtt született és később IV. Károly királytól hercegi címet nyert Lónyay Elemérről – is, ráirányítva a figyelmet az egy esztendő híján közös évfordulóra.

A 46 írás között, a kötet 485–500. oldalán olvasható Alapítványunk tudományos igazgatóhelyettesének, FEJÉRDY GERGELYNEK munkája, Lónyay Elemérnek és feleségének, Stefánia hercegnőnek a Habsburgokkal fennállt kapcsolatáról, *Epizódok Lónyay Elemér és a Habsburgok kapcsolatának történetéből* címmel. A tanulmány – amelyet a QR kód beszkenelésével online formában elolvasható – felidéz, hogy az egykori diplomata főúr szoros nexusban állt Habsburg Ottóval és családjával. Lónyay Elemér és felesége rendszeres vendégek voltak az udvari körökben, és az utolsó magyar uralkodó halála után anyagilag is támogatták a számkivetésben élő ifjú trónörökös és testvéreit. Ottóval kisgyerekként már Bécsben találkoztak, de később, belgiumi tartózkodása idején is felkeresték őt. A Habsburg-gyermekek jótevőinek számítottak, rendszeresen küldtek nekik ajándékokat és pénzt – erről az Alapítványunkban őrzött, Heinrich Degenfeld gróf által vezetett naplók tanúskodnak leginkább. Zita királyné ugyancsak levelezett Stefánia hercegnővel. Kötődésük haláluk után sem szűnt meg: 2011-ben Habsburg Ottó szívurnáját a Lónyay házaspár sírja mellé helyezték a pannonhalmi bazilika altemplomában.



Cato magazin

A *Cato*, a kéthavonta megjelenő, konzervatív német politikai folyóirat, Alapítványunk részéről idén két írást is beválogatott hasábjai közé. A PRÖHLE GERGELY ÉS KOCSEV BENCE által jegyzett *Sohn des letzten Kaisers. Otto von Habsburg war ein europäischer Glücksfall* című esszé a *Cato Magazin* 2023/4. számának 16–20. oldalán jelent meg, és Habsburg Ottó figyelemreméltó kapcsolati hálóját taglalja. Míg Kocsev Bence *Mohnstrudel und Doboschtorte. Überlegungen zu Richard Wagners Buch Habsburg. Bibliothek einer verlorenen Welt* című írása a kiadvány 2023/6. számában (ugyancsak a 16–20. oldalakon) olvasható, és a Habsburg Birodalom örökségét vizsgálja mai szemmel.



A Levéltári Szemle hasábjain



DÉKÁNY SZILVESZTER gyűjteményi főmunkatársnak idén két alkalommal jelent meg írása a *Levéltári Szemle* című levéltárszakmai folyóiratban. A korábbi 2022-es beszámolómban tettük közzé (*Készen állunk a mesterséges intelligenciára? – Beszámoló a „Kép és kutatás” című nemzetközi konferenciáról.* 2023/1., 78–80.).

A 2023. évi 4. számban megjelent cikkében Alapítványunk internetes megjelenéséről kaphatunk részletes leírást a kezdetektől napjainkig. Külön fejezetben olvashatunk a honlap, a hírlevelek, a social media és a digitális archívum témaköréről. A *Habsburg Ottó Alapítvány online megjelenése és digitális kommunikációs felületei* – amelyet a QR kód beszkenelésével online formában elolvasható – a folyóirat „Műhelymunkák” rovatában kapott helyet.



KUTATÓUTAK

Habsburg Ottó élete során a száműzetése nyomán, később előadókörútjai és európai parlamenti tevékenysége révén a világ számos pontján megfordult. Ennek következtében számtalan külföldi helyszínen bukkanhatunk anyagra névadónkról. Alapítványunk fontosnak tartja, hogy életútjának és kapcsolati hálózatának feltárása során más gyűjtemények anyagát is megismerjük, ezzel kínálva minél teljesebb képet az utolsó magyar trónörökös rendkívül gazdag életéről. Kollégáink ezek felderítése érdekében 2023-ban is több kutatóúton vettek részt.

Látogatás Regina szülőföldjén

2021-ben emlékeztünk meg Habsburg Ottó és Regina von Sachsen-Meiningen esküvőjének 70. évfordulójáról. A jubileum kapcsán esett szó a menyasszony családjáról, ugyanakkor Regina családtörténete még számos történeti, kultúrtörténeti érdekességet rejt, nem egy magyar vonatkozással. Alapítványunk igazgatója, PRÖHLE GERGELY járt utána e kötelékeknek.



Régen terveztem, hogy ellátogatok Meiningenbe, az alig harmincezer lakosú kisvárosba, ami történetileg Frankföldhöz tartozott, de később Turingiához csatolták, s így a II. világháborút követően a szovjet megszállási zónába, a Német Demokratikus Köztársasághoz (NDK) került. Mivel a hidegháborús időszakban a városka a határsávban feküdt, felkeresni is csak külön engedéllyel lehetett volna, aminek megszerzésére a közeli Jénában töltött egyetemi időszakom idején kísérletet sem tettem. Viszont az elszigeteltségnek megfelelően a szocialista városépítés jellegzetes „vív-mányai” is elkerülték, voltaképp teljesen megőrizte hagyományos, 18–19. századi jellegét, benne az 1600-as évek végén megépült kastéllyal, az Elisabethenburggal.

Ez volt a Szász-Meiningen család ősi fészke, a kis német fejedelemségek minden hagyományos jellegzetességével, melyek közül talán a legfontosabb a település méreteit messze meghaladó kulturális ambíció. Ennek kiteljesítője II. György herceg (1826–1914) volt, akit a színházi iránti elkötelezettsége nemcsak egy korszerű színházépület megépítésére sarkallt, hanem mint szerteágazó tehetségű arisztokrata, jelmez- és díszlettervezőként, továbbá – és ez volt az igazi újítás – rendezőként is jelentőset alkotott. A színháztörténet neki köszönheti a modern színházi alapjainak megteremtését, amelyet „meiningenizmus”-ként emlegetnek, és ami olyan meghatározó színházi alkotókra is hatást gyakorolt, mint Konsztantyin Szergejevics Sztanyiszlavszkij, vagy Max Reinhardt. II. György a legjobb muzsikusokat gyűjtötte össze udvarába: koncertezett Meiningenben Liszt Ferenc, rendszeres vendég volt Johannes Brahms és Richard Wagner; a színház zenekarát

Hans von Bülow (Liszt tanítványa és veje) vezette, egy éven át pedig a fiatal Richard Strauss állt a karmesteri pultnál. II. György társulata rendszeresen turnézott Európa-szerte, Magyarországon is többször megfordultak Shakespeare- és német klasszikus darabok, Schiller, Kleist műveinek előadásával. A színházalapító az 1925-ben született Regina dédapja volt, s bár a családtörténet gyakran tragikus fordulatot vett, az inspiráló közeg Habsburg Ottó későbbi hitvese számára is meghatározónak bizonyult.

Miután PHILIPP ADLUNG, a meiningeni múzeum igazgatója végigvezetett a szórványosan felújított épületen. Abban állapotunk meg vele, hogy születésének 2025-ben esedékes 100. évfordulóján kamarakiállítást állítunk össze Regina hercegnő életéről és a hercegi ház Magyarországhoz fűződő kapcsolatairól.

Habsburg Ottó hitvesének kötődése szülőföldjéhez abban is megnyilvánul, hogy – miután koporsóját férje halála után a Habsburgok hagyományos temetkezési helyén, a bécsi kapucinus kriptában helyezték el – Regina szívurnája Heldburg kastélyában maradt, testvérei és szülei hamvai mellett. Ez a lovagvárszerű épület a „színház-herceg”, II. György regnálása idején nyerte el mai alakját, historizáló tornyai, kiszögellései középkori hangulatot árasztanak. A kastély volt Regina gyermekkorának kedvenc helyszíne. Egykori hálószobájában látható most a Szász-Meiningen családról szóló kiállítás. A kommunista diktatúra idején az épületben árvaház működött, majd részben kiegészítették; a rendszerváltozást követően felújították, s pár éve benne kapott helyet a német várépítészetéről szóló korszerű kiállítás.



Björn Chiliannal, a kastély vezetőjével annak lehetőségét mérlegeltük, hogy 2025-ben miként lehetne Heldburgban is megemlékezni Regináról, esetleg egybekötve azt a rendszerváltozás 35. évfordulójáról, Magyarországnak a hátrányban játszott szerepéről szóló megemlékezéssel. A Heldburgban született és nevelkedett Björn Chilian elmondta, hogy a településen él még néhány idős ember, aki be tudna számolni a hercegi családhoz fűződő viszonyáról, arról a figyelemről, amellyel a „császári, királyi hitvessé” emelkedő Regina életét követték.

A tapasztalatok alapján biztos vagyok benne, hogy a meiningenieikkel kialakuló együttműködés még számos érdekes történeti, politikai, kultúrtörténeti adalékkal gazdagíthatja névadónkra és családjára vonatkozó ismereteinket.

Forrásgyűjtés a brüsszeli külügyi levéltárban

FEJÉRDY GERGELY, Alapítványunk tudományos igazgatóhelyettese május elején kutatást és forrás-gyűjtést végzett Brüsszelben a Belga Királyi Külügyminisztérium Levéltárában (Archives Diplomatiques de Royaume de Belgique Ministère des Affaires étrangères). A belga–magyar kapcsolatok 20. századi történetéhez kapcsolódó diplomáciai iratok között elsősorban a Habsburg családhoz, azon belül is Alapítványunk névadójához köthető dokumentumokat tárt fel.

Kutatásom során a levéltári források között több ezer oldalra bukkantam Habsburg Ottóról és családjáról. A dokumentumok alapján megerősítést nyert, hogy a belga diplomácia feszült figyelemmel követte az egykori trónörökös édesapjának, IV. Károly király svájci hónapjait, magyarországi visszatérési kísérleteit, majd madeirai száműzetését is. Továbbá arra is fény derült, hogy a Szentszék nagyon számított Belgium – a Nagyköveti Tanács tagjának – segítségére a Habsburg család sorsának pozitív alakításában, ám Brüsszel elővigyázatosan valamennyi felmerülő kérdésben a francia állásponttal azonosult.

Külön dossziék tanúskodnak arról, hogy Habsburg Ottó két háború közötti belgiumi tartózkodása idején – különösen nagykorúvá válása után – bizonyos belga politikai körök aggodalommal figyelték nemzetközi tevékenységét, leginkább az Anschluss elleni küzdelmeit. Zita királyné gyermekeivel 1929 és 1940 között a Belga Királyság vendégszeretettel élvezte, de a hivatalos körök elvárták, hogy a család mondjon le a közéleti aktivitásról. Ezt az ígéretet sokszor igencsak nehéz volt Habsburg Ottónak betartania a Hitler fenyegetését megelőző, egyre komorabbá váló európai kontextusban. Nemegyszer a belga arisztokrácia lépett közbe, hogy az egykori trónörökös tevékenységét jótékony homály borítsa.

A belgiumi külügyi levéltár különösen érdekes dossziéja foglalkozik az egykori uralkodócsaládnak biztosított diplomáciai útlevelek történetével. Ezek a Brüsszelben kiállított dokumentumok nem egyszer Habsburg Ottó politikai ellenségeinek célpontjává váltak, például amikor a második világháború alatt az emigráns csehszlovák kormány kitartóan követelte visszavonásukat.

Összességében a belgiumi levéltárban folytatott kutatás eredményei jelentősen segítik a Habsburg Ottó Alapítvány által őrzött gyűjteményi anyag feldolgozását. A vizsgált dokumentumokban világosan követhető volt annak lenyomata, hogy az egykor Habsburg-uralom alatt álló németalföldi terület az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó uralkodójával és családjával különleges kapcsolatban állt a 20. században is.

VILLE DE BRUXELLES
BUREAU DES ETRANGERS
N° 11111111
DEMEURE : Rue de la Vierge, 47
(chez Mr. le Comte d'Udekem)
203 - Boulevard de Haas, 1 - Bruxelles

N° RENDEZÉSEKÉNT	NOM ET PRÉNOM	DATE ET LIEU DE NAISSANCE (1)	Caractéristiques nationales (Etat civil, état de l'étranger)
1	de SAN (Monsieur) le Duc	Reichenau Rudolf	
2	de SAN (Madame) la Duchesse	Autriche, le 20 novembre 1910	

L'Étranger :
Nom, prénom, date et lieu de naissance, date et lieu de mariage de l'étranger (2), nom de famille.
Profession.
Statut matrimonial à l'étranger (3).
Date de l'arrivée en Belgique.
Date que dessus.

(1) Indiquer le pays, le département ou le régime. Traditionnellement, le sexe ou le statut et le pays.
(2) Si l'étranger a été marié à l'étranger, indiquer le lieu de mariage, le jour, le mois, l'année, le nom et le nom de la femme.
(3) Indiquer le lieu, le sexe, le statut, l'ensemble, etc.

Kutatás az Európai Unió Történeli Levéltárában

„Az embernek itt legalább megvan az az érzése, hogy hasznos küldetést teljesít.” 1979 októberének végén Habsburg Ottó ezzel a mondattal zárta az akkor már közgazdasági Nobel-díjjal kitüntetett Friedrich August von Hayeknek írt levelét, amelyben többek között arról tájékoztatta a neves közgazdászt – akivel a gyakori levélváltásokon túl több fórumon, köztük a Mont Pelerin Society-n keresztül is szoros kapcsolatban állt –, hogy az év nyaratól az első közvetlenül választott Európai Parlament képviselőjeként folytatja politikai tevékenységét.

Bár már ifjúkorától aktívan politizált – hiszen Richard von Coudenhove-Kalergi közeli munkatársaként a két világháború közötti időszakról kezdve részt vett a Nemzetközi Páneurópai Unió munkájában, és az 1950-es évektől számos konzervatív, kereszténydemokrata és markánsan anti-kommunista hálózat munkáját szervezte és alakította –, Habsburg Ottó formális politikai karrierje a bajor Keresztényszociális Unió (Christlich-Soziale Union in Bayern, CSU) listájáról szerzett európai parlamenti mandátummal kezdődött. Két évtizedes parlamenti pályafutása során politikai talentumait, tapasztalatait és kiterjedt kapcsolati hálóját kreatív módon állította az európai integráció szolgálatába, és vált az európai integráció egyik legfontosabb vizionáriusává. Ugyan nem tartozott az „alapító atyák” generációjához, valamint soha nem töltött be európai politikai csúcspozíciót, mégis kiemelkedő szerepet játszott az európai integráció kiteljesedésének előmozdításában.



Habsburg Ottó európai parlamenti szerepének eddigi vizsgálata mindazonáltal túl gyakran csak parlamenti tevékenységének egyes konkrét aspektusaihoz kötődött, elfedve annak sokoldalúságát és változatosságát. Ezzel a megközelítéssel szemben KOCSEV BENCE háromhetes kutatásának célja az volt, hogy a főherceg európai politikai szerepét, prioritásait és tevékenységét egy valóban komprehenzív módon, európai és transznacionális perspektívából rekonstruálja, és ezeket a 20. század végének tágabb politikai összefüggéseibe helyezze.

Alapítványunk levéltárában számos, névadónk parlamenti munkájával kapcsolatos anyagot őrzünk, ugyanakkor a legszisztematikusabban mindez Firenzében, az Európai Unió Történeli Levéltárában került megőrzésre. A dokumentumok nemcsak Habsburg Ottó 1979 utáni személyes politikai pályafutásának részleteibe, parlamenti és az Európai Néppártban végzett munkájába engednek bepillantást, hanem érdekes információkat nyújtanak a képviselői mandátumának megszerzése előtti időszakról is, amikor jelöltsége komoly visszhangot váltott ki mind a Német Szövetségi Köztársaságban, mind annak határain túl.

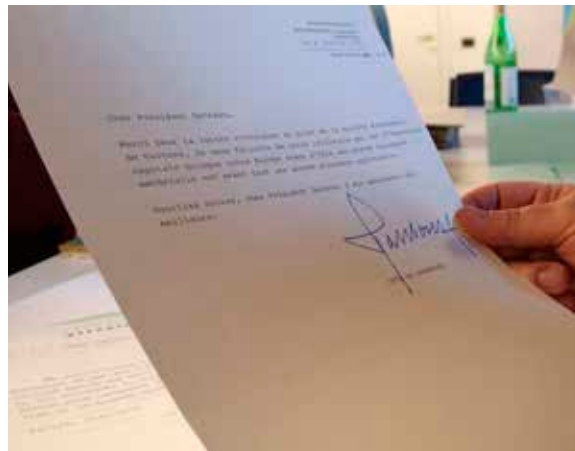
Az archívumban végzett kutatás során is nyilvánvalóvá vált, hogy különösen izgalmas az a politikai és társadalmi környezet, amelyben az első közvetlen választások zajlottak, s amelyben Habsburg Ottó parlamenti karrierje is elkezdődött. Az 1970-es évek a mélyreható változások évtizede volt, amikor a technológiai, kulturális és társadalmi átalakulások gyökeresen megváltoztatták a mindennapi élet és a politikai nyilvánosság addig bevett gyakorlatait. A rendszerkritikus gondolkodás mentén kibontakozó társadalmi mozgalmak (környezetvédelem és zöld politizálás, nőjogi, valamint civil kezdeményezések) jelentősen megváltoztatták az európai politizálás kereteit is. A 80-as évek elejének történései (második olajválság, afganisztáni szovjet invázió, lengyel hadiállapot), majd az évtized vége és a 90-es évek fordulatai jelentős mértékben meghatározták névadónk politikai agendáját, illetve nagy mértékben kijelölték azt a politikai utat, amelyen járnia kellett.

A firenzei dokumentumok alapján egy konszenzust kereső, a politikai ellenfeivel is párbeszédet folytató, ugyanakkor az elveihez hűen ragaszkodó politikai profilja rajzolódik ki, aki az euroszklerózis idején lépett az európai politizálás porondjára, hogy aztán a rendszerváltás turbulens időszakának, majd a kilencvenes évek és a maastrichti egyezmény eufóriájának periódusában is a keresztény, egységes és szociális Európa előmozdításáért dolgozzon.

Habsburg Ottó számos beszéde, indítványa, és határozati javaslata közül a legismertebbek azok, amelyek a vasfüggöny lebontásával, Közép- és Kelet-Európa politikai átalakulásával (beleértve a Szovjetunió és Jugoszlávia felbomlását), a két német állam egyesülésével, és különösen is az Európai Unió keleti bővítésével kapcsolatosak. Az „expanzióval” kapcsolatban azonban korántsem korlátozta magát a közép- és kelet-európai országok támogatására, és határozottan kiállt az 1981-es (Görögország), 1986-os (Portugália, Spanyolország) és 1995-ös (Ausztria, Finnország, Svédország) bővítési körei mellett, kijelentve, hogy minden egyes csatlakozás ösztönzőleg hatott az integrációra és megerősítette az egész európai projektet.

Politikai spektruma azonban sokkal szélesebb volt, és a bővítésen túl számos egyéb ügygel is behatóan foglalkozott. Pragmatizmusa és reálpolitikai megközelítése különösen az európai biztonsági kérdések előmozdításában és a közös európai intézmények létrehozásának támogatásában mutatkozott meg, de a politikai témákon túl a gazdasági, társadalmi és környezetvédelmi esetek is élénken foglalkoztatták.

Összegezve elmondható, hogy a megtekintett dokumentumok fontos adalékokkal szolgálnak Habsburg Ottó politikai profiljának és közéletre gyakorolt hatásának differenciáltabb megismeréséhez, valamint az európai politika alakításában betöltött szerepének alaposabb definiálásához. A kutatási eredményeket bemutató publikáció, kiegészülve a 2023 szeptemberi müncheni levéltári vizsgáldás tanulságaival, a tervek szerint 2024 során angol és magyar nyelven jelenik majd meg.



Névadónk nyomában a bajor fővárosban

Munkatársaink, DÉKÁNY SZILVESZTER és KOCSEV BENCE szeptember közepén ötnapos kutatóúton vettek részt a Hanns Seidel Alapítvány müncheni archívumában, amelynek célja a Habsburg Ottóval kapcsolatos írott és audiovizuális anyagok felkutatása volt.

Habsburg Ottó élete és pályafutása egyaránt szorosan kapcsolódott Bajorországhoz, hiszen nem csupán választott lakóhelyét, de politikai otthonát is a tartományban találta meg. A második világháború végétől kezdve intenzív kapcsolatot ápol a Bajor Keresztényszociális Unió (Christlich-Soziale Union in Bayern, CSU) korifeusaival, majd az 1970-es évek közepétől a párthoz kötődő Hanns Seidel Alapítvány (Hanns-Seidel-Stiftung, HSS) munkatársa lett. Utóbbi megbízása során a párt európai és globális kapcsolatrendszerének megerősítésén dolgozott, valamint külpolitikai elemzésekkel támogatta a keresztényszociális vezetők munkáját. Demokratikus politikai karrierje is a CSU berkein belül bontakozott ki: az 1979-es európai parlamenti választásokon a párt jelöltjeként indult, és a lista harmadik helyéről jutott be az első közvetlenül választott EP-be, majd négy cikluson keresztül jelentős szerepet játszott a kontinens politikai jövőjének alakításában.

Jóllehet Habsburg Ottó Bajorországhoz köthető közéleti pályafutása, valamint szakértői tevékenysége az Alapítványunk gondozásában található anyagokból is jól nyomon követhető, ezek – mind a dokumentumok, mind pedig a képanyagok tekintetében – sok esetben hiányosak. Munkatársaink szeptember közepén Münchenben tett öt napos kutatóútjának elsődleges célja tehát az volt, hogy a Hanns Seidel Alapítvány levéltárában (Archiv für Christlich-Soziale Politik) található források feltérképezésével igyekezzen kipótolni ezeket a hiátusokat.

Az iratanyaggal kapcsolatos kutatás elsősorban Habsburg Ottónak a Hanns Seidel Alapítvány számára végzett külpolitikai tanácsadói tevékenységére, valamint vezető CSU-s politikusokkal – Franz Josef Strauss, Alfons Goppel, Josef Müller, Hans Klein, Theodor Waigel, Fritz Pirkl – folytatott levelezésére összpontosított. Ezek nem csupán Habsburg Ottó 1979 utáni politikai pályafutásának részleteibe engednek betekintést, hanem érdekes információkkal szolgálnak az európai parlamenti mandátumának megszerzése előtti hálózatépítő és politikaformáló tevékenységéről is. Különösen tanulságos a névadónk és a későbbi bajor miniszterelnök, Franz Josef Strauss közötti korrespondencia: egyrészt hasznos és érdekes információkkal szolgál a német és nemzetközi politikatörténet főbb eseményeivel kapcsolatban, másrészt a két politikus egységes és szabad Európa iránti elkötelezettségének is fontos bizonyítéka.





A Habsburg Ottó által készített naprakész külpolitikai jelentések izgalmas betekintést nyújtanak a hetvenes évek eseményeibe; egyúttal azt láttatják, hogy a főherceg politikai jártasságára – és az addigra komoly munkával felépített globális kapcsolati tőkéjére – a párton és az alapítványon belül is bátran támaszkodhattak.

A levéltári fényképgyűjteményben – ahogyan az anyag áttekintése során kiderült – nagyjából 2300-2500 darab Habsburg Ottóhoz köthető fotó található, és az iratgyűjteményben is fellelhető 350-400 kapcsolódó kép. Jelentős részben síkfilmről, 35 mm-es negatívról, diáról digitalizált anyagok, de papíralapon is szép számmal őriznek dokumentumokat a gyűjtemény különböző egységeiben. A képek jelentős részben különböző kongresszusokon, pártgyűléseken, kisebb politikai összejöveteleken készültek. Ottó ezeken többnyire a közönség soraiból

követe az eseményeket, szötte tovább azt a kapcsolati hálót, amit az évtizedek során felépített. Közös fotókon örökítették meg őt politikai aktorokkal, a bajor kormányzat képviselőivel, közéleti emberekkel, a rendezvények résztvevőivel. Érdekes egysége a gyűjteménynek a több évtizeden átívelő Ottó portréfotó-gyűjtemény, a sorozatosan megtartott „Szudétanémet nap” rendezvények anyaga, az 1990-es évek elején Magyarországon tett látogatások dokumentációja, vagy éppen a Franz Josef Strauss személyéhez köthető – közös útjaikon, eseményeken, beszélgetések során készült – felvételek, amelyek szoros munkakapcsolatról tanúskodnak.

A megtekintett anyagok és azok másolatai a további kutatásokhoz és tudományos munkákhoz is hasznos forrást nyújtanak, továbbá fontos adalékokkal szolgálnak Habsburg Ottó kiterjedt kapcsolati hálójának, politikai profiljának és a közéletre gyakorolt hatásának differenciáltabb megismeréséhez, valamint a háború utáni konzervativizmus és kereszténydemokrácia, továbbá a német, az európai és a globális politika alakításában betöltött szerepének definiálásához.

A kutatóút ötletét a Hanns Seidel Alapítvány budapesti irodája karolta fel, nagylelkűen biztosítva az ennek megvalósulásához szükséges anyagi feltételeket is. A kutatás sikeréhez szintén elengedhetetlen volt a müncheni székhelyű alapítvány levéltárában dolgozó szakemberek segítése és támogatása. Köszönet érte!



Vendégségben Habsburg Gabrielánál

Pröhle Gergely tavaszi útja nyomán Alapítványunk kezdeményezésére kiállítást és megemlékezést tervezünk Habsburg Ottó hitvese, Regina von Sachsen-Meiningen születésének 2025. január 6-án esedékes 100. évfordulója alkalmából. Az események helyszíne Meiningen, a közeli Heldburg, majd az év vége felé Budapest lehetnek. Ennek előkészítése, a lehetséges koncepció kialakítása céljából 2023. szeptember 27-én felkerestük névadónk leányát, GABRIELA VON HABSBURGOT, aki a vasfüggöny leomlása után számos alkalommal járt édesanyjával annak egykori szülőföldjén. A szülei pöckingi lakóhelyétől nem messze, a Starnbergi-tó partján álló házban lezajlott megbeszélésen részt vett PHILIPP ADLUNG, a meiningeni múzeum igazgatója is.



Gabriela főhercegnőnek rengeteg személyes emléke mellett számos olyan tárgy, dokumentum és fénykép van a birtokában, amelyek nemcsak Habsburg Regina személyiségét, hanem a Szász-Meiningeni hercegi dinasztia történeti, kultúrtörténeti szerepét is segítenek árnyalni. Tervezett kiállításunkban ugyanis Ottó és Regina kapcsolatának, házasságának bemutatásán túl arra kívánjuk helyezni a hangsúlyt, hogy feltérképezzük Regina felmenőinek – egyébként részben Magyarországra is kiterjedő – kulturális aktivitását, illetve, hogy e kétségkívül szerelmi házasságban miként öltött testet Habsburg Ottó Európa-ideálja. Az 1866-os königrätzi csatában kicsúcsosodó porosz-osztrák ellenségeskedéssel szemben frigyük ugyanis arra példa, hogy a Habsburg Birodalom szövetségesként működhetett együtt a Bismarck által egyesített Németországgal, az azt alkotó kisebb uralkodóházakkal.



Gabriela von Habsburg ismert szobrászművész. Invenciója, tehetsége a Szász-Meiningeni dinasztia művészi fogékonyságának megnyilvánulása napjainkban. Műtermében láthattuk néhány alkotását, és Alapítványunkat megajándékozta egy apró kereszttel, amelynek elkészítésében az 1995-ben Bajorországban meghozott ún. *Kruzifix-Urteil* ihlette: ez a nagy port kavart bírósági ítélet a kereszt közintézményekben való elhelyezését szabályozta. Gabriela főhercegnő ezen felül néhány, számunkra eddig ismeretlen fényképet is átadott családi gyűjteményéből.

A meiningeni kiállítás előkészítése intenzíven folytatódik. Örülünk, hogy a Habsburg család továbbra is támogatja munkánkat, köszönjük Gabriela von Habsburg aktív közreműködését

Nagymester díszmagyarban és az Aranygyapjas lovag nyaklánc

2022 nyarán publikáltuk azt a kutatási beszámolót, amelynek apropóját a gróf Cziráky Józsefről 1957-ben készült fénykép és annak kalandos útja jelentette. A gyűjteményünkben akkor előkerült fotó története Szűts István Gergely és Dékány Szilveszter kollégánk ez év őszi kutatása során tovább íródott, így már teljességében rekonstruálható nemcsak a fénykép, hanem a gróf aranygyapjas rendi nyakdíszének története is.

2023. november 8-án a Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Vármegei Levéltárának soproni kutatótermében tekinthettünk bele a töredékesen fennmaradt Cziráky család gyűjteményébe. Az átnézett iratok között, a család fényképalbumait tartalmazó dobozból került elő az az 1932-ben készült, Habsburg Ottó gratuláló szövegével ellátott fényképlap, amely Cziráky József aranygyapjas rendbe való felvétele alkalmával készült Belgiumban. Ottó nagykörűségének elérésével, 1930-ban az Aranygyapjas lovagrend nagymestere is lett. A keresztény hit és katolikus egyház védelmére 1429-ben alapított rend története összefonódott a Habsburg-dinasztiáéval, tagjai katolikus fejedelmi személyek és főnemesek lehettek. A lánc a világi lovagrend tagjai közötti egyenlőség és testvériség alapvető eszméjét szimbolizálta, amelyek csak akkor alkotnak egységes egészet, ha összekapcsolódnak. Az Aranygyapjas Lovagrendhez való tartozást tagjai erős, kifejezetten szent kötelékként élték meg.



„Új aranygyapjas lovagomnak, Cziráky József grófnak.”
(forrás: MNL GYMSVL Soproni Levéltára)



Az Aranygyapjas rend új tagjainak avatásakor. Ottó mint a rend nagymestere áll középen díszmagyarban, jobbról a harmadik Cziráky József, nyakában a rend nyakdíszével, rajta a rend jelvénye: a kékszínes zászló, lángokat szóró tűzkövön függő arany koszbőr. (1933)

Kutatóutunk során még ugyanaznap délután közel két órás *oral history* interjút készítettünk Erdődy Lászlóval, a Habsburg családhoz több szálon kötődő grófi család tagjával, aki a beszélgetés folyamán egyszer csak Cziráky József nyakdíszének történetéről kezdett mesélni. Eszerint édesapja, Erdődy Ferenc készítette 1957-ben az öreg grófról, „Cziráky bácsiról” az általunk közzétett fényképet, sőt a családi emlékezet szerint a nyakdísz külföldre csempészésében is szerepet játszott. Az 1956-ban Németországba emigrált Erdődy László édesapja az 1960-as évektől engedélyt kapott egy-egy külföldi útra, az egyik ilyen alkalommal csempészte ki az aranygyapjas nyakdíszet, majd adta azt át Münchenben Habsburg Ottónak.

A nyakdísz kicsempészése két történet részeként maradt fenn, egyiket az események után közvetlenül Cziráky özvegye, míg a másikat az Erdődy család emlékezete őrizte meg. Elképzelhető, hogy az aranygyapjas nyakdíszet az özvegy, Andrassy Ilona, míg egy másik, a Cziráky család tulajdonában lévő és az uralkodó családhoz kötődő emléket Erdődy Ferenc juttathatott ki külföldre és adhatta azt át Habsburg Ottónak. A családi emlékezetben pedig ezek az események az idők során egy történetté álltak össze.

A nyugat-magyarországi kutatóút és az ott feltárt, megismert új információk ismét jó példával szolgálnak arra, hogy egy-egy eseményt fontos minél több szempontból, minél több forrás alapján vizsgálni és értelmezni.

LEVÉLTÁRSZAKMAI KAPCSOLATOK

A Habsburg Ottó Alapítvány tevékenységének legfontosabb része névadónk hagyatékának feldolgozása. E cél megvalósításához elengedhetetlen, hogy a legkorszerűbb módszertan ismeretében, a legmagasabb szakmai színvonalon végezzük el feladatunkat.

Kollégáink a magyar levéltárosok vándorgyűlésén

Az együttműködés fontos fóruma a Magyar Levéltárosok Egyesületének Vándorgyűlése, amelyet 2023. július 24–26. között Lakitelken rendeztek meg. A tanácskozáson Alapítványunk öt munkatársa, DÉKÁNY SZILVESZTER, GAÁL NÉ BARCS ESZTER, KOCSIS PIROSKA, ÓLMO SI ZOLTÁN ÉS SZÜTS ISTVÁN GER GELY vett részt.



Az éves vándorgyűlés az egyesület 1986-os újjáalakulása óta a levéltáros szakma kiemelt rendezvénye, a Nyitott Levéltárak országos programsorozat egyik rangos eseménye. A vándorgyűlésre idén immár 35. alkalommal került sor, közel 200 fő részvételével – a hazai szakemberek mellett jelen voltak a határon túli magyar levéltárosok képviselői, illetve Európa más levéltári egyesületeinek vezetői.

Lakitelken a levéltár és az államiság témaköre állt a középpontban, valamint a 300 éve született magyar levéltári rendszer.

Idén ünnepeljük ugyanis a III. Károly király által 1723-ban szentesített törvényt, amely a rendek kívánságára előírta, hogy az ország köziratait az ország levéltárában (Archivum Regni) kell elhelyezni. Ugyanerre az évre datálódik a vármegyei levéltárak létrehozásáról szóló jogszabály.

A vándorgyűlés megnyitóján KERNYERES ISTVÁN, a

Magyar Levéltárosok Egyesületének elnöke, LEZSÁK SÁNDOR, az Országgyűlés alelnöke, a Lakiteleki Népfőiskola Alapítvány kuratóriumának elnöke, valamint VINCZE MÁTÉ, a Kulturális és Innovációs Minisztérium helyettes államtitkára köszöntötte a megjelenteket. Hagyományosan a plenáris ülés előadásai előtt adják át a szakmai jutalmakat: a kiemelkedő munkát végzett kollégák teljesítményét ezúttal is az Egyesület által alapított Dóka Klára-díjjal, valamint az – Osváth Lajos munkásságának és emlékének megőrzésére a család által 2021-ben létrehozott – Osváth Lajos-díjjal ismerték el.

A második nap délelőttjén nemzetközi, forrásközlő, informatikai, állományvédelmi, gazdasági, oktatás- és tudománytörténeti szekcióülésekre került sor. Délután kulturális- és sportprogramokra nyílt lehetőség. Látogatást tettünk a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet (RETÖRKI) közelmúltban épült raktáraiban, kutatásoszobáiban és a Nemzeti Művelődési Intézet impozáns központi épületében. Emellett nagy érdeklődés kísérte a Magyar Levéltáros Egyesület labdarúgó kupájáért kiírt vetélkedést. A befejező napon Pest és Buda egyesítésének 150. évfordulója alkalmából hangzottak el előadások.

A hivatalos programok mellett kollégáink a hazai és nemzetközi levéltári élet képviselőivel folytattak a gyűjteményünk szempontjából is hasznos beszélgetéseket. A folyosói találkozásokon többben felidéztek januári *Évkezdés a gyűjteményben* rendezvényünket, ahol bemutattuk a szakmai közönségnek Habsburg Ottó hagyatékát feldolgozó tevékenységünket. Az erről készült beszámolónk az 58. oldalon található.



EGYÜTTMŰKÖDÉS

A hazai és nemzetközi közgyűjteményekkel való együttműködés az Alapítvány legfőbb feladatát segíti; némely levéltárral évek óta szoros kapcsolatot ápolunk. A magyarországi intézmények között a legfontosabbak a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) egységei közül az Országos Levéltár (Budapest) és Pest Vármegyei Levéltár.

Emellett fontos kiemelni, hogy a Gödöllő Királyi Kastély évek óta önzetlen, nagyvonalú támogatónk, valamint továbbra is sokat köszönhetünk a Pannonhalmi Bencés Főapátság Levéltárának és Könyvtárának. Külföldről meg kell említenünk a Russel Kirk Centerrel való kooperációt, valamint hosszú idő óta változatlanul jó viszonyunkat az osztrák fővárosban található Österreichisches Staatsarchival.

A magyar és külföldi közgyűjteményi hálózat kiemelkedő intézményeivel való szorosabb kapcsolatok kialakítására törekedve igyekszünk évről-évre tovább bővíteni Alapítványunk szakmai partnereinek körét. A 2023-as évben többek közt a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltárral és az MNL GYMSML Soproni és Vas Vármegyei Levéltárával építettünk ki kapcsolatokat.

A Habsburg Ottót megfigyelők nyomában



Az év elején, 2023. január 11-én az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának (ÁBTL) főigazgatóját, DR. CSEH GERGŐ BENDEGÚZT és kutatási osztályvezetőjét, DR. SZEKÉR NÓRÁT láttuk vendégül Alapítványunknál. A találkozó során bemutattuk gyűjteményünket, külön kitérve a feldolgozó munkára és digitalizációs tevékenységünkre.

2023. március 20-án PRÖHLE GERGELY, Alapítványunk igazgatója és Dr. Cseh Gergő Bendegúz, az ÁBTL főigazgatója együttműködési megállapodást írt alá. A megállapodás

valamennyi, Habsburg Ottóra és közvetlen környezetére vonatkozó – immár hozzáférhető – állambiztonsági irat, jelentés, illetve a gyűjteményünkben őrzött vonatkozó dokumentum közös feldolgozását célozza. Ennek köszönhetően feltárható lesz, hogy a kommunista államhatalom milyen módszerekkel kísérte figyelemmel névadónk tevékenységét, illetve ezzel összefüggésben rekonstruálhatóvá válhat nemcsak a trónörökös, hanem a személyéhez szorosan köthető magyar emigránsok, emigráns szervezetek hálózata is. Együttműködésünk másik fontos pillérét a források tudományos feldolgozása, publikációja, valamint közös szakmai rendezvények szervezése képezi.

Az együttműködési megállapodás aláírását követően Alapítványunk delegációja betekinthezett néhány Habsburg Ottóról készült jelentésbe, majd az ÁBTL főigazgatójának vezetésével látogatást tett a Levéltár irattárában és az intézmény állandó kiállításán.

A Marokkói Királyság Nemzeti Könyvtárának főigazgatója Alapítványunknál

MOHAMMED EL FERRANE, a Marokkói Királyság Nemzeti Könyvtárának főigazgatója látogatást tett Alapítványunknál KARIMA KABBAL nagykövetasszony és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának főigazgatója, MONOK ISTVÁN kíséretében.



Habsburg Ottó szívélyes kapcsolatot ápolott az észak-afrikai országgal. Henry Kissingerrel együtt tagja volt az 1980-ban alapított Marokkói Királyi Akadémiának, ahol többször mondott beszédet különböző témakörökben. Szoros kapcsolatok fűzték II. Hasszán királyhoz és fiához, VI. Mohammedhez, a jelenlegi uralkodóhoz. Ezek a történelmi szálak a látogatás során is szóba kerültek.

A vendégek megtekintették a gyűjteményt, többek között a hagyatékban található marokkói vonatkozású leveleket és fényképeket. Örömmel fogadták felajánlásunkat, hogy Rabatba is elviszünk Habsburg Ottó életútjáról szóló roll-up kiállításunkat. Megígérték, hogy a marokkói közgyűjteményekben található, Alapítványunk névadójával kapcsolatos iratokkal, képekkel segítik kiegészíteni az általunk gondozott hagyatékot.



Az észak-afrikai királyság nagykövetségasszonya hangsúlyozta, hogy a magyar-marokkói kapcsolatok szempontjából is fontos Habsburg Ottó életműve, ezért különösen támogat minden olyan rendezvényt, amely bemutatja ezt a kevésbé ismert relációt.

*Habsburg Ottó és VI. Mohammed marokkói király.
Rabat, Marokkó, 2002*

Gyűjteményünk darabjai a „Magyar menyasszony” kiállításon

2023. december 13-án megnyílt a Magyar Nemzeti Múzeumban a „Magyar menyasszony” című nagyszabású és különleges tárlat, amelynek együttműködő partnerként Alapítványunk is részese lett.

Gyűjteményünkéből Habsburg Ottó és Szász-Meiningeni Regina 1951-es nászajándéklistáját mutatjuk be, illetve az esküvőjük egyik fényképét, valamint Zita királyné menyasszonyi portréját digitális formában kölcsönöztük a múzeum számára. A kiállításvezetőben munkatársunk, VITOS-MERZA BEÁTA levéltáros, muzeológus írását olvashatják Regina és Zita történetéről. A „Magyar menyasszony” 2023. december 14. és 2024. augusztus 25. között látogatható.



Vendégeink voltak

- CSEH GERGŐ BENDEGÚZ (az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára főigazgatója) és SZEKÉR NÓRA (az ÁBTL kutatási osztályvezetője)
- CHRISTIAN SCHMIDT (a nemzetközi közösség bosznia-hercegovinai főképviselője)
- PETR MAREŠ (a Nemzetközi Visegrádi Alap ügyvezető igazgatója)
- MICHAEL GEHLER (a Hildesheimi Egyetem Történettudományi Intézetének igazgatója)
- HANS-GERT PÖTTERING (az Európai Parlament és a Konrad Adenauer Alapítvány korábbi elnöke)
- SEBASTIAN KĘCIEK (a Lengyel Köztársaság magyarországi nagykövete)
- MOHAMMED EL FERRANE (a Marokkói Királyság Nemzeti Könyvtárának főigazgatója)
- KARIMA KABBAJ (a Marokkói Királyság magyarországi nagykövetasszonya)
- MONOK ISTVÁN (a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ főigazgatója)
- MUSTÓ ISTVÁN (egykori politikus, egyetemi tanár)
- HELTAI ANDRÁS (újságíró)
- HANS-FRIEDRICH FREIHERR VON SOLEMACHER (a Hanns Seidel Alapítvány korábbi igazgatója) és lánya, SOFIA VAN DER VEGT VON SOLEMACHER (a Kereszténydemokrata Intézet igazgatója)
- JULIA GROSS (a Németországi Szövetségi Köztársaság magyarországi nagykövete)
- HABSBERG-LOTHARINGIAI MIHÁLY (a Magyarországi Mindszenty Alapítvány elnöke, a Habsburg-család nádori ágának tagja)
- HABSBERG EDUÁRD (Magyarország szentszéki nagykövete)
- VARGA JUDIT (Magyarország korábbi igazságügyi minisztere)
- KEVIN ROBERTS (a The Heritage Foundation elnöke)
- JAMES CARAFANO (a The Heritage Foundation alelnöke)
- ERIN WALSH (külpolitikai szakértő)
- DIETER SCHLENKER (az Európai Unió Történeti Levéltárának igazgatója)
- MÁRTONFFY BALÁZS (a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Amerikanisztikai Intézetének vezetője)
- KNUT ABRAHAM (CDU-képviselő, a Bundestag külügyi bizottságának tagja)
- JANNE HAALAND MATLARY (az Oslói Egyetem professzora, Norvégia egykori külügyminiszter-helyettese) és férje, MATLÁRY ÁRPÁD
- ANTHONY B. KIM (a The Heritage Foundation tudományos munkatársa)
- ŁUKASZ LEWKOWICZ (a lublini Közép-Európa Intézet vezető elemzője)
- ERIC-ANDRÉ MARTIN (a Francia Nemzetközi Kapcsolatok Intézetének munkatársa)
- PATRICK HETZEL (a Francia Nemzetgyűlés képviselője)
- JEAN-NOËL JEANNENEY (a Francia Nemzeti Könyvtár igazgatója)
- CLAIRE LEGRAS (a Francia Köztársaság magyarországi nagykövete)
- ANDREAS SCHEUER (Bundestag-képviselő, a bajor Keresztény-Szociális Unió korábbi főtitkára)
- ALFONSO DASTIS QUECEDO (a Spanyol Királyság budapesti nagykövete)
- DAVID HENRIE (amerikai színész, író és rendező), testvére LORENZO HENRIE, valamint a politikus és vállalkozó AUSTIN WRIGHT)
- BERND POSSELT (Habsburg Ottó egykori munkatársa és volt európai parlamenti képviselő)
- EVA DVOŘÁKOVÁ (a Cseh Köztársaság budapesti nagykövete)
- A budapesti Kőrösi Csoma Sándor Gimnázium diákjai
- BENITA FERRERO-WALDNER (az Osztrák Köztársaság korábbi európai és nemzetközi ügyekért felelős szövetségi minisztere)
- NOËLLE LENOIR (Franciaország korábbi európai ügyekért felelős minisztere)
- JEROEN VERGEYLEN (a Belga Királyság budapesti nagykövete)
- WOLFGANG SCHÜSSEL (egykori osztrák kancellár)



PROGRAMOK

A ránk bízott hagyaték feldolgozásán és megőrzésén, a további iratanyagok feltárásán és beszerzésén, valamint a szakmai kapcsolatok kiterjesztésén túl Habsburg Ottó szellemi örökségének ápolását és népszerűsítését kiemelten fontosnak tartjuk. Ennek érdekében idén is számos kiállítást és konferenciát szerveztünk külföldön és belföldön egyaránt.



Mérföldkőhöz érkezett Alapítványunk Digitálisan is megismerhető a Habsburg Ottó Gyűjtemény

2023. január 23-án, a magyar kultúra napja alkalmából Alapítványunk évkezdő összejövetelen mutatta be gyűjteményét, és indította el online platformját, kutathatóvá téve ezáltal az utolsó magyar trónörökös hagyatékát. A gyűjtemény gerincét Habsburg Ottó irathagyatéka adja, de a dokumentáció fontos részét képezi egyedi fényképgyűjteménye, valamint több órnyi filmfelvétel, amelyek a honlapunkon keresztül – folyamatosan bővülő tartalommal – elérhetők az online adatbázisban.



A Habsburg Ottó Alapítvány feladata névadója szellemi örökségének – levelezésének, könyv- és újságcikk-, fénykép- és mozgóképgyűjteményének, valamint személyes tárgyainak – megőrzése, rendszerezése és feltárása. Alapítványunk ugyanakkor fontosnak tartja, hogy ez a történelmi és politikatörténeti szempontból felbecsülhetetlen értékű dokumentáció minél szélesebb körben váljon elérhetővé. Ezért indítottuk el az online adatbázist, amelyen keresztül nyilvánosságot nyerhetnek az említett források. Mindezt január 23-án, a magyar kultúra napjához kapcsolódó *Évkezdés a gyűjteményben* című rendezvényünkön jelentettük be.

Az eseményen PRÖHLE GERGELY, a Habsburg Ottó Alapítvány igazgatója köszöntötte a jelenlévőket. Felidézte, hogy az Alapítvány 2019-ben kezdte meg a hagyaték feldolgozását; az azóta eltelt években kialakítottuk a gyűjteményezés rendjét, a levéltári rend alapstruktúráját, és megteremtettük a digitális hozzáférés módszertanát. Rámutatott, hogy a gyűjtemény gondozása mellett névadónk szellemi örökségét is tudnunk kell közvetíteni. A 2022-es év jelentős fejleményeként

értékelt az Alapítvány külföldi megjelenéseit, amelyekre számos nagyon pozitív visszajelzés érkezett. Kitért arra, hogy mit jelentett Habsburg Ottó számára a magyar nyelv és kultúra: számos feldolgozott dokumentumban utalt magyar kötődésére, a magyart második anyanyelvének tekintette. Kosztolányi Dezső és Márai Sándor műveit éppúgy olvasta, mint Ady Endre, Petőfi Sándor, Nemes Nagy Ágnes vagy Weöres Sándor költeményeit.



életét méltatva úgy fogalmazott: a trónörökös *„megváltozott státusza mellett is – vagy státuszától függetlenül – ősei örökségét és legjobb hagyományait, a kötelességet és a szolgálatot követte, s a velük együtt járó harcot és küzdelmet választotta. Harcolt a nemzetiszocializmus és a kommunizmus totális eszméje és diktatúrája ellen egy szabad és békében élő Európáért. Ez a küzdelem a XX. században sokszor állt reménytelenül vesztésre, mégis azok győztek, azoknak lett igaza, akik Habsburg Ottóhoz hasonlóan hittek a szabadságban és az emberi méltóság feltétlen tiszteletében”.*

Az Alapítvány, amelynek fenntartója a Miniszterelnökség, Habsburg Ottó keresztény Európáról szóló értékrendjének bemutatását is elő tudja segíteni – vette vissza a szót Pröhle Gergely igazgató. Felidézte: tavaly, 2022-ben sokszínű programsorozatot tartottunk abból az alkalomból, hogy 110 éve született Habsburg Ottó, és 100 esztendeje halt meg édesapja, IV. Károly király.

Az utolsó magyar trónörökös alakját a magyar társadalom az 1989-ben legnézettebb hazai készítésű mozi, az *Isten akaratából* című dokumentumfilm révén ismerhette meg. HANÁK GÁBOR, az egyik alkotó, a mű keletkezéstörténetét elevenítette fel a hallgatóságoknak.

A magyar kultúra napjához kapcsolódó összejövetelen legújabb kiadványainkkal együtt a gyűjteményt és az azt kezelő digitális platformot is bemutattuk. Az eseményen munkatársaink ismertették az egyes gyűjteményi területek – levéltári, könyvtári, fotó- és tárgyi gyűjtemények – tematikus feldolgozásának eddig elért eredményeit.

ÓLMOSSI ZOLTÁN gyűjteményi munkatárs és főlevéltáros felidézte a IV. Károlylyal és Habsburg Ottóval kapcsolatos, az Alapítvány létrejöttét megelőző kutatásokat és azok tudományos eredményeit. FEJÉRDY GERGELY tudományos igazgatóhelyettes röviden bemutatta a gyűjtemény útját, az iratanyag érkezésétől a feldolgozottság jelenlegi szintjéig. Habsburg Ottó magyar vonatkozású levelezéséről – amelyet Alapítványunk





a hagyatékból elsőként dolgozott fel, és most tesz fokozatosan digitálisan kutathatóvá – GAÁLNÉ BARCS ESZTER főlevéltáros beszélt. SZŰTS ISTVÁN GERGELY a kapcsolati hálók feltárásának tanulságaira hívta fel a figyelmet, melyek Habsburg Ottó életművében és Alapítványunk tevékenységében is jelentős szerepet játszanak. A *Zeitbühne* című német folyóirat feltárásának műhelytitkaiba HAMMER-NACSA ANETT engedett bepillantást, míg VASBÁNYAI FERENC a

könyvgyűjtemény felépítéséről, az érdekesebb dedikált kötetekről és Habsburg Ottó irodalmi érdeklődéséről beszélt. DÉKÁNY SZILVESZTER gyűjteményi főmunkatárs a fotógyűjteményt mutatta be, kiemelve, hogy a változatos eljárásokkal készült képek nagy időintervallumot ölelnek fel. Névadónk tárgyi hagyatékról VITOS-MERZA BEÁTA kolléganőnk szólt, végezetül KARDONNÉ FÁBRY ESZTER a Walburga főhercegnőtől kapott naplókát és a Gödöllői Királyi Kastélyban 2023. április 1-ig látogatható kiállításunkat ismertette.

Az esemény zárásaként MOLNÁR ANTAL, az ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének igazgatója mondott beszédet, amelyben a Magyarországi Evangélikus Egyház országos központjának épületéről és annak jelentőségéről ejtett szót: gyűjteményünk mellett itt található ugyanis a Podmaniczky-Degenfeld Könyvtár, valamint az Esterházy Péter és Gitta Könyvtár is.

Ezt követően online elérhető adatbázisban lépésről lépésre válnak majd hozzáférhetővé Habsburg Ottó levelezése, fényképei és tanulmányai, írásai. Már az eddigi rendezés során is világossá vált, hogy Habsburg Ottó sok ezer emberrel állt levélkapcsolatban; levelezőpartnereinek száma az 1980-as évek második felétől csak Magyarországról mintegy hatezerre tehető. A gyűjtemény fontos részét képezi az ő és családjának több ezer darabot számláló fényképanyaga, több órányi filmfelvétel és interjú hanganyaga, ezen felül egy tizenegyezer kötetes – angol, német, francia és magyar nyelvű – könyvtár, valamint egy hétezer dokumentumból álló, többnyelvű cikkgyűjtemény is.

Habsburg Ottó hagyatékából elsőként a magyar nyelvű titkársági levelezést, a fényképgyűjtemény egy részét, valamint a Bokor Péter és Hanák Gábor által a nyolcvanas években készített videóinterjúk egyes részleteit tesszük digitálisan hozzáférhetővé a frissen elindult online felületen.



Fotók: Totisz Tamás

Kiállítások

IV Károly kiállítás

A 2022-es évben emlékeztünk meg Habsburg Ottó édesapja halálának centenáriumáról. Az alkalomra készült kiállításunk azonban még a 2023-as év elején is látogatható volt a Gödöllői Királyi Kastélyban, a finisszázst követően pedig egy másik kastély azonnal jelentkezett a tárlat befogadására.

Rubicon-est IV. Károly, az utolsó magyar király életéről

Március 31-én a Rubicon Intézettel közösen szervezett eseményen IV. Károly, egykori magyar király életéről beszélgetéssel, valamint a *Száműzöttként Madeirán* című gödöllői tárlatunk finisszázásával emlékeztünk meg. A programot nagy érdeklődés övezte, a IV. Károly király utolsó, Madeirán töltött hónapjait bemutató kiállítással kapcsolatban pedig több intézmény is jelezte, hogy szívesen befogadná azt.

A többszáz érdeklődő előtt PRÖHLE GERGELY, Alapítványunk igazgatója köszönetét fejezte ki a kiállítást és a rendezvényt befogadó Gödöllői Királyi Kastély igazgatójának, UJVÁRY TAMÁSNAK. Ezt követően PÉTERFI GÁBOR, a Rubicon Intézet munkatársa FÁBRY ESZTERREL, a kiállítás egyik kurátorával és FEJÉRDY GERGELYVEL, a Habsburg Ottó Alapítvány tudományos igazgatóhelyettesével beszélgetett. Fábry Eszter először a család 1918. októberi 22. és 26. közötti gödöllői látogatását idézte fel (a gyermekek nevelőikkel 31-éig maradtak) – a Habsburg Walburga főhercegnő által a Habsburg Ottó Alapítvány részére átadott naplók nyomán.



A továbbiakban munkatársaink felelevenítették a királyi pár kalandos útját Madeirára, valamint felvázolták a szigeten töltött hónapok történéseit. Ennek révén a hallgatóság betekintést nyerhetett a IV. Károly trónra lépésétől haláláig eltelt néhány év eseményeibe, megismerhette nemcsak az uralkodó politikai szándékait és döntéseit, de magát az embert is, aki alázattal fordult Istenhez, a családjához és embertársaihoz egyaránt.



A Gödöllői Kastélyban 2022 novemberben megnyitott kiállításon két kiadványt is bemutatunk, melyek szélesebb bepillantást nyújtanak a beszélgetés során felelevenített időkbe. A mostani eseményen lehetőség volt mind a *Száműzöttként Madeirán* forráskiadvány, mind a *Jó szándék és balsors* című konferenciakötet megvásárlására, de akik akkor lemaradtak az alkalomról, beszerezhetik azokat a Libri könyvesboltjaiban, vagy limitált számban a Gödöllői Királyi Kastélyban.

Az est zárásaként Péterfi Gábor feltette a 2004-ben boldoggá avatott Károly királyra vonatkozó legfontosabb kérdést: *Mit üzen az ő életműve a ma emberének?* Alapítványunk munkatársai válaszukban IV. Károly alázatát, hitét, a másik emberre való nagy nyitottságát és a közjó állandó keresését hangsúlyozták.

A beszélgetést követően az érdeklődők VITOS-MERZA BEÁTÁVAL, a kiállítás másik kurátorával részt vehettek egy utolsó gödöllői tárlatvezetésen, majd alkalmuk volt továbbgondolni az elhangzottakat – egy pohár fehérbor mellett.

Az eseményhez kapcsolódóan jelent meg Fejérdy Gergely: *Madeira szigeten nyugszik az utolsó magyar király című írása a Rubicon online felületén*, amely megtekinthető a QR kód beszkennelésével.



IV. Károly emlékkiállításunk Gyulán mutatkozik be

A Madeirai Levéltár és Könyvtárral közösen létrehozott tárlat április közepétől Gödöllő után a gyulai Almásy-kastély Látogatóközpontban volt megtekinthető.

A kastély kápolnájában megrendezett tárlat megnyitójára 2023. április 15-én, szombaton került sor. Az eseményen elsőként Kovács József, országgyűlési képviselő köszöntötte a vendégeket, és beszédében IV. Károly uralkodásáról, a békére való törekvéséről emlékezett meg.

Őt GÖRGÉNYI ERNŐ polgármester követte, aki köszöntőjében hangsúlyozta, hogy az Almásy-kastély állandó kiállítása mellett mindvégig törekedtek arra, hogy időszakos kiállításokkal is gazdagítsák Gyula kulturális életét. A polgármester örömét fejezte ki, hogy a tárlat megnyitásával a Habsburg Ottó Alapítvány szakmai partnerei lehettek.



Végül PRÓHLE GERGELY, Alapítványunk igazgatója nyitotta meg a kiállítást. Kiemelte azt a szellemi örökséget, melyet IV. Károly hagyott az akkor még gyermek trónörökös, Ottó számára, aki egész életében példaképként tekintett apjára.

A kiállítás 2023. május 29-ig volt tervezetten látogatható.

Kerekasztal-beszélgetés az utolsó magyar királyról a gyulai Almásy-kastélyban

A Habsburg Ottó Alapítvány és a gyulai Almásy-kastély közös szervezésében könyvbemutatóra és kerekasztal-beszélgetésre került sor május 24-én a dél-alföldi történelmi városban. A rendezvény egyúttal a helyi Erkel Ferenc Múzeum szabadegyetemi sorozatának záróeseménye is volt.

Az emlékkiállításunk helyszínén Alapítványunk részéről PRÓHLE GERGELY igazgató, FEJÉRDY GERGELY tudományos igazgatóhelyettes és levéltárosunk, FÁBRY ESZTER válaszolt a házigazda, LISKA ANDRÁS kérdéseire, népes hallgatóság előtt. Az Erkel Ferenc Múzeum szakmai vezetője a beszélgetés során rákérdezett Károly uralkodásának eseményeire, családi életére, két sikertelen magyarországi visszatérési kísérletére, illetve száműzetésére, tragikus halálára és annak következményeire, különös tekintettel a fia, Habsburg Ottó életútjára tett hatásra.

Az eseményen bemutattuk továbbá a *Jó szándék és balsors*, illetve a *Száműzöttként Madeirán* címen 2022-ben megjelent kötetünket, és ismertettük az Alapítvány munkáját.



Az eredetileg finisszázsként beharangozott rendezvény végül csak az Erkel Ferenc Múzeum szabadegyetemi sorozatának évadját zárta le, mert a nagy érdeklődésre való tekintettel – a gyulai Almásy-kastély vezetésének kérésére – az emlékkiállítás nyitva tartását egy hónappal, június végéig meghosszabbítottuk.

Vándorkiállítás belföldön

Lankadatlan érdeklődésnek örvend legrégebbi, „Habsburg Ottó – Életút és örökség” című kiállításunk. Annak apropóján, hogy az életút lényeglátó leírása naprakész maradjon, a városokhoz gyakorta egy-egy helyspecifikus, egyedi roll-upot is készítettünk; hogy a tárlat látogatói közelebbről is megismerhessék az utolsó magyar trónörökös kapcsolatát a kiállítást befogadó településsel.



Egerbe érkezett „Életút és örökség” kiállításunk

2023. május 19-én nyílt meg Egerben a „Habsburg Ottó – Életút és örökség” című roll-up tárlatunk, amely szeptember végéig volt megtekinthető a felújított Érseki Palota Turisztikai és Látogatóközpontban.

Országjáró kiállításunk eme állomása több szempontból is egyedi: névadónkat díszpolgári címmel kitüntető helységek közül eddig kisebb lélekszámú településeken fordultunk meg, ezúttal azonban egy vármegye székhelyére, egy érsekség központjába voltunk hivatalosak. Habsburg Ottó feleségével, Regina hercegnővel többször is ellátogatott a szívükhöz közel álló városba, és ahogy Habsburg Ottó mind az Alapítványunk kezelésében található levelezésében, mind a vele készült interjúkban gyakran emlegeti, felesége különösképpen beleszeretett Egerbe.

TERNYÁK CSABA érsek köszöntőjében történelmi, keresztény-katolikus gyökereink fontosságát hangsúlyozta, amely élete végéig táplálta az önmagát európainak, és ugyanakkor magyarnak valló Habsburg Ottó eszmeiségét és lelkületét. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy az életszentség és a katolicizmus nem véletlenül kapott olyan nagy hangsúlyt Habsburg Ottó életében, hiszen édesapja, Boldog IV. Károly példája mindig előtte volt – emlékeztetett a főpásztor.

PRÓHLE GERGELY, Alapítványunk igazgatója beszédében arról szólt, hogy Habsburg Ottó – európai és világviszonylatban is jelentős – életművének mindannyian örökösei vagyunk. Az utolsó magyar trónörökös élete és tevékenysége választ keresett és kínált a 20. század feltartóztatatlannak tűnő modernizációjára és elvilágiasodására. Példája azt igazolja, hogy napjainkban sem lehetetlen vállalkás a tevékeny, folyamatosan megújulni képes keresztény életszemlélet. Ottó mindehhez hitéből merítette az erőt, és nem szűnt meg hálát adni érte. Meg volt győződve arról, hogy a keresztény Európa nem pusztán egy elképzelt, hipotetikus valóság, hanem kézzelfogható realitás – még ha annak születését hosszú és kitartó küzdelem előzi is meg.



A köszöntések után három előadást hallgathatott meg a nagyszámú közönség. FEJÉRDY GERGELY, a Habsburg Ottó Alapítvány tudományos igazgatóhelyettese *Habsburg Ottó és a katolikus egyház kapcsolatának epizódjai* címmel az életút egészéből villantott fel történéseket. A két világháború közötti időszak helyi



legitimista aktivitásáról Bartók Béla, az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem docense értekezett, előadása témája *Az Ottó-misék és a legitimizmus jellemzői Egerben (1920-1944)* volt, míg Balás István, a Heves Megyei Kormányhivatal korábbi főigazgatója a rendszerváltás utáni évekről szolt, *Visszaemlékezések Habsburg Ottó egri látogatásairól* című, személyes élményeivel gazdagított előadásában.

Fotók: Nagy Ferenc, Nagy Péter, Federics Róbert / Szent István Televízió

Kiállítás a Herendi Porcelánművészeti Múzeumban



A Habsburg-család és a Herendi Porcelánmanufaktúra kapcsolódási pontjait mutatja be a Herendi Porcelánművészeti Múzeumban június 30-án nyílt „Törékeny történelem – A Habsburg-család és Herend” című legújabb tárlatunk.

A kiállításmegnyitón NAVRACSICS TIBOR, területfejlesztési miniszter elmondta köszöntőjében, hogy a porcelán kontinensszerte, sőt világviszonylatban ismertté és híressé tette Herendet, a manufaktúra két évszázadra visszatekintő munkássága pedig méltán gyarapítja kulturális értékeinket. Kiemelte, hogy a herendi porcelán egyszerre képvisel európaiságot Magyarországon és magyarságot Európában.

SIMON ATTILA, a Herendi Porcelánmanufaktúra Zrt. vezérigazgatója felidézte az 1826-os alapítás utáni sikeres korszakokat és meghatározó vezetőket, amelyek és akik mind-mind hozzájárultak ahhoz

az önálló arculathoz, amellyel a herendi porcelán világszerte ismertté vált. A Manufaktúra mára versenytárs nélkülivé vált a kézzel készült porcelánok piacán, 2013 óta pedig hungaricum.

PRÓHLE GERGELY, a Habsburg Ottó Alapítvány igazgatója úgy fogalmazott: a herendi márka mindenkit felemel, ünnepet teremt, lelkeséget sugároz, és méltán Magyarország nemzeti büszkesége. Mint mondta, a kiállítás címe nem csupán a porcelán törékenységére, de egyszersemind a közép-európai népek történelmére és helyzetére is utal, amely megköveteli a régió lakóitól és döntéshozóitól, hogy kellő körültekintéssel járjanak el – ezt példázza Habsburg Ottó életútja, gondolatai.



A kiállítást bemutatva SZŰTS ISTVÁN GERGELY, az Alapítvány főlevéltárosa elmondta, hogy a tárlat elsősorban a IV. Károly 1916-os koronázása és Habsburg Ottó 2007-es magyarországi látogatása közti időszakot öleli fel. Egyebek mellett látható egy korabeli fénykép a koronázási díszbédéről, ahol vélhetően herendi porcelánnal terítettek. A főlevéltáros emlékeztetett arra, hogy Habsburg Ottó 70 éven át emigrációban élt, nem látogatható Magyarországra. Születésnapja alkalmából azonban 1923 és 1945 között legitimista politikusok részvételével vacsorákat rendeztek, amelyeken szintén herendivel tálaltak.



Habsburg Ottó 1987-ben magánemberként tért haza Magyarországra, 1989-ben európai parlamenti képviselőként járt itt, 2007-ben pedig Herenden ünnepelték 95. születésnapját. Ezekről az alkalmakról is megemlékezik a kiállítás – mutatott rá Szűts István Gergely. Hozzátette: a kiállításon a Habsburg Ottó Alapítvány tárgyi gyűjteményének néhány darabja is megtekinthető, köztük az utolsó magyar trónörökös imakönyve, rózsafüzére, írógépe, keménykalapja, valamint a Károly és Zita koronázásakor használt térdeplópárna.

A Herendi Porcelánmanufaktúra közel 200 éves történetében meghatározó szerepet játszott a Habsburg-dinasztia, kiállításunk éppen ezért a IV. Károly uralkodása előtti időszakból is felvillantott néhány fontos kapcsolódási pontot. I. Ferenc József császár és király több alkalommal rendelt készleteket a gyártól. Egyet felesége, Erzsébet királyné számára a Gödöllői Királyi Kastélyba, kínai stílusú mintával, amely azóta Gödöllő-minta néven ismert. A császár emellett az 1870-es évek első harmadában a budai királyi palota számára mintegy 4000 darabos monogramos porcelánkészletet készíttetett, amelyet később az akkor még gyermek trónörökös, Habsburg Ottó is láthatott édesapja koronázása alkalmával.

A tematikus kiállítás, amelyet az említett neves herendi porcelánok illusztrálnak, emléket állít annak, hogy a Habsburg-család hosszú időn át meghatározó tényezője volt a térség történelmének, valamint feleleveníti az utolsó trónörökös, Habsburg Ottó életének főbb mozzanatait, akinek európaisága mellett különösen fontos volt magyar identitása.

A kiállítás augusztus végéig volt megtekinthető a Herendi Porcelánműzeumban.



Fotók: Herendi Porcelánmanufaktúra Zrt.

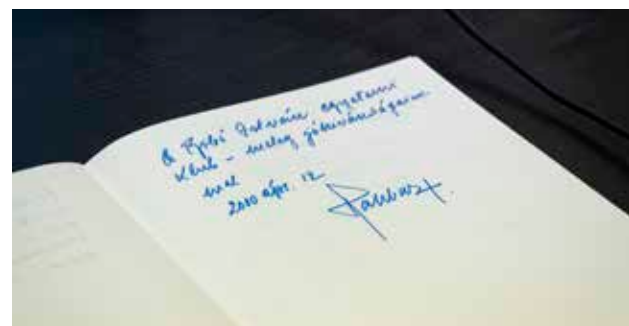
Két szuverén politikai gondolkodó – beszélgetés Győrben

A Habsburg Ottó Alapítvány és a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kara 2023. szeptember 28-án beszélgetést szervezett Habsburg Ottó és Bibó István Európa-felfogásáról a győri jogi fakultás könyvtárában. Az esemény részeként újabb magyarországi helyszínen nyitottuk meg „Életút és örökség” című kiállításunkat, amely október végéig volt látogatható.

A rendezvény célja az volt, hogy bemutassa a két, egymástól merőben eltérő habitusú és egészen különböző tapasztalatokból merítő politikus és gondolkodó Európa-képét, munkásságuk és gondolkodásuk tematikus párhuzamait és különbségeit, valamint az általuk közvetített eszmék és gondolatok relevanciáját. Az esemény egyúttal a kétezres évek elején Habsburg Ottó által meglátogatott, és most újrainduló Bibó István Egyetemi Klub nyitórendezvénye volt.

SMUK PÉTER, az Állam- és Jogtudományi Kar dékánja bevezetőjében kifejtette: a klub célja olyan, az egyetemi curriculum túlmutató beszélgetések szervezése, amelyek fórumot biztosítanak a közgondolkodásra jelentős hatást gyakorló személyiségekkel, valamint az általuk képviselt gondolatisággal való találkozásra. Ezek az alkalmak azonban nemcsak a joghallgatókat segíthetik felkészíteni a leendő szakmájukkal hagyományosan együtt járó közéleti szerepvállalásra, hanem – perspektivikusan nézve – a kar és a város szellemi közösségének további építésében is fontos szerepet játszhatnak.

GYARMATI GYÖRGY, a Pécsi Tudományegyetem emeritus professzora bevezető expozéjában rámutatott: Bibó István Európáról való gondolkodásának központi kérdése az volt, hogyan lehet megoldást találni a háború utáni időszak problémáira, és miként lehet megteremteni a kontinens népei közötti békés együttélés kereteit. Tisztában volt a lehetséges töréspontokkal, és ismerte azokat a zsákutcákat és kényszerpályákat, amelyek hosszú időszakokra meghatározták a kontinens, különösen is Közép-Európa történelmét. Mindezek alapján Bibó számára az Európa-idea egyfajta szabadságközséget, a vágyott béke, a stabilitás és konszolidáció megteremtésének re-



ményét jelentette. Az európai társadalmak és államok békéjének helyreállítása – ami Bibó e témával kapcsolatos politikai gondolkodásának középpontjában áll – sok tekintetben hasonlóságot mutat a Habsburg Ottó-féle elgondolásokkal, az egykori trónörökös politikai elképzelései ugyanakkor egy merőben más világkép mentén bontakoztak ki.

Bevezetőjében PRÓHLE GERGELY, Alapítványunk igazgatója felhívta a figyelmet arra, hogy névadónk mögött egy 600 éves dinasztikus hagyomány áll, és az ebből fakadó történelmi tudatosságot az egykori trónörökös a politikai cselekvés szintjén is kamatoztatni tudta. Számára a birodalmi eszme (*Reichsidee*) – amelyhez a mintát V. Károly impériuma adta, s amely az európai integrációval kapcsolatos elképzeléseit is döntően befolyásolta – egy olyan szupranacionális jogrend koncepcióját jelentette, amely elismeri az eltérő történelmi tapasztalatokból táplálkozó szuverenitásokat, és a nagyobb közös cél érdekében a szubszidiaritás elve mentén szerveződik. Közéleti pályafutása során az egykori trónörökös mindvégig nagyban támaszkodott apja szellemi örökségére, amelynek pilléreit a szociális érzékenység, a mélyen megélt katolikus hit, illetve az ebből (is) levezethető felelősségtudat adták, s amely IV. Károly korai halála miatt végül csak fia révén tudott koherens politikai programmá alakulni, majd pedig tényleges politikai cselekvéssé válni. Amikor tehát Habsburg Ottó 1945 utáni, az európai egység megteremtése érdekében végzett konzervatív-kereszténydemokrata politikaszervező tevékenységéről, a szociális piacgazdaság népszerűsítéséért végzett erőfeszítéseiről és egészen kivételes munkamoráljáról beszélünk, akkor ezzel a szocializációs mintával is folyamatosan számot kell vetnünk. Próhle Gergely kifejtette, hogy az 1979-ben az Európai Parlament képviselőjévé választott Habsburg Ottó munkásságának és politikai karizmájának igazi erejét az adta, hogy hálával viseltetett mindazért, ami pályafutása során számára megadatott – így válhatott az egykori trónörökös a második világháború utáni demokratikus európai politizálás egyik megbecsült főszereplőjévé.

A beszélgetés során világossá vált, hogy bár nagyon eltérő pályát futottak be, s így párhuzamos életrajzok felvázolása szinte lehetetlen lenne, Habsburg Ottó és Bibó István munkásságában mégis közös a történelmi tudatosság, valamint a társadalom és a politika mélyebb struktúráira, legfontosabb összefüggéseire és dilemmáira való értő reflektálás, amelyben különös hangsúlyt kapott Európa jövőjének vizsgálata, illetve a közép-európai népek együttműködésének és fejlődési perspektíváinak problematikája. Eszméik különösen jelentős hatást gyakoroltak a rendszerváltás időszakának demokratikus politikai eszmélődésére. Míg Bibó István elmélete az európai társadalom fejlődéséről – és különösen ennek Szűcs Jenő által továbbgondolt sarokpontjai – erős politikai üzenetet hordoztak a fennálló geopolitikai realitásokkal szemben, addig Habsburg Ottó törekvései az egységes, Közép-Európát is magában foglaló integráció irányába inspirációt jelentettek a kor politikai szereplői számára. Annak ellenére, hogy Európáról és a régióról alkotott elképzeléseik nagyon eltérő hangsúlyokkal bontakoztak ki, mindketten szuverén gondolkodók voltak, akik nemcsak felismerték a kontinens és a régió hosszú távú fejlődési lehetőségeit, hanem józan bátorságukkal ma is képesek új impulzusokat adni a közép-európai együttműködésről és az európai integrációról való gondolkodásnak és politikai cselekvésnek. Tájékozottságuk, rendkívüli felkészültségük pedig máig ösztönzőleg hathat a közéletben résztvevők és az az iránt érdeklődők számára.



Fotó: Dudás Máté (Széchenyi Egyetem)

Kiállítás és eszmecsere külföldön

Hazai megnyitóink során többnyire olyan helyszínekre igyekszünk ellátogatni, ahol névadónkat díszpolgárrá választották a rendszerváltást követően. Külföldi rendezvényeink esetében viszont arra törekszünk, hogy olyan országokba vigyük el vándorkiállításunkat, amelyek Habsburg Ottó számára is jelentősek voltak. Az idén, kiállításunk kiegészítéseként, összes külhoni állomásunkhoz készültek a települések és az utolsó koronaherceg kapcsolatát bemutató roll-upok.



Habsburg Ottóval Madridban

A Habsburg Ottó Alapítvány „Spanyolország Európában – Habsburg Ottó szerepe és jelentősége” címmel rendezett konferenciát és kiállítást az Európai Unió Tanácsának spanyol elnöksége alkalmából a madridi San Pablo CEU University Bölcsészettudományi Karán.



Alapítványunk „Habsburg Ottó – Életút és örökség” című kiállítása több hazai és közép-európai helyszín után, 2023. október 2-án a volt trónörökös életének egyik legmeghatározóbb országába, Spanyolországba érkezett. A madridi kiállításmegnyitót konferencia előzte meg, amelyen ALFONSO BULLÓN DE MENDOZA, az egyetem alapítványának elnöke köszöntötte a megjelenteket. Habsburg Ottónak az egyesült Európa érdekében kifejtett tevékenysége napjainkban is aktuális üzenetéről TÓTH KATALIN nagykövet asszony gondolatait Udvaros Kitti, a nagykövetség diplomatája tolmácsolta az egybegyűlteknél.

Alapítványunk igazgatója, PRÖHLE GERGELY az egykori trónörökös és az egyetem névadójának, Szent Pálnak az élete között vont párhuzamot, kiemelve mindkettejük érzékenységét a rájuk bízott közösségek helyzete iránt, elkötelezettségüket a keresztény tanítás, az ennek megfelelő társadalmi ideálok terjesztése mellett. Az is összeköti Pál apostolt és Habsburg Ottót, hogy a legnagyobb nehézségek közepette is mindvégig optimisták tudtak maradni. Köszönetét fejezte ki Ramón Pérez-Maurának a konferencia kiváló megszervezéséért, a többi résztvevőnek pedig azért, hogy – a 2021-es Ottó-vacsorát követően – immáron második alkalommal beszélhettünk az életút hispán vonatkozásairól. Kiemelte, hogy Habsburg Ottó nagyon fontos politikai aktora volt Spanyolország nemzetközi nyitási törekvéseinek és később európai integrációjának, amelyben Mustó István is jelentős szerepet játszott. Mustó professzor, aki madridi egyetemi éveinek kezdetén, 1951-ben ismerkedett meg Habsburg Ottóval, később német kormánytisztviselőként vett részt a csatlakozási folyamatban.

A kerekasztal további résztvevői – GYÖRI ENIKŐ és ÍÑIGO MÉNDEZ DE VIGO – ezt a politikai örökséget folytatva munkálkodnak mind Európa, mind pedig Spanyolország és Magyarország jövőjéért. A Habsburg Ottó Alapítvány mindennapi tevékenységét spanyol nyelven elhangzott felszólalásában Balázs Laura, intézményünk kommunikációs munkatársa mutatta be, hangsúlyozva, hogy a folyamatos digitalizáló munkának köszönhetően egyre több dokumentum, fénykép válik elérhetővé az Alapítvány honlapján.

RAMÓN PÉREZ-MAURA, történész, Habsburg Ottó tevékenységének egyik legjobb ismerője, az *El Debate* magazin rovatvezetője történeti áttekintést adott a főherceg életéről – a lequeitói száműzetéstől európai parlamenti képviselőségéig.

Emlékeztetett rá, hogy Habsburg Ottó sohasem feledkezett meg arról az országról, amely az első világháborút követő nehéz időkben befogadta őt és családját, és amint a politikai helyzet lehetővé tette, önzetlenül segítette annak Európai Unióhoz való csatlakozását. SZEKÉR NÓRA, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának munkatársa előadásában Marosy Ferenc munkásságát taglalta, aki a Királyi Magyar Követség két évtizedes (1949–1969) működtetésével szerzett elévülhetetlen érdemeket a magyar emigráció támogatásában.



A felszólalások után kerekasztal-beszélgetésre került sor. Ennek fő kérdése Habsburg Ottó örökségének hatása volt az Európai Parlamentre. Győri Enikő, Magyarország európai parlamenti képviselője a kereszténység védelmét, valamint az államok közötti egyensúly fenntartását emelte ki, mivel e két elem megtartása nemcsak békeidőben, de háborús körülmények között is nagyon fontos. Íñigo Méndez de Vigo, korábbi spanyol miniszter csatlakozott a képviselőasszony által elmondottakhoz, és az európai konfliktushelyzetek belülről való kezelésére hívta fel a figyelmet. Emlékeztetett azonban arra, hogy ezt a mentalitást hosszú tanulási idő alatt sajátíthatjuk csak el, nem lehet egyik napról a másikra a magunkévá tenni.

Mustó István, közgazdász, volt politikus, egyetemi tanár az ország fejlődésének példaértékét hangsúlyozta. A kontinens jelenlegi helyzetét értékelve azokat a kihívásokat említette, amelyekkel szerinte az Európai Uniónak szembe kell néznie: Európa politikai erejének visszaállítása; a gazdasági és kulturális hegemonia elvesztéséből adódó feladatok, egyidőben a nemzeti identitás megőrzésével.

Mindhárom felszólaló egyetértett abban, hogy Habsburg Ottó Európa egységének védelmében végezte munkáját. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy a hidegháború idején a parlamenti ülésteremben az ő javaslatára elhelyezett üres szék révén a kontinens legfontosabb döntéshozó szervének tagjai nap mint nap szembesültek a vasfüggöny mögött élő népek sorsával.

A Habsburg Ottó életéről, baszkföldi gyermekeveiről és későbbi látogatásairól szóló kiállítást unokája, HABSBERG ZSÓFIA nyitotta meg. Mint elmondta, nagyapja számára életre szóló élmény volt, hogy az első világháború utáni nehéz időszakban Spanyolország befogadta a száműzött királyi családot, és megemlékezett a későbbi benidormi nyaralásokról is. Végül köszönetet mondott az Alapítvány munkájáért, aminek révén Habsburg Ottó élete és munkássága immár nemcsak Magyarországon, hanem Európában is egyre szélesebb körben válik ismertté.

Habsburg Zsófia köszöntőjét a 160. oldalon, Mustó István beszédének fordítását a 161. oldalon, Szekér Nóra írását a 163. oldalon közöljük.

Vernisszázstól finisszázsig: a lotaringiai hercegek földjén

2023. október 13-án, a nancyi egyetem dísztermében Habsburg Ottó lotaringiai kapcsolatairól és európai elkötelezettségéről tartott előadást FEJÉRDY GERGELY. Továbbá megnyílt az „Életút és örökség” című kiállításunk a Sciences Po egyetem nancyi székhelyén. Másnap a Cordeliers templomban – ahol Szász-Meiningeni Regina és Habsburg Ottó 1951-ben örök hűséget esküdött egymásnak – a lotaringiai hercegi család tradicionális emlékmiséjén is részt vett a magyar delegáció.



A lotaringiai hercegség fővárosában Magyarország helyi tiszteletbeli konzuljának, JEAN-PIERRE PRUDHON-nak, illetve az 1950-ben alapított nagynevű Európai Egyetemi Központ (Centre Européen Universitaire) igazgatójának, YVES PETIT professzornak a közreműködésével került sor az Université de Lorraine szecessziós dísztermében Alapítványunk tudományos igazgatóhelyettesének előadásra. A vendégek között volt a város alpolgármestere, több egyetemi professzor, továbbá a helyi kulturális közélet kiemelkedő képviselői és nagyszámú egyetemi hallgató.

Az előadást követően a város másik patinás épületében, az 18. század elején emelt Hôtel des Missions Royales alulájában nyitotta meg HABSBERG GYÖRGY, Alapítványunk kurátora az édesapjáról szóló „Életút és örökség” című roll-up kiállításunkat. (Az épület 2000 óta a párizsi székhelyű SciencesPo politológiai iskola nancyi francia-német kampuszának központja.) A Habsburg Ottó életét bemutató képsorok szimbolikusan a berlini fal leomlására emlékeztető dekoráció mellé kerültek. Itt az egybegyűlteket NICOLE CREUSOT alpolgármester és FRANÇOIS LAVAL igazgató köszöntötte. Creusot asszony visszaemlékezett arra, hogy legutóbb Luneville-ben, a Nancy közelében található lotaringiai hercegi palota „újraalapításakor” találkozott Habsburg Ottóval: a kastély ugyanis 2003-ban leégett, és az újjáépítési munkálatok az egykori trónörökös jelenlétében kezdődtek meg. Habsburg Ottó egy kis, tokaji nedűvel telt kis üvegcsét is elhelyeztetett az alapkö mellett, emlékezve arra, hogy a lotaringiai hercegek minden évben Tokajból rendelték a bort.



A kiállítás megnyitón ott volt JEAN-PIERRE PUTON, akinek nagyapja, Jean Scherbeck lotaringiai fotográfus, festő és grafikus egyike volt Habsburg Ottó esküvőjén a hivatalos fényképészeknek. Puton úr ígéretet tett arra, hogy a család

birtokában lévő jelentős fotóarchívumból digitális formában Alapítványunk rendelkezésére bocsátja az egykori trónörökös személyéhez köthető felvételeket. Az eseményen ugyancsak megjelent az 1926-ban született Kosztolányi Károly professzor is, Kosztolányi Dezső távoli rokona. Ő 1957-ben érkezett Lotaringiába, és „helyi magyarként” több alkalommal köszöntötte a Nancyba látogató Habsburg Ottót.



Október 14-én PIERRE-YVES MICHEL, Nancy püspöke celebrált tradicionális szentmisét a Cordeliers templomban. Ezen rész vett a város polgármestere, MATHIEU KLEIN, illetve az 1848-ban alapított Lotaringiai Történelmi Társulat (Société Histoire de la Lorraine) elnöke, CHARLES D'ARENBERG herceg, és főtájtára, ETIENNE MARTIN is. A szertartás után Habsburg György és Fejérdy Gergely aláírták a templom emlékkönyvét. Lehetőségünk nyílt, hogy leereszkedjünk a lotaringiai hercegek nyughelyéül szolgáló kriptába – a templom oltára alatt található temetkezési helyet ugyanis kizárólag akkor nyitják meg, ha lotaringiai hercegi leszármazott is jelen van.

A szentmisét követő ebéden megjelent HELÈNE BARBEY SAY, Meurthe-et-Moselle megye levéltárának igazgatója, aki jelezte, hogy az általa vezetett intézmény számos Habsburg Ottóval kapcsolatos dokumentumot őriz. Szintén jelen volt DOMINIQUE FLON, a Lotaringiai Történelmi Társulat korábbi elnöke; ő annak idején Habsburg Ottó kérésére lett a Cordeliers templom kriptájának felügyelője. Flon úr számos anekdotát mesélt az egykori trónörököséről, vele minden nancyi útja alkalmával személyesen is találkozott.

A Lotaringiai Történelmi Társulat vezetősége felvetette annak a lehetőségét, hogy „Életút és örökség” kiállításunkat más lotaringiai helyszínen is bemutassuk. Magyarország nancyi tiszteletbeli konzulja vállalta, hogy segítségünkre lesz e terv megvalósításában.

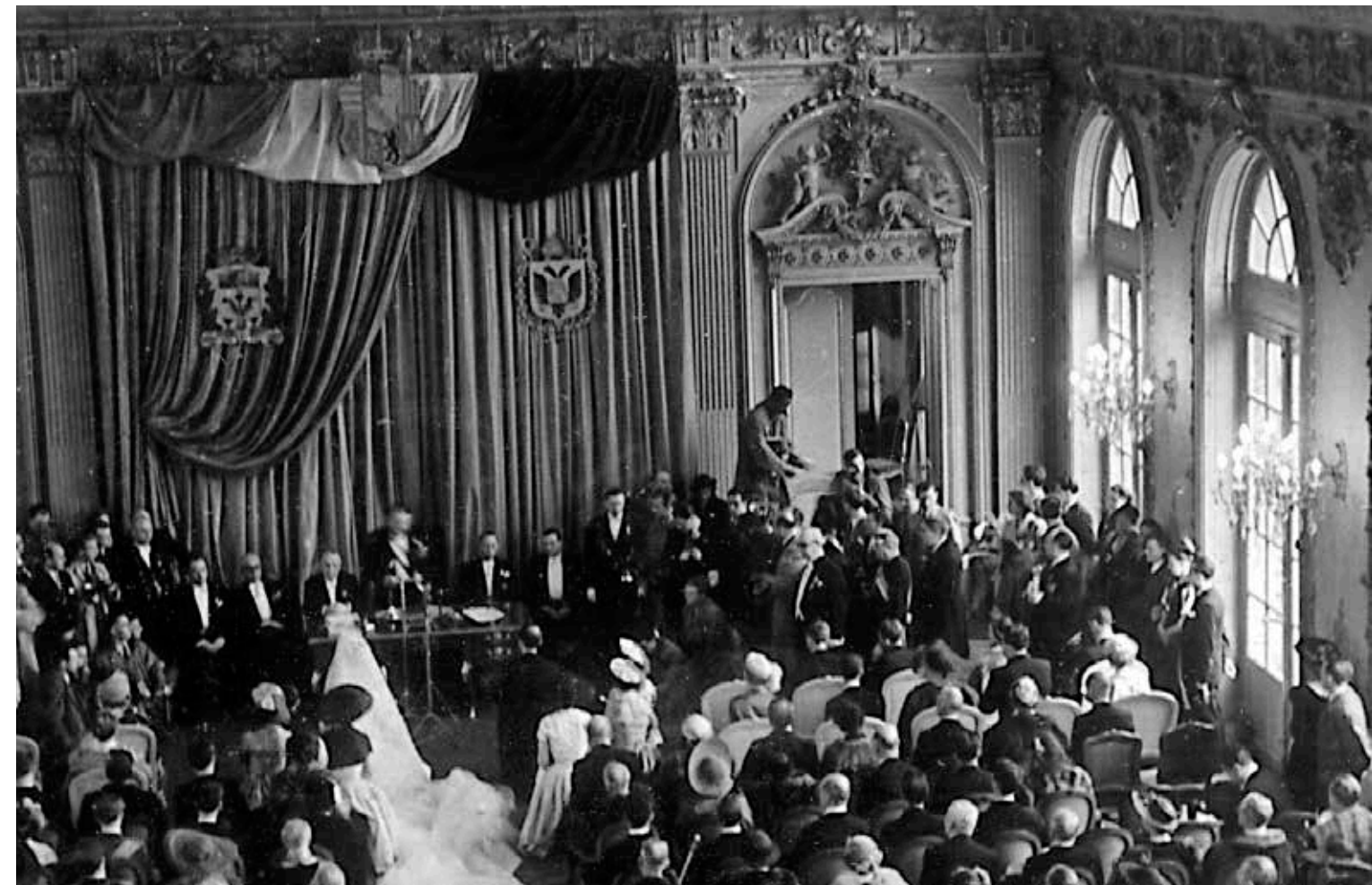
2023. december 11-én, az Université de Lorraine (Lotaringiai Egyetem) könyvtárában zárult a „Habsburg Ottó – Életút és örökség” című kiállítás. A finisszázst követően az egyetem egykori nagy előadótermében konferenciát szerveztek „Habsburg-Lotharingiai Ottó, a jog embere, a jogok embere” címmel. A rendezvényt MATTHIAS MARTIN magánjogi és JULIEN LAPOINTE jogtörténész oktatók szervezték és nyitották meg. Az első előadást JEAN EL GAMMAL történész professzor tartotta, aki felelevenítve az I. világháború lezárásának eseményeit, különös tekintettel Közép-Európára és a Habsburg Birodalomra.



nagy előadótermében konferenciát szerveztek „Habsburg-Lotharingiai Ottó, a jog embere, a jogok embere” címmel. A rendezvényt MATTHIAS MARTIN magánjogi és JULIEN LAPOINTE jogtörténész oktatók szervezték és nyitották meg. Az első előadást JEAN EL GAMMAL történész professzor tartotta, aki felelevenítve az I. világháború lezárásának eseményeit, különös tekintettel Közép-Európára és a Habsburg Birodalomra.

Felszólalt Alapítványunk igazgatóhelyettese is, online formában. FEJÉRDY GERGELY előadásában aláhúzta, hogy Habsburg Ottó számára különösen fontos volt a jog védelme és a törvények szellemének helyes értelmezése. Ezt számos példával illusztrálta előadásában. Ugyancsak az egykori trónörököséről beszélt JEAN-PIERRE PRUDHON, a nancyi tiszteletbeli magyar konzul, aki Alapítványunk névadójának európai elkötelezettségére hívta fel a figyelmet. Utolsóként XAVIER PÉCOT, a lotaringiai kereskedelmi és iparkamara munkatársa szólt Habsburg Ottó erkölcsi nagyságáról, és arról, hogy ennek példája miként segíti mindennapi munkájában. Idézte az utolsó osztrák-magyar uralkodó híres mondatát, amit 1922-ben, halála előtt fia lelkére kötött: „Mindentről lemondhatsz fiam, de Lotaringiáról soha.” A rendezvényen jelentős számú érdeklődő jelent meg, bizonyítva, hogy a Habsburgok ragaszkodása ma is viszonzásra talál a város polgárai részéről.

Habsburg Ottó és Regina esküvője
Nancy, Franciaország, 1951
Fotó: Jean Scherbeck



Békebeli őszi napok a Monarchia peremén

Október 20-án Ljubljanában nyílt meg a Habsburg Ottó életét bemutató utazó kiállításunk. A Habsburg Ottó Alapítvány és a Liszt Intézet Magyar Kulturális Központ közös rendezvényét kerekasztal-beszélgetés vezette be, amelyen a vendégeket DÁVID ANDOR FERENC, Magyarország rendkívüli és meghatalmazott nagykövete köszöntötte.



Mint mondta, száz év elmúltával már máshogyan ítéljük meg az országaink történelmében meghatározó szerepet játszott dinasztiát. Abban azonban egyetértünk, hogy a család, az európai integráció, a demokratikus értékek és a kereszténység – azok az ideák, amelyekért Habsburg Ottó egész életében küzdött – közös alap számunkra a 21. században is.

LOJZE PETERLE, Szlovénia egykori miniszterelnöke és külügyminisztere, európai parlamenti képviselő személyes emlékeit

osztotta meg a hallgatósággal Habsburg Ottóról. (Előadásának szövegét teljes terjedelemben közzöljük a 170. oldalon.) PRÖHLE GERGELY, Alapítványunk igazgatója munkánk kapcsán azt a felelősséget hangsúlyozta, amely a mai Európa – de különösen Közép-Európa, azon belül pedig az egykori Monarchia – nemzeteire hárul az utolsó trónörökös hagyatéka kapcsán, mivel gondolatának nem csupán történeti értéke, de a napjaink számára is érvényes, igencsak megszívlelendő üzenetei vannak.

A szavait követő beszélgetést PETRA SVOLJŠAK történész (Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémia (SzTMA), Milko Kos Történeti Intézet) moderálta. Kérésére a résztvevők az 1918 óta eltelt korszakok változó Habsburg-képét értékelték. HELMUT WOHNOUT (az Osztrák Nemzeti Levéltár főigazgatója) elsőként az osztrákok viszonyulásáról beszélt. Emlékeztette a hallgatóságot, hogy a szociáldemokraták egyértelműen elutasították Habsburg Ottó személyét. Ellenszenvük édesapja korai halálától a második világháború végén történt visszatérési kísérletén át a hosszasan akadályozott állampolgárság megadásán is túl, egészen 1972-ig kitartott, amikor sor került az egykori trónörökös és Kreisky kancellár nevezetes kézfogására. Ugyancsak Habsburg-ellenesként definiálta magát a nemzetiszocialista mozgalom is – mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy az országnak a Harmadik Birodalomhoz csatolását Berlinben *Sonderfall Otto* fedőnévvel illették.



Pröhle Gergely a húszas-harmincas évek Ottó-kultuszát említette, amely bűvópatakként a rendszerváltásig, sőt azon túl is detektálható a magyar történelemben. Az 1988–90-es évek Habsburg-képének alternatív megközelítéseként vetette fel, miszerint a dualizmus korának szentelt növekvő figyelem bizonyára nem volt véletlen: a reformkommunista emlékezetpolitika ennek az ártalmatlanabb hagyománynak a hallgatólagos eltűrésével igyekezett elterelni a közvélemény figyelmét a radikálisabb rendszerkritikáról. A Habsburg Ottóról készült filmek sikere mindazonáltal így is tünetértékű volt.



Szlovén részről ANDREJ RAHTEN (Maribori Egyetem, SzTMA), Szlovénia korábbi bécsi nagykövete válaszából kiderült, hogy a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság azért szankcionálta szigorúan a sporadikusan előforduló legitimista megnyilvánulásokat, mivel a kérdést nemzetközi ügyként kezelte. Az elutasítás és tartózkodás csak az 1980-as években kezdett oldódni, és jutott el a 90-es évek elejére az Ottó személyét illető szimpátiáig. Ez a folyamat szó szerint világosan kiolvasható a múlttal, a dinasztiával kapcsolatban megjelent sajtómegnyilvánulásokból. A történész – akinek a témában nemrég jelentek meg kutatási eredményei (*V prah strti prestol. Slovensko dojemanje habsburške dinastije v postimperialni dobi*. Celje, 2023. [A trón porrá omlik. A Habsburg-dinasztia szlovén megítélése a császárság utáni korszakban]) – felidézte: Habsburg Ottó a délszláv háború idején ellátogatott Ljubljanába, és beszédet mondott az újonnan született állam parlamentjében. Gesztusával mindenkit megnyert a közös Európa eszméjének, közvetlen személyisége pedig az egykori dinasztia megítélésére is érezhető hatást gyakorolt. „*Ugyan nem tartozott az Európai Unió alapító atyái közé, de alapító atyja volt az egyesült Európának*” – zárta mondandóját Rahten professzor. A beszélgetést követően a nagyszámú érdeklődő megtekintette a kiállítást, amelyet ez alkalommal is kiegészítettünk egy névadónk és Szlovénia kapcsolatát taglaló roll-uppal.

Másnap hazafelé Alapítványunk munkatársai Rahten professzor szülővárosába, Celjébe látogattak. Szlovénia harmadik legnagyobb településén, a magyar történelemből jól ismert Cillei család egykori székhelyén a polgármester és az önkormányzat vezetői fogadtak bennünket. A jó hangulatú találkozó végeztével Helmut Wohnout és Pröhle Gergely emléksorokat írtak a város Aranykönyvébe, majd megtekintettük Celje nevezetességeit. A tervek szerint 2024 tavaszán ide is elhozzuk „Életút és örökség” kiállításunkat.



Eszmecsere

Az Alapítvány tevékenysége elsősorban arra irányul, hogy megőrizze, feldolgozza és széles körben ismertté tegye a Habsburg Ottó életével és munkájával kapcsolatos forrásokat, dokumentumokat. A névadónk életútjára reflektáló kiadványok, rendezvények mellett eseményeink a nemzetközi diplomácia, az európai integráció, a kereszténydemokrata politizálás és a közép-európai együttműködés kérdéseire összpontosítanak.



Az Élysée-szerződés 60 év távlatából



Az év első, a Habsburg Ottó Alapítvány és a Nemzeti Közszerológiai Egyetem (NKE) Stratégiai Tanulmányok Intézete által közösen rendezett konferencia a kontinensünk életében sorsfordító eseményre, az Élysée-szerződés aláírására emlékezett az évfordulón a Ludovika Széchenyi Dísztermében.

1963. január 22-én történelmi megállapodás született Franciaország elnöke és a Németországi Szövetségi Köztársaság kancellárja között. Az Élysée-szerződéssel Charles de

Gaulle és Konrad Adenauer amellet kötelezte el magát, hogy országaik vezetői – és idővel nemcsak ők, de a politikai, gazdasági, kulturális élet szereplői is – folyamatos párbeszédet folytatnak, annak érdekében, hogy végérvényesen maguk mögött hagyják az Európa történelmét évszázadokon át meghatározó ellenségeskedésüket.

PRÓHLE GERGELY, Alapítványunk igazgatója köszöntőjében a múltidézés mellett a 60 évvel ezelőtti döntés napjainkra érvényes tanulságainak kibontására kérte a konferencia résztvevőit, különösen azokra, amelyek a 21. században Európa önmeghatározásában lehetnek a segítségünkre.

Az NKE rektora részletesen szolt az intézmény francia és német egyetemekkel, kutatóintézetekkel, az európai intézményrendszerrel ápolat kapcsolatairól. DELI GERGELY ennek fényében biztosított látja az európai és magyar közszolgálatban pályájukat építő fiatalok elköteleződését a közösen vallott értékek mellett. Hozzászólását Adenauer szavaival zárta: „A múltba tekintésnek csak akkor van értelme, ha a jövőt szolgálja.”

VARGA JUDIT igazságügyi miniszter az Élysée-szerződést öntőformának nevezte, és abban látja jelentőségét a hidegháború korában, hogy lehetőséget kínált az együttműködésre, és példát szolgáltatott a szorosabb integráció számára. Mái ható üzenete szerinte, hogy egy erős Európa megteremtéséhez erős önazonossággal bíró nemzetekre van szükség, amelyek ezer szállal kötődnek más országok és nemzetek tagjaihoz, testületheihez, intézményeihez – és mindent a kölcsönös tisztelet jegyében teszik. A tárcavezető asszony reményét fejezte ki, hogy a szomszédunkban dúló háború nem eskalálódik, és hogy mielőbb sor kerül a – magyar politikai vezetés által minden létező fórumon szorgalmazott – tűzszüneti tárgyalásokra, a béke beköszöntére. Beszéde elolvasható a 144. oldalon.



Franciaország budapesti nagykövete párhuzamot vont a második világháborút követő évek és a jelenünk között. Mindkét időszakban egy új kor felütését érezzük, mondta CLAIRE LEGRAS, amely az egyensúlyi helyzet megváltozásával közös válasza, célmegfogalmazásra készíti az európaiakat. Mára elmúlt az 1990-es évek biztonságérzete, és az uniós politikának számos veszéllyel kell szembenéznie. A háború kiváltotta sok felvetette az egyetemes védelmi politika kérdéseit, és küszöbön áll az uniós döntéshozatal reformja. Kérdés, hogy ez milyen formában valósul majd meg. A francia diplomata optimista: a német-francia együttműködés talán sosem volt ennyire harmonikus, fogalmazott. Beszéde elolvasható a 138. oldalon.



JULIA GROSS, Németország nagykövete asszonya szerint a 60 évvel ezelőtti megállapodás jelentősége, hogy megbonthatatlan sorsközösséget hozott létre a két nemzet között, és azóta is érzékelhető, egymás iránti nyitottságot teremtett. Ez jellemezte a nemrég tartott közös francia-német miniszteri értekezletet, amelyen az összes égető kérdés – a klímavédelem, az európai biztonságpolitika, a digitális szuverenitás, az energetika és a demokrácia erősítése, az orosz-ukrán háború, Kína gazdasági térnyerése – terítékre került. Gross az Európai Uniót egy jól működő motorhoz hasonlította, amely ugyan nem mindig zümmög kellemesen, mégis olajozottan dolgozik, működési hője pedig nem engedi, hogy a politikai klíma vésziesen lehűljön.

Kiss J. LÁSZLÓ, a Budapesti Corvinus Egyetem és GAZDAG FERENC, az NKE professor emeritusa a szerződés megszületését helyezték történelmi kontextusba. ERIC-ANDRÉ MARTIN, a Francia Nemzetközi Kapcsolatok Intézetének munkatársa arról szólt, hogy az 1963-ban követett módosítók ma is érvényesek, de szélesebb horizonttal. Korunk jelenségeit immár lehetetlen csupán két ország megegyezésével kivédeni: az Európára leselkedő marginalizálódás veszélyét csak a teljes uniós bevonásával lehet elkerülni. Az elzászi származású PATRIK HETZEL, francia nemzetgyűlési



képviselő családja személyes történeteinek keresztül láttatta identitás és államhoz tartozás szövevényességét, visszaidézve azt a megkönnyebbülést, amely szülőföldjén övezte a megállapodást. HEINRICH KREFT, az Andrássy Egyetem tanszékvezetője pedig arra emlékeztetett, hogy közlekedési törekvések a két ország között már az 1920-as években is megfogalmazódtak, és abban Luxemburnak is szerepet szánt egy szűk értelmiségi kör.

A panelbeszélgetést TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ gondolatai zárták. Magyarország európai parlamenti képviselője, egykori igazságügyi miniszter és diplomata Francia- és Németország eltérő alkotmányjogi jellegére hívta fel a figyelmet, és hangsúlyozta, milyen meghatározó szerepe lehet egyes politikusok személyiségének a nemzetközi kapcsolatokban. Azonban akárhogyan alakult is a múltban a „stílusok találkozása”, a legfontosabb kérdés, hogy a 60 éves történelmi tettet végrehajtó két nemzet milyen víziót fogalmaz meg 2023-ban a kontinens egészé számára.

Fotók: Szilágyi Dénes (NKE)

A történelemtanárok konferenciáján

„A történelmi múlt és a történelemtanítás jelene” címmel került sor 2023. február 23-án az Evangélikus Iskolák Történelemtanárainak tizedik konferenciájára. A rendezvény szervezésében az Aszódi Evangélikus Petőfi Gimnázium és az Evangélikus Pedagógiai Intézet mellett idén részt vett a Habsburg Ottó Alapítvány is. Az eseménynek a Gödöllői Királyi Kastély adott otthont.



A megjelenteket házigazdaként DR. UJVÁRY TAMÁS igazgató köszöntötte, a jubileumi konferencia szervezői nevében pedig VARGA MÁRTA, a MEE Nevelési és Oktatási Osztályának vezetője és VEIZER VALÉRIA, az Aszódi Evangélikus Petőfi Gimnázium igazgatója szólt az egybegyűltekhez.

A bevezető előadást PRŐHLE GERGELY, a Habsburg Ottó Alapítvány igazgatója, a Magyarországi Evangélikus Egyház országos felügyelője tartotta. Az orosz-ukrán háború kezdetének első évfordulóját megelőző napon, két nappal a kommunizmus áldozatainak emléknapja előtt Pál apostol



rómaiakhoz írt leveléből idézte a képmutatás nélküli szeretet felszólítását: „Ne győzzön le téged a rossz, hanem te győzd le a jóval a rosszat.” (Róm 12, 21) Prőhle Gergely aláhúzta, hogy csak akkor fogják tudni gyermekeink, hogy mit gondoljanak háborúról, békéről, Európai Unióról, történelmi múlttról és a jelen kihívásairól, ha megtanulják – ha megtanítjuk nekik –, hogy a nemzeti érdek és az európai integráció



nincs ellentmondásban egymással, a kettő összhangja a szubsidiaritás elvére építve biztosítható. Ezt megtanítani a középiskolában a pedagógusok feladata. E gondolat jegyében kívánt eredményes tanácskozást a konferencia résztvevőinek.

FEJÉRDY GERGELY, Alapítványunk tudományos igazgatóhelyettese Habsburg Ottó tanulóéveiről beszélt. A száműzetés gyakran változó helyszínein folyamatosan zajló, az édesapa korai elvesztése ellenére is szigorú napirenddel és tiszteletre méltó céltudatossággal összeállított és megvalósított nevelési-oktatási programot az előadó gazdag fényképes illusztrációval és családtörténeti érdekességekkel fűszerezve ismertette. Hangsúlyozta, hogy Habsburg Ottó nevelésében nem csak a szellemiek, hanem mély katolikus hite, illetve a sport is jelentős szerepet játszott. Az egykori trónörökös a tanulmányaival nem a hatalom gyakorlására, hanem mások szolgálatára készült, és ezt életével meg is valósította.

A középiskolásoknak összeállított programokról tartott tájékoztatást FÖLDVÁRYNÉ KISS RÉKA, a Nemzeti Emlékezet Bizottságának az igazgatója. Mint arra emlékeztetett, a kádári egyházüldözést, a pártállam hatalmi visszaéléseit nem a Habsburg gyermekek nevelési elvei alapján követték el. A 20. század megismertetése fontos feladata a mai iskolának – és ebben jelentős helyet kell kapjon a korábban szándékosan elhallgatott történelem. A Nemzeti Emlékezet Bizottsága vándorkiállításal, ismeretterjesztő kiadványokkal, feladatlapokkal, rendhagyó történelemórákkal, tematikus kisfilmekkel és vetélkedőkkel segíti a pedagógusokat, hogy megmutassák diákjaiknak: milyen az, amikor a történelem belép a családok életébe. A korszak alap kutatások szintjén mára már jól feldolgozott, most az a kérdés, hogyan jut el minél szélesebb körhöz ez az ismeretanyag. A hétköznapi hősök életének megismertetésével kialakítható az az emlékezeti kultúra, amely megmutatja, hogyan állítják döntések elé az embereket a kielezett történelmi pillanatok.

SZILÁGYI ZITA, az Aszódi Evangélikus Petőfi Gimnázium történelemtanára figyelemfelkeltő előadásban ismertette a diákjaival közösen végzett projektet, amelynek témája a Podmaniczkyak családtörténete volt. A konferencia előadói között hallhattuk még MÓCZÁR GÁBORT, a Nemzeti Örökség Intézetének igazgatóját, RÁCZ ÁRPÁDOT, a Rubicon Intézet társelnökét, az azonos című történelmi folyóirat alapítóját; FEKETE BALINTOT, az Újkor.hu rovatvezetőjét és NÁRAY MIHÁLYT, a Történelemoktatók Szakmai Egyesületének elnökét. A konferenciát a szervezők részéről PÉTERFI GÁBOR, a Történelemoktatók Szakmai Egyesülete tankönyvvelvezető munkacsoportjának vezetője zárta.



A tanácskozás és az előadások résztvevői megtekinthették a helyszínen a Habsburg Ottó Alapítvány által rendezett „Száműzöttként Madeirán” című kiállítást, amely 2023. április 1-jéig volt látható a Gödöllői Királyi Kastélyban. A IV. Károly halálának 100. évfordulójáról megemlékező tárlatot FÁBRY ESZTER és VITOS-MERZA BEÁTA kurátorok, Alapítványunk munkatársai mutatták be az érdeklődőknek.

Részvételünk a történelemtanároknak szóló rendezvényen lehetőséget teremtett arra, hogy Alapítványunk munkája és névadónk életműve – a tanári közvetítés révén – közelebb kerülhessen a fiatal generációkhoz.

Fotók: Magyar Márton – Evangélikus nevelés



Európa-nap

A karzatok is megteltek a Nemzeti Közszerződési Egyetem Stratégiai Tanulmányok Intézetével közös Európa-napi konferenciánkon, amelyet május 8-án rendeztünk meg.

Az egybegyűlteket PRÓHLE GERGELY, Alapítványunk igazgatója – egyben a NKE Stratégiai Tanulmányok Intézetének vezetője – köszöntötte. Habsburg Ottó *Damals begann unsere Zukunft* (Amikor a jövőnk elkezdődött) című könyvéből vett idézettel indokolta a konferencia témaválasztását: „Csak ha világosan látjuk, jól ismerjük a megtett utat, akkor tudunk fókuszálni mindarra, ami következik, és amire fel kell készülnünk. Semmi sem feleltlenebb, mint történelmi események által meglepve lenni. Az okos és a balga szüzekről szóló bibliai példabeszéd az egyes népek, nemzetek életére is vonatkoztatható. A megfelelő Európa-politika kialakításához kellő mennyiségű tapasztalat áll rendelkezésre, ami megfelelő kreativitással nagyon is hasznosítható, ha azt akarjuk megtudni, mi lesz.” Sorsszerűnek nevezte, hogy a nagy érdeklődésre való tekintettel a konferenciát át kellett helyezni a Széchenyi díszteremből a Szent László kápolnába. Ennek kapcsán emlékeztetett arra, hogy az Unió egységesülésének eszméje keresztény talajból sarjadt ki, és útját szakrális szimbólumok kísérik: a Római Szerződést a capitoliumi domb aljában, egy ókeresztény bazilika árnyékában írták alá, a Lisszaboni Szerződésre a Szent Jeromos-kolostorban kerültek rá a szignók, azonfelül a 12 csillagos égszínkép lobogó Szűz Mária attribútuma a keresztény ikonográfiában.



DELI GERGELY, az NKE rektora köszöntőjében elmondta, büszkéek az intézmény szerteágazó európai uniós szakképzéseire, és a 42 európai egyetemre kiterjedő kapcsolatrendszerükre, amely révén hallgatóik minden támogatást megkapnak közgazdasági karrierjük indulásához.

„Európa keresztény lesz, vagy nem lesz” – idézte Robert Schuman gondolatát VARGA JUDIT. Magyarország igazságügyi minisztere a kormány elkötelezettségét hangsúlyozta a keresztény értékrend mellett, és kihagyhatatlan lehetőségnek nevezte a 2024 második felében esedékes magyar uniós elnökséget, amikor is az elmúlt évek társadalompolitikájának eredményeit élhető alternatívaként mutathatjuk fel az Unió nemzeti számára. Az európai integrációt megalapozó szerződéseknél a konszenzus az alapelve, nem az igazodás kikényszerítése – fogalmazott, jövőre 20 éves uniós tagságunk tapasztalatai alapján ezen a téren (is) van mit mondanunk a közösségnek. A miniszterasszony elégedett a felkészülés ütemével, amiben kulcsszerepet szán az új generációnak; egy uniós tagállamban felnőtt nemzedéknek, amelyre oda kell figyelniük, amellyel párbeszédet kell folytatni, és amelynek legjobbjai immáron negyedik éve vehetnek részt a NKE és az Igazságügyi Minisztérium közös, „Nemzetek Európája” elnevezésű karrierprogramjában. Felvértezve a magyar rátermettséggel és kreativitással, identitásunkat vállalva kerülhetünk közelebb az „Egyesülés a sokféleségben” európai eszméjéhez. Előadása elolvasható a 144. oldalon.

MARTONYI JÁNOS, egykori külügyminiszter exozéja vállaltan a kérdésfeltevést tekintette céljának: továbbgondolandó történeti, jogi, politikai vonatkozású mondatai az integráció alapelveire, létrejöttének, fejlődésének és válságjelenségeinek okaira, jellegére, következményeire mutattak rá, teret kínálva a felkért előadók számára, hogy szabadon kapcsolódjanak az elhangzottakhoz.

A főelőadást követő panelbeszélgetésen a megszólalók politikai nézeteinek és tudományterületi érdeklődésének sokszínűsége dominált: olyan, a közéletben hosszabb-rövidebb időt eltöltött jogász, közgazdász, politológus, történész ült egy asztalhoz, akik számottevő akadémiai karriert



is magukénak tudhatnak. KOLLER BOGLÁRKA, az NKE nemzetközi rektorhelyettesének a közép-európai térség integrációjára vonatkozó kérdésére HILLER ISTVÁN történelmi perspektívát vázolta fel. Értelmezése szerint, ami 1990 után történt, csupán a természetes rend helyreállítása volt; az a fajta szellemi, identitásbeli azonosság, ami a kora újkorban *Respublica Christiana*-ként született meg, a humanizmus jegyében alakított mentalitással és



viselkedéskultúrával formálódott, évszázadok alatt elválaszthatatlanná tette Európa nyugati és középső régióját. A politika feladata, hogy szolgálja ezt az ethoszt, mert ez vezet az integrációhoz. NAVRACSICS TIBOR, a kormány területfejlesztésért és az uniós források felhasználásáért felelős minisztere emlékeztetett, hogy a közép-európai országok csatlakozásában a nyugati nemzetek többsége a komfortzónájukat érő kihívást lát. A megértés munkáját azonban nekik sem lehet megspórolniuk, mert az integráció jövője múlik ezen. Világpolitikai folyamatokra tapintott a jelenlegi helyzet hátterében MUSTÓ ISTVÁN. A hosszú nyugati emigrációjából hazatért, a rendszerváltás utáni magyar országgyűlés egykori tagja úgy értékelte: 1990 óta az Egyesült Államok megbízható szövetségesből megbízhatatlan hegemon lett, és bár a Szovjetunió megszűnt, a keleti birodalmi fenyegetés új alakot öltve továbbra is velünk maradt. Kína megjelenése világpolitikai porondon pedig alapvetően rendezti át globális szinten az erőviszonyokat.

Ami Európát illeti, Mustó szerint a folyamatos bővítés bizonyos szempontból gyöngíti az integrációt, hiszen a folyamat előre haladtával egyre mélyebb politikai, gazdasági, kulturális törésvonalak választják el az egyes országokat és régiókat. Az orosz-ukrán háborúnak az európai integrációra gyakorolt hatását firtató kérdésre a történész úgy válaszolt: a konfliktusnak mielőbb véget kell vetni, de a rendezőelv csakis a *pax optima rerum* (mindenknél jobb a béke) lehet – ellenkező esetben az első világháborút lezáró Párizs környéki „hitvány” szerződésekhez hasonlatos következményekkel kell nemsokára számolnunk. Navracsics a tartós béke garanciáját a rá szervezett rendszerben nevezte meg. Mint mondta, az Európai Unió története egy példátlanul sikeres békeprojekt története, aminek a bővítés lényegi eleme – ezt igazolja a délszláv válság kezelése, és ez prognosztizálható a posztsovjét térségben is. Mindez persze visszahat magára az Unióra.

Miben látják a beszélgetőpartnerek a jelenlegi válságból kivezető utat? Hiller István szerint mindaz, ami az elmúlt 500 évben Európa prosperitását és hegemoniáját megalapozta, a múlté, és úgy



tűnik, visszaáll a korábbi világtrend, ahol ismét a Kelet lesz a változások motorja. Nem egyetlen látványos döntésre, hanem gondosan megtervezett és kivitelezett folyamatokra, egyeztetett közös munkára van szükség, hogy az elmúlt évek elmaradt sikerei visszatérjenek. A tanulságok levonásához az olyan negatívumokkal is szembe kell tudnunk nézni, mint amilyen a Brexit volt.



Egy új rendszer formálódásának fájdalmas éveit éljük, mondta Navracsics, ahhoz, hogy értékelhessük a folyamatot, ki kell várni, mivé fejlődik. A politikus a kontinens integrációjának jelenlegi állapotában a legnagyobb problémának a demokráciadeficitet érzi, hiszen az uniós intézményrendszer legtöbb döntése mögül hiányzik a politikai közösség – az európai démosz – legitimitációja.

ALINE SIERP előadása a történelmi tapasztalatok szemléletformáló hatásáról szólt az integráció tekintetében. A Maastrichti Egyetem oktatója felvázolta, hogyan jutott el az Unió az 1950-es évek szimbolikus politizálástól a 70-es évek teleologikus narratívájának megalkotásán át a hidegháború lezárulásának tényfeltáró megközelítéséig, amelynek egyaránt eleme a holokauszttal és a század totalitárius rendszereivel való szembenézés képessége. Sierp szerint azóta a kosellecki elgondolás vált uralkodóvá, amely megkérdőjelezi a kollektív emlékezet létjogosultságát, helyette az emlékezet kollektív feltételeiről (*collective conditions of memory*) beszél.

Az Európai Unió Történelmi Levéltárának igazgatója, DIETER SCHLENKER arról szólt, milyen szerepet játszik az uniós intézmények adminisztrációs és döntéshozatali mechanizmusában a Firenzében működő archívum; hogyan támogatja a tudományos kutatást és alakítja az európai állampolgárok közös emlékezetét.

A konferencia záróelőadásaként HELMUT WOHNOUT, az Osztrák Állami Levéltár főigazgatójának áttekintésében hazája európai uniós integrációjához vezető fél évszázados út állomásait hallhatta a közönség. A történész hangsúlyosan szólt az Államszerződésben lefektetett semlegesség tartalmáról és a dél-tiroli németajkú lakosságot érintő kisebbségpolitikai megállapodásról, amely révén példaértékű megoldás született az évtizedes konfliktusban.



A jelenlévők magas színvonalú előadásokat hallhattak a nap folyamán, amelyek hozzájárulnak napjaink politikai, társadalmi, vallási helyzetének széleskörű értelmezéséhez.

Fotók: Halápi Katinka (NKE)

A reálpolitika vonzásában – Henry Kissinger 100

Az „Értékek és reálpolitika – Kissinger 100” című konferenciával tisztelgett Henry A. Kissinger amerikai politikus, történész előtt születésének centenáriumán a Habsburg Ottó Alapítvány és a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Stratégiai Tanulmányok Intézete.



A 2023. május 26-án – egy nappal a volt amerikai külügyminiszter 100. születésnapja előtt – rendezett eseményen PRŐHLE GERGELY köszöntötte az NKE Széchenyi Dísztermét megtöltő érdeklődőket. Alapítványunk igazgatója felidézte személyes találkozásait az ünnepelttel, akit európai műveltségű, élénk szellemű, a történelmet kiválóan ismerő értelmiségiként jellemzett, akinek gondolatainak politikusgenerációk nőttek fel, és helyzetértékelésére a mai napig odafigyel a világ. Kissinger sosem tagadta meg a kultúrát, amelyben nevelkedett. 1973-ban – látva transzatlanti kapcsolatokra leselkedő veszélyeket – meghirdette „Európa Évét”, ezzel is felhívva a figyelmet arra, hogy Európa egysége nem erősödhet az Egyesült Államokhoz fűződő viszony rovására.

JÉRÉMIE GALLON, a McLarty Associates tanácsadó cég európai részlegének igazgatója – a 2021-ben megjelent *Henry Kissinger. L'Européen* szerzője – előadásában az életút tanulságos mozzanataira összpontosított. A Weimari Köztársaság széthullása a demokrácia sebezhetőségének intő példája volt a gyerekkorát Fürthben megélt Kissinger számára, és ez néhány év múlva szülőhazája elhagyására készítette a családot. Későbbi politikai krédójának egyik sarokköve ezért (is) lett az a fajta stratégiai gondolkodás, amely megóvja a demokratikus kormányzatot ettől a veszélytől – vagy legalábbis minimalizálja azt. A probléma foglalkoztatta már diplomamunkája megírásakor (Spengler, Kant és Toynbee nézeteiben), majd doktori disszertációjában, amelyben a Metternich által megalapozott, a kontinensen egy évszázadig békét garantáló európai nagyhatalmi koncertet taglalta. Politikusként, elemzőként – évtizedeken át amerikai elnökök szakértőjeként, választott



hazája hosszú távú érdekeit szem előtt tartva – gyakorlati téren kamatoztathatta elméleti tudását. A feladat akkor már a nukleáris konfrontáció elkerülése volt. Gallon abban látta Kissinger legjellemzőbb tulajdonságát, hogy mindvégig kétlaki tudott maradni: akadémiai és politikai karrierje egymást erősítette, nem esett a specializáció csapdájába, hanem mindig megőrizte a reflektálás képességét.

ULRICH SCHLIE, a Bonni Egyetem Biztonságpolitikai és Stratégiai kutatásért felelős tanszékének professzora előadásában (*Henry Kissinger und Deutschland: 100 bewegte Jahre*) a szuperlatívuszok emberének nevezte az egykori külügyminisztert: saját hivatali idejéről senki sem írt 4000 oldalas összefoglalást; ő foglalkozott a legintenzívebben Németországgal, és csak az ő munkáját ismerték el Nobel-díjjal (1973). Kissinger jól ismerte a háború utáni Németországi Szövetségi Köztársaság meghatározó politikusait – közös fotón örökítették meg többek között Helmut Schmidttel, Franz Joseph Strauss-szal, Ralf Dahrendorffal. –, de az ország, a nemzet múltja is szenvedélyesen érdekelte: történelemképe formálóinak sorában Metternich után Bismarckról, a 19. századi *Realpolitik* atyjáról tervezett könyvet írni, ám a monográfia, legalábbis úgy tudjuk, mindmáig befejezetlen. Schlie zárásul Kissinger mának szóló szavait idézte, miszerint a próféták több szenvedést okoztak, mint az államférfiak, és ezért a Nyugat vezetőinek fantáziára, odaadásra és vízióra van (lenne) szüksége, hogy elkerüljék a korunkat fenyegető legrosszabbat.



Munkatársunk, KOCSEV BENCE a hidegháború két kulcsfigurájának, Habsburg Ottónak és Henry Kissingernek a kapcsolatát tekintette át az Alapítványunknál őrzött, mintegy 200 darabot számláló levéltár alapján. Talán nem túlzás azt állítani, vélte az előadó, hogy az 1970-es évek nemzetközi politikatörténetének megértése, kettejük szellemi hatásának feltérképezése és értékelése lehetetlen hálózatépítő tevékenységük alapos ismerete nélkül. Pályájuk arra is például szolgál, hogyan lehet a társadalmi tőkét politikai tőkére konvertálni, illetve, hogy igenis összeegyeztethető a *homo politicus* és a *homo intellectualis* magatartásforma – habár ez a kiváltság csak nagyon keveseknek adatik meg. Előadását a 153. oldalon teljes terjedelmében közöljük.

A Kína 21. századi geopolitikai helyét definiálni hivatott panel első előadója CSÁK JÁNOS volt. Magyarország kulturális és innovációs minisztere gazdagon adatolt vitaindítójában a megértés döntő faktorának a kínaiak önképének megismerését nevezte. Ennek pedig szerinte az identitás, az önrendelkezés és a cselekvőképesség a három legfontosabb tényezője, amelyek prioritásai determinálják az ország mindenkor gazdasági, katonai és kulturális politikáját, és amelyek megmagyarázzák a több évezredre visszanyúló kollektívizmussal és tekintélytiszteléssel máig élő tradícióját. Az eredmény tekintélyt parancsoló: Kínának az utóbbi 40 évben sikerült népességének 80%-át kiemelni



a mélyszegénységből. Hogy ez a vívmány – illetve a fejlődéskényszer fenntartása – milyen kihívásokat támaszt regionális és globális szinten, és erre a kihívásra milyen válaszokat találnak a világpolitika nagyhatalmi aktorai – nos, ez az előttünk álló évek talán legnagyobb dilemmája.



SALÁT GERGELY a PPKE Kínai Tanszékének vezetője, visszautalva a konferencia apropójára, Kissinger érdemének nevezte, hogy a hetvenes évek elején felismerte a kínai fejlődésben rejlő nagyhatalmi potenciált. Az Egyesült Államokkal ápolt jó viszony korszaka a Tienanmen téri vérengzéssel (1989) zárult le, azóta pedig az USA külpolitikáját a *modus operandi* lázas keresése jellemzi. A folyamat végpontján – utalt Salát Gergely a tengerentúli szakértő nemrég megjelent Kína-könyvére – egy fegyveres konfliktus lehetősége sem zárható ki.

A keleti hatalomról vázolt képhez MAGYARICS TAMÁS öt megfontolandó állítással járult hozzá. Az egykori nagykövet, Amerika-szakértő emlékeztetett rá, hogy a kínai civilizáció egyedi – értékei, világlátása, intézményrendszere nem integrálható a nyugati világba. Őva intett továbbá a hamis történelmi analógiák veszélyétől, amelyek akár az ókorig visszanyúlva keresnek példákat a jelenlegi helyzet modellálására. Kihangsúlyozta, hogy súlyos tévedés a mai Kínát kommunista államnak tekinteni, ezt ötven éve már Kissinger is árnyaltabban látta. Ugyanilyen hiba lenne, mondta, ha az amerikaiak a szovjetekkel szembeni hidegháborús logikához térnének vissza – ez a „2.0-s verzió” a lehető legrosszabb (mert beláthatatlan következményekkel járó) forgatókönyv, ami létezik. Végül az ünnepelt szavaira figyelmeztetett, aki mindig is a nagyhatalmak közötti folyamatos kapcsolattartás konfliktuskezelő szerepét hangsúlyozta. Az Egyesült Államok két utóbbi elnöke, állapította meg, sajnálatos módon nem ezen elvek mentén politizál.

JESZENSZKY GÉZA Magyarország és a NATO rendszerváltás utáni közös útját elevenítette fel, amelynek az Antall-kormány külügyminisztereként, az ezredfordulón pedig washingtoni nagykövetségként volt tevékeny részese. Kissingerre hivatkozva úgy vélte, az orosz-ukrán háború lezárása nagy valószínűséggel Ukrajna területi veszteségével – a Krím-félszigetről való kényszerű lemondással – fog járni; mindazonáltal fontos lenne, ha a vitatott régiókról a nemzeti önrendelkezési elvet érvényesítve (népszavazással?) születne döntés, egy átfogó kisebbségvédelmi megállapodás keretében.

JESZENSZKY GÉZA Magyarország és a NATO rendszerváltás utáni közös útját elevenítette fel, amelynek az Antall-kormány külügyminisztereként, az ezredfordulón pedig washingtoni nagykövetségként volt tevékeny részese. Kissingerre hivatkozva úgy vélte, az orosz-ukrán háború lezárása nagy valószínűséggel Ukrajna területi veszteségével – a Krím-félszigetről való kényszerű lemondással – fog járni; mindazonáltal fontos lenne, ha a vitatott régiókról a nemzeti önrendelkezési elvet érvényesítve (népszavazással?) születne döntés, egy átfogó kisebbségvédelmi megállapodás keretében.



88

Keményen fogalmazott a kérdésben JANNE HAALAND MATLARY, a norvég kormány egykori külügyi államtitkára is. Az Oslói Egyetem professzora – akit magyar férje kísért el a tanácskozásra – az agresszió tankönyvi példájának tekinti az orosz fél lépését, amely valamennyi létező nemzetközi jogi formulát megsértett. Hogyha figyelembe vesszük a konfliktus globális hatalmi átrendeződésre való kihatását, az előadó szerint nagyon nehéz definiálni, mit is jelentene a siker a kialakult helyzetben – nemcsak a háborúban álló felek, de az Európai Unió, az Egyesült Államok és Kína szempontjából egyaránt. A NATO keleti irányú bővítése ugyancsak átgondolandó, vélte, a helyes magatartást leginkább a „védjük meg, de lépünk hátra” elve jelenthetné.



Putyin revizionista szándékai nem újkeletűek, tulajdonképpen a Szovjetunió felbomlásáig vezethetők vissza, viszont az orosz vezető csak 2022-ben érezte úgy, hogy az előnyös diplomáciai konstelláció és a hadsereg technikai fejlettsége egyszerre vezethet sikerre.

EMIL BRIX, a Bécsi Diplomáciai Akadémia igazgatója bevallotta: nem érti, mi lehet az orosz elnök célja a Nyugat ellen indított háborúval, amihez a jól bevált recept szerint ideológiát és történelemhamisítást is adagol. A fegyveres konfliktus csak pótszer, véli Ausztria korábbi moszkvai nagykövete, a hiányzó nemzeti identitást hivatott kiváltani. Putyin nem hajlandó lemondani a kontinens életében 1815 óta számottevő „keleti kolosszus” nagyhatalmi szerepéről – ebben Kissinger logikáját követi –, távlatosan pedig egy multipoláris világrend létrehozásán munkálkodik.

A konferencia utolsó előadója a The Heritage Foundation tudományos munkatársa volt. ANTHONY B. KIM Kínának a világban tapasztalható növekvő befolyásáról beszélt, amely felívelés kezdőpontját Kissinger külügyi paradigmaváltása, az amerikai kapcsolatfelvétel idejére tette. Mai szemmel, vallotta be, hiba volt az ötven évvel ezelőtti nyitás. Az orosz-ukrán konfliktust értékelve elmondta: egyértelműen egy új korszak nyitányát jelzi; egyfelől üdvözlendő, hogy a fenyegetettségre adott reakció szorosabbra fűzte a transzatlanti kötődéseket, azonban tartósan – ha Kissinger elveit követjük – nem járhat együtt Oroszország karanténba zárásával (WTO, nemzetközi szervezetek, gazdasági szankciók). Pozitív hozadéka lehet továbbá, hogy idővel az agresszor „újrakonfigurálását” fogja kiváltani.



Fotók: Szilágyi Dénes (NKE)

Közép-európai együttműködés a háború árnyékában

A Nemzeti Közszerződési Egyetem Stratégiai Tanulmányok Intézete és a Habsburg Ottó Alapítvány tavalyi „Közös értékek, közös érdekek?” című konferenciájának gondolatmenetét folytattuk 2023. június 6-i rendezvényünkön. Vendégeinkkel ezúttal is térségünk jelen állapotát, kilátásait és az ukrajnai háború hatását vizsgáltuk a Németországgal való lehetséges együttműködés összefüggésében.



A visegrádi országok közös múltja, kulturális identitása olyan összetartozástudat alapja, amely állandó párbeszédre és együttes stratégiai gondolkodásra ösztönöz – figyelmeztetett köszöntőjében a NKE rektora. DELI GERGELY szerint a diskurzusra a jelenlegi gazdasági-politikai válság közepette minden korábbinál nagyobb szükségünk van, és a pozitív üzenetek megfogalmazásához elengedhetetlen meghallgatni Németországot, a térség meghatározó szereplőjét. Emlékeztetett arra, hogy az Élysée-szerződés évfordulóján, valamint az Európa-napon tartott rendezvényeink kontinentális, míg a mostani regionális kontextusban keresik a megoldás útjait.

PRÖHLE GERGELY, Alapítványunk igazgatója aláhúzta az eltérő nézeteket valló felek közötti folyamatos kommunikáció jelentőségét. Mint mondta, a közép-európaiság olyan kultúrtörténeti narratíva, amelynek elválaszthatatlan része Németország. E mély összefüggések tudatában más-ként jelennek meg az aktuálpolitikai ellentétek is, minden fél érzi a felelősségét a régió iránt. Habsburg Ottó európai parlamenti munkájában kiemelt szerepet játszott a térség, egész életében figyelemmel kísérte az egykori Monarchia népeinek sorsát.

A konferencia felfezető előadását ORBÁN BALÁZS, a miniszterelnök politikai igazgatója tartotta, aki 2022 decemberében átfogó stratégiát vázolt fel a Magyarország előtt álló időszakra vonatkozóan. Értékelése szerint az utóbbi évtizedben alapjaiban rendült meg a világnak 1945 óta fennállt gazdasági-politikai rendszere. A technológiai verseny kiegyenlítődni látszik a mindeddig



domináns Nyugat kárára: termelékenységben, nyersanyagokban és energiahordozókban, a demográfia terén, a kutatás-fejlesztésre fordított források tekintetében a világ behozta vagy lehalmozta a napnyugati civilizációt, amely egyedül a hadiiparban őrzi – egyelőre – számottevő fölényét. Többpólusú világ jött létre, amelyben a Nyugat megkerülhetetlen, azonban nem egyedül meghatározó aktorként van/lesz jelen.



Magyarországnak – Közép-Európával együtt – ugyanakkor változatlanul az az érdeke, hogy ebben a „civilizációs projektben” valósítsa meg saját céljait.

Orbán Balázs úgy látja: Magyarország és a nyugati gondolkodás között ma az identitás (bevándorlás, család, nemzet, liberalizmus értelmezése), és a geopolitika (mennyire szerencsés rásimulni egyetlen nagyhatalom érdekeire) megítélésében húzódik törésvonal. Orbán Balázs szerint

a jelenlegi vészterhes időkben a különbségek hangsúlyozásánál fontosabb lenne a közös értéket és érdekeket kultiválni, mivel az egység tesz erőssé, nem a fragmentáltság. Javaslati: mivel Európa mindig is sokszínűségében hordozta erejét, nem szabad kétségbe vonni az egyes államok identitását; folytatni kell az unió bővítését (Nyugat-Balkán, Ukrajna); önálló védelmi erőt kell teremteni, amely megvédi a térséget a katonai fenyegetéstől, akár az Egyesült Államok segítségével is; növelni kell versenyképességünket, aminek része a gazdaság megújuló energiaforrásokra való átállítása – megfontolt – folyamata; végül a progresszív baloldali ideológiával szemben ragaszkodnunk kell azokhoz keresztény értékekhez, amelyek évszázadokon át segítették az itt élőket a megmaradásban.

Ahhoz, hogy Berlin válaszolni tudjon a korforduló (*Zeitenwende*) kihívásaira, szakítania kell az *Ostpolitik* paradigmájával, mondta KNUT ABRAHAM, a CDU Bundestag-képviselője. Habsburg Ottó egykori munkatársa, korábbi diplomata az orosz-ukrán konfliktus, valamint az energiaválság nyomán irányát vesztett német külpolitikát úgy jellemezte, mint amely az utóbbi időben komoly bizalmi deficitet halmozott fel Közép-Európa részéről. Földrajzi és történelmi tudás hiányában – amely sajnálatos módon elmondható a berlini döntéshozók nagy részéről – nehéz stratégiát definiálni, vélte. Abban Abraham is biztos, hogy a kontinens megerősítése elképzelhetetlen az uniós intézmények reformja nélkül – ez azonban a tagállamok közös felelőssége kell legyen, nem lehet egyetlen ország feladata. Mindenképpen ügyelni kell rá, hogy a folyamatok átláthatók, egyértelműek legyenek, enélkül a Parlament nem fogja megkapni a kivitelezésükhöz szükséges támogatást a kontinens polgáraitól.

A változatos regionális együttműködési formákban rejlő – a kedvezőtlen gazdasági-politikai folyamatokat legalább részben ellensúlyozó – lehetőségeket taglalta előadásában ŁUKASZ LEWKOWICZ. A Lublini Közép-Európai Intézet vezető elemzője a Visegrádi Együttműködés mellett a Három Tenger Kezdeményezés (HTK)



és a Weimari háromszög országai által tervezett és kivitelezett infrastrukturális beruházások pozitívumait emelte ki. Ő is kulcsfontosságúnak nevezte a német szerepvállalást, amit szerinte a térség politikai téren is igényelne – regionális szinten ez egészítheti ki a transzatlanti elkötelezettséget. Ugyanakkor fontosnak nevezte, hogy a HTK nem zárkózik el sem az Unió, sem az Egyesült Államok aktív részvételétől.



„Európa otthon kezdődik és nem Brüsszelben” – ezt már JÁN FIGEL, volt szlovák miniszter húzta alá előadásában. Az egykori uniós biztos és különmegbízott az Európa Ház metaforájával a jószomszédi viszony elsődlegességét érzékeltette, ahol azonban – túllépve a fogyasztói szemléleten – folyamatos aktivitással kell jelen lennünk, hogy vonzó mintát kínáljunk a beköltözésen gondolkodóknak. Figyelmeztetett rá, hogy a 20. század három világháborúja (ő a hidegháborút is ide sorolta) kontinensünkről indult ki, és közel állunk egy újabb világegészes eszkalálódásához. Közép-Európa megosztottsága pedig végső soron az integráció kudarcát jelentené.

Az előadásokat kerekasztal-beszélgetés követte, amelyen meghívottaink a szubszidiaritás és centralizáció, az unió további bővítése, valamint a biztonságpolitika sürgető kérdéseit járták körül.

Fotók: Szilágyi Dénes (NKE)

Emlékmise és konferencia Pannonhalmán

Immár negyedik éve emlékeznek meg Alapítványunk Habsburg Ottó haláláról a Pannonhalmi Bencés Főapátságban. A szentmisét idén is HORTOBÁGYI T. CIRILL OSB főpát mutatta be, ezúttal egyik vendégünk, MARKUS ST. BUGNYÁR, a Jeruzsálemi Osztrák Szent Család Zarándokház rektorának koncelebrálásával.



A misét követően a Habsburg Ottóról elnevezett levéltárpedagógiai teremben megrendezett eszmeeserét nagy érdeklődés övezte. PRÓHLE GERGELY, Alapítványunk igazgatója Ottónak a bazilikában nyugvó szívurnájára utalt, amikor a racionális mellékzongájú „konszenzus” fogal-

mával szemben a transzcendensre nyitó „konkordancia” – az ünneplők szíveinek egymással összhangban lévő állapota – elsődlegességére helyezte a hangsúlyt.

A köszöntések után a zarándokház igazgatója előadásában az intézmény történetét vázolta, bemutatva a Habsburg családhoz fűződő kapcsolatát: Ferenc József császár 1869-es látogatásától Habsburg Ottó és felesége, Regina 1955-ös ottjártáig. Markus Bugnyár elmondta: Alapítványunk a közeljövőben magyar fordításban megjelenteti *Reise nach Jerusalem* (2020) című könyvét, és további közös programokat is kilátásba helyezett.



A témához kapcsolódva másik külföldi vendégünk, WOLFGANG JOHANNES BANDION, a Bécsi Teológiai Akadémia professzora a város és a Habsburg-dinasztia történetét elevenítette fel. Szólt arról, hogy az uralkodók ezt a titulust V. Károly császár óta használják rendszeresen címeik között. Ugyan csak a 19. században, Ferenc József személyében keresték fel először a helyet, ám az alázatosság erényét, amely Jeruzsálem nevéhez társult, mindannyian magukénak vallották.

HÓVÁRI JÁNOS nagykövet, a Türk Államok Szervezete Magyarországi Képviseletének irodavezetője a zarándokház magyar vonatkozásait ecsetelte, megidézve Ferenc József kísérete magyar tagjainak – többek között gróf Andrássy Gyula külügyminiszternek – az alakját. A magyar származású rektorok felsorolásán túl Hóvári átfogó előadásában részleteket villantott fel a közös osztrák-magyar intézmény fordultatos történetéből. Végül névadónkkal kapcsolatban beszélt Habsburg Ottó 1955-ös szentföldi utazásáról, valamint bemutatta a Jeruzsálemi Egyetemen 1990-ben díszdoktorrá avatott egykori trónörökös tiszteletére összegyűlt közönséget.

KIRÁLY ANDRÁS LÁSZLÓ, a Köztársasági Elnöki Hivatal Stratégiai és Tervezési igazgatója, volt nagykövet a jeruzsálemi zarándokhelyet keresztény identitásunk megerősítőjeként említette. Reményét fejezte ki, hogy a jövőben a magyar hívek egyre nagyobb számban fogják felkeresni a Szent Várost, és benne közös múltunk lelki élményekhez segítő emlékhelyét.



A konferencia zárásaként DEJCSICS KONRÁD OSB prezentálta a készülő Ottó-emlékhely terveit. Fontosnak tartotta aláhúzni, hogy az odalátogatók ne turistaként, hanem zarándok-lelkülettel keressék fel a leendő emlékművet – KELEMEN ZÉNÓ, jelen lévő szobrászművész alkotását –, amely egyszerre reflektál majd az egykori trónörökös bencés kötődésére és európaiságára.

Fotók: Szabó Zoltán



velünk marad, ám ez a gyász óráiban aligha vigasztal. Egy derűs embert veszítettünk el, s talán könnyít valamit a helyzeten, ha Szabó Lőrinc öreg napórájával együtt „csak a derű óráit számoljuk”, így emlékezünk. Pröhle Gergely az *Országút* folyóirat hasábjain emlékezett meg a neves történészről, diplomatáról, a török nyelv és kultúra elkötelezett pártolójáról.

Tanácskozás a Habsburg-család örökségéről Gödöllőn

A „Habsburgok öröksége ma” címmel rendezett konferenciát Gödöllő önkormányzata a Habsburg Ottó Alapítvány közreműködésével 2023. szeptember 8-án. A Gödöllői Királyi Kastélyban szeptember 7-én megnyitott „Schönbrunn kincsei Gödöllőn” című kiállításához kapcsolódó eszmecsere a barokk színházteremben került sor. A tanácskozáson a résztvevők változatos nézőpontokból értékelték a Habsburg-család közép-európai örökségét, annak máig ható kulturális jelentőségét.



A konferenciát GÉMESI GYÖRGY, Gödöllő polgármestere és UJVÁRY TAMÁS, a Gödöllői Királyi Kastély igazgatója nyitotta meg. Hazai előadók mellett – az egykor ugyanazon államban, az Osztrák-Magyar Monarchia területén található, ma – Gödöllő testvérvárosi hálózatához tartozó települések képviselői fejtették ki gondolataikat; többek között Bad Ischlből, Laxenburgból (Ausztria), Brandýs nad Labem-Stará Boleslavból (Csehország), valamint Żywiecből (Lengyelország) érkezett vendégek előadásait hallhatták a résztvevők.

A tanácskozáson a Habsburg Ottó Alapítvány részéről FEJÉRDY GERGELY igazgatóhelyettes volt jelen, és beszélt az egykori trónörökös szellemi és tárgyi hagyatékáról, közép-európai elkötelezettségéről.

Hóvári Jánossal azt terveztük, hogy velünk tart a későbbre tervezett kiállítás megnyitóra a Szentföldre, amely végül nem valósulhatott meg. Hóvári János földi zarándoklata fájdalmasan hirtelen ért véget. Munkájának számos gyümölcse

Pröhle Gergely:
Hóvári János halálára



Szükségek és lehetőségek között – Metternich 250



A Habsburg Ottó Alapítvány és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Stratégiai Tanulmányok Intézete születésének századik évfordulóján az „Értékek és reálpolitika – Kissinger 100” című konferenciával tisztelgett az egykori amerikai külügyminiszter, nemzetbiztonsági tanácsadó és politikatudós előtt. A májusi tanácskozást 2023. október 26-án Kissinger egyik legfontosabb „hőséről”, Metternich kancellárról szóló – ugyancsak a Ludovikán szervezett – beszélgetés követte.

A 250 évvel ezelőtt született Klemens von Metternich elképzelései nemcsak a történeti rekonstrukció tárgyaként, hanem máig mintául szolgáló politikai örökségként is értelmezhetők – húzta alá bevezetőjében PRÖHLE GERGELY, Alapítványunk és az NKE Stratégiai Tanulmányok Intézetének igazgatója. Rámutatott, hogy Kissinger számára a multipoláris nemzetközi rendszer megértésének történelmi alapját a napóleoni háborúk turbulens időszakát követően létrejött európai koncert, az annak formálásához szükséges cselekvési mintákat pedig az azt levezénylő szereplők, mindenekelőtt is Metternich kancellár politikai géniusza adta. Bernd Posseltől, a rendezvény első előadójáról elmondta, hogy személyében nem csupán a metternichi életmű kiváló ismerőjét köszönhetjük – akinek gazdag szakmai és politikai tapasztalataira bátran támaszkodhattunk a konferencia során –, hanem egy, a kisebbségek sorsa iránt különösen érzékeny politikust is, aki sokat tett a határon túli magyarokért.

BERND POSSELT, Habsburg Ottó egykori munkatársa és volt európai parlamenti képviselő előadását azzal kezdte, hogy mindig örömmel jön Magyarországra, ahol az elmúlt évtizedek során többször járt a Páneurópai Unió égisze alatt, és amelyhez személyes családtörténete révén is kötődik. Az előadó ezt követően bemutatta, hogy az Osztrák Birodalom egykori külügyminiszterének és kancellárjának politikai szocializációját, gondolkodását, és későbbi munkásságát miként formálta családja kettős – Rajna-vidéki és bohémiai – identitása, a strasbourgi egyetemen eltöltött formatív időszak, valamint a francia forradalom során szerzett tapasztalatok sokasága. Az egykori európai parlamenti képviselő aláhúzta, hogy mindezek nagyban hozzájárultak Metternich azon felismeréséhez, hogy a jövő a liberális, alkotmányos államrendezkedés mentén látszik kibontakozni, ugyanakkor a szabadságjogok fejlődése könnyen nacionalizmushoz és az európai rend felbomlásához vezethet. Mindezen veszélyekkel szemben



a föderalizmus koncepcióját a szilárd európai rend egyik fundamentumának, egyúttal a konfliktusmegoldás hatékony és rugalmas eszközének tekintette. Az előadó kiemelte, hogy a metternichi koncepció nem a tökéletességre, hanem a nagyhatalmi egyensúlyra törekedett, ugyanakkor annak tartósságát mutatja, hogy egy nagy katonai konfliktus után fenntartható és átfogó rendezést kínált, amely a francia forradalom és a napóleoni háborúk alapvető zavarai után évtizedekre biztosította a békét Európában. Már az előadás során kiemelte azt a későbbiekben még hangsúlyosabban kifejtett gondolatát, miszerint a politika egyetlen empirikus tapasztalata a történelem tanulmányozásából származik, a Metternich nével fémjelzett rendszer pedig jól mutatja, hogy a béke csak akkor lehetséges, ha olyan rendet próbálunk teremteni, amelyben mindenki érdekelt.



A rendezvény másik előadását FÓNAGY ZOLTÁN, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Történettudományi Intézetének habilitált egyetemi docense tartotta, aki egyfajta párhuzamos életrajz formájában Andrassy Gyula politikai életművének legfontosabb mozzanatait és tanulságait tárgyalta. Kiemelte, hogy a 200 éve született magyar államférfi politikai és diplomáciai karrierje Magyarország miniszterelnökeként, majd pedig a Monarchia külügyminisztereként csúcspontot ért el. Korábbi diplomáciai tapasztalatai és európai kitekintése nemcsak a kiegyezés egyik fő megalkotójává, hanem később a Monarchia külpolitikájának is egyik formálójává tette. Miniszterelnöki pályafutása egybeesett Magyarország gazdasági és társadalmi modernizációjával, a jogállamiság alapjainak lerakásával, külügyminiszterként pedig részt vett a 19. század második felének egyik legjelentősebb európai diplomáciai eseményén, a balkáni kérdést rendező 1878-as berlini kongresszuson. Az előadó szerint Metternich és Andrassy politikai gondolkodásában közös, hogy mindketten képesek voltak a lokális identitás és a birodalmi gondolat összeegyeztetésére, valamint koherens európai vízióval rendelkeztek.

A konferencia folytatásában a Pröhle Gergely által moderált kerekasztal-beszélgetésen az előadók mellett SZATMÁRI PÉTER, a Milton Friedman Egyetem általános és fejlesztéspolitikai rektorhelyettese, FIZIKER RÓBERT történész, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának főlevéltárosa és MAGYARICS TAMÁS történész, volt dublini nagykövet beszélt Metternich, Andrassy Gyula és Henry Kissinger politikai és diplomáciai tevékenységéről, hangsúlyozva, hogy politikai örökségük új perspektívákat kínálhat korunk eseményeinek megértéséhez és kezeléséhez.

Bernd Posselt és munkatársai a konferenciát megelőzően látogatást tettek a Habsburg Ottó Alapítvány épületében, ahol egy *oral history* interjú keretében életútjáról, névadónkhoz fűződő személyes kapcsolatáról, a páneurópai mozgalom elmúlt évtizedeiről, illetve európai parlamenti tapasztalatairól beszélt. Hans-Friedrich von Sölemacher márciusi, valamint Knut Abraham júniusi látogatása után idén ez volt a harmadik alkalom, hogy trónörökösből lett európai politikus közeli munkatársa kereste fel Alapítványunkat.

Fotók: Szilágyi Dénes (NKE)

Maastricht után 30 évvel

A Habsburg Ottó Alapítvány és a Nemzeti Közszerződési Egyetem „A páneurópai gondolattól a Maastrichti Szerződésig” címmel rendezett közös konferenciával emlékezett meg az Európai Unió létrehozó egyezmény életbe lépésének 30. évfordulójáról.

Az egykori Ludovika épületének Széchenyi Dísztermében Alapítványunk igazgatója köszöntötte a megjelenteket. PRŐHLE GERGELY az eszmecsere célját abban jelölte meg, hogy az egyaránt kíván reflektálni Habsburg Ottó életére és a harminc éve létrejött intézmény teljesítményének értékelésére. Mint emlékeztetett rá, névadónk hitt az egyesült Európa eszméjében, és tevékenységéhez olyan politikai fórumot keresett, amely révén – már nem szuverénként, mégis – illetékessége lehet a kontinens sorsának formálásában. Felkérésére az előadók az unió kialakulásának és intézményesülésének aspektusait járták körül megszólalásaikban, de szót ejtettek a jelenlegi helyzetről és a jövő kihívásairól is.



Nyitó előadásában BÓKA JÁNOS, Magyarország európai ügyekért felelős minisztere a magyar álláspontot elmondta: hazánk elfogadja az uniós alapelveket, de mindig számon fogja kérni azokat az európai intézményeken is. Míg a Római Szerződés (1957) a szociális piacgazdaság alapjait rakta le a kontinens nyugati felében, addig Maastricht kulcsszava a szubsidiaritás volt. Az állandóan finomodó, az európai intézmények által életre hívott szabályozások ugyanakkor egyre gyakrab-

ban kerülnek ellentétbe a szuverenitásukat féltő tagországok érdekeivel – az egyes államok társadalmainak növekvő ellenérzése pedig a közös Európa eszméjének gyengüléséhez vezet. Feladatból ugyanakkor akad szép számmal: bővíteni kell a jelenlegi uniót, megőrizni az egyéni és a természetes közösségek szabadságát, biztosítani a tulajdonjogot, képviselni és megvalósítani a társadalmi felelősség és a szociális igazságosság eszméjét. Mindezek mellett pedig ráatalálni a gazdasági versenyképesség növelésének útjára. Hogy mindez lehetetlennek tűnik? Forduljunk biztatásért Habsburg Ottóhoz, mivel ő azt vallotta: „Aki Európában nem hisz a csodákban, az nem realista.”

MICHAEL GEHLER, konferenciánk külföldi főelőadója történeti perspektívába helyezte a 30 évvel ezelőtti eseményt. A 20. század történetét megidézve úgy összegzett, hogy a két világháború közötti időszak számos kezdeményezése mind azzal a szándékkal született, hogy megakadályozza az újabb pusztító világháborúkat. Ennek jegyében fogalmazta meg Richard Coudenhove-Kalergi (1894–1972) páneurópai koncepcióját, amely 27 állam részvételével, vámunióval és kétkamarás döntéshozást tervezett a kontinensen. Kalergi egyesült államok-beli száműzetésében gyakran találkozott Ottóval, de hiába javasolták közösen az 1945-ben megalakuló ENSZ-ben az európai

szekció létrehozását, a terv papíron maradt. Nem oldotta meg a kor kérdéseit Karl Anton Rohan (1898–1975) Europäischer Kulturbundja sem, amely az európai keresztény-konzervatív elit kezében látta volna szívesen a politikai kezdeményezést. A Verband für Europäische Verständigungot alapító Wilhelm Heile (1881–1969), vagy a közép-európai gazdasági közösség tervét Julius Meinl-lel együtt felvázoló magyar Hantos Elemér (1881–1947) elgondolása sem valósulhatott meg. A német Emil Mayrisch (1862–1928) és a francia Pierre Viénot (1897–1944) javaslata egy nemzetközi nyersacél szövetség megalakítására ugyanakkor a későbbi Montánuniót előlegezte.



A Hildesheimi Egyetem Történeti Intézetének vezetője a 30 évvel ezelőtti Maastrichti Szerződést úgy jellemezte az Európai Egyesült Államokkal kapcsolatban, mint az álom végének a kezdetét. Hiszen „az integráció révén a nemzetállam megmentése történt meg” (A. S. Milward), mivel a német egyesítés nélkül valószínűleg nem került volna sor Maastrichtra sem. Vannak területek, amelyeken évtizedek óta nem történt áttörés – ilyen a közös biztonságpolitika, amiről egy belga politikus találóan jegyezte meg: „Európa gazdasági óriás, politikai törpe de katonai lárva” –, ám az egységesülés távlatosan szemlélve mégis csak sikertörténetnek tekinthető. Tegyük mindjárt hozzá: állandó korrekcióra és óvatos tervezésre szoruló sikertörténetnek. A két előadó beszéde a 172., valamint a 178. oldalon olvasható.

Valamennyien a posztnyugati világ lakói vagyunk, amelyben új hatalmi központok alakulnak, és friss geopolitikai szemléletre van szükségünk a jelenségek és folyamatok – a migráció, a mesterséges intelligencia, a Brexit, világjárvány, a terrorizmus és a háborúk – megértésére és kezelésére, kezdte hozzászólását BENITA FERRERO-WALDNER. Az Osztrák Köztársaság korábbi európai és nemzetközi ügyekért felelős szövetségi minisztere úgy látja, hogy az unió fenntartható módon bővíthető a Nyugat-Balkán és Ukrajna irányába, és erre a jelenlegi jogi keretek között szerződés-



módosítás nélkül is adottak a feltételek. A gördülékenyebb működés érdekében azonban sürgősen racionalizálni kellene az Európai Bizottságot; a minisztertanácsokat az ENSZ Biztonsági Tanácsához hasonlóan állandó és rotációban egymást cserélő tagokra kellene osztani, a tagországokból pedig csoportokat alakítani, amelyek szószólók révén vennének részt a vitákban. Az Európai Bizottság tagja úgy véli, minősített többséggel lehetne a

döntéshozatali procedúrán gyorsítani, az intézményrendszer finanszírozására pedig új modelleket kidolgozni (a jelenlegi, a tagállamok GDP-jének 1%-át előíró befizetés mellett/helyett uniós adó bevezetésén is gondolkodnak). Lényeges, hogy a további csatlakozások bekövetkezése előtt le kell zárni a jelenleg is zajló konfliktusokat (Koszovó, Macedónia). Ferrero-Waldner asszony megfontolásra érdemesnek tartja továbbá a francia elnök javaslatcsomagját, amely „többkörös unió”-ról beszél: a nyugati mag, a jelenlegi államok, az új tagállamok, valamint a kontinens egyéb államai (mint például az Egyesült Királyság) – összesen 40 egyenjogú tag – együtt formálnák az európai politikai közösséget, és jutnának megállapodásra többek között a biztonságpolitika, az infrastruktúra-fejlesztés és a szállítmányozás területén. Amennyiben geopolitikai súlyú közösséggé akarunk válni, minél előbb döntenünk kell ezekben a kérdésekben, figyelmeztetett befejezésül.

Victor Hugo nyomán NOËLLE LENOIR, Franciaország korábbi európai ügyekért felelős minisztere úgy jellemezte a demokráciát, mint ahol a fegyverek papírokkal és szavazóurnákkal helyettesíthetők. Bárcsak ma is érvényesek lennének a nagy francia költő szavai! Úgy tűnik azonban, hogy ha túl akarjuk élni a veszélyekkel teli 21. századot, és megmenteni a demokráciát és a nyugati civilizációt, jobban tesszük, ha szakítunk a naiv gondolkodással, és számot vetve a realitásokkal, készen állunk megvédeni Európát, az Európát jelentő értékeket.



GYŐRI ENIKŐ, Magyarország európai parlamenti képviselője a napi politizálásban szerzett tapasztalatai alapján szkeptikus hangon szólt az intézményrendszer gyors reformját illetően. A különféle elméleti konstrukciók versenyztetése helyett szerinte vissza kellene térni az alapító atyák józanságához, és azt a kérdést feltenni,

amit egykor ők is megfogalmaztak: mitől lesz jobb az európai polgárnak? A hatékony döntéshozatal érdekében mindenekelőtt a szuverenitás kérdését kell tisztázni, és csak a világosan elhatárolt illetékességek definiálása után következhet a sokat emlegetett versenyképesség javítása, aminek terén egyáltalán nem állunk jól: a demográfiai adottságok Európa ellen dolgoznak, az utóbbi évtizedekben kivívott – más kontinensek lakói számára a migráció révén elérni kívánt – csábítóan magas életszínvonal fenntarthatósága, nem utolsó sorban pedig az eurokráciát eluraló ideológus gondolkodás veszélyei következtében.

Az előadásokat követő kerekasztal-beszélgetésen vendégeink a nemzetállamok mai helyzetéről, Közép-Európa uniós szerepének közeljövőben várható módosulásáról, valamint a *Strong Europe*-szlogen mibenlétéről és realitásáról cseréltek eszmét – napjaink világpolitikai eseményeinek tükrében.

Fotók: Szabó Zoltán

Újrakezdés és folytonosság

Alapítványunk közreműködésével, nemzetközi konferenciával emlékezett meg a magyar–(nyugat)német diplomáciai kapcsolatok felvételének 50. évfordulójáról a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, a Deutsch–Ungarisches Jugendwerk / Magyar–Német Ifjúságért Egyesület és az Andrassy Universität Budapest, 2023. december 4-én, a hajdani Festetics-palotában.



Teltház előtt köszöntötte a vendégeket PRÖHLE GERGELY, az Andrassy Egyetem Közalapítványának kuratóriumi elnöke az intézmény Tükörtermében. Magyarország egykori berlini nagykövete felidézte a szolgálati ideje alatt általa kezdeményezett kötetek – *Újrakezdések krónikája 1867–2001. Magyar–német diplomáciai kapcsolatok (2001), Újrakezdés és folytonosság (2002)* – megjelentetése mögött munkáló szándékot, és kibontotta a fogalmak aktualitását a jelen konferencia kapcsán. Felidézte a Franciaország és Németország hatvan évvel ezelőtt megkötött Élysée-megállapodást, ami voltaképp nem szól másról, mint hogy a feleknek rendszeresen egyeztetnie kell egymással. Annak fényében, hogy a Magyar–Német Fórum ez év decemberében esedékes ülését a német fél elhalasztotta, érdemes lenne elgondolkodni a francia–német gyakorlat alkalmazásán – ennek jegyében jött létre a mostani tanácskozás is. Pröhle Gergely hangsúlyozta, hogy a két ország viszonyában ezer esztendőn keresztül folyamatos volt a párbeszéd, az egymás tetteire való reflexió, és ez azokban az időszakokban sem hiányozhat a két fél diplomáciai eszköztárából, amikor – mint mostanában – távolságtartás érzékelhető a politikai kapcsolatokban.

Sokkal mélyebbek a két népet összefűző gazdasági, kulturális és politikai kötelékek, semhogy a jelenlegihez hasonló átmeneti periódusok alapvetően befolyásolni tudják azokat – mondta fel-szólalásában GULYÁS GERGELY, a Miniszterelnökséget vezető miniszter. Mint emlékeztetett rá, a német befektetők számára Magyarország több mint három évtizede változatlanul prioritást élvező terület, és a magyar külkereskedelem volumenének negyede ma is Németország felé irányul. Megkönnyíti a kapcsolatépítést, hogy az országban – a második világháborút követő kitelepítések



ellenére is – jelentős létszámú német nemzeti közösség él. Nekik nemzetközi összehasonlításban is egyedülálló módon van lehetőségük arra, hogy az óvodai neveléstől a köz- és felsőoktatás szintjein át egészen a doktori fokozat eléréséig anyanyelvükön tanulhassanak, szerezzenek tudományos fokozatot. Mindehhez a rendszerváltást követően az Antall József miniszterelnök és Helmut Kohl kancellár által aláírt alapszerződés teremtette meg a keretet.

Ha Magyarország megítélése romlik is az utóbbi években Németország politikacsinálóinak körében, az nem kis részben az elfogult média befolyásának tudható be – bár a közvélemény-kutatások tanúsága szerint a németek többsége még mindig szimpátiával viseltetik hazánk iránt, hívta fel a figyelmet a tényre Gulyás Gergely. A miniszter úgy látja, hogy nincs okunk aggodalomra, a dialógus fenntartása és a századok pozitív példái segíthetnek túllendülni a nehezebb periódusokon.

„A németek és a magyarok olyan szomszédok, akiknek nincsen közös határunk” – idézte URSULA SEILER-ALBRING, korábbi német külügyi államminiszter a mondást. Az egykori budapesti nagykövet asszony azok az előnyös tulajdonságokat emelte ki megszólalásában, amelyek a két nép kollektív emlékezetében megőrződtek a hosszú egymás mellett élés során. Azonban arra intett: a kedvező megítélés felelősséggel is jár, minden generációnak újra tennie kell azért, hogy az elmúlt fél évszázad érdek- és célazonosságából, hasonló világlátásból vagy nosztalgiából táplálkozó szimpátiája a jelenben és a jövőben is motiváló erőt jelentsen. És egy dolog biztosan nem engedhető meg két szomszéd között – utalt vissza megszólalása végén a nyitó metaforára –: abbahagyni a párbeszédet közös dolgainkról. Előadása a 190. oldalon olvasható.



GYÖRKÖS PÉTER, hazánk berlini nagykövete röviden felvillantotta a német és magyar kapcsolattörténet kulturális topográfiáját, majd számba vette a jelen legneuralgikusabb kérdéseit: a sajtószabadságról, a demokráciáról, a politikai fogalmakról (liberalizmus – illiberalizmus, populizmus, jogállamiság), a migrációról folyó egyre mélyebb – lassan antagonisztikussá váló – ellentéteket generáló vitákat. A diplomata úgy vélte, a jövő nyári európai parlamenti választásokig nem fog jelentősen

módosulni a fennálló helyzet, mindkét országban, akár csak az unió valamennyi tagállamában, az eredmények fényében fogják újrafogalmazni a politikai agendát. Ez az időzítés pedig óriási jelentőségű lesz a 2024. év második félévében az Európai Unió Tanácsának soros elnöki tisztét betöltő Magyarország számára. Akárhogyan alakul azonban a jövő, a kontinens sorsát szívükön viselő sose felejtsek el Konrad Adenauer szavait: „Európa kevesek álma, sokak reménye, mindannyiunk szükségesszerűsége kell legyen.”

A Németországi Szövetségi Köztársaság nagykövete asszonya a közös feladatokra, az együttes kiállítás révén megoldható problémákra fókuszált, amelyekből német–magyar viszonylatban rengeteg említhető. JULIA GROSS fontosnak nevezte a bilaterális kapcsolatok mellett a hálózatok, szövetségek szerepét, amelyek révén újra lehet és kell pozicionálni például az orosz–ukrán háborúban vagy a Közel-Keleten kirobbant konfliktusban az európai szerepvállalást. Hangsúlyozta, hogy az elvek tekintetében a legtöbb esetben fennáll a szimpátia a két ország politikájában, és kifejezte reményét, hogy a jövőben a közvéleményt célzó direkt politizálás mellett/helyett a diplomácia újra elfoglalja az őt hagyományosan megillető rangot a nemzetek közötti kapcsolatépítésben.

A konferencia történeti blokkjában előbb magyar részről MASÁT ÁDÁM történész, diplomata tekintette át az 1973 és 2023 közötti évtizedek mérföldköveit. Tíz szakaszra osztva tárgyalta az eseményeket, amelyek olvasatában a szociáldemokrata Willy Brandt *Ostpolitik*jának meghirdetésével kezdődtek, és a két német állam kapcsolatainak normalizálásával megnyitották az utat a többi közép-európai állammal való érdemi tárgyalások előtt. Ennek egyik eredménye volt az 1973. december 13-án megkötött német–magyar megállapodás. A dokumentum eredeti példányát már HEINRICH KREFT, az Andrassy Egyetem tanszékvezető professzora mutatta be a közönségnek – akárcsak azt a gépelt jelentést, amelyet a keletnémet titkosszolgálat készített a diplomáciai eseményről. Előadásaikból azt a tanulságot vonták le, hogy a politikai érdekellentétek dacára rengeteg lehetőség rejlik még a két ország együttműködésében, amelyet dőreség lenne nem kiaknázni.



„Politik braucht Visionen” – idézte Bruno Kreisky szavait HILLER ISTVÁN az „50 év – politikai és gazdasági kölcsönhatások” című panel felvezetőjében. A történész, politikus a személyiség történelemformáló jelentőségét boncolgatta, amely az 1960–70-es évektől kezdődően, a tömegmédiá forradalmi hatásának köszönhetően, radikálisan átalakult: a közszereplők „beköltöztek” az emberek mindennapjaiba, befolyásuk felbecsülhetetlenül megnőtt. A mai nemzedék számára ugyanakkor példamutatók lehetnek a korszak nagy alakjai, mivel az általuk megálmodott vízióért tehetséggel és elkötelezettséggel álltak ki. Ezt a következetességet és hosszú távra tervező stratégiai gondolkodást szem előtt tartva – megőrizve a fennálló nexusok valamennyi pozitív hozadékát – érdemes a német–magyar kapcsolatokhoz is közelíteni, javasolta az egykori oktatási és kulturális miniszter.

A délelőtti kerekasztal-beszélgetés során a résztvevők először az 1980-as évek második felének diplomáciai háttéranyagait elevenítették fel. BALÁZS PÉTER, korábbi külügyminiszter és uniós biztos a magyar törvényalkotásban 1987 óta jelen lévő törekvést emelte ki, amely lehetővé tette, hogy hazánk jogalkotása idővel kompatibilissá váljon az uniós elvekkel. KNUT ABRAHAM Bundestag-képviselő Habsburg Ottónak a Magyarország érdekében kifejtett európai parlamenti tevékenységére emlékezett, míg JÜRGEN ILLING, a Német-Magyar Ipari és Kereskedelmi Kamara korábbi ügyvezető igazgatója és a beszélgetést moderáló Pröhle Gergely Otto Graf von Lambsdorff alakját idézték fel a megjelenteknek. Mint elhangzott, Lambsdorff tudatos Közép-Európa-politikája



azok az előnyös tulajdonságokat emelte ki megszólalásában, amelyek a két nép kollektív emlékezetében megőrződtek a hosszú egymás mellett élés során. Azonban arra intett: a kedvező megítélés felelősséggel is jár, minden generációnak újra tennie kell azért, hogy az elmúlt fél évszázad érdek- és célazonosságából, hasonló világlátásból vagy nosztalgiából táplálkozó szimpátiája a jelenben és a jövőben is motiváló erőt jelentsen. És egy dolog biztosan nem engedhető meg két szomszéd között – utalt vissza megszólalása végén a nyitó metaforára –: abbahagyni a párbeszédet közös dolgainkról. Előadása a 190. oldalon olvasható.



és a gazdasági életet érintő javaslatai máig ható nyomot hagytak a rendszerváltás utáni magyarországi folyamatokon.

Társadalompolitikai kérdésekről szólva többen felvetették: harminc évvel a fordulat után érdemes elgondolkodni azon, vajon hogyan viszonyul egymáshoz a rendszerváltás eufóriájában elképzelt és a mindenkori realitások szorításában létrejött jelenlegi helyzet az érintett országokban. Ez segíthet könnyebben megérteni a nagypolitikai fórumokon zajló csatározásokat is: a szubszidiaritás és központosítás

híveinek álláspontját, a gazdaság és a politika aktorainak nézetkülönbségeit, a populisták mozgalmaik előretörésének természetrajzát – amint arra MRÁZ ÁGOSTON SÁMUEL, a Nézőpont Intézet igazgatója felhívta a figyelmet.

Az ebédet követően a konferenciát szervező magyar–német intézmények vezetői beszélgettek BAUER BENEC, a Magyar–Német Intézet az Európai Együttműködésért igazgatójának kérdéseire válaszolva. KNÁB ERZSÉBET – aki egy német autógyár vezetői pozícióját cserélte fel a Deutsch–Ungarisches Jugendwerk / Magyar–Német Ifjúságért Egyesület kedvéért – abban szeretné segíteni a most felnövő generációt, hogy felelős, megoldásorientált gondolkodást tanuljanak, és konszenzusra törekedjenek a félreértések és félremagyarázások világában. PÁLLINGER ZOLTÁN, az Andrassy Egyetem rektora az intézmény új logóján olvasható *Europa gestalten* kifejezést értelmezte: szerinte eljött az ideje, hogy az Európa-szakértők kinevelése után az itt elsajátított készségekkel és felsőoktatási kultúrával felvértezve az egykori hallgatók tényleges alakítói legyenek a kontinens jövőjének. Ezt várja a 16 országból érkezett mintegy 200 hallgatójától. MUSTÓ ISTVÁN mondatai rímelték az elhangzottakra. Míg a spanyol uniós csatlakozásban német szakértőként szerepet vállaló közgazdász a rendszerváltás politikai lefutását 2–3, a gazdaságét 5–15 év alatt tartja elképzelhetőnek, addig a legfontosabb – az érintettek mentalitásának megváltozása – szerinte emberöltőnyi időben mérhető.

A konferencia zárásaként bemutatták a Magyar Nemzeti Bank által az évfordulóra kibocsátott 10 cm átmérőjű, nemesfémből készült jubileumi emlékérmet, Endrődy Zoltán alkotását.

(A beszámoló német nyelven a *Budapester Zeitung* 2023. december 8-i számában is megjelent.)

Képek: Pelikán János (Képszerk. AUB)



További események

Habsburg Ottó és a konzervatív hálózatok

Márciusban Alapítványunk igazgatója Berlinben és a szász fővárosban, Drezdában tartott előadást *Habsburg Ottó és a konzervatív hálózatok* címmel. Ezek során PRÖHLE GERGELY Habsburg Ottó életútját és hálózatépítési gyakorlatát elemezte, és olyan tanulságokat fogalmazott meg, amelyek a mai politikai környezetben is relevánsak és hasznosak lehetnek. Az Alapítványnál gondozott hagyaték alapján rekonstruálta, hogy az egykori trónörökös a Monarchia szétesése ellenére miként tudta jól hasznosítani dinasztikus örökségét, s hogyan alakította azt át példátlan diligenciával olyan politikai és társadalmi tőkévé, amely a 20. század egyik meghatározó európai államférfijává tette. Az előadásokban részletesen bemutatta, hogy a hidegháború idején Habsburg Ottó miként formálta azokat a politikai hálózatokat, amelyek következetesen szembehelyezkedtek a baloldali ideológiákkal, kiálltak a keresztény európai értékek megőrzése mellett, illetve igyekeztek előkészíteni az utat a kontinens egyesülése felé. A jelenlévők megtekintették „Életút és örökség” kiállításunkat is.



Batthyány Lajos-díjban részesült Pröhle Gergely

A nemzeti ünnep, március 15-e alkalmából kitüntetést kapott PRÖHLE GERGELY, a Habsburg Ottó Alapítvány és a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Stratégiai Tanulmányok Intézete igazgatója, valamint a Magyarországi Evangélikus Egyház országos felügyelője. A Batthyány Lajos-díjat a köz szolgálata iránti elkötelezettséggel végzett több évtizedes munkássága elismeréseként GULYÁS GERGELY, Miniszterelnökséget vezető miniszter adta át március 14-én a Várkert Bazárban.



Az utolsó temetés a kapucinus kriptában

2023. október 7-én kísérték utolsó útjára Yolande de Ligne hercegnőt, IV. Károly negyedik fiának, Habsburg-Lotharingiai Károly Lajos főhercegnek – névadónk testvérének a feleségét – a bécsi kapucinus kriptában. Az eseményen a Habsburg Ottó Alapítványt FEJÉRDY GERGELY tudományos igazgatóhelyettes képviselte.



A Habsburg-család 390 éve, 1633 óta temetkezik a bécsi Neuer Markton álló kapucinus templom kriptájába. A nekropolisz létrehozója I. Mátyás császár felesége, Anna császárné volt. A templom alatt kialakított boltíves helyiségekbe az évszázadok során 12 császárt és 18 császárnét temettek, itt található többek között névadónk sírja is. Legutoljára 2011 nyarán Habsburg Ottó végső nyugalomra helyezése zajlott a kriptában.

Tudható volt, hogy helyszűke miatt már csak egy hely maradt szabadon, az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó uralkodójának menyé számára. Az ő temetésére került sor 2023. október 7-én. Habsburg Ottó testvérének, a 2007-ben elhunyt Habsburg Károly Lajos főhercegnek a felesége, a belga Yolande de Ligne hercegnő 2023. szeptember 13-án Brüsszelben visszaadta lelkét terem-tőjének. A temetés szűk családi és baráti körben zajlott. Az eseményen az elhunyt gyermekein és unokáin kívül megjelent a luxemburgi nagyherceg; a belga királyi családdal közvetlen rokonságba álló Habsburg-Lotharingiai Lorenz főherceg, az Este-ág feje; Ferdinánd Zvonimir főherceg és alapítványunk kurátora, Elenora főhercegnő, Károly főhercegnek, a Habsburg ház fejének gyermekei, illetve a magyar Habsburg-ág képviselőjében Mihály főherceg.

A bensőséges, meghitt szertartást Maximilian Heim, az osztrák ciszterci rendtartomány főapátja celebrálta. A gyászmisén számos katolikus pap koncelebrált, többek között Frank Bayard főapát, a német lovagrend nagymestere, Franz Xaver Brandmayr a római Santa Maria dell'Anima Pápai Intézet egykori rektora, illetve Jean de Habsbourg, Károly Lajos főherceg unokája, a svájci Eucharistein közösség tagja.



Homíliájában Maximilian Heim főapát megemlékezett Yolande de Ligne főhercegnő életútjáról. Elmondta, hogy a hercegnő 1923-ban, Madridban látta meg a napvilágot, amikor apja, Eugène de Ligne herceg diplomataként éppen a spanyol fővárosban szolgált. Gyermekként keveset tartózkodott hazájában, mivel a család az apa szolgálati helyein, Spanyolországban,

majd Romániában élt a két háború közötti időszakban. A II. világháború idején a belgiumi Beloeil-ben található családi kastélyban nagy számban bújtattak üldözött zsidó gyermekeket, akiknek ellátásából Yolande főhercegnő is kivette a részét. Maximilian Heim főapát az elhunyt mély katolikus hitét emelte ki, amely minden nehézségen átsegítette; jellemvonásai közül pedig a bátorságot, valamint a fiataloktól magáévá tett felelősségérzetet, amit ő társadalmi rangjával együtt járónak tekintett.

Yolande de Ligne hercegnő édesapja 1947 és 1951 között Belgium első indiai, majd 1957-ig madridi nagykövete volt. Eugène de Ligne herceg ez utóbbi minőségben 1956 októberétől kiállt a magyar forradalom ügye mellett, sőt támogatta lánya sógorát, Habsburg Ottót is, aki éppen Madridon keresztül próbált segítséget szervezni a kommunizmus elleni felkelésnek. Yolande főhercegnő férjén keresztül is rendszeresen tájékozódott Magyarországról, Károly Lajos ugyanis még házasságuk előtt, 1942–1944 között Lisszabonban életét kockáztatva munkálkodott a magyar kiugrási kísérlet előmozdításán.

Végérvényesen lezárult egy történelmi korszak. Négy évszázad a Habsburgok és Európa történetéből immár végleg a múlté. Yolande főhercegnőre emlékezve a Habsburg Ottó Alapítvány őszinte részvétét fejezi ki a gyászoló családnak, és a gyászjelentésen olvasható evangéliumi sorok reményében búcsúzik az elhunyttól: „Azokat, akik megvallanak engem az emberek előtt, én is megvallom majd mennyei Atyám előtt.” (Mt 10, 32)



Yolande főhercegnő, Károly Lajos, Habsburg Ottó és Rudolf (j-b) 1951-ben (Tuxedo Park, New York, USA)

Fotó: HOAL

Emlékvacsora a Vigadóban Habsburg Ottó születésnapján

Idén ötödik alkalommal adtunk vacsorát Habsburg Ottó születésnapjának tiszteletére. Az eseményre november 18-án, ezúttal is a pesti Vigadóba vártuk meghívott vendégeinket.

Az Alapítvány 2019-ben elevenítette fel az utolsó magyar trónörökös születésnapjáról (1912. november 20.) megemlékező vacsorák két világháború közötti hagyományát, emlékezve és emlékeztetve az európai államférfire, politikai gondolkodóra, parlamenti képviselőre. 2023-ban BENITA FERRERO-WALDNER, az Osztrák Köztársaság egykori külügyminiszter-asszonya és NOËLLE LENOIR, a Francia Köztársaság korábbi Európa-ügyi minisztere tisztelte meg jelenlétével névadónk emlékét. Díszvendégünként CHRISTIAN SCHMIDTET, a nemzetközi közösség 2021 óta hivatalban lévő bosznia-hercegovinai főképviselőjét köszönthettük.

NAGY ISTVÁN, az Alapítvány elnöke üdvözölte rendezvényünk vendégeit. Jelen voltak a Habsburg családtagok – Gabriella, Habsburg Ottó képzőművész leánya és az ő fia, Martin Severin; Eleonóra, a jelenlegi családfő, Habsburg Károly leánya; valamint Eilika, Habsburg György felesége –, az Alapítvány kuratóriumának és felügyelőbizottságának tagjai, a meghívott diplomaták, az állami igazgatás, valamint a kulturális és művészeti közélet számos jeles alakja.

Christian Schmidt, a CSU (Bajor Keresztényszociális Unió) politikusának emlékeiben úgy öröközött meg Habsburg Ottó alakja, mint aki mindig teljes odaadással vett részt az éppen zajló vitában. És bár csupán egyike volt a CSU-frakció külpolitikáját meghatározó szűkebb grémium tagjainak, személyiségének történelmi akusztikája és összehasonlíthatatlanul nagy élettapasztalata okán hamar megkerülhetetlen tényezője lett a német – és nyugodtan hozzátehetjük: európai – politikának.

A Herendi Porcelánmanufaktúra Zrt. nagylelkű felajánlása révén vendégeink részére különleges terítéken szolgálták fel a vacsora fogásait: Apponyi mintás tányérokban. A közkedvelt díszítést, különböző színváltozatokban, gróf Apponyi Albert tiszteletére alkották meg, aki névadónk egyik legfontosabb magyarországi támogatója, és a két háború közötti Ottó-vacsorák szervezője volt. A beszédek között KOVÁCS GERGELY zongoraművész adta elő a müncheni születésű Richard Strauss *Öt zongoradarab* című ciklusát, amelyet a komponista 17 éves korában írt, még mielőtt Regina hercegnő – Habsburg Ottó későbbi feleségének – szülőhelyére, Meiningenbe szerződött volna.

A rendezvény végén PRÖHLE GERGELY igazgató bemutatta a 111. születésnap alkalmából megjelent *99 év – 99 kép. Fényképek Habsburg Ottó életéből* című kötetet, Alapítványunk legfrissebb kiadványát, amelyről bővebb információ a 194. oldalon olvasható.

Fotók: Szabó Zoltán



FELTÁRULÓ GYŰJTEMÉNY

TANULMÁNYOK

Az alábbiakban listázzuk a honlapunkon megjelent, de a továbbiakban nem közölt publikációinkat, amelyek a HOAL gyűjteményében őrzött dokumentumok közzétételéhez, illetve Habsburg Ottó életútjához kapcsolódnak.



SZŰTS ISTVÁN GERGELY
Berlin „láthatatlan” magyarjai

GAÁLNÉ BARCS ESZTER
Habsburg Ottó magyar levelezéséből a holokauszt emléknapiján



FEJÉRDY GERGELY
Habsburg Ottó és a pápák

PRÓHLE GERGELY
Bébiétel és Európa-politika – Claus Hipp és Habsburg Ottó



FÁBRY ESZTER, GAÁLNÉ BARCS ESZTER
„Ófelsége bérmaneve Piusz” – mérföldkő Habsburg Ottó vallásos neveltetésében

FEJÉRDY GERGELY
1956-ról – tizenkét év távlatából



HAMMER-NACSA ANETT, FEJÉRDY GERGELY
Kell-e félni Oroszországtól? Habsburg Ottó véleménye 50 évvel ezelőtt

FEJÉRDY GERGELY

TEKINTÉLY KRITIKUS IDŐKBEN

Búcsú XVI. Benedek pápától

A 2022. december 31-én elhunyt XVI. Benedek pápára emlékezve felelevenítünk néhány mozaikot a katolikus egyházfőnek Habsburg Ottóhoz fűződő kapcsolatából.

Az egykori trónörökös és Joseph Ratzinger ismeretsége az 1970-es évekre nyúlik vissza. Ebben az időszakban mindketten fontos szerepet vállaltak Bajorországban: a későbbi pápa akkor még érsekként, míg Habsburg Ottó a Páneurópa Mozgalom elnökeként, az Európai Parlament képviselőjeként – mindketten elkötelezve magukat a keresztény Európa megőrzésének ügye mellett. Éveken át leveleztek egymással, számos alkalommal személyesen is találkoztak.

A Habsburg Ottó Alapítvány rendezés alatt álló archívumában talált első levél, amelyet Joseph Ratzinger, a München-Freising-i Főegyházmege érseke küldött az egykori trónörökösnek, 1980 februárjában kelt, melyben röviden gratulált a Nagy Szent Gergely Rend nagykeresztjéhez, amit Alapítványunk névadója néhány héttel korábban vehetett át II. János Pál pápától. Habsburg Ottó így írt válaszlevelében:

„A pápai kegyelem jele ösztönzőleg hat majd rám, hogy maradék erőmmel továbbra is a keresztény Európáért dolgozzak, amelyet meg kell valósítanunk, ha nem akarjuk leigázni hagyni Kontinensünket. Eminenciád [Joseph Ratzinger] nagy erkölcsi tekintélye a kritikus időkben döntően járult hozzá az eddigi sikerekhez.”¹

A levél arra is utal, hogy 1979-ben, amikor Habsburg Ottó a Bajor Keresztényszociális Unió (CSU) színeiben az első európai parlamenti választási kampányában mint képviselőjelölt vett részt, az ekkor még München-Freising-i érsek kiállt mellette szocialista ellenfelével, Helmut Rothemunddal szemben. A baloldali politikus többek között azt nehezményezte, hogy Joseph Ratzinger bíboros szentmisét celebrált az 1979. május 12-én a müncheni olimpiai stadionban tartott páneurópai nagygyűlés előtt. Ezt az eseményt egyértelműen Habsburg Ottó mesterkedésének tudta be. Rothemund egyrészt a szentmise és az azt követő rendezvény pártpropaganda jellegét kritizálta, illetve rasszizmussal vádolta magát az egykori trónörökösöt. Joseph Ratzinger a szocialista képviselőnek írt levélben megvédte Habsburg Ottót, hangsúlyozva, hogy a CSU-jelölt az egyesült keresztény Európáért tevékenykedik, és a II. világháború alatt zsidók ezreit mentette meg a haláltól – így a vádak nem helytállóak.²

Habsburg Ottó és a későbbi pápa közötti levelezés 1980-tól töredékesen, de nyomon követhető a gyűjteményünkben őrzött dokumentumok alapján. A korrespondenciából kiderül, hogy Alapítványunk névadója számos alkalommal kérte Ratzinger bíboros közbenjárását, tanácsát és legfőképpen imádságát, buzdítását.

¹ Habsburg Ottó Alapítvány, Habsburg Ottó Gyűjtemény, Levelezés magánszemélyekkel, szervekkel, HOAL I-2-b, Joseph Ratzinger, München (1980. február 29.). A Habsburg Ottó Alapítvány teljes iratanyaga rendezés alatt áll, ezért a tanulmányban megadott jelzetek egyike sem tekinthető véglegesnek.

² Baier, Stephan – Demmerle, Eva: *Habsburg Ottó élete*. Budapest, Európa, 2003, 406–407.

Különösen, miután a München-Freising-i érsek 1981-ben a Hittani Kongregáció prefektusa lett a Szentszéknél. Habsburg Ottó nem egyszer Ratzinger bíboroson keresztül magának II. János Pál pápának is üzent. Fontosnak tartotta, hogy tájékoztassa a katolikus egyház vezetőit a Közép-Európát és a Balkánt érintő egyháztörténeti kutatásokról.

1981-ben többek között kérte, hogy Ratzinger bíboros fogadja Klaus Brantzen atyát,³ aki a Hitler-ellenes keresztény – elsősorban katolikus – papok üldöztetésének történetével foglalkozott, és jelentetett meg tanulmányt a témában. Több ízben ajánlotta a Hittani Kongregáció prefektusának Tamara Griesser-Pecar szlovén történész egyháztörténeti munkáit.⁴ 1992-ben pedig a bajor bencés apátság, Weltenburg apátjának Közép-Európát segélyező egyesületi terve kapcsán kérte a bíboros segítségét.⁵ Ottó a legkülönbözőbb témákban fordult Joseph Ratzingerhez. 1996-ban például Max Turnauert, a Szuverén Máltai Lovagrend akkori prágai nagykövetét, később Magyarországon is aktív üzletembert ajánlotta figyelmébe, néhány évvel korábban pedig II. János Pál pápa 1991-es magyarországi útja kapcsán arra kérte a Hittani Kongregáció vezetőjét: érje el, hogy a Szentatya Márianosztrára is ellátogasson, illetve, hogy a kárpátaljai és ukrán görögkatolikusokért sokat tevő Josef Stimpfle augsburgi püspök címzetes érseki kinevezést kaphasson.⁶ 1993 októberében a macedón ortodox egyház és annak Rómához való közeledési szándékával kapcsolatban írt Ratzinger bíborosnak.⁷

Leveleiben esetenként hitbeli kérdésekkel is foglalkozott, mint például az ortodox és római katolikus felek házasságkötése kánonjogi feltételeinek problémájával,⁸ vagy a heroldsbachi jelenésekkel.⁹

Előfordult, hogy Ratzinger bíboros kért segítséget Habsburg Ottótól. A Szentszék 2003-ban családpolitikai kérdések kapcsán fordult az egykori trónörököshöz. Hosszabb levélváltásuk nyomán jelent meg az európai parlamenti képviselő *Politikusok felelőssége a család jólétéért: élet-halál kérdése* című cikke az *Osservatore Romano* 2004. április 23-i számában.

Miután Ratzinger bíborost 2005-ben pápává választották, kettejük kapcsolata továbbra is szoros maradt. Minden évben köszöntötték egymást születésnapjuk alkalmával, így Habsburg Ottó 2007-ben például az alábbi sorokat küldte XVI. Benedek pápának: „Köszönjük mindazt, amit értünk tett, és amit számunkra jelent. Köszönjük Istennek, hogy Önt választotta helytartójául, és kérjük, hogy továbbra is támogassa és kísérelje Őszentségét sok éven át. Sokkal idősebb emberként tudom, hogy ezek az évek milyen mozgalmasak és gyönyörűek tudnak lenni. Szeretném biztosítani Őszentségét, hogy hűek maradjunk az Egyházhhoz és annak fejéhez, ahogyan a múltban is tettük, és hogy számíthat ránk.”¹⁰

3 HOAL 1-2-b, Joseph Ratzinger, Pöcking (1987. április 15.). Klaus Brantzen (1914–1993) bajor pap, a Schönstatt közösség tagja.

4 HOAL 1-2-b, Joseph Ratzinger, Pöcking (1994. március 19.)

5 Uo., Joseph Ratzinger, Pöcking (1992. március 7.)

6 Uo., Joseph Ratzinger, Pöcking (1990. június 5.). Habsburg Ottó kérése meghallgatásra talált. II. János Pál pápa 1992-ben elfogadta Stimpfle püspök lemondását, és kinevezte őt címzetes érseknek.

7 HOAL 1-2-b, Joseph Ratzinger, Pöcking (1993. október 6.)

8 Uo., Joseph Ratzinger, Pöcking (1993. szeptember 1.)

9 Heroldsbach bajor településen 1949 és 1952 között Mária-jelenések történtek. A Szűzanya 1949. október 8-án, Rózsafüzér királynőjének ünnepén megjelent négy kislánynak, a 10-11 éves Kuni Schleichernek, Grete Gügelnek, Erika Müllernek és Marie Heimann-nak. Később csatlakozott még hozzájuk három lány, Betty Büttner, Antonie Saam és Irma Mehl. 1949. december 8-án 10.000 ember látta a napcsodát. Ezeknek a jelenségeknek a híre széles körben ismert volt Bajorországban, így Habsburg Ottót is tudott rólu. A levelet lásd HOAL 1-2-b, Joseph Ratzinger, Pöcking (1991. március 7.)

10 HOAL 1-2-b, Joseph Ratzinger, Pöcking (2007. április 16.)

Habsburg Ottó úgy látta, hogy XVI. Benedek pápa elődje lelkiiségének folytatója, és mélységesen elítélt minden támadó hangot az egyházfővel szemben.

Nem csak leveleztek, de többször személyesen is találkoztak. Azon kívül, hogy Joseph Ratzinger pápaként számos alkalommal, így 2006-ban és 2009-ben személyes audiencián fogadta Habsburg Ottót és családját, más alkalommal is viszontlátták egymást, így például a Francia Akadémia Erkölcsi és Politikatudományi szekciójának ülésein. Ratzinger bíborost 1992. január 13-án Andrej Szaharov helyére választották külföldi tagként a testületbe. (Érdekes, hogy ebben a nagy presztízsű párizsi intézményben a pápa széke Habsburg Ottóé mellett állt az ünnepélyes üléseken.) Később több alkalommal is tartott előadást a Francia Akadémián. 2008. szeptember 13-án már pápaként jelent meg a „halhatatlanok” közgyűlésén.¹¹

Mindketten nagy tisztelettel – talán nem túlzás azt állítani, hogy barátsággal – voltak a másik iránt. XVI. Benedek pápa, aki 15 évvel volt fiatalabb Habsburg Ottónál, az egykori trónörökös 2011. július 4-én bekövetkezett halála után rövid üzenetben búcsúzott tőle. Ebben az egyházfő így írt: „Ottó főherceg hosszú és teljes életében tanúja volt Európa történelmének és viszontagságainak. Isten előtti felelősséggel és fontos örökségének tudatában, nagy európaiként fáradhatatlanul dolgozott a békéért, a népek közötti összhangért és az igazságos rendért ezen a kontinensen.”¹²

Most, mikor a napokban elhunyt XVI. Benedek pápától búcsúzunk, idézzük fel Habsburg Ottó 1997-ben íródott, neki szóló szavait: „Szeretnék csatlakozni mindazokhoz, akik gratulálnak Önnek, és mindenekelőtt köszönetet mondok azért, amit hitünkért és eszméinkért tett. [...] köszönöm elkötelezettségét, és kívánom, hogy még sokáig maradjon velünk, mint a hiteles kereszténység példaképe.”¹³

XVI. Benedek pápa beszél a Francia Akadémián, a les immortels (halhatatlanok) közgyűlésén. Habsburg Ottó (aki 1970-ben Dwight D. Eisenhower székét vette át az Akadémián) háttal, jobb oldalon az első sorban a harmadik Párizs, Franciaország, 2008



11 „Le pape sous la coupole du Quai Conti”. Agence de presse internationale catholique (apic), 2008. június 26. <https://www.cath.ch/news/paris-benoit-xvi-rendra-a-l-institut-de-france-le-13-septembre/> (A letöltés időpontja: 2023. 01. 03.)

12 A szöveg angol nyelvű változata: <https://www.newliturgicalmovement.org/2011/07/exequies-of-archduke-otto-of-austria.html#Y7VwpHbM1zw> (A letöltés időpontja: 2023. 01. 04.)

13 HOAL, 1-2-b, Joseph Ratzinger, Pöcking (1997. július 18.)

OTTÓ FŐHERCEG ÉS MÁRCIUS IDUSA CHICAGÓBAN

1941-ben az amerikai magyarok március 15-i megemlékezésén Habsburg Ottó volt a díszvendég. A most előkerült fotó korábban nem látott részletességgel mutatja be a magyar emigráció szereplőit.

Az 1930-as évektől kezdve Habsburg Ottó nyíltan ellenezte a nemzetiszocializmust. Az Anschluss követően hazaárulás vádjával körözték a német hatóságok, személyes vagyonát és az általa kezelt Habsburg családi vagyont Hitler személyes utasítására kisajátították. Rudolf Hess, a Führer helyettese pedig utasította a Belgiumba bevonuló német megszálló erőket, hogy az ott élő Habsburg Ottót és testvéreit elfogásuk esetén minden további eljárás nélkül azonnal lőjék le. 1940-ben a család csak hajszál híján menekült meg a Luftwaffe bombázása elől, és otthonát elhagyva Párizson keresztül Spanyolországba és Portugáliába ment, ahol mintegy tizenötezer embernek, főként zsidóknak segített iratokat szerezve külföldre menekülni. Ottó 1940 nyarán telepedett át az Egyesült Államokba, ahol 1944 végéig maradt. Ezzel egy időben Zita királyné fiatalabb gyermekei társaságában ugyancsak átköltözött az amerikai kontinensre. Belgiumi tartózkodásuk idején azonban ők elsősorban a francia nyelvet használták és a francia nyelvű kanadai Québecben telepedtek le huzamosabb időre.

Megérkezését követően Ottó hamar érintkezésbe lépett a vezető amerikai körökkel, beleértve Rooseveltnél is, akivel egész amerikai tartózkodása idején állandó és közvetlen kapcsolatban állt. Az elnökhöz és egyéb kormányzati szereplőkhöz fűződő viszonyát Ottó rendszeresen és eleinte eredményesen használta fel Ausztria és Magyarország érdekében. Lobbizott a szabad, független Ausztria visszaállításáért, valamint a Magyarország számára terhes hitleri szövetségből történő kiugrási lehetőségéért, a szovjet invázió megakadályozása céljából. Az elismerten jól felkészült, európai perspektívában gondolkodó Ottó számára mintaként szolgált az amerikai demokratikus intézményrendszer. A Közép-Európa népeit egy államban egyesítő „Dunai Föderáció” létrehozásának gondolatában fogalmazta meg azt a lehetőséget, amely ellensúlyt képezhetett volna mind a német mind az orosz agresszióval szemben. Törekvéseit ugyanakkor erősen gátolta az igen hatásos magyar- és Habsburg-ellenes cseh emigráció és Benešék amerikai támogatóinak befolyása.

Amerikába történő megérkezésétől fogva a magyar identitással is bíró Ottó intenzív szerepet vállalt a magyar emigráció politikai tevékenységében. Végiglátogatta a népesebb magyar kolóniával bíró városokat, találkozott a fontosabb magyar szervezetek és egyházak képviselőivel, egy év alatt az ország 32 államában fordult meg. Az amerikai magyarság ekkor politikai szempontból igencsak megosztott volt és a különböző ideológiai csoportosulásokon belül további törésvonalak húzódtak. Ezekkel azonban Ottó kevésbé foglalkozott, megnyerő személyisége, tájékozottsága, világos gondolkodásmódja és választékos magyar beszéde egy-egy személyes találkozó alkalmával egyébként is könnyen meggyőzte a kételkedőket.

Az 1906-ban, a clevelandi Kossuth-szobor felállítására indított gyűjtés kapcsán alapított Amerikai Magyar Szövetség nemcsak a legrégebbi, hanem a legnagyobb magyar szervezet volt az Egyesült Államokban. Március idusát, a magyar szabadságharc évfordulóját hagyományosan egy nagyobb összejövetel keretében ünnepelték meg; díszvendégnek 1941. március 15-ére Chicagóban a Habsburg trónörökösöt kérték fel.

Ottó néhány nappal az ünnepség előtt, saját autóját vezetve érkezett Chicagóba, ahol először a Loyola jezsuita egyetem öregdiákjai előtt beszélt a katolicizmus nemzetközi helyzetéről, majd a Rosary College és a Saint Xavier katolikus magánegyetemen tartott előadást. 1940-ben mintegy 18 ezer magát magyar anyanyelvűnek valló személy élt Chicagóban,¹ és a március 15-i rendezvényen is jelentős számú ünneplő vett részt. A totalitarizmus minden formájával szemben következetesen fellépő Ottó a rendezvényen a szabadságharc emlékezetét méltató beszédet tartott, fő tézise szerint „szabadság csak egyféle van, valmint a szolgaság is mindig egyféle”. Az *Amerikai Magyar Népszava* főszerkesztője egy 1940-ben megjelent publicisztikájában így ír Habsburg Ottó magyar szabadságharchoz való viszonya kapcsán: „Ottó a Kossuth ház meglátogatásával a nagy magyar szabadsághős emléke előtt tisztelgett és vajon kaphatott-e nagyobb elégtételt a magyarság, minthogy annak a Habsburg háznak a feje tisztelegjen Kossuth emléke előtt, akinek déd-dédnagybátyja fegyveres erővel szállt szemben a magyar szabadságharcossal és híveivel. (...) Azok az eszmék, amiket a Habsburg ház fiatal feje hirdet — s amik mai változatai a nagy Kossuth eszméinek — nem veszedelmesek a magyarságra. Sőt ellenkezőleg. (...) Nem kell senkit sem féltetni attól, hogy Ottó bárkinek a lelkét is ártó, hamis eszmékkal mérgezheti meg, hiszen Ottó Kossuth eszméit hirdeti ma.”²

A nemrég Alapítványunk gyűjteményébe került nagyalakú fotó az ünnepségen készült csoportkép, melyen a Congress Hotel zsúfolásig megtelt dísztermében ünneplőket láthatjuk. A színpad előtt középen Habsburg Ottó ül, jobbján Bernard James Sheil chicagói segédpüspök foglal helyet, a magyar zászlót Zsámboky Pál, Ottó egykori nevelője tartja, mellette Heinrich Degenfeld, Ottó tanítója és adjutánsa áll, középtájon feltűnik Sinkó János, a magyar ügyekben igen aktív chicagói műanyaggyáros is. Jelen vannak a különböző betegsegélyező vagy kulturális egyesületek, például a Chicagói Első Magyar Műkedvelő és Ifjúsági Kör tagjai, a chicagói feldolgozóipar munkásai és katolikus papok. Az Empire Stúdió fotója egészen a leghátsó sorokban állóként lenyűgöző részletességgel mutatja be a korabeli magyar emigráció résztvevőinek arcvonásait.

¹ Fejős Zoltán: *A chicagói magyarok két nemzedéke 1890–1940. Az etnikai örökség megőrzése és változása*. Budapest, Közép-Európa Intézet, 1993.

² Nadányi Pál: Ottó és az amerikai magyarság. *Amerikai Magyar Népszava*, 1940. április 19., 4. 8.



„Szabadság csak egyféle van, valamint a szolgaság is mindig egyféle” – mondta Habsburg Ottó az Amerikai Magyar Szövetség március 15-i megemlékezésén. Chicago, Illinois, Egyesült Államok, 1941

FŐHERCEGI KEZDŐRÚGÁS A BASZK TENGERPARTON

Fordulatos történet vezetett az MTK labdarúgócsapata és Habsburg Ottó 1923-as találkozásához. Erre végül az Atlanti-óceán partján fekvő kis baszk faluban, Lequeitióban került sor, ahol a focisták az ifjú trónörökös és a királyi család tiszteletére bemutató mérkőzést játszottak a tengerparton.¹

Az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó császáranak és királyának, IV. Károlynak 1922. április 1-jén bekövetkezett halálát követően özvegye és gyermekei hamarosan elhagyták Madeira szigetét. XIII. Alfonz spanyol királynak a brit uralkodó közreműködésével sikerült elérnie, hogy a Nagykövetségi Tanács engedélyezze a család Spanyolországba költözését.² Az özvegy, gyermekei és kisseretük 1922 májusában érkezett meg előbb Madridba, majd augusztusban az Atlanti-óceán partján fekvő kis baszk faluba, Lequeitióba. A település félúton fekszik a két baszk nagyváros, Bilbao és San Sebastian között.

Zita királyné számára rendkívül fontos volt, hogy a tíz éves trónörökös, Ottót minden olyan tudással, tapasztalattal felvértezze, amelyre uralkodóként szüksége lehet. Száműzöttként természetesen nem állt rendelkezésre nagyszámú tudós és tanári gárda, mégis a legjobb és legmegbízhatóbb nevelőket és tanítókat hívták magukhoz. Miután biztossá vált, hogy Spanyolországban maradhatnak, megkezdődött a megfelelő tanárok és nevelők kiválasztása. Heinrich Degenfeld³ gróf – aki haláláig egyik leghűségesebb bizalmasa volt Habsburg Ottónak – az uralkodó körüli titkárként 1922 októberében érkezett Lequeitióba. Személye azért is fontos, mert a királynéhez és a nevelőnőkhöz hasonlóan ő is naplót vezetett itt tartózkodásukról. Ezek a napi eseményekre fókuszáló bejegyzések eddig ismeretlen információkkal szolgálnak a száműzetésben élő család mindennapjairól.⁴

Ottó trónörökös és testvéreinek nevelése és taníttatása pontos napirend szerint zajlott. A Degenfeld gróf által vezetett napló nemcsak a tanmenetre, a gyermekek fejlődésével kapcsolatos részletekre, hanem a szabadidőre is kitér. A szinte percre pontosan beosztott tanulás mellett fontos szerep jutott a testmozgásnak is. A gyermekek a nagy séták mellett leginkább pelotázni⁵ és futballozni szerettek. A labdajátékokat elsősorban az otthonukként szolgáló kastély szűk kertjében, valamint a tengerparton játszották.

Spanyolországban már több évtizede egyre sikeresebb és közkedveltebb sportnak és közösségi eseménynek számított a futball, különösen Baszkföldön. Ez nemcsak egy játék, hanem nemzeti



Zita királyné és gyermekei a tengerparton

Jelzet: HOAL 15B 4-4 F14

identitásuk része is volt.⁶ A legsikeresebb baszk klub, az FC Bilbao ez év tavaszán a háború után első spanyolországi csapatként európai túrára indult, s a Sparta Praha vendégeként több mérkőzést is játszott. A spanyol foci szempontjából legalább ennyire jelentős hatása volt az ide érkező külföldi csapatok játékának. Már 1922 januárjában a Rapid Wien tett túrát az országban, és a közeli San Sebastianban két mérkőzést is játszott a Sociedad csapatával. Két hónappal később az FC Nürnberg vendégszerepelt San Sebastianban és Bilbaoban.

A háború után a korszakban Európa-szerte jól ismert magyar csapatok is elkezdtek szervezni nemzetközi túraikat.⁷ Az MTK már 1921 végén felvette a kapcsolatot spanyol csapatokkal, de végül csak egy évvel később jutottak el Spanyolországba. 1922. december 24. és január 7. között hét mérkőzést játszottak, köztük négyet a két legismertebb baszk csapattal, a Bilbaoval és a Sociedaddal. Mivel a magyar sajtóban már nyáron híre ment, hogy az özvegy királyné és gyermekei Lequeitióba költöztek, ezért az MTK vezetősége és játékosai tiszteletüket szerették volna tenni náluk. Az *Est* beszámolója szerint Brüll Alfréd elnök szerette volna meghívni a családot a San Sebastian-i mérkőzésre, azonban szerencsésebbnek tartotta, ha ezt a vendéglátó klub, a Sociedad kezdeményezi. Az eset hamar kitudódott, és a spanyol királyi család politikai bizonytalanságra hivatkozva végül nem engedélyezte azt.⁸ Azaz a korabeli ellenőrizhetetlenül terjedő itthoni hírekkel ellentétben a magyar futballcsapat ekkor még nem találkozott a királyi családdal.

¹ Köszönet a Fradi Múzeumnak és az MTK Baráti Körnek a segítségükért.

² Fejérdy Gergely: A Duna partjától Madeira szigetéig. In: Fejérdy Gergely – Szüts István Gergely – Vashányai Ferenc (szerk.): *Száműzöttként Madeirán. Dokumentumok Habsburg Károly életének utolsó hónapjaiból*. Budapest, Habsburg Ottó Alapítvány, 2022, 72.

³ Degenfeld-Schonburg, Heinrich (1890–1978)

⁴ HOAL 1-1-d. Heinrich Degenfeld naplói

⁵ pelota: baszk eredetű labdajáték

⁶ Győri Szabó Róbert: A baszk identitás és a futball. *Regio*, 2012, 2, 78–112.

⁷ *Nemzeti Sport*, 1921. november 19., 3.

⁸ *Az Est*, 1923. január 12., 7.

A készülő látogatás híre természetesen eljutott az érintettekhez is; nem tudni, hogy az esemény hozzájárult-e ahhoz, hogy a gyerekek december 26-án – ahogy Degenfeld írta – „grosse Fußballpartie-t” tartottak a kastély kertjében. Ezen a királyi gyermekeken kívül részt vett a személyzet szinte összes tagja is.

A királyi család február 6-án ideiglenesen elhagyta Lequeitiót, és San Sebastianba költözött. A gyermekek napirendje itt is pontos menet szerint zajlott, a tanulás mellett a mozgás sem maradhatott el. Ezekben a napokban érkezett a spanyol-magyar futballtörténelem egyik fontos szereplője is a városba: Hertzka Lipót,⁹ az MTK korábbi futballistája Essenből igazolt át, és 1923. január 1-től a Sociedad, majd 1926-tól a Bilbao sikeres edzője lett. Az újévtől tehát már ő trenírozta a San Sebastian-i csapatot.

1923. március 9-én a délutáni kirándulásról hazafelé tartva az ifjú trónörökös és nevelője ismerős hangokra lett figyelmes a tengerparton. Solymos Vendel¹⁰ bencés tanár mellett Habsburg Ottó egy pónin lovagolt, amikor szembetalálkoztak a parton sétáló FTC vezetőivel és futballistáival. Rövid beszélgetésükből kiderült, hogy a magyarok két mérkőzést játszanak a Sociedaddal, ennek örömeire Solymos páter meghívta őket egy rövid audienciára San Sebastian-i szállodájukba. Degenfeld naplója szerint a magyar csapat fiatal diákokból és tisztviselőkből állt, akik a sajtóbeszámolókat szerint álmélkodva ismerték fel az ifjú trónörökösöt a tengerparton.¹¹

Délután az FTC vezetőségét és játékosait a Hotel Savoy halljában fogadta Zita királyné és Habsburg Ottó. A vendégek részéről Szigeti Imre alelnök köszöntötte a királynét és a trónörökösöt, majd átnyújtotta a klub selyemzászlaját. Ezt követően Ottó röviden üdvözölte őket, és mindannyiukkal kezet fogott, eközben pedig a királyné Szigetihez intézett néhány kérdést. Degenfeld naplóbejegyzésének részletei nagyrészt megegyeznek Az Est-ben megjelent beszámolóval, annyival kiegészítve azt, hogy szerinte a tíz esztendőes Ottó rendkívül jól beszélt, de nagyon zavarban volt, míg Solymos elmondása szerint a magyar futballisták láthatóan meghiúsultak. Meghatottságukat csak fokozta, hogy a szállásukon tartott március 15-ei megemlékezésükön Solymos páter mondott ünnepi beszédet.¹²



Habsburg Ottó Solymos Vendellel, 1930
(forrás: Képes Krónika)

A királyi család júliusban visszatért Lequeitióba, és a napló tanulsága szerint ugyanolyan következetesen figyeltek a trónörökös és testvéreinek oktatására, nevelésére és testedzésére, mint korábban. Ekkora már elfogadták azt a tanmenetet, amely a magyar oktatásukat segítette, és amelyért a pannonhalmi bencés atyák feleltek. A tanulás mellett a napok elválaszthatatlan részei maradtak továbbra is a kirándulások, játékok és a Magyarországról és Ausztriából érkező látogatók és zarándokok fogadásai.

⁹ Hertzka Lipót (1893, Budapest – 1951, Montemor-o-Novo, Portugália)

¹⁰ Solymos (Schlamadinger) Vendel Károly (1983, Nagysároslak – 1950, Budapest) bencés szerzetes, gimnáziumi tanár. 1923. január és 1925. év vége között Habsburg Ottó nevelője.

¹¹ Az Est, 1923. március 25., 9.

¹² Sporthírlap, 1923. március 29., 2.



Az MTK csapata, Mannschaft, 1921
(forrás: Bildarchiv Austria)

és két udvarhölgye is felsorakoztak üdvözölni a Degenfeld naplója szerinti 26 fős küldöttséget. Az MTK elnöke, Brüll Alfréd tartott egy rövid beszédet, majd Ottó köszöntötte a magyar csapatot. Ezt követően a vezetőség egy nagy csomag játékot és ajándékot adott át, amelyeknek a gyerekek nagyon örültek. Az Est tudósítása szerint legitimista arisztokraták kérték meg Brüll elnököt, hogy ajándékaikat juttassák el a királyi gyermekeknek.¹³ Ezt követően a vezetőség átnyújtotta a csapat ezüstplakettjét is a következő felirattal: „Hódoló szeretettel Magyarország sokszoros bajnokcsapatától. 1924. január 1.”

Búcsúzásakor az egész személyzet felsorakozott, azonban az MTK futballistái nem utaztak azonnal vissza San Sebastianba. Délután fél 3-kor ugyanis bemutató mérkőzést tartottak a királyi családnak és az odasereglett több száz helybélinek. Lequeitio egyetlen sík, futballra alkalmas területe a tengerpart volt, de az is csak apály idején. A beszámolókat szerint Solymos Vendel ezért tette fél 3-ra a mérkőzést, mert akkor volt a legnagyobb használható földterület a tengerparton. Az oldalvonalakat, a tizenhatost és az öt és felest behúzták a homokba, lécc helyett pedig lerakott pulóverekkel jelölték a kapukat. Az Est beszámolója szerint a kezdés előtt nem sokkal megérkezett a királyi család, és mintegy 500 helybéli is körbeállta a pályát. Az MTK két nyolc fős csapatra oszlott, és így állt fel a kezdőkörnél. A kezdőrúgást a trónörökös végezte el, majd Frischer Károly intező sípszójjára elkezdődött a mérkőzés.¹⁴ A meccset végül 6–3-ra a kékmezes csapat nyerte. A mérkőzés végén a játékosok, a vezetők, valamint Habsburg Ottó és családja a baszk tengerparton elénekelték a magyar himnuszot. Ezt követően a játékosok megénezték a trónörökösöt, aki testvéreivel minden játékosnak egy-egy dedikált fényképet adott.

Habsburg Ottó, miután elbúcsúzott a magyar csapattól, visszatért az Uribarren palotába, és a napi tanmenetnek megfelelően folytatta programját. Degenfeld bejegyzései szerint a futball később is a gyermekek egyik kedvelt játéka maradt.

Az MTK futballistái és vezetői kora este indultak vissza San Sebastianba, ahol néhány nappal később – talán éppen e találkozásnak köszönhetően – revansot vettek a Sociedadon az előző napokban elszenvedett vereségért.

¹³ Az Est, 1923. december 21., 11.

¹⁴ Az Est, 1924. január 9., 10.

TÖRTÉNETEK A KIRÁLYFIRÓL

Habsburg Ottó életéről, pályafutásáról különböző nyelveken számos történeti, politikai írás jelent meg, alakját azonban nem egy szépirodalmi alkotásban is megörökítették. Az 1916-os királykoronázást követően a gyermek Ottó változatos történetek ihletője lett. Gyermeknap alkalmából összeállított, a Monarchia utolsó évében, valamint a két világháború közötti időszakban keletkezett példákat mutatunk be.

1918-ban látott napvilágot Huszár Károly kiráypárti politikus, későbbi miniszterelnök *A mi királyi családunk* című könyve.¹ Ennek előszavában a szerző műve célját a következőképpen jelölte meg: „rövid összefoglalása akar lenni mindannak, amit a mi királyi családunkról minden művelt magyarnak tudnia kell”.² A királyi család gyermekeivel külön fejezet foglalkozik, ahol többek között Ottó rendszerető tulajdonságát emelik ki. Olvashatunk emellett az akkor 6 éves királyfi legkedvesebb játékáról, a vonatozásról, ahol – egy trónörökshöz méltón – mindig a masiniszta szerepét töltötte be.³

A gyermek Habsburg Ottóról újságcikkekben is maradtak fenn anekdoták. 1918 nyarán a *Buda-pest* című lap *A kis trónörökös* címmel megjelent írásában – némi didaktikus felhanggal – a jószívű kislány tetteiről olvashatunk, aki saját cipőjét adja oda a szegény mezítlábas gyermeknek, és esti imájába foglalja nevelőnőjének harctéren elesett fivéreit.⁴

Blaskó Mária több ifjúsági művében szerepel a trónörökös. *A kiskirály* címmel 1924-ben kiadott könyvében a gyermek Habsburg Ottó életéről szóló elbeszéléseket olvashatott a korabeli ifjúság.⁵ *A Két királyfi* történet előszava egy Ottó üzenetét tartalmazó levél: „Üzeni pedig királyi szeretettel, hogy imádott hazája minden egyes gyermeke kövesse példáját; tanuljon és munkálkodjék szorgalmasan és örömmel, hogy majdan ezekből a gyermekekből váljanak azok a dolgos karok, amelyek az eljövendő Magyarország boldogságát, dicsőségét és megelégedettséget vannak hivatva feltámasztani.”⁶ A trónörökös Lequeitióból írt sorait gróf Károlyi Józsefné Wenckheim Margit küldte el Blaskó Mária írónőnek, aki férjével együtt Madeirán és a spanyolországi száműzetés idején segítette a királyi családot.⁷

A magyar ifjúsági irodalom klasszikusa, Móra Ferenc életműve ugyancsak több szálon kötődik Habsburg Ottóhoz. Magyarország egyik legrégebbi lapja, a *Délmagyarország* 1927 novemberében megjelent, nem kevésbé elragadtatott cikke szerint Móra volt a legismertebb magyar író a világon.⁸

¹ Habsburg Ottó könyvtárában is megtalálható a kötet, 1991-ben kapta a Magyar Szív Alapítvány budapesti képviselőjétől.

² Huszár Károly: *A mi királyi családunk*, Budapest, Újságüzem Könyvkiadó és Nyomda Rt, 1918, 3.

³ Uo. 187.

⁴ *Buda-pest*, 1918. július 14., 4–5.

⁵ A mű elemzése: Nagyllés Anikó: A száműzött királyfi. Habsburg Ottó alakjának szimbolikus és narratív megformálása. In: Gábor Barna (szerk.): *„A királyhűség jól bevált útján...”*. Szeged, MTA-SZTE, 2016, 457–471.

⁶ Blaskó Mária: *Két királyfi*. Budapest, Pallas, 1926.

⁷ Gróf Károlyi József 1922-ben jelentette meg visszaemlékezéseit. Gróf Károlyi József: *Madeirai emlékek*. Székesfehérvár, Fejér Megyei Levéltár–Károlyi József Alapítvány, 1996. (A Fejér Megyei Levéltár Közleményei 20.)

⁸ „Móra Ferenc a legelterjedtebb magyar író a világon” [sic!] *Délmagyarország*, 1927. november 6., 5.



Habsburg Ottó, Félix, Adelheid és Róbert (1917)

Czakó Elemér helyettes államtitkár, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tanácsosa, az Egyetemi Nyomda főigazgatója az említett újságnak azt nyilatkozta, hogy a királyi gyermekek, köztük Ottó a Móra Ferenc és Voinich Géza szerkesztette elemi olvasókönyvekből, a *Betűország* című könyvsorozatból tanult magyarul. Emellett az udvartartás tagjai szintén haszonnal forgatták a könyveket, mert belőlük nemcsak a magyar nyelvet, hanem a magyar népleletet is jobban megismerhették.

Móra Ferenc *Szél ángyó jót akart* című elbeszélése 1926. április 25-én jelent meg a *Világ* című lap hasábjain, majd az 1927-es *Véreim* című kötetben is helyet kapott.⁹ Ebben az író szatymazi házigazdájának alakját örökítette meg.¹⁰ A történet szerint a szegény házaspár az özvegyen maradt Zita királynénak szeretne levelet küldeni, hogy az árvák egyikét magukhoz vegyék. A legidősebbet, azaz Ottót szeretnék felnevelni, mivel – ahogy a férj mondja: „Az a legtöhetősebb, mög abbul lössz leghamarabb embör. Azt még mink is mögérnék.” Nevükre kívánják venni, tanyájukat, szőlőjüket, földjüket, minden javukat neki szánják. Móra írása szerint azonban törvény van rá, hogy a királyfik csak aranybárányt legeltetnek, így a nagy terv meghiúsul. Az írás mindenestre érdekes példája a paraszti royalizmusnak.

⁹ *Szél ángyó jót akart* című elbeszélés itt olvasható: <https://mek.oszk.hu/00900/00974/html/08.htm> (A letöltés időpontja: 2023. 03. 24.)

¹⁰ Péter László: *Szél ángyó báránya*. *Magyar Nemzet*, 2009. július 27., 36.

HABSBURG OTTÓ ÉS A CSERKÉSZET

Ezek az évek 1914–1933 címen jelentették meg Móra vonatkozó időintervallumban írt vezércikkeit. A gyermek Habsburg Ottóval kapcsolatban elmélkedik az író az 1927-ben kiadott *Szegény kis népcsászár!* című írásában.¹¹ Féltő aggódással, együttérzéssel tekint a megárvult trónörökösre, a spanyolországi száműzetésben élő gyermekekre. A jövőjét latolgatva reményét fejezi ki, hogy amennyiben Habsburg Ottóból nem lesz uralkodó, boldog és elégedett ember válik belőle, akit arra neveltek, hogy a maga munkájával is meg tudja keresni a kenyerét.

Radányi Kálmán cserkésztiszt népszerű ifjúsági író volt a két világháború közötti időszakban. A *Cserkészuton spanyol földön* című, több kiadást megért könyvének egyik helyszíne Lequiti-to, a baszk halászfalu, a királyi család menedéke. A Magyar Cserkészszövetség lapja, a *Magyar Cserkész* 1930. december 1-jei száma a karácsonyi könyvpiac egyik kimagasló eseményeként aposztrofálta a mű megjelenését.¹² A regény alapjául az szolgált, hogy a 1929-es angliai, 3. jamboree lezárását követően a magyar csapat főparancsnoka, Dr. Mattyasovszky Kasszián bencés szerzetes, esztergomi iskolaigazgató pár fiúval kivált a csapatból, és részt vett a Barcelonában rendezett spanyol nemzeti nagytáboron. Útjuk során Habsburg Ottót és családját is meglátogatták.¹³ A *Magyar Cserkész* szerint „külön szenzációja a könyvnek az a része, amelyben a magyar cserkészeknek találkozását s együttidőzését írja le a királyi családdal”. Az írás Melegszerű édesanya, nyolc árva című fejezete szól a cserkészfiúk és a királyi család találkozásáról. A Regnum Marianum katolikus ifjúsági közösség havi lapja, a *Zászlónk* 1929. október 15-i száma képet is közzétett a lequeitói kastélyparkról, ahol Ottó testvéreivel és a bencés igazgatóhoz csatlakozott cserkészfiúk társaságában látható.¹⁴ A kép mellett egy rajzot közöl, amely 1929. augusztus 28-án készült ugyanott, a királyi kastély házikápolnijában. A szentmisén a leírás szerint Ottó ministrált.

A trónörökös nagykorúvá válását követően, 1931-ben adták ki Budapesten az *Ottó. Az ifjú király élete* című gyűjteményt, Csekolics Iván gróf és Balassa Imre szerkesztésében. A képekkel gazdagon illusztrált kötet Habsburg Ottó életét követi végig 18 éves koráig. A Balassa Imre által írt olvasmányos fejezeteket a királyi gyermekek nevelésében és tanításában résztvevő Zsámboki Pál, Blazovich Jákó, Bánhegyi Jób, P. Solymos Vendel, Bokor Erzsébet, valamint az érettségijénél jelen lévő Ady Lajos Habsburg Ottóról írt gondolatai egészítik ki.

A felsorolt művek a Monarchia alkonyán, illetve a király nélküli királyság időszakában íródtak, és a királyi család iránti lojalitás, a száműzöttekkel való együttérzés hatja át őket. Arról, hogy a felsorolt műveket mikor olvashatta Habsburg Ottó, nincsen pontos adatunk, de az biztos, hogy az 1988–2011 között keletkezett magyar vonatkozású levelezésében több helyen említik ezeket az írásokat.¹⁵ Figyelmes levélírók ugyanis felhívták Ottó figyelmét az említett munkákra, sőt, kivonatokat küldtek neki azokból. Így – legkésőbb ezekben az években – maga a főhős is megismerhette a róla szóló történeteket.

Habsburg Ottó többször is hangsúlyozta, hogy mennyire nagyra becsüli a cserkészmozgalom tevékenységét. Az 1933-as gödöllői világdzsembori 90. évfordulóján az Alapítványunk kezelésében lévő hagyatékban tallózva mutatjuk be névadónk cserkészethez fűződő kapcsolatát.

Habsburg Ottó élete önvalomásainak, a róla szóló életrajzoknak és cikkeknek köszönhetően sokak számára ismert. Alapítványunk a kezelésünkben lévő igen színes hagyaték részleteinek bemutatásával ezt a képet igyekszik árnyalni.

Fényképgyűjteményünkben és az iratanyagban több utalás is található a főherceg és a cserkészlet kapcsolatára. A jelentős és közismert ifjúsági mozgalom világtalálkozója kilencven évvel ezelőtt Gödöllőn rendezték meg.¹ Ezen a Magyarországon, 1933. augusztus 1–15. között lezajlott, a két világháború közötti egyik legnagyobb hazai és nemzetközi viszszhangot kiváltó rendezvényen, az ún. 4. Cserkész Világdzsemborin, Habsburg Ottó – akkor éppen a Leuveni Katolikus Egyetem hallgatója – ugyan nem vett részt, de az azt követő 1937. évi hollandiai eseményen már ő maga is jelen volt.²



A Győr-Moson-Sopron vármegyei Dénesfán éppen harminc évvel ezelőtt, 1993 júliusában rendeztek nemzetközi cserkész táborot, ahol Jäckel Gusztáv, a 364. sz. Scarbantia Cserkészcsapat csapatparancsnoka Alapítványunk névadóját kérte fel fővédnöknek.³ Gyűjteményünkben fellelhető a főherceg részére 1996. január 27-én Nyíregyházán kiállított cserkész igazolvány.⁴ A – mégoly hiányos – dokumentum adatai szerint Habsburg Ottó a Magyar Cserkészszövetség igazolt tagja az 1947. sz. Szent Miklós cserkészcsapatban. E fennmaradt tárgyi emlék mellett elsősorban az iratanyagból nyerhetünk információkat arra vonatkozóan, hogy milyen szerepet töltött be a cserkészlet Habsburg Ottó életében.

Habsburg Ottó egy 1995. szeptember 16-án kelt levelében megvallotta, hogy gyermekkorától vonzotta a cserkészletet, a szervezetnek a fiatalságra gyakorolt pozitív hatása.⁵ Az egykori trónörö-

11 Az írás elolvasható: <http://mek.niif.hu/05200/05283/05283.htm#24> (A letöltés időpontja: 2023. 03. 24.)

12 *Magyar Cserkész*, 1930, 23. V.

13 Mattyasovszky Kasszián: Az angliai cserkészjamboree a mi szempontunkból. *Pannonhalmi Szemle*, 1929, 1, 580–587.

14 *Zászlónk*, 1929. október 15., 35.

15 Ez az irategyüttes már feldolgozott egység, digitalizálása folyamatban van és részben digitálisan is elérhető honlapunkon.

1 A táborparancsnok Teleki Pál főcserkész volt, aki Habsburg Ottó édesapja, IV. Károly visszatérési kísérlete – azaz az 1921. évi húsvéti királypucss – idején miniszterelnöki pozíciót töltött be. A gödöllői dzsemborihoz Habsburg Ottó személye oly módon köthető, hogy a bajai 560. IV. Károly Király (később Jelly András) cserkészcsapat részt vett a világtalálkózón. A csapat 1933. május 7-i zászlószentelésakor az özvegy királyné Zita volt a zászlóánya. Cserba György: *560. IV. Károly Király Cserkészcsapat emlékei* Baja, 1991. (fényképalbum) HOAL 1-5-b 9-36; *Keresztény Élet*, 1997. április 20., 8.

2 A magyar cserkészek vezetője az országos főcserkész, gróf Teleki Pál volt.

3 HOAL 1-2-c-Jäckel Gusztáv 1993. március 16.

4 L. 1. számú kép

5 HOAL 1-2-c-Gyetvay-Griivič Iván 1995. szeptember 16.

kös már gyerekként többször találkozott a Baden-Powell alapította ifjúsági mozgalom tagjaival. Meghatározó esemény volt számára, amikor magyar cserkészek keresték fel Spanyolországban. Ezt a találkozást Radványi Kálmán *Cserkészúton Spanyolországban* című szépirodalmi munkája örökítette meg. A két világháború közötti időszakban népszerű ifjúsági író maga is cserkésztest volt. A több kiadást megért könyvének egyik helyszíne Lequeitio, a baszk halászfalu, ahol az 1920-as években a királyi család élt. A történet szerint az 1929-es angliai 3. dzsembori lezárását követően a magyar csapat főparancsnoka, Dr. Mattyasovszky Kasszián bencés szerzetes pár fiúval kivált a csapatból, és részt vett a barcelonai spanyol nemzeti nagytáboron. Utazásuk során többek között Habsburg Ottót és családját is meglátogatták.⁶ A *Magyar Cserkész* című lap szerint „külön szenzációja a könyvnek az a része, amelyben a magyar cserkészeknek találkozását s együttidőzését írja le a királyi családdal”.⁷



Cserkészek Lequeitioiban, 1929

Később ezt az írást Habsburg Ottónak is elküldték. 1991. január 7-én kelt levelében az egykori trónörökös azt írta, hogy nagy örömet okozott a számára a könyvfejezet, amiről kedves régi emlékek jutottak az eszébe.⁸ A cserkészekkel történt találkozás a Habsburg Ottóval szoros kapcsolatban álló Csonka Emil által jegyzett életrajzban is megjelenik.⁹ A könyv a Lequeitioiban történt különleges kalandok között említi, hogy a trónörökös kimászott az ablakon, hogy csatlakozzon egy „hazulról jött cserkészcsapathoz”, amely szerenádót adott neki.¹⁰ Habsburg Ottó 1981-es, cserkészekre vonatkozó cikkében a következőképpen emlékezett vissza erre a többek által is felidézett eseményre: „Anyámmal és testvéreimmel a baszkföldi halászfalu, Lequeitio falai között éltünk, az Atlanti-óceán partján, a Pireneusok tövében. És egyszer csak magyar cserkészcsapat jött hozzánk látogatóba a Duna mellékéről, velem egyidős fiúkkal és leányokkal táborüzet rendeztünk házunk kertjében s azon az estén én megint otthon érzetem magam a gyermekkori tájon, otthon voltam Gödöllőn, lélekben megint hajdani kis barátaimmal játszottam.”¹¹

⁶ Mattyasovszky Kasszián: Az angliai cserkészjamboree a mi szempontunkból. *Pannonhalmi Szemle*, 1929, 1, 580–587.

⁷ *Magyar Cserkész*, 1930, 23. A könyv ötödik, a Melegszerű édesanya, nyolc árva című fejezete szól a cserkészfiúk és a királyi család találkozásáról.

⁸ HOAL 1-2-c-Boromisza Tamás 1991. január 7.

⁹ Csonka Emil: *Habsburg Ottó. Egy különös sors története*. München, Új Európa, 1972, 132.

¹⁰ Uo. 132.

¹¹ HOAL 1-2-b-Hoyos János 1981.

Gödöllőn 1918. október 23-án járt a királyi család. A látogatásról a Gödöllői Római Katolikus Plébánia historia domusában külön leírást találhatunk az eseményről. A forrásban feljegyezték, hogy a királyi család nagyon jól érezte magát. Külön is megemlékeztek a kis trónörökös kedvességéről, illetve, hogy a király csak magyarul beszélt. Váci Püspöki és Káptalani Levéltár (VPKL) Gödöllő Historia Domus 1914–1995, 33.

Habsburg Ottó, a fent említett hollandiai cserkész világtalálkozón dokumentálhatóan személyesen is megjelent, erről fotók tanúskodnak.¹² Noha a gödöllői dzsemborin a főherceg nem vett részt, levelezőpartnerei képeket küldtek neki az eseményről. A II. világháború előtt a Hollandiában rendezett világtalálkozó volt az utolsó dzsembori, egyben az utolsó olyan alkalom, amelyre Robert Baden-Powell, a cserkészlet alapítója is ellátogatott. Az *Új Nemzedék* címen megjelenő legitimista napilap 1937. augusztusi beszámolója külön megemlékezett a 25 esztendő trónörökös jelenlétéről, miszerint „a tábor legkimagaslóbb eseménye volt II. Ottó király (sic!) látogatása”.¹³ Erről a találkozóról szintén találunk adatokat Habsburg Ottó levelezésében. Két levélíró a saját fotóival lepte meg a főherceget 1987-ben, illetve 1990-ben.¹⁴ Köszönőlevelében Habsburg Ottó így fogalmazott: „Szívesen és igen jól emlékszem vissza a Vogelenzang-i jamboree-ra, ahova akkoriban Teleky (sic!) gróf⁵ kíséretében látogattam el. A második világháború alatt sok személyes emlékem veszett el, ezért különösen megörültem a küldött felvételeknek.”¹⁶ Az 5. cserkész világtáborozással kapcsolatban megjelent visszaemlékezésekben Habsburg Ottó személye megkerülhetetlen. Ennek egyik példája Dr. Bánk Endre írása, ami a *Keszthelyi Hírlap* címlapján 1990 februárjában látott napvilágot.¹⁷ A közvetlen légkörű találkozón a főherceg a résztvevőket – leginkább a magyarokat – elsősorban nyelvtudásával és barátságos hozzáállásával nyerte meg.



Habsburg Ottó az 5. Cserkész Világdzsemborin

Habsburg Ottó élete során mindvégig figyelemmel kísérte a cserkészlet működését, és számos, a cserkészmozgalomban ismert személlyel állt kapcsolatban. Éveken át levelezett Arvid Fredborg konzervatív svéd íróval, aki maga is cserkész volt, illetve az Europa Scouts cserkészszervezethez köthető Friedrich von Perko-Greifbühlllel.¹⁸ Magyar vonatkozásban többek között megemlíthető Kölley György¹⁹ katolikus pap, aki a müncheni cserkészcsapatot vezette.²⁰ 1970 nyarán a stockholmi Európai Jubileumi táborból Kölley György és a tisztikar tagjai köszöntötték Habsburg Ottót.²¹ Ez a gesztus is mutatja, hogy Habsburg Ottóra számítottak a cserkészmozgalom irányítói. Említésre méltó még gróf dr. Hoyos János, a Cserkészszövetség egykori elnöke, aki szintén szoros

¹² Az MTI Zrt. Fotóarchívumának birtokában levő kép. (A letöltés időpontja: 2023. június 21.)

¹³ *Új Nemzedék*, 1937. augusztus 6., 7.

¹⁴ HOAL 1-2-c-Farkas János 1990. június 8., HOAL 1-2-b-Dr. Dolányi Kovács Géza 1987. szeptember 9.

¹⁵ gróf Teleki Pál

¹⁶ HOAL 1-2-b-Dr. Dolányi Kovács Géza 1987. szeptember 9.

¹⁷ *Keszthelyi Hírlap*, 1990. február 2., 1.

¹⁸ Arvid Fredborg és Habsburg Ottó évtizedeken át tartó levelezését Alapítványunk archívuma őrzi. A terjedelmes levelezés igen változatos tartalommal bír. Arvid Fredborg Habsburg Ottó hálózatépítő tevékenységének aktív résztvevője volt.

¹⁹ Cserkészkörökben „Gyurkabá”. *Új Európa*, 1982, 1, 19.

²⁰ L. 2. számú kép HOAL 1-2-b-Kölley György 1985. december 25.

²¹ L. 3. számú kép HOAL 1-2-b-Szabó Ödön 1970.

kapcsolatot ápolt az egykori trónörökösrel.²² Habsburg Ottó 1981. március 26-án kelt levelében Hoyos Jánosnak arról írt, hogy nagyon megnyugtató érzés számára, hogy a Cserkészszövetség Nagytanácsának elnöksége a gróf kezében van.

A cserkészetre vonatkozó kiegészítő információkat találhatunk továbbá Ottónak Mindszenty József hercegprímással folytatott levelezésében is. 1972-ben a főpásztor elküldte a neki a Magyar Cserkészszövetség 1971. évi tevékenységéről szóló jelentést. A főherceg válaszelevelében hangsúlyozta, nagy öröm számára, hogy a primás együttműködik a cserkészekkel.²³

Habsburg Ottó 1989 után Magyarország sok településére kapott meghívást cserkészprogramokra, és számos köszöntőlevelet írt maga is az újjászületett cserkészmozgalom vezetői részére.²⁴ A magyar vonatkozású levelezésben találhatunk néhány példát a cserkészeseeményeken való részvételéről. 1989-ben – a levelek tanúsága szerint – főcserkészi rangot is felajánlottak számára, de azt a tényleges feladatvégzés hiánya miatt visszautasította.²⁵ 1996-ban, a honfoglalás 1100 éves évfordulójáról való megemlékezések kapcsán Nyíregyházán emléktábort szerveztek a cserkészek, és az esemény nemzetközi fővédnökének Habsburg Ottót kérték fel. Ezt örömmel fogadta el, és válaszelevelében a következőket írta ifj. Horváth István táborszervező tisztnek: „Nagyon örülök, hogy a cserkészek, amely mozgalom sok értéket jelent nemzetünk számára, a legkeletibb megyében is képesek egy emléktábort rendezni, hogy megemlékezzünk arról az 1100 évről, amelyet a magyarság a Dunamedencében töltött.”²⁶ 2002 márciusában ebben a szellemben avatott cserkészzászlót a szegedi Dugonics téren.²⁷

Habsburg Ottó többször is hangsúlyozta, hogy a cserkészmozgalmat mennyire pozitívnak tartja a magyar nemzet életében. „Hosszú tapasztalatból tudom, hogy milyen nagy értéket jelent a cserkészmozgalom társadalmunknak” – írta a közel 90 esztendőes Habsburg Ottó 2002. március 12-én Kassán, amikor a helyi II. Rákóczi Ferenc Cserkészcsapat fogadalomtételének tízéves évfordulóját ünnepelték.²⁸ A cserkészlet az ő szemében világosan meghatározható, konkrét célok megvalósítását szolgálta, amelyek jól illeszkedtek munkásságához. Ilyen volt a Duna-medence népeinek megbékéltetése, a nemzetközi kapcsolatok kiépítése és az ifjúság nevelésében betöltött szerepe. Úgy vélte, hogy a cserkészmozgalom az emigráció köreiből fontos eszköze lehet a magyar nyelv átmentésének.²⁹

Habsburg Ottó a cserkészlet identitást őrző tevékenységének méltatását a *Magyar cserkészek örök missziója* címen megjelent írásában összegezte.³⁰ A cikk fogalmazványa a Habsburg Ottó Alapítvány archívumában is megtalálható, a továbbiakban teljes terjedelmében közöljük.

22 A recski kényszermunkatábort is megjárt gróf dr. Hoyos János (1915–2003) az 1956-os magyar forradalom után emigrált, és orvosként dolgozott New Yorkban. Az amerikai magyar máltai rend vezetője, a magyar cserkészlet aktív szervezője is volt. <http://www.magyarkronika.com/magazin/0219.htm>

23 HOAL 1-2-b-Mindszenty József 1972. május 26.

24 1989. január 27-én az újjászülető magyar, ezen belül a pécsi cserkészletet üdvözölte. *Pécsi Szemle*, 2002, 75.

25 HOAL 1-2-c-Falus Ottó 1989. március 20.

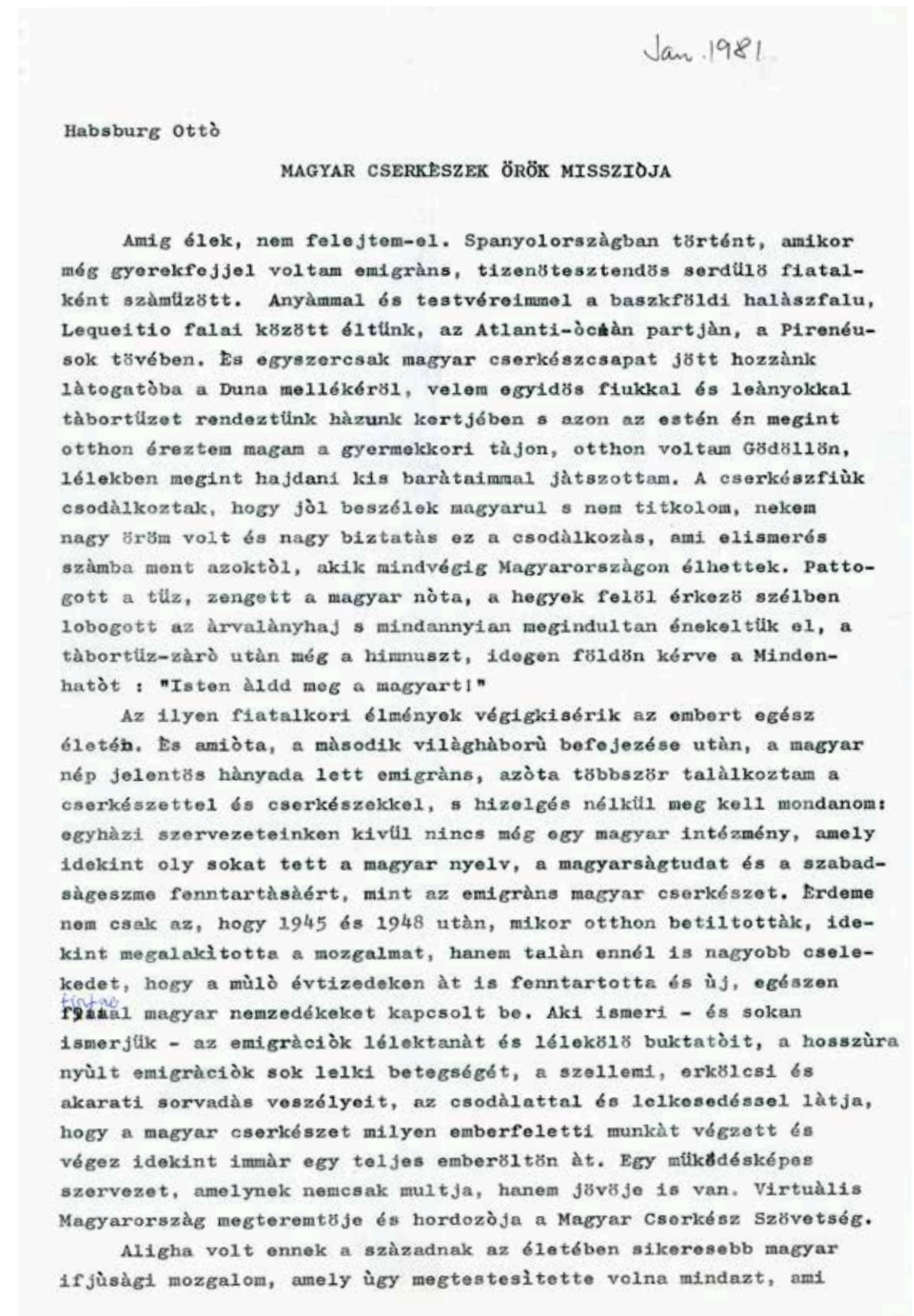
26 HOAL 1-2-c-ifj. Horváth István 1996. január 12.

27 *Délmagyarország*, 2002. március 4., 1.

28 HOAL 1-2-c-Csajka Tamás 2002. március 12.

29 Habsburg Ottó: A 21. évforduló. *Új Európa*, 1977, 6, 5.

30 Magyar világ. *Új Európa*, 1982, 1, 19.



keresztény, magyar és nemzetközi kulturánkat jelenti. Nem hiába tanítják a cserkészeket, már farkaskölyök koruktól kezdve az "apostolkodásra". A cserkész, amikor még csak tanul, máris tanít, mert egyben apostol, az emberiség egyik legszebb megbízatásának tesz eleget, az Úr szavának: "Elmenvén tanítsatok minden embert ...". A cserkész a gyakorlati keresztény, az irgalmas szamaritánus, a másokért élés és cselekvés embere, s a cserkész-tízparancsolat szép, jó, gyakorlati kiegészítője a világ legtökéletesebb erkölcsi kódexének, a Tízparancsolatnak. A keresztény apostolkodás szellemében felnőtt magyar ember, magyar cserkész pedig mélységesen és humánusan tud magyar lenni, szelleme, oktatási anyaga, sajtója, könyvkiadása a magyarságtudat állandó művelése, a szó legnemesebb értelmében magyarságszolgálat. A cserkészmozgalom valóban egyik nagy történelmi alakja, Sik Sándor költeménye szellemében ötvözte a kereszténységet és magyarságot. Költészetünk talán legszebb sorai közé tartozik Sik "Bocsásd meg" című verse, pontosabban imája, a fohász, mikor az Úrhoz imádkozva vallja: "Tamásnál, Teréznel szomjasabban lestem az öreg Aranyt..." Vagy azok a sorok, melyekben azt mondja, hogy boldog volt, "ha a zsoltár orgonaszavát is átlophattam paraszt magyar szó furulya-dalára". A magyar irodalom s méginkább a magyar történelem tanításával a cserkészzet magyarságmentő missziót teljesít, mert egy népnek, amely nem ismeri s nem értékeli nemzeti századait, nincsen jövője. A kommunisták, amikor 1945 után a hatalom kizárólagos birtokosai lettek, a magyar múltat ki akarták iktatni s a történelmi múlt igaz ismeretétől azóta is megfosztják az új magyar generációkat. Idekint pedig az ismert problémák nehezítik a magyar betű és magyar történelem terjesztését. Elmondhatatlanul fontos tehát, amit ezen a téren a magyar cserkészzet végez. De a cserkészzet magyarságszolgálatáért is értékes, mert nem sovinizmusbáa vagy szüklátókörrü, mellvergető, csak szavakban hangos de tartalomban üres hazafiaskodásból áll, hanem nemzetközi távlatokkal rendelkezik, világszervezet nagyvonalúságával, világjelenség részeként. Nem a "proletár internacionalizmus" osztályharcos ideológiája ez, hanem a mély humánus megtestesülése. Megalakulása óta a magyar cserkészzet az egészséges nemzetköziség hordozója volt, a trianoni bezártságból a magyar kiscserkészek sikerei jelentették a kitörést, a magyarság "rehabilitálását" egy akkor ellenséges világban; ugyanakkor a cserkészzet, például egy Teleki Pál szellemében, olyan magyarságot képviselt, amely európai magaslatokat és távlatokat plántált el a magyar földön.

Hiszen ma is, ha csak elgondolkodunk azon, hogy Stockholmtól Buenos Airesig és Montreáltól Ausztráliáig milyen néven, milyen történelmi személyiségek neve alatt működnek magyar cserkészcsapatok, láthatjuk, hogy a mozgalom mennyire keresztény, mennyire magyar, mennyire nemzetközi. Juliánus barát a kutatókedv és magyarságtudás szimbóluma; Könyves Kálmán a tudásszomj ihletője és sarkalója; Szent László a lovagi erényekre tanít; Mikes Kelemen arra, hogy messze idegenben se tépjük ki szívdünkből magyar földünk szeretetét és vágyát; Lőrántffy Zsuzsanna vagy Erszébet királyné az asszonyi géniust tárja a leánycserkészek elé; Széchényi a kiművelt magyar emberfő posztulátumával figyelmeztet bennünket; Kodály Zoltán a népi dallamok magyarságmegtartó kincsét adja; Mindszenty a mártíromságig menő kötelességtudat s áldozatokra kész keresztény magyarság példája; s valamennyien együtt arra tanítanak, szinte parancsolják nekünk, hogy el ne feledkezzünk egy dumamenti nép szabadságáról, mindaddig, amíg ez a szabadság nem lesz ismét konkrét valóság. Mert nincs emberhez méltó élet ott, ahol nincs szabadság, s korunk magyar cserkészeinek legmodernebb feladata a szabadság szellemének művelése a magyarság soraiban.

Valamikor, az említett Lequeitio-i években egy magyar cserkész-könyvből tanultam meg a csillagok és csillagképek magyar nevét, ott tudtam meg, hogy a "der grosse Wagen" vagy a "Great Bear" valójában a Göncölszékér, s hogy fia is van, Kincső, a kis Göncöl, hogy van a Kisbéres, hogy a jó kúnságiak nem a Vénuszt látják ez égen, hanem a "Pásztorok gyertyáját"; megtanultam s mint gyerek örvendeztem azon, hogy odafenn végre kigyulladt a vacsoracsillag. Néhány héttel ezelőtt, mint Európa-képviselőt meghívtak Ománba, s bejártam több arab országot. Ott hallottam azt a bölcsességet, hogy ha két ember mindig ugyanarra a csillagra néz, nagy tetteket tud végrehajtani. Nos, a cserkészek csillagnéző emberek, de két lábbal állanak a földön. Mi lenne, ha két, kétszáz, kétezer, kétszázézer, millió és millió magyar mindig arra a csillagra nézne s azon munkálkodnék, hogy a "pásztorok gyertyája" újra szabad magyaroknak világítson?

* * *

MI IS AZ IGAZI LINGUA FRANCA?

Habsburg Ottó latin nyelvű felszólalása az Európai Parlamentben

Közel két évtizede ünnepeljük szeptember 26-án a Nyelvek Európai Napját. Alapítványunk e kezdeményezés kapcsán Habsburg Ottónak az 1979-ben, az Európai Parlamentben elmondott latin nyelvű beszédét ismerteti.

Az Európa Tanács 2001-ben indította útjára a Nyelvek Európai Napját, hogy ezzel is ösztönözze a nyelvtanulást szerte a kontinensen, valamint támogassa a nyelvi sokszínűséget, és tovább mélyítse a nemzetek és kultúrák közötti párbeszédet. Habsburg Ottó több interjúban is hangsúlyozta, hogy a többnyelvűség az európai kultúra alapja, írásaiban és előadásaiban pedig számtalanszor hívta fel a figyelmet a nyelvtudás fontosságára.

Névadónk nyelvi kompetenciái nem csupán kollégáit, de politikai ellenfeleit is lenyűgözték; a poliglott főherceg folyékonyan beszélt németül, franciául, magyarul, angolul, spanyolul, de nem jelentett problémát az olasz, a portugál és a horvát nyelv használata sem. Mindazonáltal, még nyelvi jártasságának fényében is különös szenzációt keltett, amikor az Európai Parlament 1979. november 14-i plenáris ülésén latinul reagált olasz kollégája, Mario Capanna szintén latin nyelven elhangzott beszédére. Az olasz szélsőbaloldali képviselő, aki az 1968-as diáklázadások egyik vezetőjeként szerzett magának hírnevet – és aki bizonyára milánói filozófiai stúdiumai során is sokat csiszolta nyelvtudását – rövid beszédével komoly pánikot keltett a tolmácsfülkékben. Capanna eredetileg bosszantásnak szánt expozéjára a jelen lévő képviselők közül végül csak Habsburg Ottó tudott válaszolni. Pármondatos megszólalásában hangsúlyozta, hogy bár tartalmát tekintve egyáltalán nem ért egyet képviselőtársa felszólalásával, örül, hogy kollégája „egy valóban európai nyelvet” választott véleményének megfogalmazására.

Névadónk komoly klasszikus műveltségét – amelyet nagyrészt bencés tanárainak, köztük az őt latinra oktató Wéber Jácint páternek is köszönhetett – mi sem bizonyítja jobban, mint felszólalásának utolsó mondata, amelyben Vergilius Aeneisének egy részletét felhasználva, az utókorra bízta a latin nyelv további megőrzését és ápolását. Néhány soros frappáns válasza tanúsítja, hogy Habsburg Ottó felfogása szerint az intellektus és a politikai tevékenység szorosan összetartoznak, előbbi – némi humorral fűszerezve – a legsivárabb politikai viták során is üdítően hat.

A disputa igazi különlegességét ugyanakkor nem annak tartalma adta, sokkal inkább az a tény, hogy két nagyon különböző értékrendű és habitusú, a politikai spektrum ellentétes oldalain álló politikust közös európai örökségünk, a latin nyelv ismerete és szeretete – ha csak egy pillanatra is, de – képes volt összekötni. 1979-es felszólalása, amelyet teljes terjedelmében közlünk, nem csak kollégái körében növelte tovább Habsburg Ottó reputációját, de azóta is élénken foglalkoztatja a nyelvek iránt érdeklődőket és a filológusokat.

Oratiuncula qua Otto von Habsburg respondit honorabili collegae suo Capannae:

Magno mihi gaudio fuit, quod in sententia tua referenda usus es lingua vere Europaea et matre quodammodo omnium nostrum, qua diutius carere in hoc egregio concilio vix possumus. Ita fit, ut, qui in eis, quae dixisti nullo modo assentiri tibi, quem tamen valde gratulum tibi censeam, quod ausus es loqui Latine, quod quam utile sit, nonnullis nostrae aetatis hominibus non liquet propter egestatem cultus atque humanitatis. Ego contra perstandum esse in isto proposito Latinitatis provehendae censeo, praecipue in scholis nostris, quod humaniores nos reddet et sapientiores magisque conciliabit inter se tot gentes, tot nationes omni respectu diversas, beneficio latinitatis tamen coniunctissimas. Cui proposito invigilare, cui operam nostram impendere non pigebit; quod ad effectum perducere nostri non est, sed 'maneant nostros ea cura nepotes'.

A rövid felszólalás, amelyben Habsburg Ottó válaszolt tisztelt képviselőtársának Capannának:

Nagy örömmre szolgált, hogy véleménynyilvánításában egy valóban európai nyelvet, még-pedig valamiképpen mindannyiunk anyanyelvét használta, amelyet ebben a kiváló testület-ben már régóta nagyon nélkülözünk. Bár semmiképpen nem érthetek egyet Önnel azokban a dolgokban, amelyekről beszélt, mégis kifejezetten gratulálnom kell ahhoz, hogy mert latinul beszélni; azonban jónéhány kortársunk számára – a műveltség és képzettség hiányossága miatt – nem világos, hogy ez mennyire hasznos. Másfelől úgy gondolom, hogy szilárdan ki kell tartani a latin kultúra előmozdításának szándékában, különösen iskoláinkban, mert ez műveltebbé és okosabbá tesz bennünket, és jobban összebékíti az egymástól minden szempontból különböző – a latin örökség révén mégis egymáshoz kötődő – népeket és nemzeteket. Az ügy feletti örökösödést, a cél eléréséhez szükséges munkálkodást soha nem hagyjuk abba. És ugyan szándékunkat nem áll módunkban célba juttatni, de ez a gond már maradjon unokáinkra.

A fordításhoz nyújtott segítségért köszönettel tartozunk Dr. Schramek László főlevéltárosnak, a Magyar Nemzeti Levéltár Pest Vármegyei Levéltára igazgatójának.

EGY KÖZÉP-EURÓPAI SVÁJCI ÚTLEVÉLLEL

Karel Schwarzenberg emlékére

2023. november 11-én, 85 éves korában elhunyt Karel Schwarzenberg, Václav Havel kancelláriájának egykori vezetője, korábbi külügyminiszter. Kníže Karel, azaz Károly herceg, ahogy hazájában gyakran nevezték, a cseh(szlovák) rendszerváltás és a posztkommunista korszak egyik meghatározó alakja volt, aki a közép-európai rendszerváltások turbulens időszakától fogva névadónkkal is közeli kapcsolatban állt.

Karel Schwarzenberg annak a generációnak az egyik utolsó képviselője volt, amely saját bőrén tapasztalta meg a 20. század (Közép-)Európájának zűrzavarait, és amelynek politikai és közéleti tevékenységét nagymértékben az ezekből levont tanulságok határozták meg. 1937-ben született egy közép-frankföldi gyökerekkel rendelkező, ugyanakkor kiváltságaitól a Monarchia felbomlása után megfosztott hercegi család második gyermekeként. Szülőhazáját egy évvel később a müncheni döntés értelmében felosztották, családját a náci, majd a kiépülő kommunista rezsim is üldözte, az 1948 februári puccs pedig a família kényszerű emigrációba vonulásához vezetett. Már fiatalon az Osztrák Néppárt (Österreichische Volkspartei, ÖVP) egyik meghatározó háttéremberévé avansált, de Ausztriában sohasem vállalt hivatalos politikai stallumot. A hatvanas évektől kapcsolatokat épített ki a csehszlovák disszidensekkel, és kiállt az országban kibontakozó ellenzéki mozgalom, majd később a Charta '77 meghurcolt aláírói mellett is. Közéleti munkássága az 1970-es és 1980-as évek fordulóján vált egyre láthatóbbá, amikor a Nemzetközi Helsinki Bizottság elnökeként, bécsi lakásán kialakított irodájából irányította a Helsinki Záróokmányban rögzített szabadságjogok vasfüggönyön túli megvalósításáért folytatott küzdelmet.

A rendszerváltás után Václav Havel kancelláriájának vezetőjeként jelentős szerepet játszott a posztkommunista átmenet levezénylésében. Az első években még kevés közéleti tapasztalattal rendelkező országvezetés sokat köszönhet a politika és diplomácia területén egyaránt otthonosan mozgó hercegnek, aki később a cseh törvényhozás alsó- és felsőházának tagjaként, majd az ország külügyminisztereként is komoly erőfeszítéseket tett hazája felemelkedéséért. Karizmája, személyes kisugárzása és politikai tehetsége révén nagyszerű hálózatépítőnek bizonyult, aki kiváló kapcsolatokat ápolt az európai és világpolitika olyan nagyformátumú szereplőivel, mint például Helmut Kohl vagy az *A World Restored* című ikonikus munkájában a herceg felmenőjére, Felix zu Schwarzenbergre is többször utaló Henry Kissinger.

Noblesse oblige, vagyis a nemesség kötelez, szól az ismert közmondás és Schwarzenberg herceg számára e kötelesség a saját kisebb-nagyobb közösségeiért, de mindenekelőtt a demokráciáért és az emberi jogokért való mindennapi munkát és felelősséget jelentette. A kontinens egységesülésének lelkes szószólója és egy igazi közép-európai volt, aki a kritikus pillanatokban képes volt felülemelkedni a 20. század megosztottságaiból fakadó, gyakran beszűkült politikai gondolkodáson. *Homo politicus* volt a szó pozitív értelmében. Egy sok tekintetben Habsburg Ottóhoz hasonló politikai habitus képviselője, akinek a politika valóban hivatást, nem pedig önmagáért a hatalomért és a belőle fakadó presztízs élvezetért végzett cselekvést jelentett. Élete végéig szuverén gondolkodó maradt, aki gyakran vitás kérdésekben, így a rendszerváltás után a Beneš-dekrétumok kapcsán kibontakozó politikai-közéleti vitákban is végig következetesen képviselte saját álláspontját.

(A Beneš-dekrétumok konzekvens elítélése ugyanakkor politikailag kockázatos vállalkozásnak bizonyult, amely végül közrejátszott abban, hogy a 2013-as elnökválasztások második fordulójában alulmaradt az egykori miniszterelnökkel, Miloš Zemannal szemben.) Ez a konzekvens politizálás ugyanakkor nem járt együtt valamiféle makacs ragaszkodással; párbeszédre való készsége a sokszor zavaros bel- és külpolitikai helyzetben is segítette a kompromisszumos megoldások megtalálásában.



Karel Schwarzenberg a prágai Károly-hídon, 1989. Fotó: Archiv Murau

Az önmagát gyakran csak egy svájci útlevéllel rendelkező közép-európaiként (*Mitteleuropäer mit Schweizer Pass*) jellemző Schwarzenberg politikai pályafutása jól példázza, hogyan lehet ezt a történelem formálta sajátosságokkal rendelkező identitást a regionális fejlődés és együttműködés szolgálatába állítani. Családi öröksége, valamint mélyreható politikai, történelmi, kulturális és társadalmi ismeretei révén mindenkinél jobban értette a Prága, Budapest, Pozsony, Krakkó és Bécs közötti viszonyrendszer dinamikáit és annak minden rezdülését. Magyarország barátjaként pedig, akinek felmenői között a Festetics család prominensei is ott szerepelnek, az ő közbenjárására kutatták fel a formálódó csehszlovák kommunista rezsim koncepciók pereinek áldozatává váló Esterházy János földi maradványait.

Alapítványunk archívumában őrizzük Habsburg Ottó és Karel Schwarzenberg levelezését, amely a rendszerváltások turbulens időszakába és az azt követő évtized közép-európai útkereséseibe, valamint európai politikájába enged betekintést.¹ Kettejük levélváltása jól illusztrálja, hogy a közös birodalmi örökség és az ebből fakadó, egymást gyakran átfedő lojalitások nem valamiféle anakronisztikus akadályai, hanem sokkal inkább motorjai a közép-európai együttműködésnek.

November eleji látogatása során Eva Dvořáková, a Cseh Köztársaság budapesti nagykövete megtekintette gyűjteményünket, és nagy érdeklődéssel lapozta át a névadónk és az egykori külügyminiszter közötti levelezést. A beszélgetés során felmerült, hogy tanulságos lenne egy *oral history* interjú készítése Karel Schwarzenberggel. Szomorú, hogy erre már nem kerülhet sor. A józan megoldásokba vetett bizalma, szellemi öröksége és az általa képviselt politikai vízió ugyanakkor továbbra is iránymutatásként szolgálhat Közép-Európa és az egész Öreg Kontinens jövőjének alakításakor.

¹ Történelmi szemmel nézve talán még ennél is érdekesebb a politikai apjával folytatott korrespondencia, amely anyag a hidegháború első három évtizedének osztrák, illetve emigráns csehszlovák politikájának érdekes lenyomata. A politikai témákat tárgyaló leveleket sokszor érdekes társadalom- és kultúrtörténelmi exkurzusok gazdagítják, de az egykori trónörökös abban is kikéri a herceg tanácsát, hogy vajon milyen (politikai) kockázatokkal járna, ha eleget tenne az osztrák képzőművész és filozófus, Friedensreich Hundertwasser meghívásának, és meglátogatná a művész bécsi műhelyét. Nem tudjuk, hogy a látogatás a hatvanas évek végén megvalósult-e, mindenesetre a főherceg jó benyomást tehetett Hundertwasserre, aki 1987-ben a *Für die Wiederkehr der konstitutionellen Monarchie* (Az alkotmányos monarchia visszatéréséért) című munkáját a 75. születésnapját ünneplő Habsburg Ottónak dedikálta, valamint az ugyanebben az évben megjelent, Habsburg Walburga és Bernd Posselt által szerkesztett *Festschrift* egyik szerzőjeként is találkozunk a képzőművész nevével.

HENRY A. KISSINGER, 1923–2023

100 esztendőskorában 2023. november 29-én elhunyt Henry Alfred Kissinger, korábbi amerikai nemzetbiztonsági tanácsadó és külügyminiszter, aki a hidegháború idején meghatározó szerepet játszott az Egyesült Államok külpolitikájának alakításában.

Alapítványunk archívumában őrizzük Habsburg Ottó és az amerikai politikus több mint hat évtizedes ismeretségének írásos lenyomatát, 2023 májusában pedig konferenciával tisztelegtünk munkássága előtt, amelyen részletesebben is bemutattuk névadónkhoz fűződő kapcsolatát. Alábbi cikkünkben ennek kivonatos vázlatát közöljük.

Habsburg Ottó politikai hitvallása – pragmatizmusa és sajátos realizmusa ellenére – sok tekintetben különbözött Kissinger felfogástól, ugyanakkor a két politikus számos központi kérdéstről hasonlóan vélekedett, és az esetleges nézetkülönbségeik ellenére szívesen vitatták meg a világpolitika legjelentősebb ügyeit. Az egykori trónörökös tisztában volt azzal, hogy az amerikai diplomata jó érzékkel ismeri fel azokat az átalakulási folyamatokat és mozgásokat, amelyek aztán hosszú évtizedekre meghatározhatják a globális politikai architektúrát, míg Kissinger szívesen inspirálódott Habsburg Ottó történelmi tapasztalatai és víziója által.

Több mint négyszáz oldalt kitevő korrespondenciájuk izgalmas lenyomata egy olyan, az érték- és célracionális politikai cselekvés közötti feszültségeket jól láttató, ugyanakkor ezek összeegyeztethetőségének lehetőségeit kereső gondolkodásnak, amely nemcsak hasznos forrásként szolgálhat a globális hidegháború és az utána kirajzolódó világrend természetének, dinamikájának és komplexitásának megértéséhez, hanem értékes impulzusokat adhat a mai politikai gondolkodás és cselekvés számára is.

A náci hatalomátvétel után a németországi Fürthből menekülő Kissinger élete végéig megőrizte gondolkodásának európai karakterét, külpolitikai szemléletének egyik legfontosabb forrásvidéke is a klasszikus 19. századi európai diplomáciában keresendő. A napóleoni háborúk utáni kongresszusi Európa berendezkedése, és az azt megformáló szereplők géniusza egész pályafutása során inspirálta gondolkodását, formálta politikai cselekvéseit. Metternich példáján keresztül felismerte, hogy a nagyhatalmak közötti erőegyensúly a tartós és stabil nemzetközi rendszer fenntartásának sine qua nonja, ezt a történelmi tapasztalatot pedig később döntéshozóként is igyekezett szem előtt tartani. Habsburg Ottó tisztában volt vele, hogy az erőegyensúlyi politika a hidegháború körülményei között sem annyira választás, jóval inkább szükségszerűség kérdése volt, ugyanakkor ennek nem minden megnyilvánulásával értett egyet. Míg a Kína felé történő nyitást lelkesen támogatta, a hidegháborús enyhüléssel kapcsolatos erőfeszítéseket, különösen pedig a Kissingerrel jó kapcsolatot ápoló Willy Brandt és Helmut Schmidt kancellárok keleti politikáját határozottan ellenezte. Az amerikai politikusnak a transzatlanti kapcsolatok formálására (különösen annak javítására) vonatkozó elképzeléseit ugyanakkor a kezdetektől fogva támogatta.

Az Alapítványunk kezelésében lévő levéltári források alapján jól kirajzolódik, hogy Habsburg Ottó a második világháború végétől kezdve jelentős szerepet vállalt számos, sokszor egymást jelentős mértékben átfedő transznacionális konzervatív hálózat kiépítésében. Ezek elsősorban a kommunizmus visszaszorítását tűzték zászlajukra, ugyanakkor az európai együttműködés előmozdítását és ezzel egyidejűleg a transzatlanti kapcsolatok javítását is ambicionálták. Az egykori trónörökös és Kissinger első találkozásáról a levelezésből nem sokat tudunk meg, de valószínűleg ezen szervezetek valamelyik rendezvényén kerülhetett rá sor, hiszen az ekkor még a Harvardon tanító későbbi diplomata sajátos módon több szálon is kötődött ezekhez a politikai csoportosulásokhoz.



Jóllehet a Kissinger-féle politika egészen más minőséget hozott a hatvanas évek európai konzervatív gondolkodásába – hiszen az egy minden szenvedélytől, pragmatikus felfogás mentén bontakozott ki –, a politikusnak a „Nyugat” közös érdekeinek védelmére és az ehhez szükséges együttműködés előmozdítására tett erőfeszítései kétségtelenül imponáltak a résztvevőknek, köztük Habsburg Ottónak is. Kissinger külügyminiszterként sem feledkezett meg európai gyökereiről, amit az éppen ötven évvel ezelőtt általa indított Európa Éve kezdeményezés is bizonyít. A *The New York Times* által teljes terjedelmében közölt tervezetéből kiderül: Kissinger tudta, hogy az integráció és az autonómia közötti egyensúly a transzatlanti kapcsolatok központi kérdése, a fő kihívás következésképpen az, hogy ez a viszonyrendszer mennyi egységesülést akar, és mennyi különbözőséget képes elviselni.

Kissingernek a transzatlanti kapcsolatok alakulásával és lehetőségeivel kapcsolatos meglátásai változatlanul megfontolásra érdemesek, külpolitikai koncepciója pedig – különösen az orosz-ukrán háború és a Kínával kapcsolatos amerikai és európai aggodalmak fényében – továbbra is érdekes tanulságokkal szolgálhat. Ugyanakkor kevés olyan megosztó személyiség volt a modern kori diplomáciában, mint az amerikai diplomata. Kritikusai cinikus réalpolitikusként írják le, akinek döntései több ezer ember halálához, és számos visszaéléshez vezettek. Csodálói szerint azonban olyan pragmatikus döntéshozó volt, aki átvezette az Egyesült Államokat a hidegháború veszélyes napjain, miközben elkerülte a konfliktust Kínával, és a viszonylagos béke korszakába vezette országát. Akárhogy is – és talán nem túl pátoszos egy héttel a hálaadás napja után ezt kijelenteni –, teljes életet élt, amelyre hálával tekinthetett vissza. Utolsó napjaiban az is megadatott számára, hogy pályafutásának utolsó írását egykori „hőséről”, Metternich kancellárról fogalmazhatta meg.

BESZÉDEK

CLAIRE LEGRAS

AZ ÉLYSÉE-SZERZŐDÉS ÉVFORDULÓJA



Milyen Európa? Úgy tűnik számomra, hogy ez a kérdés áll annak az eszmecserének a középpontjában, amelyre ma meghívást kaptunk. Egy olyan eseménynek az évfordulóját ünnepeljük, amelyet Franciaországban még mindig fontos „alapító pillanatként” tartanak számon. Alig tizennyolc évvel a

második világháború vége után Franciaország és Németország – De Gaulle tábornok és Adenauer kancellár révén – igyekezett véget vetni Európa szívében a két nép évtizedes, ha nem évszázados ádáz rivalizálásnak és véres háborúinak. Akkoriban legalább annyi tisztánlátásra volt szükség, mint erkölcsi bátorságra, s egyúttal a fiatalabb generációk érdekeinek szem előtt tartására, hogy közös víziót alkossanak a jövőről.

Amint Scholz kancellár és Macron elnök mondta: „az Élysée-szerződés szándéka nemcsak az volt, hogy kinyilvánítsa a két ország közötti kétoldalú kapcsolatok megújítását, hanem egy célt is kitűzött népeink számára: hogy együtt dolgozzunk az egyesült Európa álmának megvalósításán. A közös jövőre vonatkozó ígéret középpontjában a háború, a barbarizmus és az imperializmus elutasítása állt. Az a tartós béke, amelyet a mi Európánk élvezett, bizonyítja, hogy ez az álom elérhető közelségbe került. 2022-ben Oroszország visszahozta a háborút az európai kontinensre, és az ukrán nép ebben a pillanatban is elviselhetetlen megpróbáltatásokon megy keresztül.”

A háború visszatérése Európába komoly reflexióra ösztönöz bennünket, ugyanis alapvetően fogja megváltoztatni azt az egyensúlyt, amelyre közösségünk építkezett. Hogyan válaszol Európa

az előttünk álló számos kihívásra? Képes lesz-e végre olyan kül- és védelmi politikát elfogadni, amely kellően közös ahhoz, hogy valódi befolyást gyakorolhasson a nemzetközi szinten? Milyen hatással lesz ez az Európai Unió jelenlegi intézményrendszerére a kilátásba helyezett újabb bővítés?

A jelenlegi helyzet furcsa módon 1947–49-re emlékeztet: Oroszország fenyeget és támad, az Egyesült Államok ott van, és átveszi a vezetést, így pedig a NATO tűnik az európai biztonság egyetlen komoly garanciájának. Ezek az események voltak az európai építkezés gyökerei. A ma-kacs legendával ellentétben nem valamiféle szövetségi álom gyümölcse, amely az európaiakat az Európai Egyesült Államok megteremtésének vágyában egyesíti. Ez a fajta gondolkodás természetesen létezett, és jelentős befolyást gyakorolt, de a valóság ennél összetettebb: Európa Sztálin és Truman „leánya” is. Truman hamar megértette, hogy Európát segíteni kell újjáépíteni, de ez csak akkor lehetséges, ha beleegyeznek, hogy megszervezi magát – először gazdaságilag, majd politikailag és katonailag.

Az európai vita középpontjában az állt, amelyet akkoriban „német kérdésnek” neveztek. George F. Kennan, a híres amerikai diplomata 1948-ban azt mondta: ha Európa nem áll helyre, akkor orosz uralom jön létre; ha Európa európai integráció nélkül áll helyre, akkor a német uralom veszélye áll fenn.

Ezek a megfontolások vezettek az Európai Szén- és Acélközösség létrehozásához. A Közösség Németország integrálását tűzte ki célul, azáltal, hogy a szén- és acélpiac – az akkori szemléletben a hatalom szimbóluma – irányítását egy valódi nemzetek feletti hatáskörrel rendelkező szervezetre (a Főhatóságra) bízta. És a kísérlet sikeresnek bizonyult.

Ezután, amikor az orosz fenyegetés még mindig jelen volt, meg akarták szervezni Európa védelmét. Hogy ez a művelet elfogadható legyen a közvélemény számára, egy valódi európai hadsereg felállítását tervezték, amely közelebb hozná egymáshoz Franciaországot és Németországot. Ez volt az Európai Védelmi Közösség. A terv ratifikációjának 1954-ben történt francia nemzetgyűlési elutasítása súlyos következményekkel járt. Ettől kezdve sosem volt könnyű komolyan és konkrétan megvitatni a kül- és védelempolitikai kérdéseket. Francia részről volt néhány, meglehetősen ügyetlenül végrehajtott próbálkozás ugyan (pl. Fouchet-terv), de ezekből nem lett semmi. Később, a Maastrichti Szerződés után a közös európai biztonság- és védelempolitika irányítására létrejöttek intézmények, de ezek sem vezettek döntő eredményre a nemzetközi szinten – annak ellenére sem, hogy néhány műveletet a NATO-val együttműködve hajtottak végre. A valóság az, hogy sok európai meg van győződve róla: biztonságukat az Egyesült Államok és a NATO garantálja. Védelmi szempontból az Egyesült Királyság és Franciaország jelentősen különbözik partnereinktől, mivel nukleáris hatalomként betöltött szerepük és hadseregeik hadműveletekben való elköteleződése a nemzetközi béke és biztonság szolgálatában áll.

Mivel a politikai és katonai út zsákutcába jutott, Európa gazdasági és kereskedelmi alapokra épült. A Szerződés által létrehozott intézmények célja a piac irányítása, a verseny megszervezése és a közös politikák végrehajtása volt, pontosan meghatározott területeken. Az 1987-es Egységes Európai Okmány új lendületet adott azzal, hogy a kereskedelem teljes liberalizációját írta elő minden területen. Ez a vállalkozás igazi sikertörténet lett.

Németországgal azonban már jóval előbbre jutottunk, köszönhetően az Élysée-szerződés kulturális és polgári dimenziójának, a fiataljaink közötti kapcsolatokba való befektetésnek és anyanyelveink kölcsönös tanulásának, de a rendszeres politikai találkozóknak is, amelyek arra ösztönöztek bennünket, hogy különböző témákban közelebb hozzuk egymáshoz álláspontjainkat.

A kialakult európai egyensúlyt nyilvánvalóan felborították az 1989–1991-es évek eseményei: Németország újraegyesítése és a Szovjetunió megszűnése, amely felszabadította a közép- és kelet-európai országokat. Az európaiak arra a következtetésre jutottak, hogy Keleten nincs többé fenyegetés, az amerikai uralom megkérdőjelezhetetlen, és garantált Európa biztonsága. Az új világot a jogállamiság, a nyugati értékek és a békés párbeszéd fogja irányítani. Európa ezután nagy-szabású projektekbe kezdett: létrehozta az eurót, de mindenekelőtt saját újraegyesülése felé tett lépéseket azzal, hogy megnyitotta kapuit a keleti határain fekvő országok előtt.

A bővítés politikailag tökéletesen indokolt és ezért elkerülhetetlen volt. Ugyanakkor foglalkozni kellett az Unió működésének mélyreható megreformálásával is. A tagállamok tisztában voltak ezzel, és az európai integráció gazdasági és külpolitikai megerősítésén, valamint egy francia–német mag létrehozásán gondolkodtak. Nehéznek bizonyult azonban egyensúlyt teremteni a belpolitikai kérdések és az európai törekvések között, és előremozdítani ezeket a kérdéseket.

A Maastrichti Szerződést (1992) követően három egyezményt fogadtak el az Unió bővítésének érdekében. Amszterdam (1997), Nizza (2001) és Lisszabon (2009) nem változtatta meg Európa működését. Az azonban minden eddiginél világosabban látszik, hogy a szuverenitás bármiféle új megosztása alapos megfontolást igényel.

Húsz évvel a bővítés után milyen számvetést lehet készíteni? Kétségtelen, hogy az Unió megerősödött, hogy több közös politikát alakított ki azokon a területeken, ahol megnöttek a hatáskörei. Számos válságot leküzdött. A legjobb példa erre a Covid-válság. Az Európai Tanács 750 milliárd eurós helyreállítási alapot hozott létre, amelyből a tagállamok támogatásokat és kölcsönöket kaptak. Ezt az alapot közösségi kölcsönökből finanszírozzák, amelyre korábban még nem volt példa; Németország és északi szövetségesei jelentős engedményt tettek ebben a tekintetben, azonban kikötötték, hogy ez korlátozott és nem megújítható időtartamra szól. Az EU-nak az ukrán válságban is sikerült egyhangúnak és határozottnak maradnia, és hosszas vita után kemény szankciókat elfogadni. A Brexit egyetlen érdeme pedig az volt, hogy mindenkit eltántorított az Unióból való kilépéstől.

Ezek az eredmények azonban nem fedhetik el az előttünk álló kihívásokat. A tagállamok között időnként mély ellentétek vannak, többek között az Oroszországgal és Kínával való kapcsolatok tekintetében. Ahogy az ukrán háború is mutatja, fennáll a veszélye annak, hogy az Egyesült Államok átveszi a vezetést, az európaiak pedig követik a törekvéseit. A NATO-bővítésről, Ukrajna szerepéről és az Oroszországgal való kapcsolatokról folytatott vitákban az európaiak nem önállóan cselekednek. Ami a védelmet illeti, a közelmúltban elért előrelépések ellenére – amelyeket nagyrészt Franciaország támogatott, megnyerve partnereit a stratégiai autonómia koncepciójának – Európa nem rendelkezik elegendő súllyal. Ennek oka és következménye, hogy az európaiak többsége a hagyományos nézőpontból látja magát megerősítve, vagyis, hogy biztonságukat az Egyesült Államok és a NATO garantálja.

Ebben az összefüggésben alapvető fontosságú, hogy Németország és Franciaország megújítsa az egymás között létező szövetséget, és azt konkrét, európai projektek köré szervezze.

Jelenleg sok szó esik a francia–német kapcsolatok válságáról. Különösen Franciaországban látják romantikusan ezeket a kapcsolatokat, ami kétségtelenül a Giscard/Schmidt és Kohl/Mitterrand évek iránti nosztalgiának köszönhető. A valóságban a franciák és a németek sok fontos, Brüsszelben tárgyalt kérdésben nem értettek egyet, de tudták, hogy megoldást kell találniuk, amelyet aztán a Bizottság gyakran a többi tagállammal is elfogadtatott.

Ez a forgatókönyv a 27 tagú Unióban nem alkalmazható a korábbival megegyező formában. Továbbá, gazdasági szempontból különböző utakat választhattunk, és néhány nagyon meghatározó döntést nem összehangoltan hoztunk meg. Franciaországból nézve itt gondolhatunk Angela Merkel 2011-es döntésére az atomenergia fokozatos megszüntetéséről, a 2015-ös migrációval kapcsolatos lépésére, vagy az Oroszországgal kötött gázmegállapodásokra. Ráadásul az 1963-as Élysée-szerződés óta – és a preambulum Bundestag általi kiegészítése óta – mindig is véleménykülönbség volt az Egyesült Államokkal való védelmi kapcsolatokról. Ezzel párhuzamosan, Franciaország a maga részéről gyakran akarta az egész kontinensen elfogadottnak látni saját szociális és adóügyi modelljét.

Ennek ellenére a megosztottság eltúlzott: Berlin és Párizs számos kérdésben döntő befolyással bírt. A legszembetűnőbb példa, mint láttuk, a Covid-járvány idején.

Hatvan évvel az Élysée-szerződés után, amely elismeri, hogy a két ország közötti együttműködés alapvető lépés a békés Európa felé vezető úton, helytálló és kívánatos, hogy – mint minden párkapcsolat esetében – mérleget vonjunk, hogy reálisan lássuk a jövőt. Annak tudatában, hogy bármi történjék is, a francia–német megértés továbbra is az európai integráció előrehaladásának döntő feltétele marad.

Jóllehet a különbségek továbbra is fennállnak, a francia és a német elképzelések Európa jövőjéről még soha nem voltak ennyire közel egymáshoz. Scholz kancellár 2022. augusztus végén, Prágában tartott beszédében hangsúlyozta, hogy Európának nemcsak az energia és a katonaság, hanem a gazdaság területén is meg kell adni az új szuverenitás eszközeit, egy valódi európai iparpolitika körvonalainak felvázolásával. Ez egy igazi fordulópontra Németország számára. És a stratégiai autonómia koncepciója körüli kérdésben tapasztalható hosszas szembenállás után, Franciaország és Németország egy szuverénebb és rugalmasabb Európa előmozdítására irányuló törekvéseikben most egy irányba tartanak.

A francia–német partnerség szilárdsága és hitelessége még fontosabb most, amikor egy 35 vagy 36 országból álló Unió távlata körvonalazódik a horizonton. Egy ilyen egységet nagyon nehéz lesz kormányozni. Minden okunk megvan arra, hogy az 1990-es évek forgatókönyvének megismétlődésétől tartsunk, de a bővítés politikailag elengedhetetlen, és – jóllehet tudjuk, hogy az intézmények működésének felülvizsgálatára lesz szükség – még nem köteleztük el magunkat e hatalmas átalakítási folyamat mellett.

A leendő tagok gazdasági fejlettségi szintje jóval a közösségi átlag alatt van. Ezen országok támogatásához jelentős költségvetési kiadásra lesz szükség, amelyet az Unió „gazdag” országai nehezen tudnak majd vállalni. Tarthatunk egy olyan forgatókönyvtől is, amelyben az Unió három tömbre oszlik: az északiakra, a déliekre – akik nem örülnének, ha kevesebb támogatásban részesülnének – és a keleti országokra. Ennek az esetleges bővítésnek a következményeit tehát nagyon komolyan kell venni.

Az intézmények működését is alaposan felül kell vizsgálni. Polgártársainknak is el kell fogadniuk Európa jövőbeni fejlődését, és úgy kell azt végbe vinni, hogy az Unió működését demokratikusnak, legitimnek tartsák.

Ezért valószínű, hogy újra felmerül a tagállamok egyfajta kemény magjának kérdése, amely képes a szükséges lendületet megadni, és felgyorsítani a döntéshozatalt. Ez viszont csak akkor képzelhető el, ha Franciaország és Németország is része lesz ennek a magnak. Külpolitikai és védelmi kérdésekben az Egyesült Királyságnak is részt kell vennie. Nem került el a figyelmemet, hogy kilépett az Unióból, de nem hiszem, hogy elhagyta Európát. Mivel soha nem lelkesedett az európai integrációért, kilépett az európai intézményekből, amelyek fejlődése nem felelt meg nézeteinek, illetve bizonyos belpolitikai viták miatt tette meg ezt a lépést. Mindazonáltal nincs értelme az Egyesült Királyság nélküli kül- és védelempolitikának. Az pedig, hogy Európa kizárólag az Egyesült Államokra támaszkodik saját biztonságának garantálásában, rossz válasz egy olyan korszakban, amikor megváltoznak a kontinens stratégiai prioritásai. Ne felejtjük el, hogy a NATO-szerződés ratifikálása hónapokig tartó vitát igényelt a Kongresszusban.

Scholz kancellár úrnak a *Foreign Affairs* legújabb számában megjelent cikke igen érdekes és tanulságos. Ebben kifejezi lelkesedését a bővítés iránt, amely egy hatalmas, 500 millió embert magába foglaló belső piacot hoz létre, és szabályokat állapít meg a kereskedelemre és az éghajlatra vonatkozóan. Természetesen elismeri, hogy ennek a „geopolitikai szereplőnek” gyors döntéshozatali mechanizmusra lesz szüksége. Ennek érdekében – összhangban a francia elnökkel – a minősített többségi szavazás kiterjesztését javasolja minden területre, így a külpolitikára is.

Visszatérek az intézményi reform kérdésére, amelyet mindkét ország alapvetőnek tart, és amelyvel egy független, német és francia szakértőkből álló csoport foglalkozik. Amennyiben ebben a kérdésben nem születik kielégítő megoldás, megnő a zűrzavar, a megosztottság és a döntésképtenség kockázata. Európa egyfajta vákuumba kerülhet. Mivel azonban a politikában nem létezik ilyesmi, az Unió olyan térséggé válna, ahol több ország próbálná meghatározni saját befolyási övezeteit, miközben minden eddiginél nagyobb szükségünk lenne arra, hogy egyesítsük erőinket, és életre keltsük a kompromisszum kultúráját, amely az európai integráció alapja.

Az Élysée-szerződés 60. évfordulója alkalmából rendezett megemlékezések célja nem az, hogy eltöröljük a két ország között fennálló vélemény- és érdekkülönbségeket. A cél az, hogy meghatározzuk azokat a projekteket, amelyekben Franciaország és Németország együtt akar előrehaladni Európa érdekében. Így például közösen alakíthatjuk a lehetséges forgatókönyveket arról, hogyan lehet kivezetni Ukrajnát az országot sújtó szörnyű megpróbáltatásokból. Együtt léphetünk tovább Európa stratégiai autonómiája felé, ami magában foglalja védelmi iparának és a kritikus erőforrásokba történő beruházások prioritását, miközben biztosítja költségvetési életképességét.

Ugyancsak együtt munkálkodhatunk azon, hogy az Unió az éghajlatváltozás és a biodiverzitás csökkenése elleni küzdelem élvonalában maradjon, azáltal, hogy támogatja a fenntartható és autonóm energiamixeket. Végül együtt szorgalmazhatjuk a kínai befektetések hatékonyabb ellenőrzését és az európai gazdasági szereplők versenyképességének védelmét.

Nem kívánatos, hogy Franciaország és Németország mindenben azonos álláspontot képviseljen, de mindkét hatalomnak bizonyítania kell, hogy hajlandó új európai törekvések megvalósítására. Hatóságaink éppen a közelmúltban erősítették meg határozottan és egyértelműen az ezirányú közös elszántságukat.

Köszönöm a figyelmet!

*Elhangzott az Élysée-szerződés évfordulóján tartott kollokviumon
(Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Budapest, 2023. február 10.)
fordította: Fejérdy Gergely*



EGY TÖRTÉNELMI MEGBÉKÉLÉS ÉVFORDULÓJÁN



Tisztelt Nagykövet
Urak!
Tisztelt Képviselő
Úr!
Tisztelt Professzor
Urak!
Tisztelt Hölgyeim
és Uraim!

Egy részben a Habsburg Ottó Alapítvány szervezésében megrendezésre kerülő konferencián, úgy hiszem, illő egy

magától a névadótól származó idézettel kezdenem a köszöntőmet. Habsburg Ottó, aki – talán nem tudja mindenki – Charles de Gaulle elnökkel is közeli barátságban volt, így fogalmazott:

„Aki nem ismeri a múltat, nem ítélni meg a jövőt. A múlt az a talaj, amelyen állunk. Tanítómestereink, megmutatja, hogy milyen hibákat nem szabad újra elkövetni és mit kell tenni.”

Ezek a mondatok akár vezérlőgondolatai is lehettek volna az Élysée-szerződés kidolgozásának. Akár de Gaulle és Adenauer mottója is lehetett volna a megállapodás megfogalmazásakor.

Ezért amikor az Élysée-szerződés 60. évfordulója alkalmából konferenciára gyűlünk össze, úgy gondolom, hogy alapvetően három kérdésre kell választ adnunk: Mit jelentett a szerződés megkötése Európa számára? Milyen értelmezési keretet ad a jelen Európájának? Milyen útmutatást hordoz a jövőre nézve?

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Nagy tetteket rendszerint nagy emberek visznek végbe. Ezért hadd idézzek egy mondást Adenauer kancellártól is:

„Mindannyian ugyanazon ég alatt élünk, de nem mindannyiunk horizontja ugyanaz.”

Az egyszerűségében is óriási mélység van ebben a mondatban.

Nem tudom, hogy ő maga, amikor ezt kijelentette, gondolta-e, hogy a jövőben valaki majd az Ő méltatására fogja ezt felhasználni. Mindenesetre számunkra, az utókor tagjai számára mára bebizonyosodott, hogy de Gaulle és Adenauer politikai horizontja jóval távolabbra esett a kortársaikénál. Jóval messzebbre láttak előre a jövőben, ezért jóval bölcsőbb, jóval előrelátóbb lépéseket tudtak tenni.

Ezek közé a lépéseik közé tartozik az Élysée-szerződés megkötése is. Ez a megállapodás rendkívül fontos szerepet töltött be a Franciaország és Németország közötti kiengesztelődésben, egyúttal a hidegháború viharfellegei alá is sikerült az együttműködés lehetőségének reményt keltő fény sugarát becsempészni. Sőt, később példájává, öntőformájává vált az országok közötti együttműködések megkötésének.

Egyszer, de Gaulle fanyar humorával megjegyezte:

„A politika túl komoly dolog ahhoz, hogy a politikusokra lehetne hagyni.”

Azt, hogy ebben igaza volt-e, politikusként nem ítélni meg anélkül, hogy az elfogultság gyanújának árnyéka rám ne vetüljön. De amennyiben a Le Général (de Gaulle beceneve) jól látta ezt, úgy az Élysée-szerződés még értékesebb és időtállóbb, hiszen az abban leírtakat még a politikusok sem tudták elrontani az utóbbi évtizedekben. Remélem, megbocsájtják nekem ezt a kis iróniát...

Tisztelt Hallgatóság!

Vajon mit üzen az Élysée-szerződés a ma Európájának, milyen tanulságokat hordoz ez a tartós együttműködési megállapodás az európai integrációval kapcsolatban?

Tudom, hogy e rendezvényen Önök ezt még részletesen megvitatják, de hadd tárjam önök elé az általam legfontosabbnak tartott és mindenképpen észreveendő három fő tanulságot:

Elsőként, a szerződés eddigi, hat évtizedes múltja jól mutatja, hogy az európai együttműködés alapja elsősorban a nemzetek közötti kooperáció. Az európai integráció nemzetek közötti alapokról indult, ez garantálta sikerét és ennek kell meghatározónak lennie a jövőben is.

Másodsorban elmondható, hogy az államok közötti rendszeres, magas szintű egyeztetések alapvetően segítik elő a koordinált és sikeres európai együttműködést, a nemzeti és a közös érdekek összhangjának megteremtését.

Végül jól látható, hogy a kulturális és oktatási együttműködéseknek óriási jelentősége van az egymás megértése szempontjából. Amikor gyermekeink, a ma fiatalsága egy nemzetközi, dinamikus környezetben tanulhat, szerezhethet tapasztalatokat, az nemcsak a naprakész ismeretek elsajátításának egy módja, de egyben a nemzeti identitások megismerése és kölcsönös tisztelete szempontjából is meghatározó.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Az 1963. január 22-én, Franciaország és Németország között megkötött kontraktus jó példával járt elő a világ számára.

Az Elysée-szerződés aláírását követően, már abban az évben számos olyan esemény történt a világban, amelyeknek a hatásai most, 60 évvel később is érezhetőek, hiszen döntő szerepük volt abban, hogy a népek közötti megbékélés és világpolitikai együttműködés megvalósulhatott. Csak néhány példa a világpolitika legkülönbözőbb területeiről: 1963-ban Moszkva és Washington megállapodnak arról, hogy a Kreml és a Fehér Ház között „forró drótot”, azaz állandó, közvetlen kapcsolatot létesítenek, így lehetővé vált a két legfőbb atomhatalom közötti közvetlen kapcsolat-tartás.

Szintén ebben az évben jelenik meg XXIII. János pápa *Pacem in terris* kezdetű enciklikája, amely az igazságon, igazságosságon, szereteten és szabadságon felépítendő békét szorgalmazza a nemzetek között.

Az 1963-as esztendő hazai vonatkozású nemzetközi, politikai fejleménye volt, hogy Nagy-Britannia és Magyarország a két ország közötti kapcsolatok normalizálódásának jeleként diplomáciai kapcsolataikat nagykövetségi szintre emelték.

60 évvel ezelőtt tehát számos, a világpolitikai megbékélést szolgáló esemény történt, legyen hát a 60. évforduló is a béke éve.

Mi magyarok, különösen vágyjuk a békét, hiszen a szomszédunkban háború dúl.

Ez a konfliktus azonban nem csak szomszédos országgént érint bennünket, hiszen Kárpátalján egy 150 ezres lélekszámú magyar kisebbség él. Magyarország a nemzettársait féltő anyaországgént is tekint erre a háborúra. Az ő irántuk érzett felelősségből, illetve a konfliktusba való belesodródás veszélyének elkerülése okán nem engedélyezzük a hazánkon keresztül való fegyverszállítást Ukrajnába. Ezzel együtt, Magyarország megtesz mindent a háború okozta szenvedések enyhítése érdekében, hiszen hazánk -erején fölül- történelmének legnagyobb humanitárius akcióját hajtja végre ezekben a percekben is. Napjainkig, az ENSZ menekültügyi szervezete szerint, mintegy kétmillió ukrán menekült érkezett hazánkba. 3100 tonna segélyszállítmányt küldtünk Kárpátaljára, 7.2 milliárd Forint értékben.

Magyarország álláspontja a háborúról a kezdetektől fogva világos: a béke pártján állunk és azt valljuk, hogy a vitás kérdéseknek mindenképpen a tárgyalóasztalnál kell eldőlniük. Ezért Magyarország Kormánya minden rendelkezésére álló fórumon az azonnali tűzszünet megkötését és az azonnali béketárgyalásokat sürgeti.

A magam részéről reménykedem abban, hogy hamarosan lezárul ez a háború, és ahogyan 60 évvel ezelőtt történelmi megbékélés tanúi lehettünk, talán a nem túl távoli jövőben létrejöhet egy olyan megállapodás, amely európai keleti végének a békéjét is hosszú évtizedekre biztosítja.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Zárásként engedjék meg, hogy az Élysée-szerződés megkötésének 60. évfordulója alkalmából, az azt megkötő két rendkívüli államférfi közös nyilatkozatát idézve, „*in dem Bewußtsein, daß eine enge Solidarität die beiden Völker sowohl hinsichtlich ihrer Sicherheit als auch hinsichtlich ihrer wirtschaftlichen und kulturellen Entwicklung miteinander verbindet,*” „*reconnaisant qu'un renforcement de la coopération entre les deux pays constitue une étape indispensable sur la voie de l'Europe unie, qui est le but des deux peuples,*” kifejezzem reményemet, hogy a német-francia együttműködés, illetve tágabb értelemben az Európai Uniót alkotó nemzetek közötti baráti együttműködés a jövőben is a stabil és virágzó Európa záloga lesz.

Köszönöm, hogy meghallgattak!

Elhangzott az Élysée-szerződés 60. évfordulója alkalmából rendezett „Az Élysée-szerződés hatvan év távlatából” című konferencián (Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2023. február 10.)



OSZTRÁK KÖZELÍTÉSEK AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓHOZ 1945 ÉS 1995 KÖZÖTT

Mikor 1945. május 8-án hét év háborúskodás után Európában elhallgattak a fegyverek, a szövetségesek által felszabadított országrészek az Osztrák Köztársaság már újraszervezte magát. Az újrakezdés szellemi és politikai metaforájaként egy nagyobb Európába ágyazott, önálló osztrák identitásba vetett hit szolgált. Ez a meggyőződés programatikus antitézisének képviselte a nemzetiszocializmus eszmei örökégenek. Leopold Figl, az első demokratikusan választott szövetségi kancellár 1945. december 21-i kormánynyilatkozatában aláhúzta hazája különleges európai szerepét. Kulcspozíciója van, mindig is nyugat felé orientálódott, ugyanakkor „nyitott kapukkal fogadja a Kelet fontos és értékes hozzájárulásait”. Az ország nemzetközi szerepét mint „kisállam”, „Európa szívének békés kertje” definiálta.

Pontosan ezzel az első világháború után kialakult, az 1918 előtti Osztrák–Magyar Monarchiával összevetve kisállami szereppel nem tudott mit kezdeni a két világháború közötti Ausztria. A politikai elitek többsége 1918 után is a régi birodalom emléke által táplált nagyállami gondolat foglya maradt, emiatt is lehetett érzékeny az Anschluss eszméjére. Reálpolitikai szempontból elképzelhetőbb volt, mint a Duna-medence közép-európai szövetségi terveinek bármelyike, amelyek ráadásul a kisantant és az őket védő Franciaország ellenállásába ütköztek. És bár Richard Coudenhove-Kalergi Páneurópa-gondolata a művelt körökben némi visszhangra talált, és Seipel, Dollfuss és Schuschnigg kancellárok kifejezetten támogatták azt, nem tudott hatással lenni az osztrák népesség szélesebb köreire.

Már a köztársasági Ausztria születését az öntagadás és meghasonlás egyfajta elegye kísérte, és az Első Köztársaság ezen jellemvonása fennállása során mindvégig megmaradt. A húszas–harmincas évek osztrák kétségei az ország politikájának bizonytalanságában is tükröződtek. James Sheidel, amerikai Ausztria-kutató a két világháború közötti országot egy ízben találóan az európai államok „Hamlet”-jének nevezte. Az ország, meghasadt személyiségként, saját identitását kutatta, és nem tudta, hogy köztársasági vagy birodalmi, osztrák vagy német énjének hajlamait kövesse.

1945 után a Második Köztársaság ezzel szemben fogalmazta meg a saját államiságról és osztrák identitásról szóló egyértelmű hitvallását. Kategorikusan kizárta az Anschluss minden formáját, és lemondott a szomszédaival szembeni területi követeléseiről, leszámítva a Dél-Tirol visszaszerzésére irányuló hasztalan kísérleteket. Mindez a korlátozott osztrák szuverenitás háttéré előtt zajlott, hiszen a győztes nagyhatalmak ugyanúgy négy megszállási övezetre osztották az országot, mint az Németországgal tették.

Minél hermetikusan zárt 1946-tól a hidegháború választóvonalára, annál határozottabban vallotta magát Ausztria a nyugati értékközösséghez tartozónak. Az a körülmény, hogy az osztrák kommunisták az első szabad választásokon minden várakozás ellenére a szavazatok 5%-ánál kevesebbet értek el, a nyugati szövetségesek erős hátszele mellett a lakosság támogatását biztosította a kormánynak – még a szovjetek által megszállt keleti országrészben is.

Nem alábecsülendő adalék – ami Ausztriát a nyugati értékközösség oldalán horgonyozta le – az ország részvétele a Marshall-tervben. Az 1947-ben született döntés korántsem volt egyértelmű. Ugyanebben az időben Csehszlovákia elutasította a Marshall-segélyprogramban való részvételt. Tette mindezt anélkül, hogy az országban szovjet csapatok állomásoztak volna, és hogy a kommunista párt hatalmon lett volna Prágában – ahogyan az azután 1948 tavaszán, mint ismeretes, bekövetkezett.

Csak 1948 és 1952 között az amerikaiak kerekén 13 milliárd dollárt (mai árfolyamon mintegy 130 milliárd dollárt) fektettek Nyugat-Európa gazdaságpolitikai újjáépítésébe. Ebből kerekén egymilliárd folyt Ausztriába. Röviden úgy jellemezhetnénk a folyamatot, hogy az USA annyi értéket juttatott az országnak, amennyit a szovjetek kivittek belőle. Karl Gruber, egykori külügyminiszter 1948-ban mondott profetikus szavai szerint: „Ha hosszú távon megvalósul egy Európa, amelynek közös a valutája, nem szabadlják vámhatárok, és tervszerűen összefog egy gazdasági központ megteremtésére, valamennyi európai számára nyitva áll az út a modern jövő előtt.” Ausztria számára ez egyelőre azt jelentette, hogy visszanyerje szabadságát, vagyis megszűnjön a négyhatalmi megszállás. Ezt 1955-ben egy window of opportunity tette lehetővé.

Helyénvalónak érzem, hogy néhány szóval megemlékezzek Ausztria 1955-ben kimondott semlegeségéről – figyelembe véve azt a körülményt is, hogy háborús időkben a semlegeség státusza Európában különleges módon rendre megkérdőjeleződik. Előljáróban: az osztrák semlegeség előfeltétele volt az ország teljes függetlensége előmozdításának a négyhatalmi megszállás évtizede után. Azonban nem képezi részét az Államszerződés nemzetközi jogi dokumentumának. Az Egyesült Államok már az 1954-es berlini külügyminiszteri konferencián kijelentette, hogy abban az esetben fogadja el az osztrák semlegeséget, amennyiben az ország lemond a katonai szövetségben való részvételről, és nem járul hozzá, hogy területén idegen csapatok állomásozzanak. 1955 áprilisában ebbe a Szovjetunió is beleegyezett. Ausztria az ún. „Moszkvai Memorandum”-ban kötelezettséget vállalt arra, hogy a szövetségi alkotmányba „önként” belefoglal egy cikkelyt az osztrák semlegeségről. Ennek folytán nincs is szó a kérdésről az 1955-ös Osztrák Államszerződésben. Megfogalmazói kezdetől fogva azon az állásponton voltak, hogy a semlegeség pusztán katonai, de nem világnézeti természetű. „A semlegeség az államot kötelezi, nem az egyes állampolgárt. Ebből kifolyólag nincs alapja, hogy polgárának ideológiai semlegeséget írjon elő.” Ezzel a precíz körülírással indokolta döntését Julius Raab, egykori szövetségi kancellár az Osztrák Nemzeti Tanácsban.

Az osztrák semlegeség szakítópróbája a magyar felkelés és annak a Szovjetunió általi véres leverése kapcsán következett be. Ausztria már 1956. október 28-án állást foglalt a kérdésben, és követelte, hogy Magyarországon „védjék meg és biztosítsák az európai békét azáltal, hogy helyreállítják az emberi jogok értelmében vett szabadságot”. A szovjet csapatok bevonulásakor Ausztria megnyitotta határait a politikai menekültek előtt, és egyértelművé tette: nem hajlandó eltérni az intervencióerők részéről a szuverenitását érintő bármiféle jogsértést, még ha saját védelmi erői szerények is voltak.

Az osztrák semlegeség kezdetől fogva különbözött a svájci modelltől, amelyeket a moszkvai tárgyalások során alapul vettek. Nyugati szomszédjával szemben

Ausztria még 1955 végén csatlakozott az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez. Európa-politikai jelentősége volt annak, hogy már 1956 kora tavaszán az Európa Tanácsnak is tagja lett. Ez utóbbi lépés további kifejeződése volt annak, ahogyan az ország elhelyezte magát a szabad, demokratikus nyugati világban. Az Európa Tanács az ezt követő években fontos fórumává vált az Ausztriában és az Ausztriával folytatott Európa-politika vitáinak. A csatlakozás alkalmával Figl külügyminiszter kinyilvánította országa csatlakozási szándékát az EURATOM-hoz is, és nem zárta ki annak lehetőségét, hogy tagjai legyenek az Európai Szén- és Acélközösségnek. A felvetésnek mindazonáltal – nem függetlenül a magyarországi eseményektől – nem lett folytatása.

A következő néhány esztendőben az osztrák politika agendáját az 1957-ben alapított Európai Gazdasági Közösséghez való viszony, valamint az országnak a kontinensen elfoglalt helyéről folytatott – változó intenzitású – diskurzus határozta meg. Ausztria kezdetben bízott egy ún. „Nagy Szabadkereskedelmi Zóna” létrejöttében, az elképzelés azonban 1958-ra zátonyra futott. 1960-ban aztán csatlakozott EFTÁ-hoz, ehhez az EGK-n kívüli államokból szerveződő, tisztán kormányközi szabadkereskedelmi szervezethez. Az EGK-hoz való közeledés, vagy akár a tagsági státusz elnyerését célzó törekvések az 1960-as években nyertek teret. Miután 1961-ben Nagy-Britannia és Dánia benyújtották csatlakozási kérelmüket, ugyanezen év végén, Ausztria jelezte társulás iránti kérelmét az EGK-nál.

A két nagy koalíciós párt, a szocialisták (SPÖ) és a néppártiak (ÖVP) táborán belül eltérő vélemények léteztek az integrációs politikai törekvések mértékét és ütemét illetően. Ez késleltette a folyamatot, akárcsak a Nagy-Britanniával folytatott csatlakozási tárgyalások lemondása. Josef Klaus 1966-os tisztán néppárti kormánya megalakulásával új lendületet vettek az EGK-val való gazdasági társulásra irányuló erőfeszítések. Azonban nemcsak a szovjetek éltek komoly fenntartásokkal a tervezett lépéssel szemben, de az EGK-n belül sem lelkesedett érte mindenki, aminek különösen a Charles de Gaulle vezette Franciaország adott hangot. Amikor pedig a dél-tiroli konfliktus is napirendre került, a „Magányosan Brüsszelbe” szlogen végleg kútba esett. A szabadkereskedelmi egyezményt csak 1972-ben sikerült megkötnie a Bruno Kreisky vezette SPÖ-kormánynak.

Akkoriban egy másik kérdésben enyhült a szembenállás. Ami ugyan nem Európa-politikai természetű volt, megoldása mégis lényegbevágó európai ügyek háttere előtt zajlott. Hadd említsem meg röviden ezt a témát, mivel a mai szimpózium egyik szervezőjével kapcsolatos. 1972. május 4-én ünnepelték Bécsben az osztrák kancellár kezdeményezésére a Páneurópai Unió megalapításának 50. évfordulóját. Richard Coudenhove-Kalergi, a nagy európai gondolkodó és mozgalma elismeréseként Bruno Kreisky és Georges Pompidou francia elnök vállalták az esemény tiszteletbeli elnöki tisztét. Ekkor esett meg a történelmi kézfogás Kreisky és a Coudenhove-Kalergi kijelölt utóda, Habsburg Ottó között. A gesztus zárta le szimbolikusan az osztrák szociáldemokraták és a Habsburg-ház közötti évtizedes konfliktust.

Az Ausztria integrációs politikájáról szóló diskurzus 1985-ben kapott új lendületet, amikor elfogadták a belső piac megvalósításáról szóló Fehér könyvet, valamint Spanyolország és Portugália 1986-os belépésével, amivel 12 tagúra bővült a szervezet. Amikor 1987 januárjában – több mint 20 év után – az SPÖ és az ÖVP részvételével ismét nagykoalíció alakult, az EGK-hoz való csatlakozás szorgalmazása rövid időn belül az új kabinet raison d'être-jévé lett. A kormány 1989 áprilisában

közös határozatot hozott a csatlakozási szándékról, amelyet Alois Mock osztrák külügyminiszter adott át Brüsszelben 1989 júliusában. Ehhez azonban előzetesen néhány geopolitikai feltételnek kellett teljesülnie. Franz Vranitzky osztrák kancellár és Mock 1988-as – a glasznosztj és a peresztrojka tetőpontján tett – moszkvai útjuk során elérték, hogy enyhítsék az osztrák csatlakozással szemben támasztott szovjet megkötéseket. A Kreml követelése csupán az osztrák semlegesség fenntartására vonatkozott.

Visszatekintve, valószínűleg szerencsés fordulat volt, hogy a csatlakozási kérelmet még a berlini fal 1989. novemberi leomlása előtt nyújtották be. Köztudott, hogy egyes nyugat-európai országok – elsősorban Franciaország és Nagy-Britannia – kezdetben komoly fenntartásokat tápláltak Helmut Kohlnek a két német állam gyors és teljes egyesítésére irányuló politikájával szemben. Kérdés, hogyan fogadták volna akkoriban egy másik német nyelvű ország csatlakozási szándékát. Ausztria „lába” mindenesetre már a berlini fal leomlásának pillanatában ott volt az EU közmondásos ajtónyílásában.

Az Európa-politika szempontjából érdekes, ám kevésbé ismert epizódok a bipoláris világrend összeomlása időszakából azok a tervek, amelyek egy közép-európai együttműködésről szóltak 1989–1990-ben. Az első impulzus ezen a téren 1989 márciusában Magyarországtól indult ki. Regionális kooperációról volt benne szó, amely egyfajta szabadkereskedelmi területet képzelt el Olaszország, Jugoszlávia, Ausztria és Magyarország bevonásával. Alois Mock osztrák külügyminiszter kezdetben ennek révén lehetőséget látott arra, hogy tovább enyhítse az omladozó vasfüggöny mentén kialakult kiszámíthatatlan politikai környezet feszültségeit.

Mind Olaszország, mind Ausztria egyes területein jelentkeztek olyan szellemi mozgalmak, amelyek fogékonyak mutatkoztak a Közép-Európa-elgondolásokra. Ez azonban inkább nevezhetjük „intellektuális nyomozás”-nak, mintsem konkrét politikai elképzelésnek. Az együttműködés mozgatórugója Gianni de Michelis olasz külügyminiszter volt, aki ennek révén próbálta saját országa pozícióját erősíteni az EK-ban formálódó francia–német tengellyel szemben. A dolog itt kezdett kényessé válni Ausztria számára, mivel Mock számára az osztrák EGK-csatlakozás élvezett prioritást, ennek lehangosabb támogatója pedig Helmut Kohl német kancellár volt a szervezetben. Az ő jóindulatát semmiképpen nem akarta kockára tenni. Az események dinamikájából következően pedig nemsokára Magyarország is Brüsszelre vetette vigyázó szeméit. Így maradt a Quadragonale – később a Pentagonale, végül 1992-ben a Közép-Európai Kezdeményezés – a tagországok közötti párbeszéd kötelezettségek nélküli fóruma.

Az osztrák csatlakozás másik lényeges előfeltételét az úgynevezett dél-tiroli konfliktus példaértékű megoldása jelentette Olaszországgal. Közvetlenül a II. világháború befejezése után az osztrákok intenzíven dolgoztak azon, hogy visszaszerezzék az 1918-ban a déli szomszédjukhoz csatolt tartományt, ám fáradozásaik 1946 elejére zátonyra futottak. Dacára annak, hogy az említett évben megállapodás született Dél-Tirol autonómiájáról, a konfliktus továbbgyűrűzött, terror-robbantásokhoz vezetett, sőt, egészen az ENSZ elé eljutott, míg Olaszország és Ausztria 1969-ben meg nem állapodott egy úgynevezett „operatív naptárban”. Mock külügyminiszter tisztában volt azzal, hogy nagy nyomás nehezedik a csatlakozási tárgyalásokra a parázsló kétoldalú konfliktus miatt, ugyanakkor megértő tárgyalópartnerre talált

Giulio Andreotti olasz külügyminiszterben, aki több ízben hazája miniszterelnöke is volt. Andreotti a kérdésben teljességgel osztotta politikai mentora, Alcide de Gasperi nézeteit, aki az 1946-os tárgyalásokat lefolytatta. Robert Schumanhoz hasonlóan a tridenti születésű De Gasperi is Európa egyik nemzetiségpolitikai konfliktuszónájából származott. Mindkettőjük – akárcsak politikai epigonjaik – számára egyaránt meghatározó volt a szemlélet, amelyet Luciano Monzali így fogalmazott meg: „az európai integráció folyamatának előmozdítása, a hit a szomszédállamok békés együttélésében, és a meggyőződés, hogy a regionális és lokális autonómiák olyan béketremető elemmé válnak, amely egyesíti Európa népeit.” Ebben a szellemben született meg az etnikai konfliktusra 1992 kora nyarán a dél-tiroli németajkú lakosság bevonásával az a mintaértékű megoldás, amely oly sokáig állt Olaszország és Ausztria megbékélésének útjában. Ugyan az Európához való osztrák közeledés a hatvanas években végül elbukott az olasz ellenálláson, a dél-tiroli konfliktus lezárásával újabb akadály hárult el a Brüsszel felé vezető úton.

A tulajdonképpeni csatlakozási tárgyalások 1993. március 1-jén kezdődtek meg. Még ugyanazon év folyamán megoldódott az osztrák semlegesség összeegyeztetésének kérdése a közös kül- és biztonságpolitikával: az osztrák semlegesség azóta a minimális szintre korlátozódik: a háborús cselekményektől és a katonai tömböktől való távolmaradásra, valamint az osztrák földre telepítendő támaszpontok tilalmára. Ezen túl Ausztria készen áll arra, hogy részt vállaljon a Maastrichti Szerződésben lefektetett kül- és biztonságpolitikai feladatokból. Olyan megoldás ez, amely mind a mai napig orientációs elve Ausztria semlegességi politikájának.

Az egyéb nyitott kérdéseket – mindenekelőtt a mezőgazdaságot, valamint az osztrák alpesi hágókon át folyó közlekedést – illetően a Finnországgal és Svédországgal közösen folytatott csatlakozási tárgyalások lezárultával, 1994. február végén/március elején született megállapodás. A csatlakozásról 1994. június 10-én megtartott népszavazás Ausztria történelmének egyik európai csillagórája volt: a voksolók 2/3-a az Európába vezető útra szavazott. A belépés azután 1995. január 1-jén vált valósággá.

Ettől a naptól fogva Ausztria kelet-közép-európai szomszédai integrációjának szószólója lett, amely 2004 után több lépésben következett be. Noha napjaink osztrák Európa-tudatosságát józan realitásérzék jellemzi, kétség nem férhet hozzá, hogy a polgárok túlnyomó többsége az EU-hoz tartozónak tekinti magát. Hogy az Európa-tudatosság a társadalmi párbeszéd központi témája, azt jelenti, hogy megbecsülésnek örvend, és olyan problémákkal terhes kritikus időszakban is ellenállónak bizonyult, mint a pandémia, a háború vagy az infláció. Közel három évtizedes európai integrációs részvétel eredményeképpen a kontinens béke- és jóléti projektje az osztrák identitás részévé vált.

*Elhangzott az „Amikor a jövő elkezdődött. Az Európai Unió történetének tanulságai” című konferencián, 2023. május 8-án (Nemzeti Közszerződési Egyetem, Budapest)
fordította: Vashányai Ferenc*

KOCSEV BENCE

"DEAR PROFESSOR KISSINGER"

Habsburg Ottó és Henry Kissinger kapcsolata levélváltásaik alapján

Excellenciás Hölgyek és Urak! Professzor Hölgyek és Urak! Tisztelt Hallgatóság!

Engedjék meg, hogy először röviden kontextualizáljam a mostani előadás témáját. Egyfelől pár gondolat erejéig bemutatnám, hogy miért is érdekes és fontos számunkra Henry Kissinger és Habsburg Ottó kapcsolata, pontosabban ennek a szakmai és személyes kapcsolatnak a tárgyi lenyomata, ezt követően pedig vázolnám, hogyan került közelebbi viszonyba egymással az előadás két főszereplője, névadónk és az egykori amerikai nemzetbiztonsági tanácsadó és külügyminiszter.

Közelítések

Ahogy ezt számos fórumon hangsúlyoztuk és hangsúlyozzuk, a Habsburg Ottó Alapítvány feladata kettős: egyfelől névadója tárgyi, másfelől annak szellemi örökségét ápolja. A kettő pedig szorosán összefonódik, hiszen amit Habsburg Ottó szellemi örökségével teszünk, azt mindig a nálunk található írásos hagyaték tudományos akribiával elvégzett feldolgozásának segítségével igyekszünk elvégezni.

Olyannyira, hogy a nyilvános eseményeink, mint amilyen ez a mai is, amelyek a szellemi a hagyaték gondozásának egyfajta kifejeződési pontjai, lehetőség szerint mindig ennek a hatalmas levéltári és könyvtári (és nem melleleg vizuális) anyagnak a támogatásával jönnek létre. Ezt a háttérmunkát ugyanakkor a maihoz hasonló részletességgel csak ritkán exponáljuk.



E két törekvés sajátos reflexivitásban van egymással, hiszen a forrásanyag egyfajta történeti kontextust ad az Alapítvány mindenkori erőfeszítéseinek, és vice versa, a maihoz hasonló események egyfajta aktualitást nyújthatnak az itt folyó, jellemzően történeti kutatásoknak.

A nálunk őrzött iratanyag magyar vonatkozású részéről több fórumon is megemlékeztünk már, de én ennek a hatalmas levéltári korpusznak egy másik részét emelném ki, amely szerintem – bár ezt bizonyára csak a szakmai elfogultság mondatja velem – történeti szempontból jóval jelentősebb. A nemzetközi vonatkozású iratállományról van szó, amely nem csupán egy igen kiterjedt levelezést, de számos cikket, könyvet, valamint hírügynökségi dokumentumot is magába foglal, s amely egy olyan rendkívül sokszínű és bőséges iratanyagot rejt, amely a 20. század történetének, de elsősorban is a globális hidegháború természetének, dinamikájának és komplexitásának megértéséhez Magyarországon mindenképpen egyedülálló és következőképpen megkülönböztetett figyelmet érdemlő nyersanyagot biztosít.

Ha pedig hidegháború, akkor hadd utaljak különösen is a konferencia egyik célkitűzésére, nevezetesen arra, hogy ezzel az eseménnyel a két politikus közéleti pályafutása szempontjából meghatározó 1970-es évek történelmi eseményeire is reflektálni szeretnénk. Arról az évtizedről van szó, amelyet a történészek sokáig csak a „historiográfiai senkiföldjének” (*historiographical no-man's land*) neveztek, s nem láttak benne többet annál, mint a krízisek és a társadalmak végleges szétszakadásának időszakát.¹ A látszólag marginális jelentőségű évtizedet jobban szemügyre véve azonban azt látjuk, hogy a hetvenes évek a 20. század társadalmi, politikai, gazdasági, sőt kulturális szempontból is egyik legmeghatározóbb évtizede volt, s az ekkor végbemenő folyamatok Habsburg Ottó prizmáján keresztül történő – jöllehet csak töredékes – detektálása miatt lehet érdekes az egykori trónörökös hagyatéknak ezen része.

Hadd hívjam fel figyelmet egyúttal a levelezés historiográfiai jelentőségének egy másik aspektusára is, ami a mi mai témánk szempontjából is további kutatási lehetőségeket rejt magában, nevezetesen, hogy mindez kiváló alapanyagot jelenthet olyan történeti kutatások számára, amelyek a *Histoire Croisée/entangled histories/Verflechtungsgeschichte* összefoglaló névvel illet a tudomány, s amely a különböző aktorok közötti összefonódásokkal, kapcsolódási pontokkal és kereszteződésekkel foglalkozik.² Ennek egy leágazása a *biographie croisée*, amelynél több életrajz áll az elemzés középpontjában, de nem valamiféle plutarkhoszi párhuzamos életrajzról van szó, hiszen kevésbé az összehasonlításra törekszik, mint inkább a vizsgált életutaknak az átfedéseinek és összefonódásainak, valamint azokon a kölcsönhatásokon, amelyek ezekből az érintkezésekből adódnak. Az így összekapcsolódó életutakat pedig nem elszigetelten, hanem a hozzájuk tartozó társadalmi, politikai, kulturális és ideológiai kontextusban vizsgálja.

Bár erre még nem volt lehetőségünk, de azt gondolom, hogy a Henry Kissinger és Habsburg Ottó közötti levelezés, és úgy általában a nálunk őrzött anyag igen nagy része ilyen historiográfiai fénytörésben nyerheti el igazi jelentőségét.

The beginnings of a beautiful friendship

A fenti, kicsit talán messziről indult exkurzus után rákanyarodnék Habsburg Ottó és Kissinger kötelékére, amit azoknak a kapcsolati hálóknak a fényében szeretnék megvilágítani, amelyek az ő találkozásukat is lehetővé tették. Már idén is több alkalommal volt rá lehetőségünk, hogy rámutassunk arra, milyen eredményes hálózatépítő is volt Habsburg Ottó. Sikerének egyik titka rendkívüli személyisége volt, s bár ennek a hálózatépítésnek – ahogy erről Richard Coudenhove-Kalergi is több helyütt megemlékezett – a volt trónörökös habitusa mindenképpen egyfajta *conditio sine qua non*-ja volt, ugyanakkor e hálózatoknak a felépítésében is óriási munkája volt. Jöllehet dinasztikus öröksége révén komoly kapcsolatrendszerrel rendelkezett, de fáradhatatlan természete, előadásai, találkozói, utazásai, levelezései és írásai révén ez az ismeretségi kör exponenciálisan növekedett. Mindezt aztán politikai szinten is képes volt kamatoztatni; Pierre Bourdieu örökbecsű elméletét idecítálva: társadalmi tőkéjét politikai tőkévé tudta konvertálni.

Ottó nexusai ugyanakkor jóval változatosabbak voltak a politikai kapcsolatoknál, ráadásul túlmutatnak az európai közélet keretein: sokszínű amerikai kapcsolatrendszert épített ki, amelyben nemcsak az értelmiség (a Russell Kirkhöz fűződő évtizedes barátsága és kapcsolata például egy különösen fontos és érdekes referenciapontja a transzatlanti konzervatív párbeszédnek), hanem politikai és szélesebb körű közélet képviselői is fontos helyet foglaltak el. Kissinger mellett szoros szálak fűzték – mások mellett – az amerikai konzervatív politizálás meghatározó személyiségéhez, Barry Goldwaterhez; a republikánusokhoz számos szállal kötődő, formális politikai hivatalban azonban nem vállaló David Rockefellerhez; valamint az írásaival és az általa szerkesztett *National Review* révén a közéleti diskurzust komolyan formáló briliáns közéleti szereplőhöz, William F. Buckleyhoz.

Visszalépve néhány évet, hadd mutassam be a háború utáni európai konzervatív kapcsolatépítés korai szakaszát. Már csak azért is, mert ez központi szerepet játszott a Kissingerrel való találkozásában is.

Habsburg Ottó már nagyon korán jelentős részt vállalt a transznacionális és elsősorban katolikus antikommunizmus és konzervativizmus fontos és gyakran egymást átfedő érintkezési pontjainak, amelyek az európai együttműködés előmozdítását is ambicionálták.³

S hogy miben állt ezeknek az elitcsoportoknak a jelentősége? Először is a hivatalos külpolitika komplementereként, egyfajta informális külpolitikai fórumként szolgáltak, lehetővé téve egy olyan, határokon átnyúló politikai-szellemi-kulturális közeg létrejöttét, amely újfajta impulzusokat adott a konzervatív gondolkodásnak és nem utolsó sorban politikai gyakorlatnak. Ez pedig nem csupán európai kontextusban, de transzatlanti viszonylatban is sikeresen működött.

Ezek a szervezetek az erős, egyesült és független Európa lelkes szószólói voltak, mindazonáltal tisztában voltak azzal is, hogy a két világháborúban elszenvedett presztízvesztés, a kontinens

¹ Vö. Peter N. Caroll: *It Seemed Like Nothing Happened: America in the 1970s*. New Brunswick, New Jersey, and London: Rutgers University Press, 1990.

² Erről bővebben ld. pl. Michael Werner – Bénédicte Zimmermann: „Beyond Comparison: Histoire Croisée and the Challenge of Reflexivity,” *History and Theory* 45, 2006, pp. 30–50; Michael Werner – Bénédicte Zimmermann: „Vergleich, Transfer, Verflechtung. Der Ansatz der Histoire croisée und die Herausforderung des Transnationalen,” *Geschichte und Gesellschaft* 28, 2002, pp. 607–636.

³ Ilyenek voltak az 1948-ban alapított Comité International de Défense de la Civilisation Chrétienne (CIDCC); az 1952-es alapítású Centre Européen de Documentation et d'Information (CEDI); a szintén ebben az évben gründolt Le Cercle és az Institut d'Études Politiques Vaduz, amely 1959-től kezdte meg a munkáját. Ezekről a szervezetekről, céljaikról, összetételükről, és hatásukról bővebben ld. Johannes Großmann: „Die Warnung vor dem falschen Frieden. Konservative Elitenzirkel und private Außenpolitik zwischen. Europäischer Integration und Liberation Policy”. *Études Germaniques*, 254, pp. 427–437. 2009; Johannes Großmann: *Die Internationale der Konservativen: Transnationale Elitenzirkel und private Außenpolitik in Westeuropa seit 1945*. München: De Gruyter Oldenbourg, 2014.

megosztottsága és a Szovjetunió közvetlen fenyegetése miatt Nyugat-Európa országainak milyen gazdasági és katonai nehézségekkel kell szembenézniük. Így tisztában voltak azzal is, hogy Európa számára az Egyesült Államok kiemelten fontos partner, s hogy következképpen közvetítő szerepet kell játszaniuk a transzatlanti viszonyok javítása érdekében. A kapcsolatok javítását szolgáló megbeszélések ráadásul nem csupán ezen szervezetek találkozóira, de nem hivatalos, szűk körű megbeszéléseken is folytatódtak.

„Büszkék vagyunk arra, hogy az öreg kontinensről származik.”⁴

Az amerikai fél – köztük a már említett üzletember, David Rockefeller és Henry Kissinger, aki ekkor még a Harvard oktatója volt – kétségtelenül egészen másfajta minőséget hoztak az európai konzervatív politikai diskurzusba. A minden pátosztól mentes politizálás iránti fogékonyságuk hamar elnyerte az olyan pragmatikus politikusok tetszését, mint Franz Josef Strauss, aki ekkorra már komolyabb nimbuszra tett szert a német szövetségi politikában. A Kissinger és Strauss közötti létrejött, egyfajta – Max Weberrel szólva – „választó vonzódás” kialakulásában pedig minden bizonnyal az is szerepet játszott, hogy a későbbi nemzetbiztonsági tanácsadó és külügyminiszter dél-németországi születése és nyelvismerete okán könnyebben teremtett kapcsolatot a szövetségi köztársaság, különösen a bajor politika képviselőivel. Maga Habsburg Ottó is örömmel nyugtázza az így kialakított transzatlanti kapcsolatok intenzitását és hatékonyságát, és nem mulasztja el megjegyezni, milyen büszke arra, hogy Kissinger az öreg kontinensről származik.⁵

Itt szeretném hangsúlyozni, hogy a kapcsolatok javításának fontosságáról a másik fél is meg volt győződve. Az 1960-as évek világpolitikai eseményei (Kuba, Vietnám, Franciaország évtized eleji ideiglenes kilépése az észak-atlanti védelmi szövetségből) jelentősen beárnyékolják a transzatlanti viszonyrendszert.⁶ Az atlanti szövetséget gyengítő feszültségek láttán és a helyzet komolyságát felismerve jelenteti meg Kissinger 1965-ben a *The Troubled Partnership: A Re-appraisal of the Atlantic Alliance* című könyvét,⁷ illetve hirdeti meg már aktív politikusként a transzatlanti kapcsolatok javítására vonatkozó ambiciózus elképzeléseivel, az ún. Európa éve kezdeményezéssel és az új Atlanti Charta gondolatával, amelyek egy új konstruktív korszakot voltak hivatottak előkészíteni. Kissinger felismerte – és ez nagymértékben összhangban állt Habsburg Ottó transzatlanti kapcsolatokról alkotott elképzelésével –, hogy az integráció és az autonómia közötti egyensúly a hidegháború óta központi kérdése ennek a relációnak. Ebből a szempontból a fő kihívás pedig abban áll, hogy ez a kapcsolat mennyi egységet akar, és mennyi sokféleséget képes elviselni.

4 „... we are proud that you stem from our old continent.” HOAL I-2-b-Henry Kissinger, 1972. február 28.

5 „We are proud that you stem from the old continent.”

6 Jussi Hanhimäki: „A Troubled Partnership: The Transatlantic Relationship from the Cold War to the 21st Century”, in: Andre Liebig – Basil Germond (szerk.): *Construire l'Europe. Mélanges en hommage à Pierre du Bois*, Geneva: Graduate Institute Publications, The Graduate Institute, 2008, pp. 179-188.

7 Henry A. Kissinger: *The Troubled Partnership: A Re-appraisal of the Atlantic Alliance*. New York: McGraw-Hill Book Co, 1965. A kötet a szerző bevallása szerint sem aratott osztatlan sikert; a politikus humorát viszont jól mutatja, hogy szerinte az egyetlen könyvesbolt, ahol a könyvből fogyott, ott tévedésből a párkapcsolati tanácsadás polcra tették a kötetet. Kissinger ezt a történetet emlékirataiban is elmeséli. Henry A. Kissinger: *White House Years*, Boston: Little, Brown & Co., 1979, p. 78.

A levelezés

Amint az előadás elején már röviden említettem, Habsburg Ottó politikai örökségének feldolgozásához nélkülözhetetlen forrástípust képez a nálunk lévő levelezési anyag, hiszen politikai és tágabban vett közéleti munkásságának, ezzel összefüggésben pedig kapcsolati hálójának szerkezetéről ezekből tudhatjuk meg a legtöbbet. Ebből a szempontból – ugyanakkor figyelembe véve a levél, mint forrástípus problematikusságát is – a Kissingerrel folytatott levelezés különösen értékes darabja ennek a levéltári anyagnak.

A két politikus közötti korrespondencia valamivel több, mint négyszáz oldalt kitevő levélváltásuk, amely 1969-2008. között keletkezett, amely a magán és hivatali levelezés érdekes elegyét mutatja. Az írások főbb tematikus csomópontjait a gratulációk; személyes találkozások szervezésével kapcsolatos anyagok; külpolitikai helyzetjelentések; politikai és egyéb találkozók szervezése; cikkek, könyvek megküldése és ajánlása adja. Levelezésük nemcsak a globális hidegháború és az azt követően kialakult világrend természetének, sajátosságainak és összetettségének megértéséhez kínál hasznos forrásanyagot, hanem értékes támpontokat nyújt a kortárs politikai gondolkodás és cselekvés számára is. A levélváltás mellett a két politikus a hivatalos találkozási lehetőségeket túl számos alkalommal privát körülmények között is egyeztetett.

„Egy kéréssel fordulok ma Önhöz.”⁸ Habsburg Ottó, mint politikai közvetítő

Az európai egység elkötelezett szószólójaként Habsburg Ottó fáradhatatlanul dolgozott a transzatlanti kapcsolatok ápolásán, valamint az Egyesült Államok és az európai nemzetek közötti együttműködés előmozdításán. Törekvései a két kontinens közötti szakadék áthidalására, a kölcsönös megértés előmozdítására és az olyan közös kihívások kezelésére irányultak, mint a biztonság, a gazdasági együttműködés és a demokratikus kormányzás. Von Habsburg felismerte az Egyesült Államok és Európa közötti erős partnerség fontosságát a béke és a stabilitás fenntartásában a háború utáni korszakban és azon túl.

Diplomáciai törekvései és érdekérvényesítő munkája révén Habsburg Ottó arra törekedett, hogy erősítse az Egyesült Államok és Európa közötti kapcsolatokat, elősegítse a párbeszédet és konszenzust teremtsen a transzatlanti közösség előtt álló kulcsfontosságú kérdésekben. Közvetítői szerepe hozzájárult a transzatlanti együttműködés és szolidaritás előmozdításához, megteremtve ezzel egy integráltabb és virágzóbb partnerség alapjait.

Ugyanakkor az egykori trónörökös nemcsak a német és más nyugat-európai politikusok útját egyengette az Egyesült Államokban, hanem az ügyben is igyekezett közbenjárni, hogy számos ázsiai és afrikai politikus is megtalálja a megfelelő kapcsolatokat Washingtonban. Ebben a tekintetben Kissinger a hivatalos politikából való távozása után is fontos orientációs pont maradt Habsburg Ottó számára.

8 „I come to you today with a request.” HOAL I-2-b-Henry Kissinger, 1970. december 18.

„Úgy érzem, hogy számunkra és az Önök országa számára is tragédia, hogy az Ön realista nézetei nincsenek kellőképpen lefordítva a politika cselekvés nyelvére.”⁹

Habsburg Ottó politikai megközelítése – pragmatizmusa és realista gondolkodásmódja ellenére – jelentősen különbözött Kissingerétől, mégis számos fontos politikai kérdésben közös volt a véleményük, köztük a transzatlanti kapcsolatok jövőjével és Kína világpolitikai jelentőségével és szerepével kapcsolatban. A levelezésből kiderül, hogy a volt trónörökös üdvözölte a vietnami háborút lezáró párizsi megállapodást, és gratulált Kissingernek a térség békéjének megteremtésében játszott szerepéért kapott Nobel-díjhoz, továbbá támogatta a politikus számos diplomáciai erőfeszítését is.

Elképzeléseikben szintén közös volt, hogy a szovjet birodalom megfékezése mindkettejük számára is prioritás volt. Mindketten felismerték, hogy a kommunizmus hiányosságait olyan strukturális kihívások és gazdasági nehézségek súlyosbítják, amelyek hosszú távon az összeomlásához vezetnek. A keleti blokkal való kapcsolatok alakításának irányát tekintve ugyanakkor nagyon különböző álláspontot képviseltek. Míg Habsburg Ottó ellenzett mindenfajta közeledést Moszkvához és a kommunista szatellit államokhoz (a Willy Brandt szövetségi kancellár által levezényelt Ostpolitik-ot is élesen kritizálta), Kissinger az amerikai politikát az enyhülés irányába terelte.

„Ön egyike azon keveseknek a közéletben, akik nemcsak olvasták, hanem értették is a történelmet. Ebből adódik az Ön világos jövőképe.”¹⁰

A történelmi tudatosság fontosságát a külpolitika és a nemzetközi kapcsolatok alakításában Henry Kissinger és Habsburg Ottó is egyaránt kiemelten hangsúlyozták, és a történelmi analógiákra, tanulságokra és mintákra támaszkodva alakították munkájukat.

Itt emlékeznek meg Kissinger doktori értekezéséről. A kissingeri külpolitikai gondolkodás egyik legfontosabb forrásvidéke a klasszikus 19. századi európai diplomáciában keresendő. Számára a multipoláris nemzetközi rendszer megértésének történelmi alapját a kongresszusi Európa berendezkedése, az annak formálásához szükséges cselekvési mintákat és inspirációt pedig az azt kialakító szereplők politikai döntései és génusza adta. Nem véletlen tehát, hogy az 1950-es évek elején a Harvardon megvédett doktori tézisének egyik főszereplője a Rajna-vidékről származó, de a Habsburgok dunai monarchiájában karriert csináló Klemens von Metternich kancellár volt. S bár a párhuzam a 18–19. századi Európa és korunk kihívási között sokak számára meglehetősen furcsának és irrelevánsnak tűnt, Kissinger Metternich példáján keresztül felismerte, hogy a nagyhatalmak közötti erőegyensúly a tartós és stabil nemzetközi rendszer fenntartásának egyik legfontosabb feltétele, amely alapvetően később döntéshozóként is érvényesíteni igyekezett.

Habsburg Ottó és bizonyos értelemben Henry Kissinger egyik legfontosabb felismerése annak felismerése, hogy a történelem nem ismétli pontosan önmagát, de értékes betekintést nyújt a (geo)politika dinamikába és a politikai döntések következményeibe.

⁹ „I feel that for us as for your country it is a tragedy that your realistic views are not sufficiently translated into political facts.” HOAL 1-2-b-Henry Kissinger, 2000. január 27.

¹⁰ „... you are one of the very few persons in public life who has not only read but also understood history.” HOAL 1-2-b-Henry Kissinger, 1982. május 21.

Levelezésükből az is kiderül, hogy úgy vélték, a történelem tanulmányozásával a politikai döntéshozók jobban megérthetik más nemzetek motivációit, előre láthatják a lehetséges konfliktusokat, és stratégiákat dolgozhatnak ki a béke és a stabilitás előmozdítására.

„Mindig nagy hasznát veszem a meglátásainak.”¹¹

Ahogy a levelek lapozgatása közben is nyilvánvalóvá vált, a papíron folytatott eszmecsere a történelem, a nemzetközi politika és a közélet bonyolult összefüggéseit boncolgatja. Korrespondenciájuk a béke, a stabilitás és az együttműködés előmozdítása iránti közös elkötelezettségüket tükrözték. Ha nem is mindenben értettek egyet, s ily módon az eszköz és célracionális gondolkodás összeegyeztethetőségét kereső gondolkodás egy érdekes megnyilvánulása a kettejük kapcsolata, a különbségek hangsúlyozása ritkán jelenik meg a levelekben. Kapcsolatuk Kissinger hivatalos politikai pályafutása után is szoros marad, elemzéseire és meglátásaira Habsburg Ottó szívesen támaszkodik, s azokat – a szerző engedélyével – gyakran továbbítja európai parlamenti frakció-társainak.

Az igen gazdag levélváltás vizsgálatának csupán pár rétegét volt lehetőségem most felvillantani, a mélyebb kutatás még előttünk áll. Egy dolog azonban biztos: a mai olvasók is haszonnal forgathatják a levelezést, és tanulhatnak az abban foglalt meglátásokból.

(Elhangzott a Habsburg Ottó Alapítvány által rendezett „A reálpolitika vonzásában – Henry Kissinger 100” című konferencián 2023. május 26-án (Nemzeti Közszerződési Egyetem, Budapest)

¹¹ „...I always benefit from your insights.” HOAL 1-2-b-Henry Kissinger, 1988. május 2.

KÖSZÖNTŐ

Hölgyeim és Uraim!

Nagy örömmre szolgál, hogy családomat képviselhetem a nagyapámról, Habsburg Ottóról szóló kiállítás megnyitóján. Édesapám szívesen részt vett volna személyesen az eseményen, de franciaországi elfoglaltsága miatt erre nem volt lehetősége.

Nagyapám mindig is nagyon közel állt Spanyolországhoz.

A családom számára az első világháborút követő legnehezebb időkben ez az ország tárt karokkal fogadta őket, és sok évet töltöttek a baszkföldi Lequeitióban, és – mint néhányan bizonyára tudják – volt egy házuk Benidormban. Egy olyan városban, amely az elmúlt években sokat változott. Ez lehetőséget adott édesapámnak arra, hogy fiatalkori nyaralásainak nagy részét Spanyolországban töltse, megtanuljon spanyolul, és sok barátot szerezzen.

Szeretnék köszönetet mondani a Habsburg Ottó Alapítványnak, amiért lehetővé tette, hogy a nagyapámról szóló kiállítás – miután Közép-Európa számos városában bemutatták – Madridba is ellátogasson. Remélem, hogy sokaknak lesz alkalmuk megnézni a kiállított régi fényképeket, és hogy találnak rajtuk ismerősöket.

Kellemes délutánt és egy nagyon sikeres kiállítást kívánok Önöknek.

Köszönöm szépen!



Marosy Ferenc nagykövet és Habsburg Ottó gyermekei Benidormban, a későbbi családi nyaraló helyszínén, 1963

TALÁLKOZÁS HABSBERG OTTÓVAL

Amikor 1951 szeptemberében először érkeztem Madridba az Obra Católica de Asistencia Universitaria ösztöndíjasaként, hogy politikatudományt és közgazdaságtant tanuljak a Complutense Egyetemen (a kar akkoriban a San Bernardo utcában volt), egy másik magyar ösztöndíjas javasolta, hogy keressem fel a Magyar Királyság követét, aki a Paseo de Castellánán lakott, és mutatkozzam be neki.

Magyar Királyi Követség? Értetlenül álltam a kifejezés előtt, mivel jól tudtam, hogy a szovjet megszállás alatt álló Magyar Népköztársaság és Spanyolország között nem léteznek diplomáciai kapcsolatok. Ez igaz, mondták nekem, de a spanyol kormány a száműzetésben élő magyar diplomatát, Francisco de Marosyt (Marosy Ferencet) elismerte a diplomáciai testületek között nem hivatalos státusszal a szabad Magyarország érdekeinek képviselőjeként. A Magyar Királyi Követség a második világháború előtt elfoglalt magyar nagykövetség épületében nyitotta meg kapuit.

Ott, abban az épületben sok fontos ismerettel gazdagodtam.

Mind az egykori magyar nagykövetség épületének visszaszerzése, mind pedig Marosy elismerése az úgynevezett „szabad Magyarország” képviselőjeként Habsburg Ottó főherceg közbenjárásának volt köszönhető Franco tábornoknál és külügyminiszterénél, Don Alberto Martín Artajónál.

A főherceg 1949-ben Spanyolországba látogatott. Ekkor három dolgot kért az államfőtől: a követség épületének helyreállítását, a Radio Nacional de España (Spanyol Nemzeti Rádió) magyar nyelvű adásainak engedélyezését, valamint a száműzött magyar katonák részvételét a korszerű haditechnikai kiképzési programokban. További engedmény volt a magyar menekültek befogadása Spanyolország területére, lehetővé téve az egyetemisták érkezését az úgynevezett vasfüggöny mögötti országokból. Én is így kerültem Madridba.

Ott, a Királyi Követségen, ugyanazon 1951-es évben ért az a szerencse és megtiszteltetés, hogy találkozhattam Habsburg Ottóval. Minket, magyar egyetemistákat Marosy követ hívott meg egy fogadásra és az azt követő tartalmas beszélgetésre a magyar trónörökösként és a nemzetközi politika elismert szakértőjeként számon tartott főherceggel. Az első nehézséget nekünk, diákoknak az jelentette, hogy hogyan szólítsuk meg, milyen cím lenne a legmegfelelőbb. A nagykövet a „felség” szót használta, ami bennünk, diákokban némi kételyt ébresztett, tekintve, hogy ez a cím a koronázott uralkodókat illeti. Én „királyi nagyság”-nak szólítottam, amiért nem haragudott meg.

Jó- vagy balszerencse, de kevés olyan diák akadt közöttünk, akinek érdeklődése elsősorban a nemzetközi kapcsolatokra összpontosult. Voltak, akik orvostudományt, mások képzőművészetet tanultak, egyikük Lope de Vega és Calderon de la Barca műveiben mélyedt el, egy mérnökhallgató a szagok terjedési sebességét vizsgálta. Nos, én, a politika és közgazdaságtan szakos hallgató voltam az, aki a legtöbb kérdést feltettem, várva a főherceg magyarázatait.

Most, hetven év elteltével, már nem tudom részletekbe menően felidézni az azon az estén megvitattott valamennyi kérdést. A főherceg beszámolt az Egyesült Államokban és az európai országokban tett utazásairól és tevékenységéről, továbbá a második világháború alatt és után fontos politikai személyiségekkel folytatott beszélgetéseiről. Külön kitért találkozóira Roosevelttel amerikai elnökkel, és azokra a körülményekre, amelyek miatt a közép- és kelet-európai országok esetében nem sikerült a Szovjetunióval szembeni szigorúbb és határozottabb politikát megfogalmazni és megvalósítani.

Fontos esemény volt a Centro Europeo de Documentación e Información (CEDI) 1952-es megalapítása, többek között Habsburg Ottó kezdeményezésére. A központ célja egyrészt a kereszténydemokrata szellemiségű európai szervezetek támogatása volt, másrészt pedig egy nemzetközi és intellektuális politikai fórum létrehozása, amely elősegíti Spanyolország közeledését Európa többi részéhez. Volt szerencsém részt venni a CEDI egyik ülésén, amelyre 1958-ban az El Escorialban került sor.

Habsburg Ottó életrajza jól ismert, nincs tehát szükség arra, hogy felidézzük valamennyi gondolatát, publikációját és munkásságát hosszú és termékeny életének különböző szakaszaiban. Ahogy ő maga mondta egyszer, az volt az álma, hogy az egykori Osztrák–Magyar Monarchia országait közös fedél alatt egyesítse, valamilyen ténylegesen megvalósítható formában. Ez az álom – mint azt később ő maga is be kellett, hogy lássa – az európai politikai-történelmi fejlemények miatt nem teljesülhetett be. A második világháború teremtette új valósággal szembesülve a főhercegnek át kellett alakítania tevékenységét, hogy mind nagyobb mértékben segíthesse az európai nemzetek integrációjának folyamatát az Európai Közösség, a 20. század nagy projektjének keretében.

Egy alkalommal megkérdezték tőle, hogy végtére is milyen nemzetiségű.

– Európai – válaszolta.

Talán ez a legfontosabb dolog, amelyet tőle tanultam.

SZEKÉR NÓRA

MAGYAR KIRÁLYI KÖVETSÉG MADRIDBAN, 1949–1957

„1949. március 4-én a jegyzőkönyvek aláírása után hivatalosan átvettem az 1945 óta lefoglalt magyar követséget. Státusom a magyar érdekek spanyolországi képviselőjének megbízottja. A diplomáciai listába ugyan nem vettek fel bennünket és nem kaptunk meghívást az aktív diplomáciai kar tiszteletére évenként rendezett államfői fogadásra, de egyéb vonatkozásban hasonló bánásmódban volt részünk, mint a többi diplomatának” – emlékezett vissza Marosy Ferenc, a „madridi magyar királyi követ”. A madridi Magyar Királyi Követség a háború utáni magyar-spanyol kapcsolatoknak egy különleges epizódja. A hidegháború nemzetközi viszonyai hívták életre 1948-ban és 20 évig mint magyar képviselő működött Spanyolországban.²

A magyar érdekek képviselőjére a kinevezését Marosy attól a Franco-rezsimtől kapta, amelyik politikai okokra hivatkozva nem tartott fenn diplomáciai kapcsolatot a kommunista Magyarországgal. De a háború után megalakuló, magyar kormány sem ismerte el Franco Spanyolországát, hanem az emigráns köztársasági kormánnyal vette fel a kapcsolatot. Madridban királyi, Budapesten republikánus követség nyílt. Tehát úgy a spanyol, mint a magyar hivatalos álláspont a másik fél emigrációba kényszerült politikusait és annak képviselői szerveit tekintette partnerének.

Spanyolország nemzetközi helyzete a második világháború után

A követség megalakulásának közvetlen előzménye Spanyolország háború utáni nemzetközi elszigeteltsége. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének alakuló ülése kimondta: Spanyolországot nem veszik fel a tagállamok közé. Az ENSZ pedig súlyos retorzióként arra kérte a tagjait, hogy amíg a náci német és fasiszta olasz hatalmi támogatással megszülető rendszer fennáll, addig ne vegyék fel a diplomáciai kapcsolatot Madriddal. Ennek következményeként csupán Portugália, Argentína és Írország képviseltette magát nagykövetségi szinten Spanyolországban. Tehát mind a szovjet befolyási övezetbe, mind a nyugati érdekszférába került országok elhatárolódtak Franko rezsimétől.³

Spanyolország a nyugati diplomáciai elszigetelődésére a semlegesség hangsúlyozásával válaszolt. A keleti blokk elzárkózásával pedig a spanyol oldalon a legteljesebb viszontelhatárolódás és radikális antikommunizmus állt szemben. Franco hivatalos közleményben jelentette be, hogy Spanyolország felfüggeszti a kommunikációt minden formáját a szovjet megszállás alá került országokkal, miután azok a köztársasági kormányt ismerték el; megszakítja a kulturális kapcsolatokat, zárolja a kereskedelmi tranzakciókat, felszámolja a diplomáciai és konzuli tevékenységet.

¹ Rónai 1987b: 9.

² A magyar királyi Követség történetét legátfogóbban Gyuricza Kata Sára és Gyuricza Péter írta meg a spanyol–magyar nyelvű monográfiájukban. Gyuricza–Gyuricza 2007.

Anderle Ádám Bakách-Besseney György és Marosy Ferenc levelezéséből állított össze egy kötetet, amely témával kapcsolatban a legátfogóbb forráskiadvány. Anderle (szerk.) 2002.

Marosy Ferenc visszaemlékezéséből kommentárral ellátott szemelvényeket Rónai Zoltán publikálta: Rónai 1987a–d.

³ Részletesen lásd: Eiroa 2010: 77–88.; Harsányi 2006a.; Harsányi 2006b.

Ugyanakkor erejéhez mérten támogatja ezen országokból érkező politikai menekülteket. A háború előtti hatalmi elit olyan neves száműzöttjeit fogadta be, mint a bolgár, a jugoszláv és az orosz uralkodók leszármazottait, és igen szívélyes viszonyt ápolt Habsburg Ottóval. Mindemellett számos kelet-európai államnak, így például a lengyeleknek, a cseheknek, a szlovákoknak, románoknak, a horvátoknak, bolgároknak, magyaroknak emigráns diplomaták által vezetett képvisellete nyíltak Madridban, melyeket Franco legitim diplomáciai kapcsolatnak tekintett.⁴

A hidegháború előre haladtával, amikor mind feszültebbé vált a szovjet-amerikai viszony, Franco határozott antikommunizmusa oldotta a nyugati oldalon a spanyol rendszerrel szembeni fenn tartásokat. Franko megítélése ideológiai kérdésként stratégiai üggyé vált. A nyugati demokráciák, még ha nem is voltak kibékülve a Franco-rezsim jellegével, de vakon megbízhattak antikommunizmusában, és ez a hidegháborúban kulcsfontosságú szempont fel is oldotta a nyugati országok Spanyolországgal szembeni egyoldalú elhatárolódását. 1950-ben az ENSZ visszavonta elítélő határozatát és a diplomaták lassan visszatértek Madridba. 1952-re már 24 nagykövet és 18 miniszter teljesített szolgálatot a spanyol fővárosban. Az amerikai nagykövetet 1951-ben nevezték ki. E folyamat egyfajta betetőzésékként 1955. december 14-i közgyűlésen – 16 állammal, köztük Magyarországgal együtt – Spanyolország felvételt nyert az ENSZ-be.

A magyar követség megalakulása

A követség megalakításában kulcsszerepet játszott a bevezetőben már idézett, a magyar királyi követséget vezető diplomata Marosy Ferenc. Marosy 1920-tól állt a magyar külügy szolgálatában, különböző beosztásokban. Mint a nácizmussal szembenálló diplomata, részt vett Magyarország háborúból való kiugrásának titkos szervezésében. A háború után azonban úgy látta, hogy a magyar politikai rendszer olyan mértékben áll a szovjet politika befolyása alatt, hogy az ország nem volt szuverénnek tekinthető, kommunista kormányt diplomataként pedig nem kívánt szolgálni. Miután a madridi jogi egyetem stábstátust ajánlottak a számára, Spanyolországba vízumot kérvényezett és székhelyét 1946-tól Madridba tette át.⁵

1946–47-től a szovjet befolyás alá került közép-kelet európai országokból megkezdődött a demokratikus politikusok menekülése. A hidegháborús viszonyok között egyre másra alakultak a Nemzeti Bizottmányok azzal a céllal, hogy a különböző országok politikai emigrációit tömörítsék. E folyamat részeként 1947. november 15-én alakult meg a Magyar Nemzeti Bizottmány.⁶ E szervezetet az Amerikai Egyesült Államok kormánya még ha emigrációs kormányként nem is, de magyar emigráció reprezentatív képviselőjeként elismerte és anyagilag támogatta. Marosy Ferenc 1948 júniusában felvette a Magyar Nemzeti Bizottmánnyal a kapcsolatot és vállalta, hogy szervezetet Spanyolországban képviseli, majd kihallgatást kért a spanyol külügyminisztériumtól, hogy hivatalosan is közölje megbízatását. A spanyol külügyi titkárnak azonban aggályai voltak a Bizottmánnyal szemben, hiszen a Bizottmány tele volt annak a háború után alakult magyar kormánynak a politikusaival, akik a köztársasági spanyol exilkormányt támogatták Francoval

szemben, és annak az amerikai kormánynak a támogatását élvezte, amelyik elzárkózott Spanyolországtól. Végül egy egészen különleges státuszt ajánlott fel Marosy számára: a spanyol kormány őt személy szerint és nem a Bizottmányt ismerik el „a szabad Magyarország” hivatalos kapcsolatainak, ugyanakkor nem vonják meg tőle azt a jogot, hogy saját magát a New York-i Bizottmány képviselőjének tekintse és azzal együttműködjön.⁷

Ez még nem jelentett követi szintű megbízatást. *„Tevékenységem csak arra szorítkozott, hogy a menekültek ügyében közbenjárjak, s időnként a spanyol sajtóban cikkeket helyezzek el a magyar ügy védelmében.”*⁸ – fogalmazott Marosy. A magasabb szintű diplomáciai elismerésért és a régi követség épületéért ugyan már elkezdődött a „kilincselés”, de a sikert Habsburg Ottó közbenjárása hozta meg.

1949 márciusában Franco Habsburg Ottót Madridba hívta egy találkozóra, madridi tartózkodását pedig a magyar emigráció kérésére Marosy szervezte. Marosy erre így emlékezett: *„A fogadására rendezett díszvacsorán Őfelsége azzal búcsúzott: másnap fogadja Franco és mit kérjen tőle a magyar ügy érdekében? Hamarjában három dolgot javasoltam: adják át nekem a lefoglalt követséget, indítsanak el magyar rádióadásokat és engedjék be akadály nélkül a menekültjeinket. – Nagyon jó – mondotta Ottó. – Készítsen erről egy memorandumot. A másnapi megbeszélés végén engem is behívtak Franco dolgozószobájába. Őfelsége néhány meleg szó kíséretében átnyújtotta a beadványomat. A spanyol államfő átfutotta és csak ennyit mondott: – Rendben van. Ezzel rábiggyesztette a legfelső kézjegyet.”*⁹

A magyar királyi követség működése

A követség 1949 márciusi találkozót követő pár héten belül kinyitotta a kapuit. Franco Spanyolországa, a Magyar Nemzeti Bizottmány a sokszínű magyar emigrációval a háta mögött és az Amerikai Egyesült Államok alkották azt a „hatalmi teret”, amelyben a madridi követség működni volt kénytelen.

Ez időnként komoly diplomáciai kihívásokat jelentett, ugyanis e háromtényezős érdekviszony egyetlen szereplője között sem volt kölcsönös elfogadással nyugvó kapcsolat. Marosy Ferenc az amerikai vétó alatt álló Franco támogatását élvezte, de egyben annak a Franco által el nem fogadott Magyar Nemzeti Bizottmánynak a megbízottja is volt, amelyik az amerikai diplomáciai érzékenység okán aggódott a Francoval való közvetett kapcsolat miatt, attól félve, hogy ezzel kockáztatja fenntartója bizalmát.

A kölcsönös fenntartások ellenére azonban mindegyik félnek érdeke fűződött ehhez a magyar emigrációra, amerikai és spanyol politikai körökre épülő kapcsolati háromszöghöz. Marosy a Bizottmány vezetőivel folytatott levelezésében – a megfelelő diszkréció mellett – ismertette a spanyol politika alakulását, annak csak egy bennfentes által ismert részleteit, a nemzetközi helyzetekre adott reflexióit. Ezek az információk értékesek voltak azoknak az amerikai köröknek, akikhez az a Bizottmánnyon keresztül eljutott.¹⁰

⁴ Eiroa 2010: 82.

⁵ Rónai 1987a: 9.

⁶ Részletesen lásd: Borbándi 1989: 141–162.; Gyuricza–Gyuricza 2017: 39–41; 75–84.

⁷ Rónai 1987b: 9.

⁸ Ua.

⁹ Rónai 1987b: 9.

¹⁰ Részletesen lásd: Marosy Ferenc levele Bakách-Besseney Györgyhez, Madrid, 1949. május 22. idézi: Anderle (szerk.) 2002: 80.; lásd még: Gyuricza–Gyuricza 2017: 56–57.

A bizalmas tájékoztatásnak ez a módja fordított irányban is működött. Marosy Ferenc és a Bizottmány együttműködésén keresztül Francónak lehetősége volt nyugat-európai és amerikai kapcsolatokat tartani, aktuális álláspontjukról képet kapni, és a diplomáciai elszigeteltség időszakában ennek különösen nagy értéke volt.

A Magyar Nemzeti Bizottmánynak pedig hiába volt kompromittáló Franco személye és kellemtlen a királyi jelző, a Franco által biztosított legitimitás és elismertség a magyar emigráció számára intézményi szinten a legmagasabb diplomáciai rangot jelentette, és ennek meghatározó jelentősége volt az emigráció gyakorlati élete szempontjából. Ahogy minden követségnek, a madridinak is fontos feladatai közé tartozott az útlevelek, vízumok kiadása. Marosy visszaemlékezéséből tudjuk, hogy „a szabad magyar követség” működését is egy útlevél kiadásával kezdte. *„A megnyitás után egy hétig nem jelentkezett senki. Azután egy nap szegény nyomorúságos fiatal nő kopogott be a követség ajtaján. Csapzott hajjal, megviselt ruhában öltözve, arcáról lerítt a szenvedés. Adjak neki útlevelet, kérte, hogy kivándorolhasson rokonaihoz az Egyesült Államokba – És milyen okmányai vannak? – kérdeztem. – Nincs semmim, Auschwitzban mindent elvettek tőlem! Bemondásai alapján kiállítottam neki egy magyar királyi útlevelet, melyet az Egyesült Államok nagykövetsége szó nélkül elfogadott. Ettől a naptól kezdve mintha titokzatos kezek szétrebbentették volna a követséget körülvevő láthatatlan függönyt.”*¹¹

Bár a madridi követség útleveleire csak az Egyesült Államokban, Kanadában, Portugáliában, és azokban az államokban adtak ki vízumot, amelyek nem tartottak fenn diplomáciai kapcsolatot Magyarországgal, de e korlátozott érvényességnek is létfontosságú volt a jelentősége. Emellett a követség ellátta a Spanyolországban élő közel 1000 emigráns érdekképviselését, jogsegélyszolgálatot biztosított számukra, és ha szükséges volt, az illetékes hatóságoknál közbenjárt. Az 1952-es kimutatás szerint csak az évben a követség 95 útlevelet, 92 igazolványt állított ki, 124 ügyben járt közbe különböző hatóságoknál, 69 esetben nyújtott külföldi jogsegélyt. A követség szervezésében évente 20–25 diák nyert felvételt a madridi Szent Jakab Kollégiumba, és szerezhettek így spanyol anyagi támogatással diplomát. A madridi rádió, ami a Habsburg Ottó által Francónál kezdeményezett három kérése között szerepelt, 1949. február 1-től napi 30 perces magyar nyelvű adást biztosított, ami nem csak az emigráció, de az otthonmaradottak számára is fontos volt.¹²

A követség és Habsburg Ottó talán leglátványosabb és legismertebb segítsége azonban az 1956-os forradalomhoz köthető.

Az 1956-os forradalom és a spanyol segítség

A spanyol világ nagy örömmel fogadta a magyar forradalom kitörését. Az ország templomaiban miséket tartottak, a diákok szimpátiatüntetések szerveztek. A spanyol kormány a szovjetek november 4-i inváziója előtt már felvetette a magyar ellenállás katonai megsegítésének lehetőségét, a szovjet támadás után pedig Franco számára kézenfekvő volt, hogy katonai segítséget nyújt. Habsburg Ottó is bátorította ebben a kérdésben és vállalta, hogy a nemzetközi diplomáciai kö-

rökben támogatja az ügyet.¹³ November 4-e éjszakáján Franco minisztertanácsot hívott össze, ahol döntés született egy önkéntes hadsereg kiküldéséről. A hadsereg szervezését a követség vállalta. A spanyol katonai beavatkozás hírére ezrével jelentkeztek önkéntesek a Követségen. 10000 spanyolt számban a svájciak követték, 2000-2000 magyar származású fiatal jelentkezett Kanadából és Angliából, de számosan voltak angolok, franciák, németek, és más náció fiataljai. A követség titkára Czilchert Aurél így emlékezett vissza az akcióra: *„A terv a következő volt: a repülőgépek Spanyolországból indultak volna, de mivel utánpótlás nélkül nem tudták volna megtenni az utat, a spanyol vezérkar megegyezett az USA vezetésével, hogy az amerikai katonai repülőteret Münchenben használják. Ott kellett volna a spanyol repülőgépeknek üzemanyagot felvenni, s a magyarországi célállomás felé venni az irányt. Minden hajszálpontosan ki lett számítva, amikor hirtelen telefonhívás érkezett a vezérkartól, hogy az USA parancsára szakítsák félbe az operációt.”*¹⁴

A tervezett hadműveletet az Egyesült Államok döntése alapján azonban leállították. Az amerikai külügy a spanyol kormánynak és külön a madridi követségnek is eljuttatott egy jegyzéket, amelyben kifejezte, hogy az Egyesült Államok kormánya ugyan osztozik a szovjet katonai beavatkozás okán kialakult ellenszenvben és a magyar függetlenségi harc iránti együttérzésben, de semmilyen módját nem látja annak, hogy a Szovjetunióval való nagyméretű konfliktus kockázata nélkül katonai segítséget nyújtson.

A Követség bezárása

Sztálin halála, majd 1956 után oldódott a hidegháború kiélezettsége, ezzel együtt Franco következetes antikommunizmusának stratégiai jelentősége is. Mindeközben 1957-ben Spanyolországot kihagyták a Római Szerződésből, vagyis mellőzték az Európai Gazdasági Közösség megalakulásakor. Ez felerősítette azt a gazdasági nyomást, hogy Spanyolországnak nyitnia kell a kelet-európai piacok felé, és rendeznie kell ezekkel az államokkal a kapcsolatait. Az emigráns nagykövetségek azonban feszültséget jelentettek a közeledésben.

1958-tól Magyarország felé is megkezdődött a kereskedelmi kapcsolatok irányába a puhatolózás. Első lépésként a Nemzeti Bankok között kereskedelmi megállapodások jöttek létre. 1969-től pedig már megjelentek a kereskedelmi kirendeltségek hivatalosan delegált diplomatákkal. Ennek azonban magyar részről előfeltétele volt, hogy a spanyol kormány számolja fel a félhivatalos kirendeltségeket, az emigráns egyetemi hallgatók képzésére alapított kollégiumot és a spanyol rádió idegen nyelvű adásait. Ez az előfeltétel jelentette a magyar királyi követség végét is. A követséget Marosy 1969. október 20-án adta át berendezéseivel a spanyol külügyminisztériumnak. Ő maga felvette a spanyol állampolgárságot és még 16 évig élt visszavonultan a közéletől.¹⁵ A nagykövetségi szintű diplomáciai kapcsolatok helyreállításához azonban Franco nem járult hozzá. A közép-kelet-európai nagykövetségek Franco 1975 novemberében bekövetkezett halála után alakulhattak csak meg. A Magyar Népköztársaság nagykövetsége Perczel László vezetésével 1977. február 9-én nyitotta meg a kapuit.

¹¹ Rónai 1987c: 9.

¹² Gyuricza–Gyuricza 2017: 88.; Rónai, 2000: 305–312.

¹³ Részletesen lásd Fejérdy 2021: 1003–1024.; Zalai 2017: 102–111.; Anderle 2000: 55–63.; Ferrero 2000: 21–31.

¹⁴ Czilchert Aurél visszaemlékezése alapján idézi: Ferrero 2000: 31.

¹⁵ Rónai 1987d: 10.

Szakirodalom

Anderle Ádám 2000: 1956 és a spanyol katonai beavatkozás kérdése. In Uő (szerk.): *Magyarország és a hispán világ – Kutatási közlemények II.* Szeged, Hispania Kiadó, 55–63.

Anderle Ádám (szerk.) 2002: *A Marosy-iratok – Magyar Királyi Követség Madridban, 1948-1957.* Szeged, Hispania Kiadó – XX. Század Intézet

Borbándi Gyula 1989: *A magyar emigráció életrajza I–II.* Budapest, Európa Kiadó

Eiroa, Matilde, 2010: Spanyolország Közép- és Kelet-Európa-politikája, 1939-1975. *Külügyi Szemle*, 2010/3, 77–88.

Fejérdy Gergely: Habsburg Ottó és az 1956-os forradalom. *Századok*, 2021/5, 1003–1024.

Ferrero, Maria Dolores 2000: Az 1956-os magyar forradalom nemzetközi visszhangja és a spanyol részvétel kérdése. In: Anderle Ádám (szerk.): *Magyarország és a hispán világ – Kutatási közlemények II.* Szeged, Hispania Kiadó, 21–31.

Gyuricza Kata Sára – Gyuricza Péter 2017: *Marosy Ferenc, egy magyar királyi követ Madridban (1949–1969) – Ferenc Marosy un embajador real de Hungría en Madrid (1949–1969).* Budapest, Magyarország Nagykövetsége Spanyolország

Harsányi Iván 2006a: Spanyolország az 1944–46-os történelmi fordulón. In Uő: *Spanyol dilemmák – spanyol megoldások a 19–20. század útvesztőjében.* Budapest, Pannonia Kiadó, 147–159.

Harsányi Iván 2006b: Dél-Európa országai a második világháború után – Spanyolország. In Németh István (szerk.): *20. századi egyetemes történet I.* Budapest, Osiris Kiadó, 339–346.

Rónai Zoltán 1987a: Magyar királyi követség, Madrid – Marosy Ferenc feljegyzései. I. *Chicago és Környéke*, 1987. március 21., 9.

Rónai Zoltán 1987b: Magyar királyi követség, Madrid – Marosy Ferenc feljegyzései. II. *Chicago és Környéke*, 1987. március 28., 9.

Rónai Zoltán 1987c: Magyar királyi követség, Madrid – Marosy Ferenc feljegyzései. III. *Chicago és Környéke*, 1987. április 4., 9.

Rónai Zoltán 1987d: Magyar királyi követség, Madrid – Marosy Ferenc feljegyzései. IV. *Chicago és Környéke*, 1987. április 18., 9–10.

Rónai Zoltán 2000: Die ungarischen Rundfunksendungen aus Madrid 1949–1975. – Ein Beitrag zur Geschichte des ungarischen Exils. In Gabriel Adriányi – Horst Glassl – Ekkehard Völkl (Hrsg.): *Ungarn-Jahrbuch, 1998–1999.* München, Verlag Ungarisches Institut, 305–312.

Zalai Anita 2017: Franco és az 1956-os magyar forradalom. *Belvedere Meridionale* 2017/1, 102–111.

(Elhangzottak a Habsburg Ottó Alapítvány által rendezett „Spanyolország Európában – Habsburg Ottó szerepe és jelentősége” című esemény megnyitóján. Madrid, San Pablo CEU University, 2023. október 2.)



Habsburg Ottó magyar csoport részére tart előadást az 1952-es Eucharisztikus Kongresszuson. Ottó mellett ül Marosy Ferenc. Barcelona, Spanyolország
Jelzet: HOAL 15A 5-24

HABSBURG OTTÓ ÉS SZLOVÉNIA



Excellenciád, Tisztelt Vitapartnerek, Hölgyeim és Uraim!

Kivételes megtiszteltetés számomra, hogy a Habsburg Ottónak emléket állító kiállítás megnyitójára alkalmasból köszönhetem Önöket.

Az utolsó osztrák császár és magyar király elsőszülött fia méltó figyel-

münkre és emlékezetünkre. Meggyőződéses európaiként, a történelem iránti érzékenységgel és a jövőért viselt felelősségével a korszak meghatározó alakja volt.

Az EU alapító atyáit ismerjük, de az újraegyesült Európának is vannak atyái. Habsburg Ottó is közéjük tartozott. Elutasítva előbb a nácizmust, majd a kommunizmust, a Páneurópai Mozgalom tagjaként, majd később elnökeként, és különösen az Európai Parlament képviselőjeként az európai projektnek szentelte erejét.

Nem volt hát meglepetés, hogy éveken át ő elnökölt az Európai Parlamentben a „Közép- és Kelet-Európa Munkacsoport”-ot, és hogy ő lett az EU-Magyarország Közös Parlamenti Bizottság (EU-Hungary Joint Parliamentary Committee) delegációjának elnöke is.

Egyike volt az első politikusoknak, aki felvette a kapcsolatot Közép- és Kelet-Európa új, demokratikus politikai vezetőivel. Az ő érdeme volt, hogy sokuknak volt lehetősége felszólalni az Európai Parlamentben. Közéjük tartozott a szlovén disszidens, Dr. France Bučar is, aki a kommunista Jugoszláviából elsőként mutatta be a keserű igazságot – 1988 januárjában. Persze strasbourgi felépése után a nemzet árulójának kiáltották ki. Habsburg Ottó támogatta Szlovénia, Horvátország és az egykori Jugoszláv Köztársaság további tagországainak demokratizálódását és független államformáját.

Hosszú múltra visszatekintő, érzelmes kapcsolat fűzte Szlovéniához. Az első világháború idején ő lett a 17. ezred tulajdonosa (*Regiment Inhaber*), amely nagyrészt szlovénekből állt. Valamennyire megtanult szlovénül is, de nem beszélt olyan folyékonyan, mint a magyar nyelvet.

Nem lepett meg, hogy május 1-jén, az EU-hoz való csatlakozásunkkor ő is eljött hozzánk Gornja Radgonába. Élénk ünneplést rendeztünk a Mura folyó mindkét partján vele, Dr. Franz Fischler biztos úrral, Stájerország kormányzójával és Waltraud Klassnik asszonnyal.

Amikor utoljára találkoztunk Innsbruckban, egy Európa jövőjéről szóló konferencián, a család szavazati jogáról szóló elképzelését képviselte: ez annyit jelent, hogy ahány gyermek, annyi szavazat.

Politikai profilja keresztény-szociális volt; a keresztény emberképben osztozott Robert Schumannal. Politikai filozófiájában a szubszidiaritásnak volt alapvető szerepe.

Habsburg Ottó őszinte tisztelettel viseltetett mások iránt. Én ezt politikai öröksége alapvető részének tartom. Különböző identitással, de egyenlő méltósággal rendelkezünk. Ez az előfeltétele a közös jövőnek Európában, amely újfent szembesül az ellenség fogalmával. Habsburg Ottó azon ideológiák ellen lépett fel, amelyek a másság megszüntetésével próbálták „javítani a világot”.

Láttuk, vele együtt, a megosztott Európát, majd annak egyesülését.

De egy kibővített EU még nem jelent egy ténylegesen egyesült Európát. Most a mi felelősségünk, hogy ne engedjünk egy gyenge Európa kísértésének. Biztos vagyok benne, hogy Habsburg Ottó is egyetértene ezzel.

Ő különbséget tett az „uralkodó hatalom” és a „kiszolgáló hatalom” fogalma között. Ezért volt ő inkább a kultúra, mint a hatalom embere. Ebben az értelemben az Egyesült Európát szolgálta. A kultúrát nem csupán puha hatalomnak tartom.

Utolsó megjegyzésem: Habsburg Ottó közép-európai volt – egy közülünk. A közép-európai nemzetek tapasztalatai eltérnek Európa nyugati részének tapasztalataitól. Ezért van különbség, amikor identitásról, méltóságról, kultúráról, vallásról, kisebbségekről stb. beszélünk. Európa jövőjének kedvezne, ha Közép-Európa többet hallatná a hangját ebben a tekintetben.

Köszönöm a figyelmet.

*Elhangzott a „Habsburg Ottó – Életút és örökség” című kiállítás megnyitóján
(Liszt Intézet – Magyar Kulturális Központ, Ljubljana, 2023. október 20.)
A szöveget Herczeg Lili és Vasbányai Ferenc fordította.*

MAASTRICHT 30 ÉV TÁVLATÁBÓL



Köszönöm a megtisztelő felkérést, hogy szóljak ezen a különleges tanácskozáson. A kormány tagjaként napi politikai és szakpolitikai ügyekkel, uniós szaknyelven doszsiékkal foglalkozom.

Ennek során nagy a kísértés, hogy az ember megfeledkezzen arról, ami ezek mélyén és ezeken túl van. Költő vagyok – mit érdekelne engem a költészet maga? Európai uniós ügyekkel foglalkozó miniszter vagyok, mit érdekelne engem az Európai Unió maga?

Pedig ez a távlat, ami igazán izgalmassá teszi az Európa-politikát. Jó – és megkockáztatom, hogy üdítő – dolog tehát megállni, hogy együtt idézzük fel egy olyan ember alakját és gondolatait, aki szenvedélyesen hitt az európai egységben és abban is, hogy az európai és a nemzeti identitások egymáshoz való viszonya nem nulla összegű játék, hanem együtt növekvő, egymást segítő valóságok lehetnek.

Az Európai Unió kapcsán – az Amerikai Egyesült Államokhoz hasonlóan – szokás alapító atyákról szólni: Schuman, de Gasperi, Monnet, Adenauer... Talán kissé vitatható a megfogalmazás és a személyi kör is talán önkényes. Ám ha mégis elfogadjuk, hogy ez a kategória létezik, akkor azt állíthatjuk, hogy az alapító atyák között volt egy magyar is: Habsburg Ottó. Az ő magyarsága egyébként külön előadást – és nálam avatottabb előadót – érdemelne. Legyen itt elég annyi, hogy számára a magyarság – ahogy az európaiság sem – nem absztrakció volt, hanem konkrét kötődés, szeretet a magyarok és a magyar nyelv iránt. Mindig hangsúlyozta, hogy ő ezt a nyelvet nem megtanulta, hanem anyanyelvként szívta magába. Egyik szellemi és nyelvi példaképe Márai Sándor, ez a *par excellence* európai magyar író volt, aki – Habsburg Ottó szavai szerint –

„már Coudenhove-Kalergi után, de még Churchill zürichi beszéde előtt sürgette az európai integrációt”, s ebben „az egyesülési gondolat és a nemzeti gondolat összebékítésének receptjét találta meg”.¹

Az európai egység nem egy pillanat és nem véletlen műve. Meg kellett álmodni, el kellett gondolni. Mindenki hallott az amerikai álomról. De volt – és reméljük, lesz is – egy európai álom is. A 19. és 20. század nem egy jeles államférfiúja, de művészek és más gondolkodók is olyan Európáról álmodtak, amelynek népei és nemzetei nem háborúznak többé, hanem békében és igazságos jólétben élnek, ki-ki saját nyelvén beszélve, saját kultúrája és öröksége szerint, amit azután meg szívesen megoszt más népekkel. Ennek az álomnak része volt az is, hogy Európa mostantól ne háborút, hanem békét exportáljon a világba.

A 19. század Európa százada volt. A kontinens demográfiai, politikai, katonai és kulturális expanziója soha nem látott méreteket öltött ennek minden csillogásával és árnyoldalával. A 20. századot Amerika századaként emlegetik – de a két Amerika maga is az európai expanzió terméke. 1913-ban, az utolsó békeévben minden negyedik ember európai volt a földön. Ma már kevesebb, mint tizede az. Az ENSZ előrejelzése szerint 2050-re Afrika részaránya éri majd el az egynegyedet.

Azután jött az első világháború. Sokan sokféle elnevezéssel illették: XV. Benedek pápa számára „értelmetlen vérontás” volt. De hívták európai polgárháborúnak, kollektív öngyilkosságnak is, vagy legalábbis az európai vezető szerep öngyilkosságának, Henry Kissinger szavaival.² Ráadásul Európa a saját háborúját távoli földrészekre exportálta. A sokmillió emberáldozat mellékterméke volt a bolsevik forradalom, nagy múltú, több nemzetiségű monarchiák szétesése, gazdasági válság majd a szélsőbaloldali után szélsőjobboldali rémuralmak. Európa a saját háborújával távoli földrészeket is megfertőzött. A háború utáni rendezés méltánytalanságai és szűklátókörűsége pedig nagyban hozzájárult Hitler felemelkedéséhez és a II. világháború kitöréséhez, amely minden korábbit meghaladó embertelenséggel, szenvedéssel és pusztítással járt.

Az európaiak azonban, ellentétben az I. világháború utáni helyzettel, megtanulták a leckét. 1945 után olyan államférfiak léptek színre, akik részben személyesen is megszenvedték a háborút és a diktatúrákat, mint az olasz Alcide de Gasperi vagy a német Konrad Adenauer. Ők, valamint a francia Jean Monnet és Robert Schuman fémjelzik talán leginkább azt a folyamatot, amely végül elvezetett a Római Szerződés aláírásához, az Európai Közösség megalapításához. Ők valamennyien föderalisták voltak, akik az integrációt nemzetek feletti, közös intézmények létrehozásával kívánták garantálni és a folyamatot visszafordíthatatlanná tenni. De voltak mások, más elképzelésekkel. Winston Churchill is az európai integráció szószólója volt, de csak a kontinentális Európára nézve: *We are with you but not of you* – mondta 1948-ban. Azután ott volt Charles de Gaulle tábornok, Adenauer barátja és a német-francia megbékélés előmozdítója, aki gyanakodva tekintett a nemzetek fölötti Európa elképzelésére. Ő a nemzetek Európájáról álmodott, amely az Atlanti-óceántól az Urálig ér. Óvott azonban Anglia felvételétől az Európai Gazdasági Közösségbe, mert a szigetországban az amerikaiak trójai falovát látta. Érdekes, hogy a tábornokkal élesen szembenálló, föderalista Monnet viszont egyúttal az atlanti gondolatnak is híve volt!

¹ Habsburg Ottó: Egy európai drukker. A 80 éves Márai. *Új Európa*, 1980, 2, 6.
<https://archivum.hoal.hu/node/171?language=hu&fulltext-query=&preview=15749%2F2%2Fsimple%2F02>
² <https://www.spectator.co.uk/article/the-push-for-peace/>

Az európai integráció gazdasági sikertörténet volt. Egymást érte az olasz és a német gazdasági csoda, amelyek révén a két háborús vesztes – a szintén vesztes, harmadik egykori tengelyhatalom Japánnal együtt – a hetvenes évekre a világ öt-hat legfejlettebb ipari hatalma között találta magát. Ennek szemléltetésére elég egy hozzávetőleges adat. 1945-ben a világgazdaság teljesítményének mintegy felét az Egyesült Államok adta. 1980-ban azonban mind az USA, mind az EK részesedése a globális GDP-ből huszonöt és harminc százalék között volt. A kilencvenes évek első felében az akkor már fejlett új tagokkal bővült EK majd EU meg is előzte amerikai vetélytársát. Napjainkban mindkettő részesedése együtt csökken Kína, India és más szereplők növekedése mellett.³ Nyugat-Európát soha nem látott jólét, szabadság és demokrácia jellemezte belül. Kifelé pedig stabilitást és békét sugallt. A tragikus gyarmati örökség ellensúlyozására megjelent a harmadik világ felé irányuló fejlesztési segélypolitika.

Kelet- és Közép-Európa nagy része azonban mindebből jórészt kimaradt. (Bár a háború utáni konjunktúra például a magyar gazdaságot is élénkítette a hatvanas évektől kezdve.) 1989-ben azonban újabb csoda történt. Bronisław Geremek néhai lengyel külügyminiszter szavaival: megdőlt az 1789 óta érvényes paradigma, miszerint a történelmet csak erőszakkal lehet jó irányba terelni. A szabad világ vonzotta népeinket. Talán nem csak a jobb autók, hanem a parlamenti, plurális demokrácia intézményei, a vélemény szabad kinyilvánításának joga, a politikai kultúra, az emberi jogok magasabb szintű érvényesülése, a szociális biztonság, a határok eltűnése... Európának egyesülnie kellett. Országaink természetes tagjelöltek lettek az Európai Közösség, majd Unió számára – még akkor is, ha a jogi eljárásról tudtuk, hogy hosszú lesz és nehéz. De senki nem állt elő komolyan vehető alternatívával.

Időközben az európai integráció bővült, és a kilencvenes évekre lefedte a szinte teljes Nyugat-, Észak- és Dél-Európát. Ha nem is a föderalista, de annak kevésbé radikális változata, a közösségi irányzat, a mélyítés hívei domináltak Európa-szerte. Nézetük szerint a gazdasági integráció hosszú távon csak akkor maradhat sikeres, ha előre menekülve a politikai unió útjára lép.

Nem tudományos előadást tartok, ezért a Maastrichti Szerződésnek a legfőbb vívmányait említtem csak meg. Az első maga a név: ez a szerződés hozta létre az Európai Uniót. Szemantikai vitát érdemelne, vajon miért gondolták úgy az integráció hívei, hogy az „unió” szorosabb egységet fejez ki, mint a „közösség”. A közösségnek érzelmi tartalma van: legalább részben közösbe adjuk, amink van; részt veszünk egymás életében. Az unió ehhez képest ridegebben cseng.

Bonyolult konstrukció jött létre. Az Európai Közösség megmaradt, de nevéből eltűnt a „gazdasági” jelző, kifejezve a táguló, politikai integráció iránti ambíciót. Ez volt az első pillér, amely alá az addigi, főként gazdasági integrációt jelentő szakpolitikák tartoztak: vámunió, kereskedelem-politika, közös agrárpolitika stb. Ebben a pillérben a közösségi módszer érvényesült: az Európai Bizottság tesz javaslatot jogalkotásra, amelyet a Tanács – azaz a tagállamok kormányai – és az uniós polgárok által közvetlenül választott Európai Parlament külön-külön is megvitat. A javaslat azonban csak akkor válik joggá, ha mindkét testület közös szövegben tud megállapodni. A közösségi módszer áttöri a konszenzus elvét: többségi döntéshozatal folyik, tehát egy adott jogszabályt a kisebbségben maradó tagállamok akarata ellenére is el lehet fogadni.

A második pillér a közös kül- és biztonságpolitika, a harmadik pedig a bel- és igazságügyi együttműködés volt. E két pillérben megmaradt a kormányközi együttműködés, így a konszenzusos döntéshozatali elv, és nem érvényesült az együtt döntési eljárás, azaz az Európai Parlamentnek nem jutott a Tanáccsal egyenrangú szerep. Az egyhangú döntéshozatal a kül- és biztonságpolitikában máig fennmaradt. A bel- és igazságügyi együttműködés, a harmadik pillér alá eső szakpolitikák közül időközben sok minden átkerült a közösségi módszer, azaz az első pillér, hatálya alá. Ennek az eredménye pl. a közös vízümpolitika: egy harmadik országgal csak a Bizottság tárgyalhat vízummentességi megállapodásról. Ha egy harmadik ország válogat, és nem adja meg a vízummentességet minden tagállamnak, akkor a Bizottság retorzióképpen tőle is megvonhatja a vízummentességet az egy mindenkiért, mindenki egyért elv alapján. Ugyanezen az alapon lehetne közös konzuli védelmet és hálózatot létrehozni harmadik országokban tartózkodó uniós polgárok számára – ez még gyerekcipőben jár, de a jogalap megvan rá. A külső határok védelme, a belső határellenőrzés lebontása, a közös menekültpolitika mind a Maastrichti Szerződés óta eltelt harminc év fejleménye. Ma a migráció témája uralja a közbeszédet. Kevesen tudják, hogy a legális bevándorlási politika tagállami hatáskör maradt. Csak az ettől különböző menekültpolitika és az illegális migráció elleni fellépés vált jórészt közösségi vagy uniós politikává.

1992-ben rakták le a közös európai valuta és a monetáris unió alapjait, és határozták meg a híres-hírheft maastrichti kritériumokat, amelyek teljesítése esetén egy tagállam bevezetheti az eurót. Hatályba lépése után csatlakozott tagállamoknak ez már nem opcionális, hanem a csatlakozási szerződésekben vállalt kötelezettsége.

A Maastrichti Szerződés hozta létre az uniós polgárság intézményét – hangsúlyozottan nem állampolgárságról beszélünk, hiszen az EU nem állam – szövetségi állammá alakítása sem akkor, sem azóta nem került napirendre. A tagállamok állampolgárai, és csak ők, egyben uniós polgárok is. Az uniós polgárság nem felváltja, hanem kiegészíti a tagállami állampolgárságot.

Ez a szerződés vezette be a szubszidiaritás elvét: a döntések szülessenek a polgárokhoz lehetséges legközelebb eső szinten. Ebből következően az európai jogalkotásnak vagy egyéb intézkedésnek csak akkor van helye, ha az közösségi vagy uniós szinten hatékonyabb. A gyakorlatban ez persze állandó vitaforrás: az uniós intézmények mindig bizonyítva látják az uniós fellépés szükségességét, a tagállami kormányok lényegesen ritkábban. A szubszidiaritás azonban nem csak az euroszeptikusok megbékítését szolgáló kompromisszumként került a szerződésbe. Habsburg Ottó például a szubszidiaritásban látta annak biztosítékát, hogy az integráció intézményeit az emberek közel érezzék magukhoz. Egy kései interjúban így fogalmazott:

„...mi Európában két alapelvvel indítottunk: a római szerződéssel, amely a szociális piacgazdaság elvét véste kőbe, és a Maastrichti Szerződéssel, a szubszidiaritás elvével. ... Európa mint építmény nem a tetőtől lefelé épül, ahogyan azt néhány bürokratánk szeretné, hanem lentől felfelé. Ez lenne a legjobb módja annak, hogy nagyobb egységekben is megőrizzük az egyéni szabadságot.”

Az elmúlt harminc év krónikájához tartozik az egységes piac létrejötte 1993. január 1-én az emberek, javak, szolgáltatások és tőke szabad áramlása elvén. A Maastrichti Szerződést módosító, továbbfejlesztő amszterdami szerződést 1997-ben írták alá. Az euró megszületése, majd készpénzként történő bevezetése is megtörtént: az utóbbi 2002. január 1-én történt.

³ <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2016/number/1/article/europes-place-in-the-global-economy-what-does-the-last-half-century-suggest-for-the-future.html>

Eközben sikertelen kísérlet zajlott minőségi ugrásra az integrációban. A tagállamok 2004 októberében aláírták az európai alkotmány szerződést, amely azonban elbukott a francia és a holland népszavazáson, azaz két alapító tagállam választóin. Ez a szerződés sem ruházta volna föl állami szuverenitással az uniót, de pusztán az „alkotmány” szó szerepeltetése a címben felvetette ennek a szándéknak a gyanúját. Az integráció lendülete ezzel megtört: úgy tűnik, elérte saját korlátait.

A tagállamok megpróbálták az alkotmány szerződésből menteni a menthetőt. Így született meg a 2009. december 1-én hatályba lépett Lisszaboni Szerződés és az EU alapjogi chartája, amely tovább reformálta az uniós intézményeket. A szerződés értelmében a Parlament az Európai Tanács, azaz az állam és kormányfők az európai parlamenti választások eredményét figyelembe véve jelölik az Európai Bizottság elnökét, akiről az Európai Parlament szavaz és nevezi őt ki. Az eljárás emlékeztet a parlamenti demokráciák működésére, ahol a törvényhozás többsége tud kormányfőt választani. Az együtt döntési eljárást új területekre terjesztette ki, immár „rendes jogalkotási eljárás” néven.

A Lisszaboni Szerződés óta is rendszeresen napirendre kerülnek szerződésmódosítási javaslatok. Az Európai Parlament minden bizonnyal újabb javaslatcsomagot tesz le az asztalra még idén novemberben. De ezek csak intellektuális és nem politikai projektek – hiszen nem látszik mögöttük az a támogatottság, ami alapján ezek komoly politikai kezdeményezésnek lennének tekinthetők.

Vagyis a jelenlegi jogi és intézményi keret belátható ideig még velünk lesz. Ez az a jogi és intézményi keret, amelyben Magyarország tagállamként működik, igyekszik érdekeit megfogalmazni és érvényesíteni. A Maastrichti Szerződés óta az EU gazdasági közösségből politikai közösséggé változott. Ebből a harminc évből csaknem húsz éven át hazánk is részt vett a folyamatban. Ma már jobban értjük ennek az integrációnak a lehetőségeit, de a korlátait is. Ehhez a politikai közösséghez tartozunk. Alapvető szabályait elfogadtuk és elfogadjuk. De nem mondunk le arról a jogunkról, hogy ezeket a szabályokat számon kérjük az intézményeken és a tagállamokon és az alakításukban aktív szerepet vállaljunk.

A Lisszaboni Szerződés nem helyezte hatályon kívül, csupán módosította a Maastrichti Szerződést. Továbbra is érvényben van tehát az a némileg enigmatikus, már az 1955-ös Római Szerződésben is szereplő „teleologikus” záradék, miszerint a folyamat „az egyre szorosabb unióra” irányul az Európai Unióról szóló Szerződés 1. cikke szerint. Ezt hivatott ellensúlyozni ugyanebben a cikkben a már említett szubszidiaritási rendelkezés. Az integráció egyre szorosabbra fűzésének azonban korlátai vannak. Alapvető, hogy a folyamat a tagállamok politikai szándéka és akarata, ne pedig csupán az uniós intézmények ambíciói szerint haladjon előre. Az Európai Unió Bíróságának döntő szerepe van az intézményi egyensúly megőrzésében. Reméljük, hogy ezt a szerepét körültekintően gyakorolja majd. Mire gondolok? Az uniós intézményeknek nincs hatáskörük, így a Bíróságnak sincs joghatósága olyan ügyekben, amelyeket a szerződések nem sorolnak kizárólagos vagy megosztott hatáskörbe. Ezekben a tagállami jogalkotó és jogalkalmazó intézkedéseit nem lehet felülbírálni. Ám eddig is előállt és a jövőben is előállhat olyan helyzet, amelyben a Bíróság az uniós és a tagállami hatáskör mezsgyéjén billegő valamely ügyet értelmezés révén uniós hatáskörbe sorol és annak szabályai szerint bírálja el. Ha döntése precedenssé válik, akkor máris végbement a szerződésmódosítás nélküli hatáskörbővítés az unió javára.

Vannak intézményi viták. Ezekben Magyarország is részt vesz, és időnként karakteres álláspontot fogalmaz meg. Sok vita megoldására kínálhatna alapot Habsburg Ottó páneurópai víziója, amelyet egy írásában négy elvben foglalt össze.

Az első a „Nagy-Európa” elv: Európa nem érhet véget az önkényesen meghúzott jaltai határoknál. Ez az elv pedig addig nem teljesül, amíg a nyugat-balkáni országok is el nem nyerik a tagságot.

A második: Európa a szabadság földrésze. Ez nem csak az egyéni emberi jogok és szabadságjogok érvényesülését jelenti, hanem a természetjogon alapuló jogrendet, ahol a természetes közösségek, mint akár a család is szabadon kibontakozhatnak. És jelenti a szubszidiaritást: a nagyobb egység nem vonhat el a kisebbtől önkényesen sem jogot, sem olyan funkciót, amelyet a kisebb is jól el tud látni. A szabadság ugyanis kisebb, átlátható körökben védelmezhető eredményesen.

A tulajdonjog szabadsága. Habsburg Ottó ezt a gondolatsort a kommunizmus idején fogalmazta meg. De a megfogalmazás korántsem banális. A szabad tulajdon magának a szabadságnak a biztosítója nála. Ez azt is jelenti, hogy ellenzi a tőkés, monopolisztikus tulajdonkoncentrációt, de minden tulajdon egyetlen tulajdonos, az állam kezébe adását is. A túl kevés tulajdonos megnehezíti a szabadság megőrzését, ha pedig csak egyetlen, állami tulajdonos marad, az zsarnoksághoz, az egyén lenullázódásához vezet.

A társadalmi felelősségnek a szabadságtól elválaszthatatlan elve. A szociális igazságosság azt jelenti, hogy „síkra szállunk azokért, akik a legkevésbé tudnak magukon segíteni”. Ehhez az útmutatást a kereszténységben, a keresztény szociális tanokban találta meg. Habsburg Ottó számára a kereszténység az egységesülő és szabad Európa *sine qua nonja* volt.⁴

A 20. század Amerika évszázada volt. Még nem tudjuk, kié lesz a 21. század. Talán nem is ez a fontos. Jelentkezőből több is akad. A fontos az, hogy mi, európaiak versenyben maradjunk. Ne csak a gazdasággal, katonai képességekkel, hanem eszmékkal és eszményekkel. Olyanokkal, mint a páneurópai gondolat.

Körülnézve Európában és a tágabb világban, úgy érezhetjük, hogy ehhez a fordulathoz csoda kell. Hadd fejezzem be hát Habsburg Ottó egyik kedves *bon mot*-jával: „Aki Európában nem hisz a csodákban, az nem realista”.⁵

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

*Elhangzott a Habsburg Ottó Alapítvány
„A páneurópai gondolattól a Maastrichti Szerződésig” című tanácskozásán
(Nemzeti Közszerológálati Egyetem, Budapest, 2023. november 17.)*

⁴ Habsburg Ottó: Milyen Európát akarunk? *Új Európa*, 1978, 6, 7–8.

<https://archivum.hoal.hu/node/171?language=hu&fulltext-query=&preview=15708%2F1%2Fsimple%2Fo>

⁵ Az igazság órája Európában. *Magyar Hírlap*, 1997. április 12., 3.

ESZMÉKTŐL ÉS INTÉZMÉNYEKTŐL AZ INTEGRÁCIÓIG A Páneurópától Maastrichtig vezető hosszú út



Előljáróban

Az intézmények Európája – az Európa Parlamenttel Strassbourghban, az Európai Bírósággal és az Európai Befektetési Bankkal Luxemburgban, a Bizottsággal, az Európa Tanáccsal, az EU Tanácsával, a Régiók Gazdasági

és Szociális Bizottságával Brüsszelben, továbbá az Európai Központi Bankkal Frankfurt am Mainban – különösen figyelemre méltó jelensége az európai történelem eddigi szakaszának.

Ez a fejlődés a kontinens megosztottságához és az 1945 utáni, Maastrichtig és azon túlnyúló, pusztán nyugat-európai integrációhoz is kapcsolódik. Közép- és Kelet-Európában ugyanis mind a mai napig nem léteznek uniós intézmények, eltekintve a varsói székhelyű FRONTEX-től (az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökségtől), amelynek beszédes helyválasztása.

Ezek az intézmények nem jöhettek volna létre, ha már 1945 előtt nem születtek volna ötletek, kezdeményezések és koncepciók a közbeszédben és értelmiségi körökben. Előadásomban a Páneurópa-eszmétől Maastrichtig ívelő fejlődést a korszak aktorainak válogatott példáin mutatom be.

I. A két háború közötti időszak Európa-tervei és megegyezési kezdeményezései

1. A világháború utáni időszak végzetes párizsi békerendszere

Versailles, St Germain, Trianon, Sevres és Neuilly dokumentumaiban hiába keressük a konfliktusmegoldás művészetének szellemét, amely a tárgyalásos béke és megértés jegyében meghatározta az 1814/15-ös bécsi kongresszust. A Népszövetség és számos nemzetközi alszervezet megalapítása

ellenére az 1919/20-as párizsi békerendszer nem érte el a célját, nem zárta le átfogó békeszerződéssel a háborút, amely tovább folyt az emberek fejében (Gerd Krumeich). Az igazságtalannak vélt területi rendezések, az újszülött kisebbségi problémákat generáló vitatott határmegállapítások, a betiltott népszavazások és a túlzott jóvátételi követelések okán az új rend nem nyerte el az érintett államok tetszését.

2. Richard N. Coudenhove-Kalergi: Páneurópa-Unió

Richard Nikolaus Coudenhove-Kalergit a háború és az azt követő rendezés tapasztalatai ösztönözték cselekvésre. Édesapja az Osztrák–Magyar Monarchia tokiói diplomatája, édesanyja japán volt. Ő maga sosem nemzetekben, mindig kontinensekben gondolkodott: édesanyja Ázsiát, édesapja Európát jelentette a számára. Coudenhove-Kalergi felismerte, hogy az USA gazdasági fellendülése kihívást jelent Európa számára, a bolsevizmust pedig „Európa kulturális katasztrófájának” tekintette. A sokmillió háborús áldozat láttán felmerült benne a kérdés, hogy a politikai és gazdasági értelemben egyaránt széttöredezett kontinens vajon képes lesz-e megőrizni nemcsak a békét, de az Európán kívüli hatalmakkal szembeni függetlenséget – a Szovjetuniót nem számolta Európához –, vagy a kényszerhelyzet arra indítja a kontinens, hogy egy olyan államszövetséget hozzon létre, amely biztosítja a fennmaradását. Amennyiben nem jön létre ilyen, Európa könnyen „felmorzsolódna” az Egyesült Államok és a Szovjetunió között.

A Coudenhove-Kalergi 1923-ban, Paneuropa című könyvében leírt javaslatoknál nehezen találunk aktuálisabbakat. Egy 27 államból álló, Portugáliától Lengyelorszáig terjedő egységes Európát sürgetett – igaz, Nagy-Britannia nélkül, mert azt Európán kívüli világhatalomnak tartotta. Szorgalmazta a francia–német együttműködést, és ragaszkodott ahhoz, hogy „A páneurópai mozgalom az Európai Egyesült Államokat európai konföderációként és vámunióként akarja létrehozni.” Szó szerint „Európai Monroe-elvet” követelt: „Európa az európaiaké!”, amihez számára kezdetben a pánamerikai unió szolgált mintául. Azonban az amerikai szövetségi állammodell túlsgosan centralizáltnak ítélte Európa számára. Az „Európai Egyesült Államoknak” mindazonáltal a Népszövetségtől függetlenül kell megalakulnia. Kétkamarás rendszert javasolt, egy népekből és egy államokból álló házat, amelyből az elsőben minden egymillió embert 300-an képviselnének, az utóbbiban pedig a kormányok 1–1 delegáltja kapna helyet.

Az „Európai Egyesült Államok” gondolatához – amelyről már nem esik szó, de amely a Maastrichti Szerződés ratifikációs vitájában is felmerült – még visszatérünk.

Coudenhove-Kalergi nemcsak könyvet írt, hanem mozgalmat is alapított, amely szerte Európában 26 szekciót hozott létre, de Mussolini elutasította a felvetést – ez volt az első figyelmeztető jel! Az unió központja a bécsi Burgban volt, kongresszusait a Monarchia egykori fővárosában, Baselben és Berlinben tartotta.

A nemzetiszocialisták harcoltak a Páneurópa-gondolat ellen, és betiltották Coudenhove írásait. An 1938. március 12-én bekövetkezett Anschlussal eljött a Páneurópa-unió vég-órja: a központ bezárt, a gróf menekülni volt kénytelen. A világháború éve alatt Prágában, Bernben, Párizsban és egyesült államokbeli emigrációban időzött,

ahol Habsburg Ottóval együtt a New York University-n tanított, és arról igyekezett meggyőzni a Roosevelt-adminisztrációt – hasztalan –, hogy a felállítandó Nemzetek Szövetségének alakuljon európai albizottsága.

1945 után Coudenhove-Kalergi visszatért Svájcba, onnan folytatta küzdelmét az Európai Parlamentáris Unióért. Kapcsolatban maradt Habsburg Ottóval, ő az újjáalakult Páneurópai Unió tiszteletbeli elnöke lett. Az unió az 1970-es évektől kezdve az ő vezetése alatt vált olyan szervezetté, amely az egyesülési törekvéseken túl a nyugat-keleti konfliktus árnyékában létező Közép-Európa-kérdést is tematizálta.

3. Karl Anton Rohan: Egyesület a kulturális együttműködésért (Europäischer Kulturbund)

Coudenhove-Kalergi mellett meg kell említenünk Karl Anton Rohant, és az általa 1924-ben alapított Europäischer Kulturbund-ot, a kulturális együttműködésért tevékenykedő egyesületet. Rohan 1925 és 1936 között az Europäische Revue kiadójaként is működött. A nemes az elit-konzervatív Abendland elképzelésben a Páneurópa-eszme alternatíváját mutatta föl. Coudenhove-Kalergivel ellenfélnek tekintették egymást. Rohan a Páneurópa-eszmét kimódolt, hagyományidegen és racionális elképzelésként utasította el. Coudenhove-Kalergivel ellentétben viszont nyitott a nemzetiszocialisták felé, támogatta az Anschlusst, azonban egy önálló nemzetiszocialista Ausztriában gondolkodott.

4. Wilhelm Heile: Verband für europäische Verständigung

Az említett két szervezet mellett 1926-tól létezett a Verband für europäische Verständigung, amelynek Német- és Franciaországban, valamint Nagy-Britanniában is működtek szekciói. A német társaság politikáját jelentősen befolyásolta a Német Demokratikus Párt (Deutsche Demokratische Partei, DDP) liberális Bundestag-képviselője. Wilhelm Heile volt a háború utáni korszak első német politikusa, aki a Die Hilfe című hetilapjával elkötelezte magát az „Európai Egyesült Államok” eszméje mellett. Heile Coudenhove-Kalergi konkurenseként egy európai államszövetség érdekében lépett fel, amelyben a kontinens megbékélésének alapját látta, és azt a lehetőséget, amely révén Német Birodalom kikezdheti a versailles-i békerendszert.

A szövetségi állam formájában a jövőben megvalósuló, nemzetek fölötti integráció elképzelésével egyike volt „a Weimari Köztársaság legaktívabb vezető Európa-párti” (Jürgen C. Heß), korát megelőző gondolkodóinak. Heilét – akárcsak Coudenhove-ot – kevésbé a Pánamerikai Unió és az Egyesült Államok motiválta, mint inkább Friedrich Naumann nagynémet Közép-Európa-konceptiója, de nem osztotta annak Németország szempontjából hegemonikus-hatalmi politikai szándékait.

Coudenhove mozgalmával ellentétben Heile nyitott volt a Népszövetség iránt. Ez az ő elképzelésében az európai egység intézményi keretét szolgáltatta volna. A „Páneurópa”-gondolattal szemben ő az Egyesült Királyságot és a Szovjetuniót is a bizottsághoz tartozónak tekintette. Ugyanakkor egyetértettek abban, hogy a megegyezés motorjai Németország és Franciaország kell legyenek.

Az SPD az 1925. szeptember 13. és 18. között Heidelbergben tartott tanácskozásán a Weimari Köztársaság és a kontinens első kormányzó pártjaként vette fel programjába, hogy támogassa az Egyesült Európa Államok létrehozását, és ez az 1959-es Bad Godesberg-i konferenciáig annak része volt, mégpedig a következő megfogalmazással: „[A párt] kiáll az európai gazdasági egység – gazdasági okokból elengedhetetlenné vált – megteremtése mellett, továbbá az Európai Egyesült Államok megalakítása érdekében, hogy megvalósulhasson a kontinensek népei közötti érdekszolidaritás.”

5. Hantos Elemér: Közép-európai Gazdasági Találkozók

Hantos Elemér magyar jogász, közgazdász és gazdaságpolitikai szakember a húszas években Julius Meinel osztrák vállalkozóval életre hívta a Közép-európai Gazdasági Találkozókat, hogy lendületet adjanak a regionális együttműködésnek. A dunai államok fokozatos közeledését és kölcsönös gazdasági nyitását szorgalmazták – tulajdonképpen Németország nélkül. Ez aztán konfliktushoz is vezetett az 1931-es tanácskozáson a Max Hahn képviselte német csoporttal.

Hantos egy újfajta kutatóintézmény alapítására koncentrált, amely az 1929-ben Bécsben és Brünneben, az 1930/31-ben Budapesten megalakult Közép-Európa Intézményekben, valamint a genfi Centre d'Études de l'Europe Centrale-ban öltött testet. Az intézmények alapszabályát Hantos már 1926-ban megfogalmazta. Publikációs tevékenysége ellenére a szervezetnek a gazdasági világválság idején csekély beleszólási lehetőségük volt a Duna-medence gazdaságpolitikájának aktív befolyásolásába. A német csoport ellenállása mellett Hantos észlelte szomszédaink érdektelenségét, amelyek a nemzetközi kartellek előnyös szerepéről szóló elmélete miatt a magyar bankok és a nagyvállalatok szolgálatában álló lobbistának tekintették őt. A 30-as évek közepétől kezdve tevékenységének egyre ritkábban találjuk nyilvános nyomát. A kor nem kedvezett a (közép-)európai vámunióknak, de már beszéltek róla, és legalább papíron körvonalazták annak elveit.

6. Pierre Viénot és Emil Mayrisch Német-francia Tanulmányi Bizottsága

Említést érdemel még a Német-francia Tanulmányi Bizottság (1926–1938). Ennek egyik alapítója Pierre Viénot francia publicista, a 20-as, 30-as évek tipikus európai alakja, aki bizottságával a luxemburgi gyáros és Európa-vizionárius Emil Mayrisch elképzelte Nemzetközi Nyersvas Közösséggel (1926) egy mobil, transznacionális, intellektuálisan és kulturálisan inspiráló párbeszédplatformot állított szembe, de azért a Bizottság alapításában mindketten részt vettek. Ez lehetővé tette a két ország értelmiségének találkozóit, és hozzájárult az ellenséges közvélemény méregtelenítéséhez a Rajna két partján. Az Acélkartell összekapcsolta Franciaország, Németország, Luxemburg, Belgium és a Saar-vidék acéltermelőit – vagyis tulajdonképpen a Montánunió (1952) előzménye. 1927 februárjában Ausztria, Magyarország és Csehszlovákia acél-előállítói is csatlakoztak hozzá.

7. Aristide Briand, Gustav Stresemann és a Locarnói Szerződés

Egy évvel korábban, 1926. október 16-án írták alá a Locarnói Szerződést, amely garantálta Franciaország és Belgium határait, azonban nem zárta ki Németország keleti határainak revízióját. Berlin ígéretet tett arra, hogy nem módosítja erőszakkal nyugati határait, és fenntartja a demilitarizált övezetet a Rajna bal partján. Nagy-Britannia, Olaszország és a Benelux államok határsértés esetén segítséget ígértek Franciaországnak. A locarnói paktumot úgy tekintik, mint a francia–német megbékélési politika Aristide Briand (1862–1932) és Gustav Stresemann (1878–1929) államférfiak által kidolgozott szimbólumát.

A szerződéshez mindenki nagy reményeket fűzött, ezek azonban a Nagy Recesszió kiváltotta gazdasági világválságnak (1929), a politika radikalizálódásának, valamint a nemzetközi rendszer összeomlásának köszönhetően szertefoszlottak az 1930-as évek végére.

II. A londoni emigránsoktól Jaltáig (1939–1945)

1. A Władysław Sikorski vezette londoni emigráns kormányok

A második világháború idején a brit főváros a kontinentális Európa emigráns kormányainak menedékhelye volt. Tagjaik háború utáni rendezési terveket és a jövőre vonatkozó megállapodásokat kovácsoltak, amelyek célja az volt, hogy legyőzzék a „tengelyhatalmak” diktatúráit, és újjászervezzék az európai rendet. A legismertebb ott kötött megállapodás a Benelux-országok között 1944. szeptember 5-én létrejött szerződés volt, amely elvezetett az 1948-as vámunióhoz.

Władysław Sikorski tábornok (1881–1943), az emigráns lengyel kormány vezetője kezdeményezésére Londonban ültek tárgyalóasztalhoz a lengyel, a csehszlovák, a norvég, a belga, a holland, a luxemburgi, a görög és a jugoszláv emigráns kormányok, valamint a Szabad Franciaország bizottsága. A találkozón az alábbi öt pontban jutottak egyezségekre:

- belátják, hogy elavulttá váltak a kizárólag nemzetállami szempontok;
- készek lemondani külső szuverenitásuk egy részéről;
- belső szuverenitásukat demokratikus alkotmányok révén építik fel;
- a föderatív Európa létrehozását a Szovjetunió és az USA bevonásával képzelik el;
- felismerik, hogy a béke biztosítása nem európai, hanem globális kérdés.

2. A Ventotenei kiáltvány (1941) és Altiero Spinelli

Léteztek azonban Európán belüli száműzöttek, illetve emigránsok is: az olasz Ventotene börtönszigeten raboskodó társaság, ahol Ernesto Rossi, Emilio Colorni és Altiero Spinelli fogalmazták meg kiáltványukat – utóbbi később az Európa-politikában szerzett nevet magának; egy másik pedig Németországban, a Helmuth James Graf von Moltke vezette sziléziai Kreisauer-kör.

Spinelli szerint a nemzetállam két világháború tapasztalatai alapján nemcsak kudarcot vallott, de ki is szolgált. Ennek helyébe egy – ahogy ő nevezte – „radikális-demokratikus kezdeményezést” állított, hogy „egyszeri, átfogó és végérvényes választ adjon Európa problémáira”. „Minden bizonnyal ez a háborús években keletkezett leghíresebb föderalista dokumentum.” – jellemezte Spinelli eszméit és kiáltványát Michael Burgess, a University of Kent oktatója. A nemzetállam hatalmi fantazmagóriákról való lemondása vetette meg az alapját annak, hogy Nyugat-Európában fokozatosan egy új intézményi egységesülés valósuljon fel.

3. Nyilatkozat a felszabadult Európáról

A Nyilatkozat a felszabadított Európáról című dokumentumot a „Három Nagy” – Sztálin, Churchill és Roosevelt – az 1945. február 4–11. között lezajlott jaltai konferencián fogadta el. A megállapodás az 1941. augusztus 14-i brit–amerikai Atlanti Charta folytatásának tekinthető, és a népek önrendelkezési jogát mondja ki, azonban csupán egy darab papír maradt, köszönhetően annak a befejezett ténynek, amelyet Sztálin teremtett a Közép- és Kelet-Európában felhúzott vasfüggöny-nel.

A Vörös Hadsereg közép- és kelet-európai jelenlétére való tekintettel csak a nyugat-európai államok egyesülése látszott lehetségesnek az Amerikai Egyesült Államok gazdasági és katonai segítségével. A helyzetet azonban megterhelte a kontinens politikai és gazdasági megosztottsága, valamint Közép- és Kelet-Európa perifériájának több mint fél évszázadon át tartó társadalmi, kulturális és gazdasági elkülönülése a francia–német magterülettől. Kezdetben tehát Európa szétesése és megosztottsága elsőbbséget élvezett a kontinens egészének egyesítésének gondolatával szemben.

III. A nyugat-európai integráció kialakulása 1947/48–1989/91

1. Az Európai Újjáépítési Program és az OEEC 1947/48

Az Európai Újjáépítési Programot (European Recovery Program, ERP) George C. Marshall amerikai külügyminiszter 1947. június 5-én a Harvard Egyetemen (Cambridge, Massachusetts) tartott híres beszédében jelentette be. A program összhangban volt a Harry S. Truman amerikai elnök által propagált, a szovjet kommunizmus megfékezésére irányuló feltartóztatás (*containment*) politikájával. Párizsban ennek nyomán alakult meg 1948. április 16-án a kormányközi együttműködésen alapuló Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet (OEEC). A szervezet a Marshall-tervben nyújtott segélyek koordinálását, szervezését, elosztását és ellenőrzését végezte, valamint kézben tartotta 17 nyugat-európai ország kereskedelmi és fizetési forgalmának liberalizálódását.

Az OEEC nem rendelkezhetett a nemzeti szuverenitás feladásáról, és nem volt páneurópai szervezet sem: a nyugat-európai integráció, valamint Európa gazdasági megosztottságának keretein belül a nemzeti kormányok folytatólagos dominanciájáért állt ki.

A brit gazdaságtörténész, Alan S. Milward eretnekségnek nevezte az integrációt, „az európai nemzetállamok megmentését”. Az OEEC a Szovjetunióval szembeni embargópolitikájával a hidegháború egyik szereplőjévé vált, valamint hozzájárult Európa egységének felbomlásához.

2. Winston Churchill és az Európa Tanács mint konzultatív testület 1949-ben

Winston S. Churchill 1946. szeptember 19-én, híres zürichi beszédében az „Európai Egyesült Államok” megalapítására szólított fel, amelyhez elengedhetetlennek tartotta a francia–német együttműködést, valamint az Európa Tanács létrehozását. Úgy vélte azonban, hogy Európa egyesítésének Nagy-Britannia nélkül kell megvalósulnia. Mindazonáltal a beszéd sok európai számára ösztönző és reménykeltő volt.

1949. május 5-én Churchill javaslatára megalakult az Európa Tanács, a szervezet azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. „Tanácsadó Szervezete” mindössze konzultatív jellegű volt, és nem rendelkezett politikai döntéshozói jogkörrel. Kiváltképp, mivel ez az egyhangú döntést hozó „Miniszteri Bizottság” hatáskörébe tartozott. Az emberi- és szabadságjogok európai egyezménye (EMRK) 1950. november 4-i aláírásával (hatályba lépett 1953-ban) minden tagállam számára kötelező érvényűvé és követendővé vált, akárcsak az 1961-es Európai Szociális Charta (hatályba lépett 1965-ben).

3. Jean Monnet és Robert Schuman

A francia Jean Monnet-t „Európa atyjának” tartják, mivel ő volt az építész, a stratégia és a hajtóerő a Montánunió körvonalazásának és az intézmény profiljának meghatározása idején. Bár Monnet üzletember volt, nem akadémikus, sem értelmiségi, mégis politikai inspirátorként és ötletgazdaként működött közre. A politikai újtó nem volt megválasztott politikus, a színpad mögött tevékenykedett, és élvezte *éminence grise* hírnevét. Életrajza egy külön előadást is megérne.

Monnet helyesen ismerte fel: az európai politikai unió eszménye nem valósítható meg az Európa Tanácsban. Amikor az angolszász hatalmak a hidegháború alatt a Kelet ellen az NSZK-t akarták frontországként használni, veszélybe került Franciaország terve, hogy a nemzetközi Ruhr-vidéki Hatóság formájában ellenőrzést gyakoroljon a nyugat-német ipari potenciál felett. 1950. május 9-én ez vezetett Robert Schuman külügyminiszter Monnet által inspirált javaslatához, hogy Franciaország és az NSZK **között** hozzanak létre egy – más országok számára is nyitott – szövetségi szén- és acélközösséget.

Monnet teremtette meg a nyugat-európai egyesülés magját: a korábban említett intézmények alapjait, valamint a leendő tagállamok közötti szerződések struktúráját.

Számos olyan vitatott döntést hozott, amelyek a mai napig meghatározzák az Európai Uniót. A francia–német megegyezés megkövetelte a két országgal való egyenlő bánásmódot. A Schuman-terv nemcsak a Ruhr-vidék, hanem a francia szén- és acélipar kollektív ellenőrzését is célul tűzte ki. Ez a közös intézményeken keresztül a jogállamiság melletti elköteleződést jelentette, de szemben állt az államok közötti hagyományos hatalmi egyensúllyal.

A francia–német kapcsolatok újjászervezésére irányuló politika jóval megelőzte az Adenauer kancellár és De Gaulle elnök által 1963-ban aláírt francia–német Élysée-szerződést.

Az elképzelés az volt, hogy ne az integrációval szemben szkeptikus Nagy-Britanniával, hanem az egykori háborús ellenséggel, Németországgal lépjenek előre – ez öt évvel a háború után lélegzet-elállító döntés volt. Monnet 1950-ben helytelenítette az általa javasolt intézkedésekkel szembeni brit vétót, az 1960-as években viszont már a brit EK-tagság támogatójává vált. Egyértelmű volt: az integrációt csekély számú államnak kell kezdeményeznie, és annak mindig egy adott vezető csoporttól kell függenie. Monnet akkor azt a felfogást képviselte, hogy az Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK) működése révén szerzett gyakorlati tapasztalatoknak lépésről lépésre további egyesülésekhez és egy európai föderációhoz kell elvezetniük. A tárgyalások végén olyan kompromisszum született, amely az intézmények – a változtatások ellenére ma is a rendszer magját képező – együttműködését eredményezte.

4. Paul-Henri Spaak és a Római Szerződés

Az Európai Hadsereg létrehozásának 1954. augusztus 30-i sikertelensége és Monnet-nak a Montánunió elnöki posztjától való visszalépése után a belga Paul-Henri Spaak és a holland külügyminiszter, Johan Willem Beyen vették át a gyeplőt, és a gazdasági integrációra összpontosítottak.

Az ESZAK külügyminiszterei az európai hadsereg meghiúsulása után 1955. június 2-án Messinában elhatározták, hogy „Európát elsősorban gazdaságilag erősítik meg”. A belga szocialista Paul-Henri Spaak elnökletével egy bizottságot bízta meg, amelynek a feladata „az általános gazdasági és atomenergia-unió lehetőségeiről” szóló jelentés elkészítése volt. Míg Párizs a nukleáris együttműködést forszírozta, addig Bonn a „közös piac” koncepcióját támogatta. Monnet a Szövetségi Köztársasággal megvalósítandó nukleáris közösséget támogatta, Adenauer egy szoros gazdasági együttműködéssel szimpatizált. Mindkét projekt sikerrel valósult meg. 1956. május 19-én az ESZAK-államok külügyminiszterei Velencében jóváhagyták a „Spaak-jelentést”, azzal a kikötéssel, hogy kormányközi tárgyalásokat kezdenek. Ezek a döntések vezettek az Európai Gazdasági Közösség (EGK) és az Európai Atomenergia-közösség (EURATOM) létrehozásához. Az előbbi célja a horizontális integráció volt, amely az 1957. március 25-én aláírt Római Szerződéssel valósult meg. Hosszú távon a gazdaság és az életszínvonal növelését és az „európai népek” egyre szorosabb politikai unióját, rövid távon a belső vámok lebontását, a vámuniót, a szabad árukereskedelmet és a mennyiségi korlátozás megszüntetését tűzték ki célul. A messzemenő célokat – mint az összes belső vám lebontása és a határellenőrzés megszüntetése, valamint a közös valuta létrehozása – csak az 1990-es években sikerült elérni.

A Római Szerződést – amely 1958. január 1-jén lépett hatályba – Monnet csak a politikai unió megvalósítás eszközének tekintette. De Gaulle 1958. júniusi hatalomba való visszatérésével Monnet elvesztette befolyását a francia kormányban. Ugyanakkor szimpatizált De Gaulle 1961/62-es, az állam- és kormányfők közötti együttműködést szorgalmazó Fouchet-tervvel. A Jean Monnet által 1955-ben kezdeményezett „Európai Egyesült Államok” akcióbizottság nemcsak a britek EK-csatlakozását propagálta, hanem az Európa és az USA közötti „egyenrangú partnerséget” is.

Monnet támogatta az 1974-ben létrehozott Európai Tanácsot, amely – bár nem közösségi szerződés alapján, de – egybefogta az állam- és kormányfőket. Monnet 1975-ben, 86 éves korában feloszlatta az akcióbizottságot.

Nem minden kezdeményezése és javaslata valósult meg, de közeli munkatársa, Max Kohnstamm később, az 1980-as években egy új akcióbizottsággal segítette Jacques Delors-t az Európai Gazdasági és Monetáris Unió (EGMU) előkészítésében. Monnet elképzelései tehát továbbra is hatással voltak az Unióra.

Ezért tartják őt „Európa atyjának”, és tisztelik benne „Európa első díszpolgárát”-t. Nem elméleti, hanem gyakorlati ember, a cselekvés embere volt. A híres idézet – miszerint, ha újra kezdhetné a kontinens integrációját, Monnet a kultúrával kezdené – nemcsak bizonyíthatatlan, hanem téves is. A projektből ismét csak szén- és acélközösség alakult volna.

5. Giscard–Schmidtől Kohl–Mitterrandig

Az Európai Közösségek konszolidációja De Gaulle-nak az Egyesült Királyság idő előtti csatlakozását lehetetlenné tévő vétópolitikája ellenére is folytatódott az 1960-as években, 1973-ig megvalósult az északi bővítés. Ezt 1979-ben az első közvetlen választások követték, majd ugyanebben az évben az Európai Monetáris Rendszer (EWS) kialakítása, azután 1981/86-ban a déli bővítés került sorra. Az EWS-t Helmut Schmidt német kancellár és Valéry Giscard d'Estaing francia elnök szorgalmazták.

Az 1980-as évek elejétől François Mitterrand francia elnök, Jacques Delors, az Európai Bizottság elnöke és Helmut Kohl német kancellár összehangoltabb francia–német integrációs politikát kezdtek folytatni.

1983. június 19-én az Európai Tanács tagjai Stuttgartban aláírták „Az Európai Unióról szóló ünnepélyes nyilatkozat”-ot, 1984. február 14-én pedig az Európai Parlament elfogadta az olasz föderalista Altiero Spinelliről elnevezett, az „Európai Unió” megalapításáról szóló szerződéstervezetet, amely optimista hangulatot teremtett. Spinelli volt az alkotmánytervezet atyja. Az alkotmány segítségével felül tudtak kerekedni „a nemzetállamok állandó hatalmi- és szuverenitási igényein”. Ez indította el az úgynevezett function follows form folyamatot: hogy az integráció konkrétumait csak az alkotmány létrejötte után fogalmazzák meg.

A „Monnet-módszernek” továbbra is van létjogosultsága. Ennek középpontjában a háttérben hozott elítélő döntések (titkos integráció), valamint a gazdasági integrációban továbbgyűrűző hatások álltak. A gazdaság azonban kevésbé volt együttműködő a politikával. Jacques Delors bizottsági elnök mindezek ellenére ugyanezt a módszert alkalmazta az Európai Közösség EU-vá alakításakor, amelyben központi szerepet játszott az egységes piac.

1985. december 3-án az Európai Tanács elvi megállapodást kötött az Egységes Európai Okmányról (EEO), amely a Stuttgarti Nyilatkozatnak megfelelően az EK szerződéses alapjait bővítette. Az EK-Bizottság által 1985-ben útjára bocsátott belső piaci koncepció („EK 92”); az 1986. február 17–18-án aláírt (és 1987. július 1-jén hatályba lépett) EEO; a Paolo Cecchini bizottsági

tisztviselő által 1988-ban benyújtott jelentés (The Cost of Non-Europe), amely az európai közös piac megalakításának elmaradásából adódó veszteséget számolta ki, mind egyértelmű jelei voltak a fokozott integrációs törekvéseknek. Akárcsak a finanszírozási rendszer reformját, a közös agrárpolitikát (GAP) és a strukturális alapok növelését javasoló Delors-csomag, vagy a „háromlépcsős Delors-terv”, amely az Európai Gazdasági és Monetáris Unió létrehozására irányult.

6. Németország újraegyesítése és a Maastrichti Szerződés

1989. november 9-én bekövetkezett korszakfordító események előzményei a magyar-osztrák határon játszódtak le. Május elején a vasfüggöny lebontása, az augusztus 19-i Páneurópai Piknik – amelyet Habsburg Ottó neve mint társkezdeményező és védnök fémjelzett –, valamint a szeptember 10–11-i határnyitások voltak az első repedések a falon. Ezek provokálták ki a német–német egyesülési folyamatot, amely 1990. október 3-án végül a nemzet újraegyesüléséhez vezetett. Az esemény az európai államok életében és az EK-partnerekben egyaránt riadalmat keltett, és cselekvésre kényszerítette őket. Az 1991. december 9-én és 10-én tartott maastrichti csúcstalálkozón az állam- és kormányfők megegyeztek abban, hogy létrehozzák az EGMU-t, és a Nyugat-európai Uniót a Közös Kül- és Biztonságpolitika révén erősítik meg.

Annak ellenére, hogy a gazdasági unió nem valósult meg, az 1992. február 7-én aláírt szerződés szilárdabb alapot biztosított az újraegyesített és kibővített Németország integrációjának. Az úgynevezett konvergencia-kritériumok teljesítése volt hivatott megteremteni az EGMU feltételeit. Ezek a költségvetés átalakításához és a megszorító intézkedésekhez kapcsolódtak. Éppen ezért húzódtott el – különösen Dániában és Franciaországban – a vitatott uniós szerződés ratifikálása. Miután a karlsruhei német szövetségi alkotmánybíróság is elfogadta annak az alaptörvénnyel való összeegyeztethetőségét, a Maastrichti Szerződés 1993. november 1-jén lépett hatályba.

IV. Tartós történelmi viták

Maastricht a renacionalizáció felé fordulást jelentette. Először tűnt megkérdőjelezhetőnek az integrációval kapcsolatos hallgatóságos konszenzus: a nemzeti szuverenitás küszöbön álló feladását Dániában, Nagy-Britanniában és Franciaországban is hevesen vitatták. Éppen ezért a ratifikáció folyamatát olyan akadályok kísérték, mint Dániában és Franciaországban a népszavazás eredménye, Németországban pedig az alkotmányos panaszok. A szerződés ezek miatt csak 1993. november 1-jén lépett hatályba.

A szerződés hárompilléres modellt képviselt, az ESZAK-kal, az EGK-val, az EURATOM-mal, a közös kül- és biztonságpolitikával (KKBP), valamint a közös bel- és igazságüggyel.

Ettől kezdve az európai külpolitika az állam- és kormányfők kezébe került, miközben a külügyminiszterek elvesztették addigi befolyásukat. Bár az Európai Gazdasági és Monetáris Unió három lépcsőben vezetett az euró bevezetéséhez, mégsem jött létre gazdasági unió.

A konvergencia-kritériumoknak – a GDP 3%-át el nem érő költségvetési hiány és annak 60%-alatt maradó államadósság – való megfelelés nem képezte szigorú ellenőrzés tárgyát. Ezen az alapvető problémán az 1996-ban (1997-ben hatályba lépett) kiegészítésnek szánt Stabilitási és Növekedési Paktum sem tudott változtatni.

Az 1990-es évek jugoszláv háborúi is vitát indítottak el az EU kül- és biztonságpolitikájának jövőjéről – azonban mindezidáig szerény előre lépéssel, kevés sikerrel. A Közös Kül- és Biztonságpolitika nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, mert nem vált közösségivé, az állandó vétőlehetőség miatt pedig mindvégig papírtigris maradt.

Szarkasztikus vélemény, de a mai napig helytálló Mark Eyskens belga külügyminiszter maastrichti kijelentése: „Az EK egyszerre gazdasági óriás, politikai törpe és katonai lárva.”

A Maastricht után kezdődött, megváltozott fejlemények rávilágítottak a szerződés összetettségére és hiányosságaira. Az Amszterdami (1997 – hatályos: 1999-től) és a Nizzai (2000/2003) szerződéseket további nem kielégítő reformkísérletek követték. Az „alkotmányos fordulat” (Desmond Dinan) az „alkotmányos szerződéssel” 2005-ben szintén kudarcot vallott. Felvetődik a kérdés, hogy a Maastricht utáni időszakban a rendkívül komplex és mélyen vitatott intézményi kérdésekkel való foglalkozás vajon aláasta-e a nagyszabású szerződési reform hitelességét és hasznosságát is. Kevésbé valószínű, hogy a Maastrichtban foganatosított megoldás kiutat kínálna a mára felhalmozódott problémahalomból. Delors Egy európai emlékiratai című művében úgy nyilatkozott: „A hiba a kivitelezésben van, nem a tervezőkben.”

V. Maastricht ellentmondásos öröksége és az Európai Egyesült Államok halála (?)

Az „Európai Egyesült Államok” ötlete egészen az 1990-es évek elejéig, az EK 12 tagállamában intellektuális, európai parlamenti és szövetségi politikai vita tárgya maradt. Az 1989-es események sem kecsegtettek biztató és kedvező jövővel az európai szövetségi állam koncepciója tekintetében. Ez az év vezetett az Európai Egyesült Államok elképzelésének elvetéséhez – nem földrajzi vagy térbeli, hanem a szövetségi államra jellemző alkotmányos értelemben. A Kelet-Európa felé nyitás és a számos új tagjelölt ország előre nem látható kihívások elé állította az európai föderáció támogatóit és szószólóit. A német kereszténydemokratáknak, akik következetesen az Európai Egyesült Államok gondolata mellett horgonyoztak le programjaikban, át kellett gondolniuk addigi elveiket. Bár Helmut Kohl az EK-val kapcsolatban föderális elképzeléseit hangsúlyozta, ezeket nem szabad az Európai Egyesült Államok felé tett lépésekként értelmezni.

A német kancellár a CDU harmadik, 1992. október 25–28. között Düsseldorfban tartott össznémet pártkongresszusán rámutatott, hogy a Maastrichti Szerződésről 1992. szeptember 20-án Franciaországban lezajlott, rendkívül ellentmondásos népszavazás (a javaslat támogatása mindössze 51,05%-os volt) kampányában nagyon káros volt az Európai Egyesült Államokról beszélni, mert a formula – különösen abban az országban – túlságosan is az Amerikai Egyesült Államokat idézte. Kifejtette, hogy az USA-ban a helyzet teljesen más, mint a különböző nemzeti identitásokkal rendelkező Európában.

Harminc évvel a Maastrichti Szerződés hatályba lépése után már megfelelő történelmi távlattal rendelkezünk a számvetéshez és az értékeléshez. Ez emlékeztet arra, hogy a múlt megítélése mindig az aktuális fejleményektől függ. A Maastricht utáni évtizedeket a szerződés felülvizsgálatától az újabb felülvizsgálatig tartó fejlődés jellemzi, és olybá tűnik, hogy öröksége nem volt megfelelő.

A leftovers és politikai következményeik Maastricht sötét oldalához tartoznak, főleg, ha a demokratikus legitimitációra és a példátlanul erős nyomás hatására létrejövő északkelet-, közép-, kelet- és délkelet-európai bővítésre gondolunk.

Új témák kerültek napirendre, amelyek hamarosan megmutatták a Maastrichti Szerződés korlátait.

A Nizzai Szerződés (2000/2003) előkészítése során ütötte fel a fejét a keleti bővítés következményeitől való félelem, valamint a nagyobb és kisebb tagállamok közötti növekvő rivalizálás. 2009-re négy olyan új szerződés született (Amszterdam, Nizza, Alkotmányszerződés és Lisszabon), amelynek mindegyike a mai napig befejezetlen maradt – megoldatlanok csakúgy, mint napjaink témái: a menekültügy, a koronavírus-járvány, a digitalizáció, a klímavédelem, a migráció stb.

A Lisszabon utáni korszakban a Maastrichti Szerződés elintézetlen feladatainak egyike az EGMU központi jelentőségén alapuló mélyreható reform végigvitele.

A tartós fizetési- és államadósság-válság, amelynek során szakértők, szemlélők és világvég-próféták egyre terebélyesedő csoportja figyelmeztetett az eurorendszer összeomlásának növekvő valószínűségére, nemcsak az EU történelmi tudatát befolyásolta, hanem megkérdőjelezte a Maastrichti Szerződéssel kapcsolatos történelmi kutatások első, túlságosan pozitív értelmezéseit is.

Történészként ezzel a megállapítással Helmut Kohl véleményét állíthatjuk szembe. Amikor megkérdezték tőle – akit 1998-ban az EU állam- és kormányfőinek egyhangú döntése alapján Európa díszpolgárává avattak –, hogy mit kíván Európának, üzenete egyértelmű volt: „Hogy Európa ismét előre haladjon. Európa a jövőnk. Európa a sorsunk. Európa továbbra is háború és béke kérdése marad, mindazzal együtt, ami ezzel jár: szabadság, jólét és demokrácia és mindezek mellett a béke.”

Az európai integráció már három évtizeddel ezelőtt is rendkívül ellentmondásos volt. Már Maastrichtban felvetődött az európai integráció jóváhagyásának kérdése. Ez nem volt példa nélküli az integráció történetben. Arnold Toynbee szerint a kihívás és válasz mintáját követte, nevezetesen az európaizálódás és a renacionalizálódás váltakozó viszonyát. Amennyiben Európa továbbra is szerepet kíván játszani a globalizációban és az új világrend kialakításában, a multilateralizáció útján kell továbbhaladjon.

*Elhangzott a Habsburg Ottó Alapítvány
„A páneurópai gondolattól a Maastrichti Szerződésig” című tanácskozásán
(Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2023. november 17.)
fordította: Vasbányai Ferenc és Hammer-Nacsa Anett*

A NÉMET-MAGYAR DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK FELVÉTELÉNEK 50. ÉVFORDULÓJÁN



Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Beszédemre készülve rátaláltam egy mondatra, amely szerintem igen találóan jellemzi a magyar-német kapcsolatokat: „A németek és a magyarok közös határ nélküli szomszédok.”

Nos, ilyen a jó szomszédság, biztos alapokon nyugszik, kölcsönös a megbecsülés, az

emberek barátai egymásnak, ami persze nem zárja ki az időnként felmerülő feszültségeket, az eltérő véleményeket. Mit tesznek tehát a szomszédok, akiknek érdeke, hogy az alapjában véve jó viszony és zökkenőmentes együttélés biztosítva legyen? Beszélnek egymással, és olyan megoldásokat keresnek, amelyekkel mindkét fél élni tud. Hogy ez a próbálkozás olykor-olykor – finoman szólva – nem éppen egyszerű, ki vitatná az aktuális problémák láttán?

De pillantsunk csak vissza ennek a kapcsolatnak a történetére és alapjaira, amelyek 50 éve diplomáciai kapcsolatok keretein belül fejlődnek. Ennek a szomszédságnak az alapjára és alapelemeire. Magyarország 2004. májusi európai uniós csatlakozása előtt nem sokkal Johannes Rau szövetségi elnök hivatali idejének utolsó útja Magyarországra vezetett. Nekem nagykövetségként szerencsém volt őt és a delegációt kísérni. A tiszteletére adott állami fogadáson az elnök egy megindító és érdeklődő beszédet mondott, amelyben méltatóan szólt a hagyományosan jó német-magyar kapcsolatokról:

„Szolgálati időmnek ez az utolsó hivatalos látogatása, amellyel azt szeretném demonstrálni, mennyire fontosak számunkra magyar barátaink. Ezer esztendő közös történelme fűz össze bennünket. Mozgalmas, gyümölcsöző, ám mindenekelőtt olyan ezer év, amely nélkülözi a konfliktusokat és az ellentmondásokat. Németek és magyarok mindig jól megértették egymást, és ez a mai napig érvényes. Nekünk, németeknek csak pozitív fogalmak jutnak eszünkbe a magyarokról. És ez nem magától értetődő. Mi németek hajlamosak vagyunk másutt keresni a jobbat – gondoljunk a muzikalitásra vagy

a lovagiasságra, a temperamentumra és a szorgalomra, a szellemességre és a teljesítőképességre. És persze a jó ételeket és italokat is Magyarországhoz kötjük. De még józan kritikával is: az érdeklődő Regino, prümi apát 9. századi jellemzése német földön az utolsó negatív vélemény a magyarokról, akiket akkor a barbár normannokkal emlegetett egy lapon. És az a gyanúm, hogy a szerző nem járt az Önök országában.”

Majd így folytatta: „És amikor problémák adódtak, elődeink akkor is a sportszerűség szabályai szerint jártak el. Az Aranycsapat ellen az 1954-es futball-világbajnokság döntőjében kivívott győzelemmel – persze, nyilván nem szándékosan – felbecsülhetetlen szolgálatot tettek nekünk, hogy a második világháború katasztrófája után visszazerezzük az önbizalmunkat. De ne vájkáljunk a régi sebekben. A magyarok megbocsátottak nekünk, hiszen különben hogyan lehetne a válogatottjuknak német a szövetségi kapitánya?” [akkor épp Lothar Matthäus töltötte be ezt a pozíciót – a fordító megjegyzése]

Ezek voltak Johannes Rau szavai, amelyekhez később még visszatérek.

Az edzői kérdéshez jobb, ha nem fűzök megjegyzést... Ám egyik vagy másik kijelentés után ma érdemes talán kérdőjelet biggyeszteni, még ha zárójelben is. Még akkor is – és ezt meggyőződésből jelentem ki – ha népeink között a már emlegetett jószomszédság alapjainak stabilitásához továbbra sem férhet kétség.

Nem tudok róla, hogy 2004-ben, 10 közép-európai ország csatlakozása idején készült-e közvélemény-kutatás arról, melyiküknek örülnek leginkább a németek. Azonban, ha történt volna ilyen, biztos vagyok benne, hogy Magyarország végzett volna a lista élén.

A Németországi Szövetségi Köztársaság és Magyarország diplomáciai kapcsolatfelvétele 1973 decemberében logikus következménye volt a két ország közötti politikai és gazdasági kapcsolatok fokozatos intenzifikálódásának. Itt említhetjük például az 1963 novemberében aláírt kereskedelmi egyezményt, amely azzal a szándékkal született, hogy a két ország kölcsönösen létesítsen kereskedelmi képviselőket. Vagy az olyan miniszteri szintű látogatások, mint amilyen Joszef Biko egykori külkereskedelmi és Karl Schiller gazdasági minisztereké volt 1970-ben.

A diplomáciai kapcsolatok felvételét mindkét fél részéről erősen motiválták a gazdasági és geopolitikai megfontolások, amelyeket a kereskedelmi kötelékek igencsak pozitív fejlődése hangsúlyozott és támogatott. 1973 decemberére már több mint 100 együttműködési megállapodás volt érvényben a két ország vállalkozásai között. Magyarország számára a mai napig Németország a legfontosabb kereskedelmi partner. És az apró zökkenőkön túl, a német vállalkozások túlnyomó többsége elégedett, annyira, hogy 79%-uk ismét Magyarországon fektetne be.

Azoknak a német politikusközpontoknak a pozitív Magyarország-képét, amelyek a 20. század második felében nőttek bele a politikai felelősségbe, már nem a berni vébedöntő visszhangja formálta. Ama szerencsés pillanatot követően az 1956-os magyar felkelés októberi-novemberi megindító napjai hagytak mély nyomot többek között az én generációom gondolkodásában. Nekünk, németeknek is voltak traumatikus élményeink, az 1953 nyarán Kelet-Németországban levert felkelés kapcsán. Ezért is rögződött nemzedékem tagjaiban a magyar forradalomról való emlékezés, a vele való együttérzés.

A német Magyarország-kép más aspektusai színesebbek, vidámabbak – egyesek számára talán jelentéktelenek, de ugyanolyan tartósak. Az 50-es évek közepén

vetített Sisi-trilógia elsőprő sikere – amelyről ugyan tudjuk, hogy köszönőviszonyban sem volt a történelmi hitelességgel – a háború után vidámságra és szép képekre sóvárgó német nyilvánosság számára boldog emberek és gyönyörű tájak látványát közvetítette Magyarországról. A Balaton hallatán a legtöbb nyugat-németnek ma is azonnal az *Ich denke oft an Piroshka* ugrik be. Ugyanaz a Balaton, amely a német egyesítésig oly fontos szerepet játszott kelet-németek és nyugaton élő rokonaik, barátaik nyaralás alatti találkozásához. És akkor már nem is járunk messze 1989 augusztusának eseménydús napjaitól, amelyek örök hálára kötelezték hazámat Önök iránt.

Az 1989. augusztus 19-én a Habsburg Ottó és Pozsgay Imre államminiszter védnöksége alatt megrendezett Páneurópai Piknik az évtizedek óta lezárt St. Margarethen és Sopron közötti határszakasz időleges megnyitásával a határok nélküli egyesült Európa eszméjét volt hivatott hirdetni. Ekkor mintegy 700, a menekülés reményében Magyarországon várakozó kelet-német állampolgár ragadta meg a kínálkozó lehetőségét, és jutott át Ausztriába. Ahogy a mondás tartja, semmit sem nehezebb feltartóztatni, mint egy eszmét, amelyre megérett az idő – így a további események már logikusan követték egymást. Magyarország vezetése augusztus 25-én beleegyezett, hogy megnyissa határát az NDK állampolgárok előtt. Ezt az ígéretet aztán Horn Gyula külügyminiszter szeptember 10-i történelmi rádióbeszédében váltotta be, és másnap a szavakat tettek követték.

A hír hallatán örömmujongás töltötte be a zugligeti templom kertjében felállított túlsúfolt sátor-tábor, akárcsak Genscher külügyminiszter híres bejelentésekor, illetve annak kezdetén, mivel többet már nem lehetett belőle hallani a prágai német nagykövetség balkonján. Kereken 36.000 keletnémet „nyaraló” jutott ki ily módon Ausztriába és az NSZK-ba a zugligeti egyházközség sátor-táborából. A Magyar Máltai Szeretetszolgálat számtalan önkéntesének – akiket Csilla von Böselager és Kozma Imre atya képviseltek – mindig szívből hálásak leszünk honfitáraink szívélyes befogadásáért és a róluk való gondoskodásért. A német egyesítés folyamatában játszott magyar hozzájárulást az 1992-ben aláírt, a „Baráti Együttműködésről és Európai Partnerségről Szóló Szerződés” című dokumentum is méltányolta.

Hadd térjek vissza néhány gondolat erejéig Johannes Rau 2004-es beszédéhez. Az elnök – Lothar Matthäus méltatása után – fajsúlyosabb témákról is szót ejtett: *„Magyarország uniós csatlakozása előtt néhány nappal Önöknél tett látogatásommal azt szeretném aláhúzni, milyen korszakos jelentősége van számunkra Európa bővítésének. Országuk és a régió további államainak belépésével lezárul a kommunista rendszer bukása és a szabad Európához csatlakozás közötti időszak. Talán még nem tudatosult bennünk, de történelmi jelentőségű átmenet részesei vagyunk. Ahhoz, hogy Európát sikerre vigyük, az országoknak és régióknak meg kell tudniuk őrizni sajátosságaikat. Kontinensünket a sokféleség jellemzi, és ennek így is kell maradnia. Az emberek többé nem értenének egyet egy olyan Európával, amelynek gazdagsága egyhangúságba fullad. Mi németek várjuk a hallható és jól csengő magyar hangot az európai kórusban.”* Bevallom, ennél a mondatnál kicsit azért ráncolom a homlokomat. Az államelnök gondolatmenetét azzal a megállapítással zárta, hogy a 25-ök Európája új struktúrárt és tapasztalatokat igényel, és reményét fejezte ki, hogy *„hamarosan egyezségre kell jutnunk egy alkotmányt illetően, amely tartós marad a jövőben”*.

A szövetségi elnök figyelmeztetése, miszerint „nem éreznénk többé otthonosan magunkat” abban az Európában, ahol a tagállamok inspiráló, izgalmas és színes tulajdonságai egy uniformizált „egyformaságban” oldódnak fel – nos, szavai ma legalább annyira aktuálisak, mint elhangzásukkor voltak. Az a reménye azonban – hogy az egykor elvetett és azóta is ratifikálásra váró alkotmány visszatükrözi az aggodalmait, és az Európai Unió valamennyi tagállama érdekeit képviselve

lesz fenntartható – darabokra hullott. A francia és holland népszavazás negatív végkimenetele megálljt parancsolt a ratifikálási folyamatnak, ami azóta sem indult újra.

Manapaság aggodalommal szemléljük, hogyan erodálódik az Unió történelmi víziója, amely biztos kikötővel óvta tagjait a külső támadások ellen, akiket ugyanakkor a sokféleség egysége fűzött össze; ahol a gyenge az oldalán tudhatta a vele szolidáris erőset; amelyben mindenki vállalja saját egyéniségét, otthon van, mert kölcsönösen elfogadott értékek szilárd fundamentumát érzi a lába alatt.

Az Unió effajta látomásához idővel kellemetlen melléközöngye társult, nevezetesen, hogy „Brüsszel”, vagyis az „Apparátus” elveszíti kapcsolatát a mindennapi élettel, életidegenné válik és eltávolodik a tagországok polgárainak szükségleteitől. Teszi ezt a bürokratikus túlbuzgóság, vagy a dadus szerepe miatt, aki semmit nem hagy ránc, és azon igyekszik, hogy elengedhetetlenül szükséges normákat szabjon; aki lehetőleg semmire nem figyel, vagy arra jut, hogy egy-egy keserű pirula lenyelése óhatatlan velejárója a szükségyszerű szabályozások elfogadásának. Másfelől azonban a tagállamok is kiveszik a részüket abból, hogy az Unió légkörét és összetartását fontos szakpolitikai területeken különbségek terhelik.

Nem árulok el titkot, ha emlékeztetem Önöket, hogy Németország és Magyarország ma nagyon eltérő pozíciót foglal el például a migráció, vagy a közös kül- és biztonságpolitika kérdésében. Beszédem elején a jószomszédi viszonyról és annak alapjairól beszéltem, és hogy a szomszédai együttélésben egy dolog tilos: viták idején felfüggeszteni a párbeszédet, és nem együtt törekedni a bajok orvoslására, amelyek ezt a jó és kipróbált nexust veszélyeztetik. Nos, biztos van különbség aközött, hogy valaki a szomszéd nyírfáján bosszankodik, mert az ősszel aranyló leveleinek tömegét zúdítja gondosan ápolt gypére; és aközött, hogy hogyan viszonyul valaki a migrációs válsághoz, jelenkorunk egyik legnagyobb kihívásához. A megoldásra csak közösen juthatunk el, és az nem zár ki senkit, azzal mindenki – több-kevesebb lelkesedéssel – együtt tud majd élni. Ha ez nem így van, bizonytalan az Unió sorsa, mert az európai hang mind kevésbé lesz kivehető a „Nagyok” koncertjéből.

Magyarország 2024 második felében az Európa Tanács soros elnöke lesz. Egyértelmű, hogy az időszak leghevesebb vitáinak súlypontja a versenyképesség erősítése, a migráció és a nyugat-balkáni országok uniós csatlakozása körül keresendő: olyan témákban, amelyek fontossága aligha becsülhető túl az uniós jövője szempontjából. Jelentős számú új tagország felvétele ugyanakkor elképzelhetetlen a strukturális reformok alapvető és döntésképes megvitatása nélkül. Magyarországra ezen a téren az Európai Unió jövőjét illetően hatalmas feladat és felelősség hárul. Függetlenül a jövő nyáron hivatalban lévő német kormány színösszetételétől, egyvalami bátran kijelenthető: a jó szomszédok segítik egymást. És én biztos vagyok abban, hogy mi – Németország – ott leszünk, amennyiben társaságunk, tanácsunk, barátságunk és szolidaritásunk szükségessé és kívánatosá válik.

Elhangzott a Németországi Szövetségi Köztársaság és a Magyar Népköztársaság diplomáciai kapcsolatfelvételének 50. évfordulója alkalmából rendezett konferencián.

(Andrássy Egyetem, Budapest, 2023. december 4.)

fordította: Vasbányai Ferenc

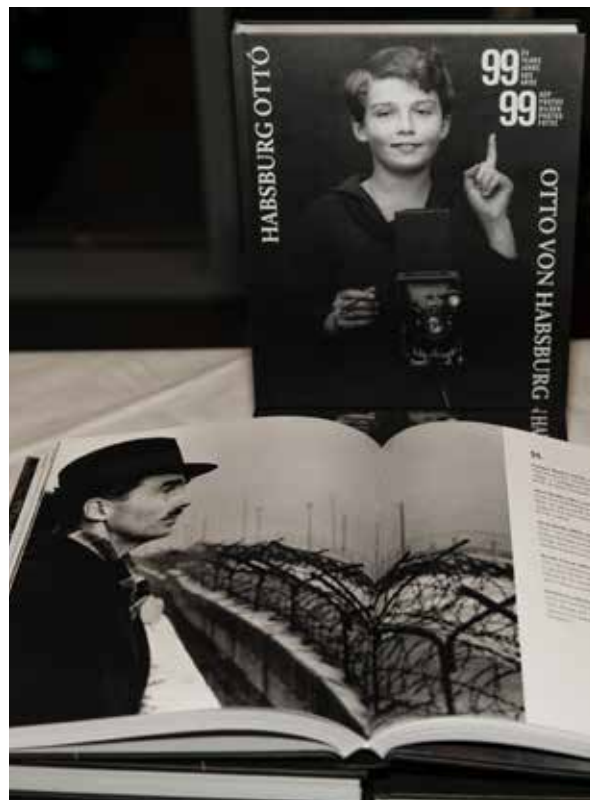
KIADVÁNYAINK

99 ÉV – 99 KÉP FÉNYKÉPEK HABSBERG OTTÓ ÉLETÉBŐL

Alapítványunk egyedülálló fotókönyvvel ünnepelte névadója születésének III. évfordulóját, amely a képek segítségével – magyar, angol, német, francia és spanyol nyelven olvasható bőséges magyarázatokkal – vezet végig a különleges életúton, korábban nem ismert helyszínekre és helyzetekbe is elkalauzolja az olvasót.

A Habsburg Ottó születésnapján, november 20-án a Helikon Kiadó gondozásában megjelent kötet bepillantást ad a „szőkefürtös kis trónörökös” első éveibe, a Madeirára száműzött királyi család hétköznapiiba, a müncheni magyar menekülttáborból induló szerelem és házasság évtizedeibe, valamint Európa 20. századi történelmének meghatározó pillanataiba is. A válogatás 99 eseménydús év lenyomataként 99 képen, kora gyermekkorától élete végéig, mozgalmas mindennapjainak dokumentálásával igyekszik bemutatni Habsburg Ottót: az osztrák–magyar trónörökösből lett elkötelezett európai polgárt, a páneurópai gondolat zászlóvivőjét, az elhivatott parlamenti képviselőt, a nemzeti kisebbségek sorsa iránt érzékeny politikust, a mindig felkészült vitapartnert, a világhíró előadót, a hívő embert, a dinasztia fejét és családapát. Életútja szinte egybeesik a viharos 20. századdal, egyben tanulságos lenyomata is annak.

A múlandó pillanatok rögzítő fotográfiák maradandósága révén egy egyedülállóan színes pályáiv bontakozik ki, amelyhez neves fotóművészek munkáiból is válogatott a kötet szerkesztője, DÉKÁNY SZILVESZTER gyűjteményi főmunkatárs. A 4 kontinens 23 országában készült felvételeket bemutató könyv alapja az Alapítvány mintegy 30.000 darabot számláló fotógyűjteménye. A gazdag képanyagot MARTYN RADY professzor tanulmánya és HABSBERG KÁROLY köszöntő sorai egészítik ki.



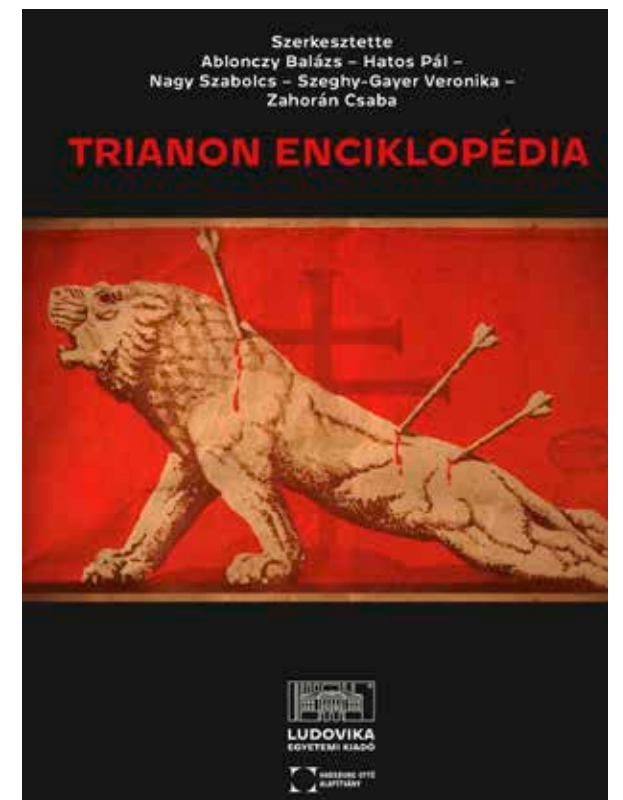
A kiadvány ugyanakkor nem csupán fotótörténeti és fotóművészeti szempontból különleges, hanem tartalmi vonatkozásai miatt is fontos mérföldkő publikációink sorában, hiszen azzal a céllal született, hogy a szélesebb közönség számára is hozzáférhetővé és megismerhetővé tegye névadónk munkásságának és gazdag örökségének mélyebb összefüggéseit.

TRIANON ENCIKLOPÉDIA

Az NKE Eötvös József Kutatóközpont Közép-Európa Kutatóintézete, a Ludovika Egyetemi Kiadó, a Trianon 100 Kutatócsoport és a Habsburg Ottó Alapítvány közötti együttműködésének keretében jelent meg a Trianon enciklopédia című tanulmánykötet. A neves szakértők által írt és szerkesztett könyv alapos áttekintést ad a békeszerződésről és annak hazai és nemzetközi utóhatásáról, árnyalja a Trianont övező történelmi folyamatokról és értelmezésekről szóló tudományos diskurzust és közbeszédet. SZÜTS ISTVÁN GERGELY kollégánk írása is megtalálható a mintegy 70 miniesszé között, amelyek a magyar történelem e sorsfordító mozzanatát kívánják értelmezni.

Mikor mondták ki az erdélyi románok a Magyarországtól való elszakadást? Hány jegyzéket adott át Fernand Vix alezredes a magyar kormányzatnak? Ki volt Szlovákia első diktátora? Kik szálltak szembe az egyre több magyarlakta területet megszálló idegen csapatokkal? Hogyan érintette a magyar vasúthálózatot a trianoni békeszerződés? Hány menekült érkezett Magyarországra az elcsatolt területekről? Mennyi időbe telt, mire úgy-ahogy magához tért a magyar gazdaság Trianon után?

A Trianon enciklopédia szerzői és szerkesztői egy olyan kézikönyvet szeretnének átnyújtani a közönségnek, amely a tényanyagra koncentrálna segít tájékozódni, eligazodni a történelmi folyamatok és különféle értelmezések között. Abban bízva, hogy a mai magyar történelmi kutatás élvonalát képviselő kötet megtalálja az utat olvasói, elsősorban a történelemtanárok, egyetemisták felé, és összefogott, világos, de nem egysíkú magyarázatokkal segítheti azokat, akiket érdekelnek a magyar történelem ezen tragikus évei. Trianon megismerésében – akár tetszik, akár nem – a rációé a főszerep. Csak ennek segítségével tudjuk feldolgozni az évszázada történt, de napjainkra is kiható eseményeket.



Kitekintés

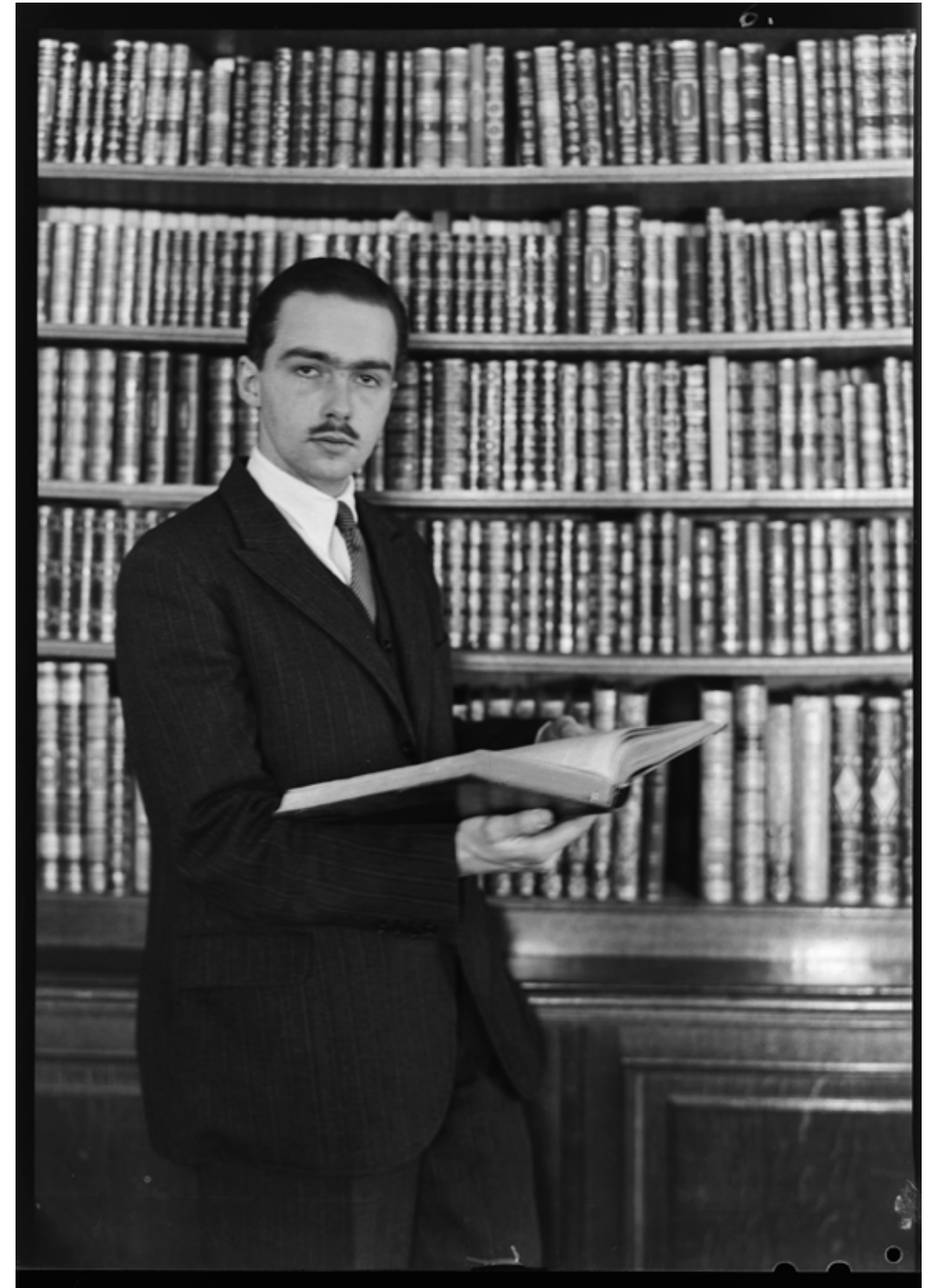
Habsburg Ottó naptára világlátásban igen zsúfolt volt. Előadások, ülések, megbeszélések, konferenciák, találkozók. A sokféle vállalás és a rengeteg utazással járó kötelezettség mellett persze mindig szakított időt a magányosabb, elmélyültebb munkára is. A heti- és napirend állandó részét képezte a kiterjedt levelezés. Továbbá a cikkek fogalmazása, melyeket szerteágazó politikai és közéleti témákban (hidegháború, kisebbségvédelem, geopolitika, ifjúság, a katolikus egyház helyzete) és ma már alig hihető mennyiségben írt különféle lapokba a *Kanadai Magyarorságtól* a *Magyar Nemzetig*, a *Deutsche Tagespost*tól a *L'est Republicanig*. Úgyszintén a rutinhoz tartozott, hogy újságokat és főleg könyveket vegyen kézbe, tájékozódjon, új szempontokat ismerjen meg.

Visszatekintve az elmúlt időszakra, bizvást állíthatom, hogy a Habsburg Ottó Alapítvány 2023. évi naptára éppoly gazdag és eseménydús volt, mint amilyen Édesapám bármely aktív esztendeje egykor. Kiállítások, konferenciák, könyvmegjelenések, kutatói- és tanulmányutak, együttműködések, publikációk. A kevésbé látványos, „rutin” munka is becsülettel halad tovább: Alapítványunk hazai és nemzetközi szakmai presztízse immáron újabb és újabb gyűjteményi gyarapítást tesz lehetővé.

Közkeletű vélekedés, hogy a múlt vizsgálata a konkrét tanulságok miatt értékes igazán. Édesapámtól tudom, hogy ennél többről van szó. A *magistra vitae* igazsága a távlatokban, gondolkodásunk kiterjesztésében, a szándékok felismerésében rejlik. Kortárs ügyeinkben is csak úgy dönthetünk jól, ha elegendő szellemi muníciónk és megbízható tapasztalati térképünk van hozzá. Aki érték-iránytűvel indul útnak, kisebb eséllyel bukik orra rövidlátó érdek-politikákban. Hiszem, hogy háborúkkal, válságokkal terhelt és egyszavas magyarázatokra csábító jelenünkben stratégiai jelentőséggel bír, ha nem mondunk le az elemző feltárás luxusáról.

Habsburg Ottó szerint a nemzedéknek, amely elveszíti „a történelmi perspektíva iránti érzékét” és „már nem látja a folytonosságot, amelynek része”, a jelenben „szeszélyes és hiábavaló intézkedései” lesznek. Tudom: a Habsburg Ottó Alapítvány rendezvényei, értékőrző és értékteremtő munkájának eredményei 2024-ben is láttatni fogják a történelmi perspektívát, és támpontokat adnak az eligazodáshoz napjaink történéseiben. Mert a múlt ugyan nem felel helyettünk, de segít, hogy saját, értékes, hasznos válaszaink legyenek.

HABSBURG GYÖRGY
nagykövet, kuratóriumi tag



*Habsburg Ottó a könyvtárszobában.
Steenokkerzeel, Belgium, 1936 körül
Jelzet: HOAL 15E 4-4 F6*



A Habsburg Ottó Alapítvány munkatársai

Igazgató
PRÓHLE GERGELY

Tudományos igazgatóhelyettes
FEJÉRDY GERGELY

Gazdasági vezető
PÁSZTOR ÁGNES

Gazdasági munkatárs
MARTONOSI ÁGNES

Irodavezető
BARANYAI LILI

Rendezvényszervezés és kommunikáció
BALÁZS LAURA
HERCZEG LILI

Gyűjteményi főmunkatárs
DÉKÁNY SZILVESZTER

Főlevéltáros
GAÁLNÉ BARCS ESZTER
SZÚTS GERGELY ISTVÁN

Levéltáros
HAMMER-NACSA ANETT
KARDONNÉ FÁBRY ESZTER
KOCSEV BENCE
KOC SIS PIROSKA
ÓLMOSI ZOLTÁN
VITOS-MERZA BEÁTA

Könyvtáros
VASBÁNYAI FERENC

Gyűjteményi munkatárs
LŐRINCZ ZITA

Hivatalsegéd
NAGY FERENC

